

Antenne 2005

Trends in alcohol,
tabak en drugs
bij jonge Amsterdammers

with English summary

Ton Nabben • Annemieke Benschop • Dirk J. Korff

ANTENNE 2005

ANTENNE 2005

TRENDS IN ALCOHOL, TABAK EN DRUGS BIJ JONGE AMSTERDAMMERS

Ton Nabben - Annemieke Benschop - Dirk J. Korf
m.m.v. Floor van Bakkum en Jaap Jamin

Antenne 2005 (Jellinek Reeks, nr. 17) is uitgevoerd door Bonger Instituut voor Criminologie, Universiteit van Amsterdam, in opdracht van Jellinek Innovatie & Preventie.

Universiteit van Amsterdam
Bonger Instituut voor Criminologie
Postbus 1030
1000 BA Amsterdam
www.bonger.nl
Tel : (+31) 020 525 3918
E-mail : a.l.w.m.nabben@uva.nl

Jellinek Innovatie & Preventie
Postbus 3907
1001 AS Amsterdam
www.jellinek.nl
Tel : (+31) 020 408 77 75
Fax : (+31) 020 408 77 76
E-mail : preventie@jellinek.nl

Uitgave: Rozenberg Publishers (www.rozenbergps.nl)
Omslagontwerp: Anne Toledo
Engelse vertaling samenvatting: Michael Dallas

Nabben T, Benschop A, Korf DJ (2006) *Antenne 2005. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.

ISBN 90 361 0045 3 / NUR 740

Trefwoorden: alcohol, tabak, drugs, uitgaan, trends, preventie

© 2006, de auteurs.

INHOUD

I	intro	9
II	panel	21
III	survey cafébezoekers.....	105
IV	preventie indicatoren.....	155
V	samenvatting	177
VI	english summary	189
	bijlagen	
	panel.....	203
	survey cafébezoekers.....	217
	preventie indicatoren.....	253
	muzieklexicon.....	261
	literatuur	265

I

INTRO

Amsterdam swingt	11
1 een gecombineerde monitor	12
2 cijfers uit voorgaande Antennes	13
2.1 scholieren	14
2.2 coffeeshopbezoekers.....	14
2.3 clubbezoekers.....	15
3 andere Amsterdamse cijfers	15
3.1 middelengebruik in de algemene bevolking.....	16
3.2 opiaatverslaafden.....	17
3.3 arrestaties.....	18
3.4 ongevallen.....	18
4 de volgende hoofdstukken	19

Amsterdam swingt

Amsterdam is vergeleken met metropolen als Berlijn, Barcelona, Londen en New York een flink maatje kleiner. De hoofdstad van Nederland heeft de uitstraling van een werelddorp, maar is niet minder trots op zijn pluriforme, historische en eigenwijze status, getuige de huidige slogan: **lam**sterdam. Antenne 2005 gaat niet over de economische barometer, de miljoenenoverschrijdingen van de Noord-Zuid lijn of de radicalisering van jonge moslims.

In dit onderzoek laven we ons aan de 'warme stad' als domein van plezier, ontspanning en sociale interacties in het holst van de nacht wanneer op talrijke locaties exotisch, techno of jazz 'the sound of the city' klinkt. Het uitgaansleven is per definitie een domein dat pas tot leven komt na zonsondergang. De beleefde stedelijke anonimiteit, de onderlinge afstandelijkheid en gevoelens van angst tussen stedelijke passanten vervaagt in de nachtelijke clubs, lounges, cafés en op feesten. Want Amsterdam is ook een pretstad, waarin vermaak, ontspanning, amusement en erotiek tussen bekenden en onbekenden wordt gevierd.

Antenne gaat over het uitgaansgedrag van jonge Amsterdammers die overdag student, dakdekker, manager, loketbeambte, kledingverkoper of kapper zijn en zich onderdompelen in het genotvolle nachtleven en ook spannende contacten met 'vreemden' durven aangaan. Onder de mensen zijn, als sociale prikkel om opwindning te delen met een publiek dat op dezelfde golflengte zit in uiterlijke verschijning, gedrag en interesses. De stad als belevenisreservaat. Want wat is er leuker dan onder mensen te zijn waar je plezier mee hebt, flirt, danst, date, drinkt en drugs gebruikt?! De etnische hybride ontkracht tevens clichés die stappers van elkaar hebben. De beschreven scènes en smaakculturen zijn snapshots, impressies die tipjes van de rijke geschakeerde nachtsluier oplichten. Slechts een glimp van de stedelijke uitpret biedt al een onuitputtelijke rijkdom aan urban lingo die jongeren gebruiken voor drugs, modes, muziekstijlen, identiteiten en feesten. En ze passeren, net als haastige fietsers door de stad, in een flitsende vaart de revue: de knuffelende negers, de lauwe pappies en ex-pornstars, de pillenplakkers, überpimps, powergirls en psychonauten. De wereld en gemoedstemmingen van jonge stappers, variërend van mellow tot wappie en van beuken tot romantiek, komen in geuren en kleuren aan bod. Evenals de verleiding van de eerste tongzoen, de eerste pil of snuif. Het drugslexicon van amfetamine tot zero-zero schetst bovendien een uniek beeld van de stad waarin jonge mensen hun roes benoemen.

Antenne is voornamelijk een stadsantropologische studie van de nacht, de tijd na zonsondergang wanneer de Amsterdammers losser worden en het tijdscontinuüm wordt geïntensiveerd door een versnelling en vertraging van ritmes en roesbeleving.

1 een gecombineerde monitor

Sinds 1993 beschrijft Antenne Amsterdam op basis van zowel kwalitatieve als kwantitatieve gegevens trends en middelengebruik bij jongeren en jongvolwassenen in de hoofdstad. De multi-methodische onderzoeks aanpak kent drie vaste onderdelen: de panelstudie, de survey en de preventie indicatoren.

In de **panelstudie** worden de laatste ontwikkelingen gevolgd aan de hand van interviews met een panel van insiders. Hierbij richten we ons vooral op het uitgaansleven. De nadruk ligt op trendsetters uit verschillende club- en partyscenes. Dit zijn degenen die voor het eerst met nieuwe middelen experimenteren, of waar 'oude' middelen voor het eerst weer in zwang raken. Trendsetters zijn ook degenen waar zich het eerst een dalende populariteit van een bepaald middel of een bepaalde manier van gebruik aandient. De panelleden uit het clubcircuit zijn innoverende en kritische consumenten met een instinctief besef van de vergankelijkheid van trendmatigheden en kunnen snel switchen tussen scènes en locaties. In deze creatieve netwerken bevinden zich relatief veel economisch en cultureel succesvolle twintigers en dertigers. De partygangers zijn over het algemeen jonger en vergeleken met de creatieve klasse doorgaans lager opgeleid. Een deel van de partyscene bezoekt ook kleinschalige feesten in tunnels, gebouwtjes, schuurtjes of braakliggende terreinen. Daarnaast richt de panelstudie zich op buurt- en probleemjongeren. Hier verlopen ontwikkelingen anders en gaat het ook om andere middelen. In plaats van 'party drugs' gaat het bij deze jongeren vooral om cannabis en 'straatdrugs' (zoals gekookte coke of crack).

De **survey** levert cijfers over middelengebruik in specifieke jongerengroepen. Dit zijn afwisselend scholieren, cafébezoekers, coffeeshopbezoekers en clubbezoekers. Vorig jaar vond een interne inventarisatiestudie naar 'probleemjongeren' plaats, waarin getracht is zicht te krijgen op het aantal en de kenmerken van jongeren met problemen op het gebied van politie/justitie, huisvesting, school, opvoeding, gedrag en/of psychisch functioneren. Deze groep zal in de toekomst ook onderwerp van de survey zijn. Aan de hand van de surveys krijgen we een beeld van de mate waarin nieuwe trends die gesignaleerd worden via de panelstudie zich voordoen bij 'risicogroepen' jongeren (café-, coffeeshop-, clubbezoekers of probleemjongeren) of bij de jeugd in het algemeen (scholieren).

De **preventie indicatoren** zijn cijfers over informatie- en adviesvragen bij een telefonische servicelijn en via internet, over voorlichtingscontacten op party's en over testuitslagen van vrijwillig aangeleverde en in beslag genomen drugs. Dit noemen we indicatoren omdat het secundaire informatie over markt of gebruik betreft of informatie is die afkomstig is van een selecte groep gebruikers. Dit neemt niet weg dat deze informatie aanwijzingen kan verschaffen over veranderingen in middelengebruik en verschuivingen in de drugsmarkt, waar preventie op kan inspelen.

De gegevens uit de verschillende onderdelen van Antenne schetsen samen een beeld van ontwikkelingen op de drugsmarkt. De ervaringen met Antenne hebben een model voor de algemene verspreiding van (uitgaans)drugs opgeleverd. In het onderstaande schema onderscheiden we vier elkaar opeenvolgende fasen. De vierde fase van dalende populariteit kan, na kortere of langere tijd, weer gevolgd worden door een herhaling van de cyclus. Per fase is aangegeven welk onderdeel van Antenne de meest relevante informatie oplevert.

Model voor de algemene verspreiding van (uitgaans)drugs

FASE	ANTENNE ONDERDEEL
1. Trendsetters. Introductie van nieuwe middelen of manieren van gebruik en revival van oude middelen of manieren van gebruik.	Panel studie
2. Trendvolgers. Verspreiding van middelen in subculturele settings (vaak met muziek als dragende/bindende kracht).	Survey clubbezoekers. Survey cafébezoekers. Survey coffeeshopbezoekers. Preventie indicatoren.
3. Mainstream. Verdere verspreiding onder een breder publiek van jongeren en jongvolwassenen.	Survey scholieren. Survey cafébezoekers. Survey coffeeshopbezoekers. Preventie indicatoren.
4. Dalende populariteit onder trendsetters.	Panelstudie

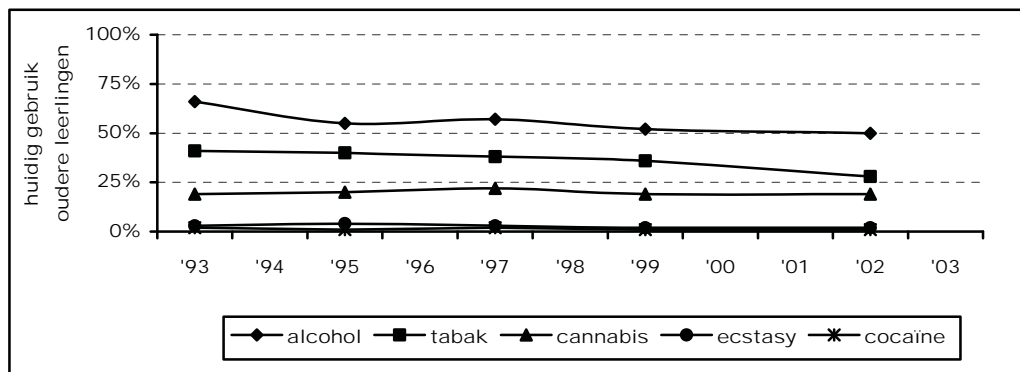
2 cijfers uit voorgaande Antennes

De cafébezoekers zijn dit jaar voor de tweede keer onderwerp van de Antenne survey. In voorgaande jaren zijn de scholieren, club- en partybezoekers en coffeeshopbezoekers al meermaals onderzocht. Gevonden cijfers en trends uit deze

surveys worden hieronder kort weergegeven. We beperken ons hierbij tot het huidige gebruik (afgelopen maand).

2.1 scholieren

Vanaf 1993 zijn leerlingen in de voorlaatste klassen van het voortgezet onderwijs en eerste klas van het MBO (oudere leerlingen) vijfmaal onderzocht.¹ In 2002 was tweederde huidige drinker, ruim een kwart huidige roker en een vijfde huidige blower. Huidig gebruik van ecstasy (2%) en cocaïne (1%) kwam bij deze groep nog weinig voor. Het huidige gebruik van alcohol en tabak liet een dalende trend zien. Huidig gebruik van cannabis bleef gelijk en ook het huidige gebruik van ecstasy en cocaïne bleef onveranderd laag.²

2.2 coffeeshopbezoekers

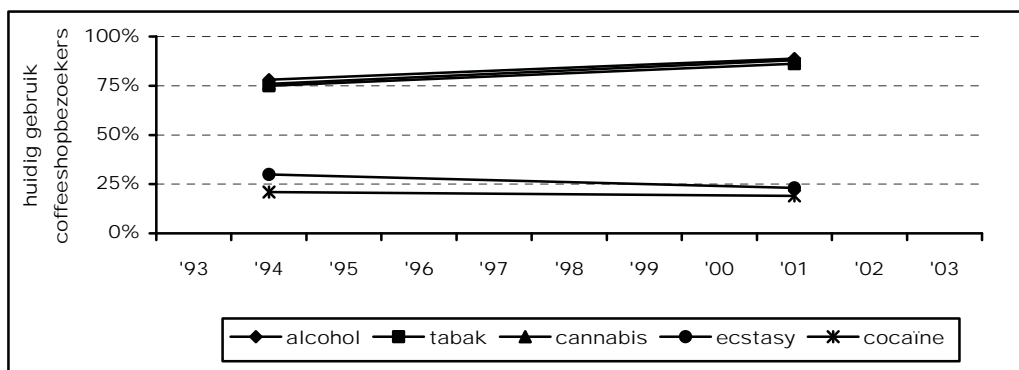
De coffeeshopbezoekers zijn in het kader van Antenne tweemaal onderzocht.³ In 2001 waren negen van de tien coffeeshopbezoekers huidige roker, drinker, of blower. Ongeveer een kwart behoorde tot de huidige gebruikers van ecstasy en een vijfde was huidige cocaïnegebruiker. Gebruik van alcohol, tabak en cannabis steeg tussen 1994 en 2001; het gebruik van ecstasy en cocaïne bleef gelijk.⁴

¹ Korf & van der Steenhoven (1994); Korf, Nabben & Schreuders (1996b); Korf et al (1998); Korf et al (2000), Korf, Nabben & Benschop (2003a).

² Hierbij is niet gecorrigeerd voor veranderingen in de schoolpopulatie.

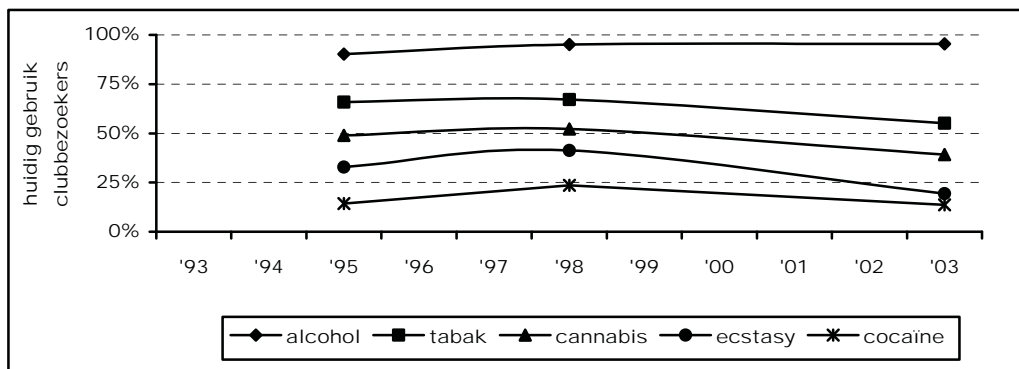
³ Korf, Nabben & Schreuders (1995); Korf, Nabben & Benschop (2002b).

⁴ Rekeninghoudend met steekproefverschillen in leeftijd (1994 tot en met 25 jaar).

2.3 clubbezoekers

Clubbezoekers waren driemaal onderwerp van de Antenne survey.⁵ In 2003 waren bijna alle clubbezoekers huidige drinker, ruim de helft huidige roker en vier op de tien huidige blower. Eén op de vijf was huidige ecstasygebruiker en één op de zeven huidige cocainegebruiker. In het algemeen lag het middelengebruik bij trendy uitgaanders in 1998 boven of op het niveau van 1995. En in 2003 onder of op het niveau van 1998. Het huidige gebruik van tabak, cannabis, ecstasy en cocaine daalde tussen 1998 en 2003. In het gebruik van alcohol zagen we echter geen daling.

3 andere Amsterdamse cijfers

Daar waar Antenne Amsterdam zich richt op de jongere bevolking, geven andere cijfers een breder beeld van middelengebruik. Naast cijfers over middelengebruik in de algemene bevolking, zijn dat gegevens over de methadonverstrek-

⁵ Korf, Nabben & Schreuders (1996b); Korf et al (1999); Korf, Nabben & Benschop (2004).

king, arrestaties voor overtreding van de Opiumwet en drugsgerelateerde ongevallen. Hieronder een kort overzicht.

3.1 middelengebruik in de algemene bevolking

In het kader van het Nationaal Prevalentie Onderzoek (NPO) is tussen 1987 en 2001 vijfmaal het gebruik van legale en illegale drugs bij grote, representatieve steekproeven van de Amsterdamse bevolking van 12 jaar en ouder onderzocht.⁶ De Amsterdamse Gezondheidsmonitor GGD Amsterdam leverde in 1999/2000 en 2004 cijfers over roken, drinken en druggebruik bij de algemene Amsterdamse bevolking van 16 respectievelijk 18 jaar en ouder.⁷ In onderstaande grafiek zijn de gegevens van deze onderzoeken gezamenlijk weergegeven. Op basis van de gegevens uit 2004 is een derde van de Amsterdammers een roker en ongeveer 80% een drinker. Vergeleken met de gezondheidsenquête van 1999/2000 is het aandeel rokers gedaald, maar nam het aandeel drinkers juist toe.

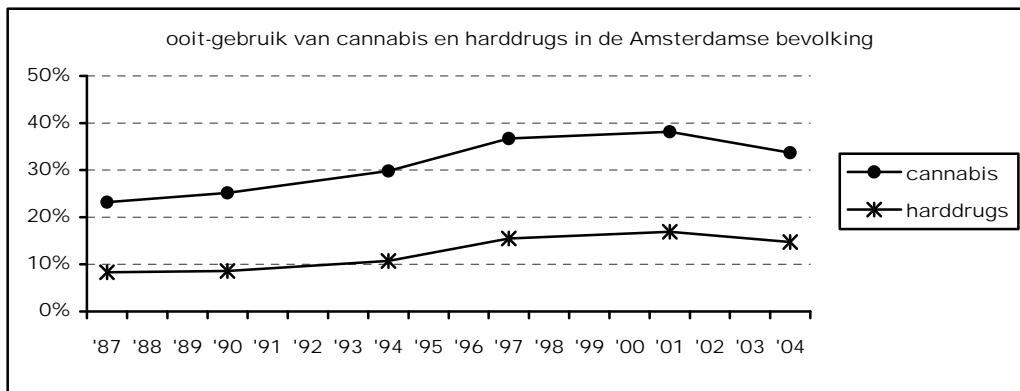

Het ooit-gebruik van cannabis en harddrugs⁸ nam tijdens de jaren negentig gestaag toe, maar de laatste jaren lijkt er sprake te zijn van een kentering. In 2004 had een derde van de Amsterdammers wel eens geblowd en ongeveer de helft daarvan wel eens harddrugs gebruikt.

⁶ Abraham, Kaal & Cohen (2003).

⁷ Dijkshoorn (2002), Uitenbroek et al. (2006).

⁸ Cocaine, heroïne, amfetamine of ecstasy. Voor de NPO gegevens (1987-2001) tevens hallucinogenen, inclusief paddo's. De vergelijking van de gegevens is daarom ook lastig.

Uit twee rapporten met speciale aandacht voor Turkse, Marokkaanse en Surinaamse Amsterdammers blijken – in vergelijking met de Nederlandse Amsterdammers – de Surinamers iets vaker te roken, maar veel minder vaak te drinken. Voor de Turken geldt hetzelfde, met name de mannen. Bij de Marokkanen is zowel het aandeel drinkers als het aandeel rokers fors kleiner.⁹

3.2 opiaatverslaafden

Op basis van de registraties van verstrekking van opiaten (methadon en medische heroïne) publiceert de GGD Amsterdam regelmatig schattingen van het aantal opiaatverslaafden in Amsterdam. De meest recente schatting uit 2004 komt neer op 3500 á 4000 opiaatverslaafden.¹⁰ In dat jaar ontvingen 2660 patiënten via CAD/Jellinek, huisarts of GGD methadonbehandeling en kregen 1157 verslaafden in de politiecel methadon verstrekt. De schattingen van het aantal opiaatverslaafden laten al jaren een daling zien. De schatting op jaarbasis is in de afgelopen 15 jaar gehalveerd. Dit komt vooral door het weg blijven van buitenlandse of buitenstedse verslaafde 'toeristen' (verslaafden die korte tijd in Amsterdam verblijven). De belangrijkste verandering in de samenstelling van de populatie is echter de stijging van de leeftijd. De doorsnee leeftijd van methadoncliënten stijgt ongeveer een jaar per jaar: van 28 in 1985 naar 45 in 2004. Er komen weinig jonge opiaatverslaafden bij.¹¹

⁹ Dijkshoorn (2002), Dijkshoorn (2006).

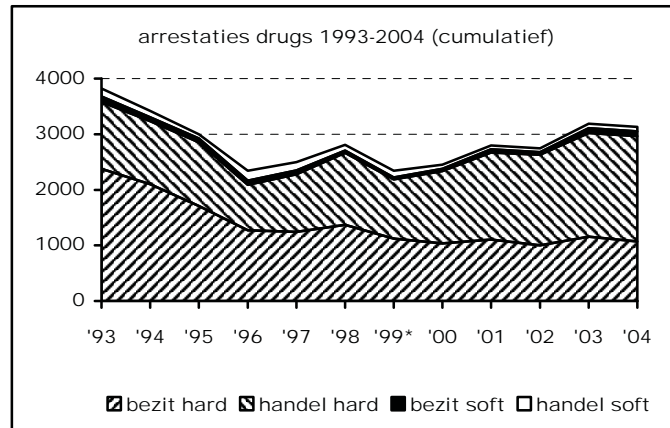
¹⁰ Afhankelijk van de schattingsmethode. Via kwartaalberekening = 3491, via jaarberekening = 3928.

¹¹ Van Brussel & Buster (2005).

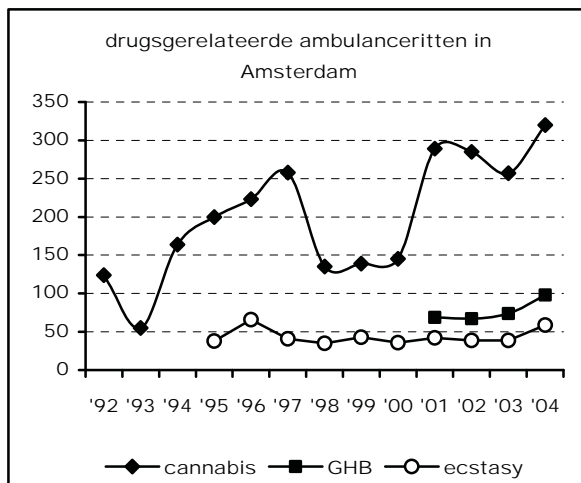
3.3 arrestaties

In 2003 werden in de regio Amsterdam-Amstelland ruim **3.100** arrestaties verricht in verband met overtreding van de Opiumwet.¹² Let wel: deze cijfers gaan over het aantal aanhoudingen – geen unieke personen – wegens bezit of handel van drugs en bijvoorbeeld geen drugsgelateerde ver-

mogensdelicten. Bovendien zeggen deze politiecijfers meer over beleid en handhaving – waar de nadruk ligt op harddrugs boven softdrugs – dan over omvang van gebruik en handel. In 1993 werden er nog bijna 4.000 van dit soort arrestaties verricht, waarna het aantal daalde en een aantal jaar rond de 2.500 per jaar schommelde. Recent was er weer een lichte stijging te zien, maar het laatste jaar stagneert het weer. Wel is er op lange termijn een duidelijke stijging in het aantal arrestaties in verband met handel in harddrugs.

3.4 ongevallen

De GGD rapporteert ook cijfers over drugsgelateerde ongevallen, afkomstig van de Centrale Post Ambulance Vervoer (CPA). In 2004 zijn **2425** ambulanceritten geregistreerd waarbij alcohol of drugs in het spel was.¹³ Hiervan waren er **1825** gerelateerd aan alcohol, 320 aan cannabis, 98 aan GHB en 59 aan ecstasy. In totaal waren **806** ambulanceritten drugsgelateerd.

Het aantal alcoholgerelateerde

¹² O+S (2005) via www.os.amsterdam.nl en eerdere versies. Let op: voor 1999 t/m medio november!

¹³ Klachten van de directe werking en ongelukken onder invloed van middelen.

ritten schommelt al jaren tussen de 1.500 en 2.000 per jaar. De ongevallen na het roken van cannabis of het eten van spacecake laten een vreemde dip zien voor de eeuwwisseling. Na een lichte daling de laatste drie jaar, is het aantal cannabisritten in 2004 weer gestegen. Ook het aantal GHB-gerelateerde ongevallen laat een stijgende trend zien. Het aantal ecstasygerelateerde ongevallen dat jaren stabiel bleef rond de veertig per jaar, ligt in 2004 wat hoger.¹⁴

Ten slotte zijn er cijfers over zogenoemde 'drugsdoden', dat wil zeggen personen die overleden zijn na druggebruik in Amsterdam. In 2004 ging het om **22** sterfgevallen na overdosis. Eén meer dan een jaar geleden, maar minder dan voorgaande jaren, toen het aantal rond de 30 lag. Het aantal drugsdoden tengevolge van een hiv-infectie lag veel lager dan voorheen (7 in 2004, rond de 20 in de jaren daarvoor) en ook het aantal sterfgevallen met andere doodsoorzaken was laag (60 in 2004, 108 in 2003).¹⁵

4 de volgende hoofdstukken

Nadat we in dit hoofdstuk de voorgaande Antennes en andere Amsterdamse gegevens in vogelvlucht hebben beschreven, gaan de volgende hoofdstukken in op de trends in alcohol en druggebruik onder jonge Amsterdammers in 2005. De resultaten van de panelstudie – interviews met insiders uit verschillende scènes in de uitgaanswereld en buurt- en probleemjongeren – worden in **hoofdstuk II** uitgebreid besproken. De resultaten van de survey onder cafébezoekers – cijfers over alcohol- en druggebruik, met speciale aandacht voor probleemdrinken – worden gepresenteerd in **hoofdstuk III** De preventie indicatoren – gegevens over informatie- en adviesvragen, voorlichtingscontacten en testuitslagen – komen aan bod in **hoofdstuk IV**. In **hoofdstuk V** (Nederlands) en **hoofdstuk VI** (Engels) vatten we de belangrijkste bevindingen samen. Meer gedetailleerde (achtergrond)informatie over het panel en tabellen met cijfers van de survey en preventie indicatoren zijn te vinden in de **bijlagen**. Tot slot is achter in dit rapport een **muzieklexicon** en lijst met geraadpleegde **literatuur** opgenomen.

¹⁴ Van Brussel & Buster (2005).

¹⁵ O+S (2005) via www.os.amsterdam.nl.

II

PANEL

het Amsterdamse uitgaanscircuit	23
1 het uitgaanspanel	24
2 dancecircuit	27
2.1 dance clubcircuit.....	29
2.2 dance partycircuit	32
3 urbancircuit	33
3.1 urban clubcircuit.....	34
3.2 urban party s.....	38
4 uitgaanssignalen.....	38
5 middelengebruik.....	40
5.1 alcohol	40
5.2 cannabis	43
5.3 ecstasy en ecstasyachtigen.....	44
5.4 cocaïne.....	53
5.5 amfetamine	60
5.6 narcosemiddelen.....	64
5.6.1 GHB.....	65
5.6.2 ketamine	67
5.7 psychedelica.....	72
5.7.1 paddo's en paddorepen.....	72
5.7.2 LSD	73
5.7.3 tryptamines	74
5.7.4 overige psychedelica	74
5.8 overige middelen.....	74
5.9 combigebruik	77
6 buurt en probleemjongeren.....	84
6.1 buurtjongeren.....	84
6.2 probleemjongeren.....	91
7 conclusies en trends	96
7.1 trends op de uitgaansmarkt.....	96
7.2 trends op de alcohol en drugsmarkt.....	97

het Amsterdamse uitgaanscircuit

Het wordt weer leuk om te stappen in Amsterdam. De onvrede die panelleden na de eeuwwisseling breeduit ventileerden, is verdamppt en lijkt plaats te maken voor een voorzichtig optimisme. We proeven uit de verhalen dat de stad weer begint te swingen. Natuurlijk, het kan altijd beter, maar nieuwe initiatieven in diverse uitgaanssegmenten bieden hoop en worden van harte toegejuicht.

Het panel laat drie belangrijke ontwikkelingen zien in het uitgaanscircuit. In het topsegment is de komst van kleine exclusieve clubs sinds de opkomst van het loungen verder uitgebreid en geperfectioneerd met clubs die het 'nieuwe uitgaan' definiëren als een beleving van dansen, eten en drinken in één. Verschillende clubs met een culinaire inslag (culiclubs) zoals Rain, Odeon en The Mansion, hebben hun deuren geopend en draaien met succes. Het concept is vooral gericht op een doelgroep van dertigers en veertigers die goed in de slappe was zit en is uitgekeken op een nachtje clubben.

Ten tweede is er de onstuimige groei van kleine en middelgrote clubs (zoals de Sugarfactory, het Magazijn, club 8, studio 80 en het Wilhelmina Pakhuis) die zich toelagen op muzikale en culturele vernieuwing. Het publiek is gemiddeld tien jaar jonger en behoort tot een nieuwe uitgaansgeneratie die als 'ironisch hip' of alternatief kan worden getypeerd. Als gevolg van de kaalslag in de jaren negentig onder undergroundlocaties zijn verschillende scenes met elkaar gaan mengen op locaties in het centrum, die het midden houden tussen alternatief en commercieel. In Antenne 2004 hebben we dit proces vertaald in het ontstaan van de upper round. Dat hier een grote behoefte aan is, verklaart ook het succes van de kleinere clubs die durven te experimenteren met muziek, beeld, kunst en theater.

De popularisering van urban is de derde belangrijke ontwikkeling. Deze is het logische gevolg van een grotere deelname aan het uitgaansleven door Surinaamse, Antilliaanse, Marokkaanse en Turkse jongeren. Een nieuw multi-etnisch panorama dat nu ook in het Centrum, in plaats van de Bijlmer of Bos en Lommer gestalte krijgt. Urbanmuziek heeft onmiskenbaar aan invloed gewonnen in de gesetteerde clubs. Het gevolg is dat het aantal multi-etnische feesten op trendsettende en trendvolgende locaties is gegroeid. dj Pepe (58a) brengt dit proces treffend onder woorden: Het is te zwart wit gedacht om house en urban helemaal los te zien van elkaar. Een succesvolle avond als Paradisoul waar muziek, beeld en performances door elkaar lopen is daar het juiste bewijs van. Dance en urban schuren zeker op de trendsettende feesten vaker langs elkaar. Het komt ook meer voor dat zowel urban als dance dj's op hetzelfde feest draaien. Promotors juichen deze ontwikkeling toe, maar of het grote publiek hier ook warm voor gaat lopen zal de toekomst uit moeten wijzen.

Vooralsnog breekt menig clubuitbater zich het hoofd over een goede programmering die aansluit bij de beleving van de huidige stappopulaties. Van panelleden horen we dat veel uitgaanders verbolgen zijn als clubavonden opeens geen doorgang meer vinden. Voor Bram (94a) een bewijs dat het uitgaanspubliek snakt naar een herkenbaar concept en een duidelijke en stabiele programmering.

Wat betreft de uitgaanszones slaat de balans tussen het Rembrandtplein en het Leidseplein na een jarenlang evenwicht, positief door naar het laatste. De aan het Rembrandtplein gevestigde club Escape, die in de jaren negentig het vlaggenschip was van de trendsettende stapper, is na het vertrek van de succesvolle Rush en Chemistry avonden in een vacuüm terechtgekomen. De verkrotte voorgevel symboliseert het verval van een grote club. Het Rembrandtplein zag al eerder de iT en de Soulkitchen sluiten. Nieuwe locaties rond het Leidseplein als de Jimmy Woo, de Zebra Lounge en de Sugarfactory trekken een publiek dat meer wil dan alleen maar dansen in een club. Cultureel gezien heeft het Leidseplein momenteel meer te bieden aan het jonge etnisch gemêleerde stappubliek.

geruchten signalen en trends

erucht: verhaal, dat panelleden ter ore is gekomen en die moeilijk te traceren en hierdoor ook niet te controleren is.

Signaal: duidelijk waarneembare ontwikkeling die panelleden is opgevallen, maar waarbij (nog) niet gesproken kan worden van een trend.

Trend: resultaat van een cumulatie van verschillende ontwikkelingen die al langer aan de gang zijn. Duidelijke verspreiding van het gebruik van een 'nieuw' middel of van een 'nieuwe toedieningswijze, dan wel een revival van 'oude' middelen of toedieningswijzen over uiteenlopende netwerken.

1 het uitgaanspanel

In Antenne 2005 doen we verslag van de drieëntwintigste (t₂₃) en vierentwintigste (t₂₄) meting in respectievelijk voorjaar/zomer en najaar/winter van 2005.

Het huidige panel telt **32 panelleden** die verspreid over drie clusters **38 netwerken** vertegenwoordigen.

- Het grootste cluster is het **uitgaanscircuit** waar zowel dance als urban toe behoren. Het bestaat onder andere uit professionals, die we voor het gemak de clubleden anders noemen. Zij hebben goed zicht op de verschillende par-

ticiperende bezoekersgroepen. Binnen het uitgaanscircuit bekleden zij posities als glazenophaler, portier, doorbitch, barbediening, etc.

De clubs en party'ers worden vertegenwoordigd door panelleden die deel uitmaken van voornamelijk trendsettende uitgaansscenes. Deze creatieve en/of subculturele netwerken bevinden zich in lounges, (trendy) cafés, clubs, party's of op ongebruikelijke en niet reguliere locaties. Aan de hand van insiderinformatie van zowel clubmedewerkers én club- en partygangers kunnen we zodoende een genuanceerd beeld schetsen van het Amsterdamse urban- en dancecircuit.

- Het tweede cluster zijn de **buurtjongeren** die door panelleden worden vertegenwoordigd die werkzaam zijn als (ambulante) jongerenwerker of veldwerker. Zij hebben kennis van jongerenculturen in de buurt en onderhouden ook contacten met jongerencliques die een deel van hun vrije tijd in de buurt doorbrengen.
- **robleemjongeren** maken deel uit van het derde en tevens kleinste cluster. Zij worden vertegenwoordigd door professionele veldwerkers die in de binnenstad contacten hebben met o.a. (zwerf)jongeren, jonge gebruikers en jongensprostituees die veelvuldig rondhangen op straat, in bars en rond het Centraal Station.

Het Amsterdamse uitgaanspanel wordt vertegenwoordigd door leden (stappers, dj's, glazenophaler, dealers, portiers, bartenders etc.) die openhartig vertellen over hun eigen biotoop binnen het uitgaansleven. Bovengenoemde trends laten duidelijk zien dat settings en subculturen continu onderhevig zijn aan nieuwe ontwikkelingen. Dat geldt evenzeer voor muziek en modes, als voor druggebruik.¹⁶ In dit hoofdstuk gaan we daarom dieper in op de betekenis en vitaliteit van subculturen en settings waar panelleden zelf veel over kunnen vertellen. Onze interesse gaat daarbij vooral uit naar het ontspringen en duiden van nieuwe leefstijlen en muziekculturen.

Uit de voorgaande Antennes weten we dat muzikale distinctie een belangrijke factor is voor jongvolwassenen. Muzieksmaak en -beleving zijn in jongerenculturen erg belangrijk en voor de industrie een grote bron van inkomsten. Het klank-

¹⁶ Om de anonimiteit van clubs, cafés, coffeeshops etc. te waarborgen noemen we geen namen van panelleden en horecagelegenheden als er informatie wordt gegeven over of een duidelijke link is met het druggebruik op een desbetreffende locatie. We hebben bewust voor deze voorzichtige benadering gekozen om de anonimiteit van panelleden en locaties te waarborgen en ze niet in diskrediet te brengen.

spectrum van het clubcircuit¹⁷ beslaat dan ook een groot aantal verschillende muziekgenres.¹⁸ Uit de verhalen van panelleden en eigen observaties blijkt dat het type publiek sterk samenhangt met de muziek die er wordt gedraaid. Dit geldt ook voor de leeftijd en etniciteit van de bezoekers. Om enige richting te geven in het huidige muzikale palet definiëren we dance en urban als twee hoofdstromingen. Enerzijds zijn er muziekstromingen als clubhouse, deep house, progressive, trance, techno, electro en drum and bass die onder het overkoepelende begrip **dance** vallen.

Anderzijds profileren de op zwarte georiënteerde muziekstromingen als hip hop, step, R&B en dancehall zich in toenemende mate in de clubs. Ook het latin en asian genre kent inmiddels vaste clubavonden waar salsa en bossanova met jazzinvloeden en sutra funk de boventoon voeren. Al deze zwarte, latin en asian muziekstijlen scharen we voor het gemak onder de noemer **urban**.¹⁹

Ook nieuwe clubformules die de tijdgeest en de muzikale publieksmaak goed weten aan te voelen krijgen een kans om zich te bewijzen in de uitgaansarena. Het enthousiasme van het publiek blijft uiteindelijk de belangrijkste graadmeter of een (nieuwe) clubavond al dan niet succesvol wordt. Daarnaast zijn er ook subculturen waar muziek en dj's minder prominent op de voorgrond staan. De bezoekers van fetisjfeesten, gayfeesten of themafeesten (zoals ex-pornstar) verbinden zich meer vanwege hun specifieke leefstijl.

De door panelleden vertegenwoordigde clubs en partyscene bieden een gevarieerde staalkaart van het multiculturele uitgaansleven. Sommige panelleden kunnen zeer gedetailleerd vertellen over een of meer locaties waar zij tijdens het stappen vaak vertoeven. Anderen, zoals portiers, bartenders, dj's etc, vertellen hierover juist van binnenuit. Zowel in de netwerken van dance en urban zijn trendsetters en trendvolgers vertegenwoordigd die ons op de hoogte houden van actuele ontwikkelingen binnen de gedifferentieerde smaakculturen.²⁰

Sociaal-culturele en demografische kerngegevens als leeftijd, geslacht en etniciteit zeggen iets over de participatie van netwerken in het Amsterdamse uitgaansleven. Maar ze zeggen nog weinig over de groepsbeleving van het uitgaan, of specifieke keuze voor een bepaalde clubnacht of party. Ook nieuwe muzikale

¹⁷ Onder het clubcircuit worden grote en kleine reguliere clubs en discotheken geschaard alsmede de poppodia. Sinds de jaren negentig spreken uitgaanders in toenemende mate over clubs in plaats van discotheken.

¹⁸ Zie voor een uitgebreide muzikalexicon in de bijlage.

¹⁹ Dat dj's bovenstaande genres overigens lang niet altijd zo strikt scheiden blijkt uit hun soms eclectische platenkeuze dat een mix is van alle denkbare muziekstijlen vanaf de jaren zeventig of ouder. Ter illustratie een wervende tekst op de flyer van een Bloem feest onder het motto 'Bloem: ce'chique, sexy, eclectic, cool: jazz, hiphop, funk, latin, pop, classix, electro, dance.

²⁰ Thornton (1995).

ontwikkelingen in het uitgaansleven zijn een belangrijke leidraad om de huidige tijdsgeschiedenis te duiden. De betekenis van de setting is belangrijk voor het verklaren van druggebruik en risicogedrag. Het panel laat hier vanuit verschillende dimensies haar licht op schijnen. De clubmedewerkers vertellen over de onderlinge verschillen tussen stappers die wisselende clubavonden op dezelfde locatie bezoeken. Maar andere panelleden vertellen juist vanuit een microperspectief, aangezien ze zelf deel uitmaken van een subcultuur, netwerk of vriendengroep.

Uit de verhalen blijkt ook dat de wereld van cafés, lounges, privé-feesten, clubs, thuis of bij vrienden, nogal gevarieerd is. Het laat zien dat de voorpret van stappers niet zelden al begint in een thuissetting. Ook blijkt dat menig stapper in groepsverband het uitgaan voortzet op een afterfeest of bij vrienden thuis.

We schetsen allereerst een beeld van de trendvolgende en trendsettende club- en partynetwerken die het Amsterdamse nachtleven kleuren. Welkom dus in de wereld van de cool tunes, un y rooves en roc n rave

Er bestaan grote verschillen tussen smaakculturen in hun keuze voor specifieke settings, die variëren van makkelijk toegankelijk en casual tot zeer exclusief en 'VIP chic'. We onderscheiden en definiëren de uitgaansmilieus binnen het dance en urban georiënteerde club- en partycircuit op grond van leeftijd, etniciteit, geslacht en statusfactor. Daarnaast zijn er ook netwerken die meer fluide zijn en waar de subculturen elkaar juist aantrekken of afstoten, voor even bij elkaar blijven of voor een paar jaar. In de creatieve scenes gaat het eerder om het proeven van nieuwe concepten binnen uitgaanssferen.

2 dancecircuit

Een twintigtal panelleden heeft zicht op het aan dance gerelateerde club- en partycircuit²¹.

leeftijd

In de **clubs** schommelt de leeftijd van de jongste publieksgroepen (o.a. nieuwe studentengroepen die het uitgaansleven ontdekken) rond de 21-22 jaar. Het grootste deel van het clubpubliek is tussen 24 en 28 jaar. Vooral stappers in het

²¹ Veel clubs programmeren tegenwoordig verschillende muziekgenres. Ook op sommige grote party's is deze tendens waar te nemen. We richten ons hier specifiek op clubavonden en party's die populair zijn bij stappers die alleen van het dancegenre houden. Alhoewel panelleden soms meerdere locaties bezoeken, worden er maximaal twee netwerken per panellid geselecteerd waarover wordt doorgevraagd over het alcohol- en druggebruik.

jonge trendsettende milieu, dat verspreid is over kleinere clubs, cafés en lounges maakt hiervan deel uit. Ook is er nog een betrekkelijk grote markt van uitgaanders tussen de 28 en 35 jaar. De opkomst van lounges en clubs met een culinair, of cultureel aanbod is zeer in trek bij deze groep die over het algemeen meer gefortuneerd is. Oudere stappers bezoeken doorgaans ook vaker speciale sponsor- en cocktailfeesten die in sommige clubs met enige regelmaat worden georganiseerd. Ook populair zijn de clubnachten met een specifiek muziekgenre of specifieke themafeesten. De clubavonden voor homo's trekken eveneens een overwegend ouder publiek (28-35 jaar).

De leeftijd van de **partygangers** kan worden onderverdeeld in de jongste categorie van 20-22 jaar die hardcoreparty's bezoekt. Het publiek op technoparty's is gemiddeld 24-25 jaar en de trance- en teknoscene rond de 27-28 jaar. Grote party's als Dancevalley en Mysteryland trekken een wat breder publiek, tot 30 jaar.

etniciteit

Het publiek op **party's** is overwegend wit. Vooral de hardcore en technoparty's worden nagenoeg alleen door een wit en lager opgeleid publiek bezocht. Op de grote dagparty's als Dancevalley en Mysteryland begint hier langzaam verandering in te komen, omdat er schoorvoetend ook urban wordt geprogrammeerd. Vooralsnog bezoekt slechts een klein deel van de allochtone stappers deze feesten omdat urban in deze entourage een eiland blijft in een dominant witte muzikale omgeving.

De verschillen in het **clubcircuit** zijn groter. Op doorsnee clubavonden is het publiek 80% tot 95% wit. Vooral het techno en progressive publiek is bijna geheel wit. In de hippere logomilieus, waar bijvoorbeeld house en funk gemixt worden, is de grootste groep wit, maar een substantieel deel van de bezoekers, soms tot 30 %, is van allochtone afkomst. Het betreft hier dan vooral de hoger opgeleide en artistieke allochtonen, voornamelijk Surinamers. Ook zijn er gemixte etnische vriendengroepen die gaan stappen in clubs waar dance én urban wordt gedraaid. Het homocircuit ten slotte is dominant wit, maar hier vertoeven op wisselende locaties weer relatief veel (deels als toerist) Europeanen, Latino's en Amerikanen.

seks

De sekseverhouding in het **partycircuit** is doorgaans 60% mannen en 40% vrouwen. In het hardcore partycircuit ligt het percentage vrouwen eerder rond de 30%. De sekseverdeling in het **clubcircuit** met uitzondering uiteraard van de homoclubs en feesten, is evenwichtiger verdeeld. Niet zelden is de verhouding nagenoeg gelijk. Vooral op de trendsettende clubavonden zijn soms zelfs meer vrouwelijke bezoekers. Ook op de fetisj- en kinkyfeesten is de sekseverhouding

aardig in evenwicht. Een reden hiervoor is dat veel stellen dergelijke feesten bezoeken.

2.1 dance clubcircuit

Het doorsnee clubpubliek dat de mainstream²² clubavonden bezoekt wordt getypeerd als **trendvolgers**. De feesten vinden meestal plaats in grote en middelgrote clubs in het Centrum of in de periferie van Amsterdam.

In veel clubs wordt clubhouse, hardtrance, progressive of jaren '70 en '80 hits gedraaid. Op sommige avonden draaien dj's een cross-over tussen house en urbanmuziek. Dergelijke feesten trekken een wat ouder etnisch gemêleerd en meer gefortuneerd publiek. Veel stappers dragen logo's (Diesel, Replay) of worden als H&M publiek getypeerd. Veel clubavonden worden bezocht door studenten en werkenden met HBO+ niveau (detailhandel, ambtenaren en dienstverlening).

De meeste middelgrote en kleinere clubs, lounges en (dans)cafés zijn gesitueerd in het Centrum. De muziekgenres en scenes zijn vergeleken met de doorsnee clubavonden meer onderscheidend en trendsettend. De verschillende circuits van **trendsetters** (creatieven, vippers, gay en alternatieven) definiëren we als hip. Opvallend is dat panelleden een gevarieerde hiplexicon hanteren zoals: vintage hip; ordi-hip; hippe hippy's; ruighip; hipchic en gymhip.

Trendsetters (innovators) hebben over het algemeen een grote actieradius. Hip wordt door het panel meestal gezien als een combinatie van settingkeuze, stilistische presentatie, muziekvoorkeur en specifiek druggebruik. Hip is hype gevoelig. Hip is een moment en is daarom ook vergankelijk.²³ Vaak is hip als eerste op de hoogte van de opening van een nieuwe club, lounge, café of stadstrand. Ook de afterfeesten bij vrienden thuis worden niet geschuwd. Er zijn ook **afterfeesten** waar stappers elkaar op wisselende plekken treffen. De afterfeesten die Tizi (50a) schetst zijn een mix van bodyguards, pooiers, portiers en dealers, doorgewinterde prostituees en nieuwe naïeve meisjes die te veel rondhangen tussen oudere mannen. Omdat trendsetters stilistisch gezien authentiek zijn kunnen ze een unieke invulling geven aan bijvoorbeeld de mode. Er is sprake van een ambivalentie omtrent merkkleding en logo's die worden toegeëigend of juist genegeerd. Bovendien zijn ze minder smaakvast in hun keuzes voor een muziekgenre. Op sommige populaire feesten leidt de cross-over tussen urban en dancemuziek tot een etnisch gemixt publiek. Ze lopen vaker warm voor nieuwe muziekypes als electro

²² Mainstream: een geijkte doorsnee clubavond die veel publiek trekt. Werkt vaak volgens een beproefd recept. Trendsettend: een (nieuwe) clubavond dat vanwege een innoverend concept een nieuw publiek trekt. De begrippen mainstream en trendsettend zijn soms discutabel aangezien het publiek of de clubprogrammering aan veranderingen onderhevig is.

²³ Leland (2004).

en minimal techno die wordt gedraaid op locaties die als vernieuwend bekend staan. Het opleidingsniveau is relatief hoog en een substantieel aantal stappers in deze categorie kan worden gerekend tot de studenten en creatieven. Over het algemeen zijn de trendsetters opwaarts mobiel. Velen zijn werkzaam als muzikant, vj, dj, model, reclamemaker, journalist, auteur, grafisch ontwerper, stylist en freelancer etc.

De **gayscene** vormt een specifiek segment dat al jarenlang trendsettend is, zeker wat betreft het druggebruik, binnen het Amsterdamse uitgaansleven. De scene, die over veel subscenes (o.a. leerscene, gymhip) is verdeeld, komt elkaar regelmatig tegen op party's, in clubs, sauna's en cafés. Ook zijn ze zeer reislustig. Vergeleken met de andere netwerken worden vaak feesten in andere Europese steden als Berlijn, Parijs, Barcelona en Londen bezocht. De gayscene zit goed in de slappe was gezien hun forse bestedingsgedrag tijdens het stappen. Homo's in het uitgaanscircuit zijn casual of juist heel trendgevoelig gekleed. Er is niet een uitgesproken muzieksmaak, alhoewel het wel dance georiënteerd is. Het opleidingsniveau en de beroepen zijn zeer gevarieerd. Er zijn scenes waar artsen, advocaten, kappers, hulpverleners en stilisten samen stoned worden.

De **vippers** zitten in het luxe chic segment en zijn, in vergelijking met andere netwerken, meer economisch georiënteerd. Ze zijn doorgaans sterk gericht op uiterlijk en stilistische presentatie. Het publiek wil zich graag onderscheiden door middel van autokeuze en dure merk- en designerkleding. Naar verhouding hebben veel vrouwen een siliconen- of botoxbehandeling ondergaan. Het uitstralen van een exclusieve of luxe leefstijl past op geschikte settings als lounges uit het topsegment. De modebewustheid wordt nog versterkt op avonden waar urban en softe house in een dj-set wordt gemixt. Players en pimps lopen hier elkaar al snel voor de voeten, aldus Spike (77a). Dergelijke feesten trekken een multi-etnisch en gefortuneerd stappubliek. Het VIP gehalte scoort net zo hoog als het 'wannabe-a-VIP' publiek, volgens BB (79b). Veel bezoekers van sponsor- en promotiefeestjes van alcohol, parfum, kleding etc. zijn werkzaam in het bedrijfsleven, of hebben een eigen bedrijf in de detailhandel.

Een echte vip avond zijn feestjes waar je echt alleen op uitnodiging welkom bent. Dat zijn doorgaans feestjes voor mensen uit de muziek- en modebranche. Het druggebruik valt mee omdat ze vaak doordeweeks zijn. Alle vipfeestjes zijn eigenlijk hetzelfde. Ze beginnen in de middag rond borreltijd. Dat is al jaren zo en volgens mij blijft dat nog jaren zo. (Bram: clubganger 90a: t24)

Onder de **alternatieven** werken bovengenoemde culiclubs en buffetjes al snel op de lachspieren. In hun ogen wordt slechts voortgeborduurd op het reeds bestaande loungeconcept. Pepe (58a), die als dj enkele keren op dergelijke locaties heeft gedraaid, ziet hierin een bevestiging dat rijke mensen niet kunnen feesten. De alternatieve subculturen zijn vaak wars van commercie. Je treft ze eerder aan in dans- en dj-cafés en op privé-, anti-kraak- en afterfeesten. Er heerst deels nog een underground sfeer. Pepe: Het is elk weekend wel raak. Eerst naar feesten in clubs en dan afteren. Gepland, dan wel spontaan. Ook de 'wilde' locaties langs de rafelrand van de stad weten ze feilloos te vinden. De groepjes die tot de alternatieven behoren worden soms omschreven als 'hippe-hippy's', psychonauten, neo-bohemians etc. De netwerken zijn een melange van creatief, autonoom en trash. Het opleidingsniveau is hoog.

De popularisering van de minimal technoscene is volgens panelleden door de underground gevoed. Lange tijd werd er geklaagd dat er naast de clubhouse en trance geen vaste technoavonden meer waren in het clubcircuit. Hier is inmiddels verandering in gekomen. Een nieuwe generatie kleine clubs in het Centrum programmeert nu regelmatig techno avonden. Duitse dj's draaien vaak samen met lokaal talent. De uit Duitsland geïnspireerde minimal techno van een nieuwe generatie dj's, slaat vooral aan bij een nieuw, jong en muziekminnend uitgaanspubliek dat deels nog een herkenbare scene is en elkaar ook treft op party's, in cafés, op afters en bij vrienden thuis. De technopuristen zijn losprole gaan echt voor de muziek en houden zich, zeker vergeleken met andere modegevoelige scenes, minder bezig met de nieuwe mode. Toch schuren de netwerken soms langs elkaar omdat technofeestjes momenteel hip zijn en steeds drukker worden met bezoekers die de avonden ook ontdekken. De sfeer is los en 'openminded', gemoedelijk en vreemden leggen makkelijk contact met elkaar. Zien en gezien worden is van ondergeschikt belang. Ook de parfumlucht is minder dominant aanwezig. Merkkleding heeft geen status. Dat niet wil zeggen dat de bezoekers, naast de vette spijkerbroek, T-shirt en sneakers, er ook niet smaakvol en apart uit kunnen zien. Techno wordt door sommigen als 'vintage hip' beschouwd.

minimal is vintage hip

Het lijkt wel of de individualiteit is weggeëbd en mensen weer meer geïnteresseerd zijn in elkaar. Er wordt meer gekletst en meer lol gemaakt. Het sociale gebeuren is hecht en muziekconcerten gaan in golven. Er is gewoon een zelfde energie in de scene: sexy, vrouwvriendelijk, vrolijk en hypnotiserend. Het is een melange van muziek, drugs, avonturen en slap gelul. De kern innovators is wel hip maar moet niks van logo's hebben. Eigenlijk is het vintage-hip met een eigen stijl. (Lizz: bookingsagente 72a: t₂₄)

2.2 dance partycircuit

Grote **mainstream** party's (tussen 10.000 tot 45.000 bezoekers) vinden zowel indoor als outdoor plaats. Stappers uit de clubnetwerken gaan ook naar party's, zij het sporadisch.²⁴ Alleen de technoscene gaat regelmatig naar party's. De zomer is de populairste partyperiode. In verschillende clubnetwerken gaan vriendengroepjes eenmaal of een paar keer per jaar naar een openlucht party.

Stappers binnen deze partynetwerken bezoeken vaker party's dan clubs. De grote party's bieden een scala aan muziekstromingen binnen de dance.

Er zijn twee **hardcorescenes** in het panel vertegenwoordigd. De meeste party's zijn in de periferie van Amsterdam, maar vooral elders in het land. De auto of trein biedt dan uitkomst. De party's variëren van 1000 tot 20.000 bezoekers. Het hardcore partygenre is vooral buiten Amsterdam de laatste jaren mateloos populair onder groepen witte en relatief laag opgeleide jongeren. Ze behoren tot de jongste stappers in het partycircuit. Veel jongeren werken in de bouw of hebben technische beroepen. Er is een grote saamhorigheid op deze party's. Het hardcoregenre is niet populair onder allochtone stappers, die eerder van urban houden. Volgens panelleden een belangrijke reden waarom er zo weinig hardcorefeesten zijn in Amsterdam.

avelo en Airmax

Laatst kwam ik pas 's ochtends om 6.15 uur aan. Er werden veel trainingspakken gedragen. Het trainingsjasje van Aussie, de broek van Cavelo (absoluut niet anders om) met Airmax gympen eronder. Ook veel jongeren met petjes, in een spijkerbroek en T-shirt. Veel meisjes in rokjes met hoge hakken. Kaal is niet meer in de mode, de haardracht is wel kort maar niet extreem. Het jonge publiek kent de oude scene alleen van videobanden. (Pieter Bas: partyganger 89a: t₂₄)

De meer stedelijk en maatschappijkritische **teknoscene** organiseert illegale raves in tunnels, loodsen, verlaten kantooretages, kraakpanden, op boten en stukjes braakliggend terrein. Het bezoekersaantal op dergelijke feesten varieert van 100 tot 1000 personen. Zij zijn deels het partyequivalent van de alternatieven. Deze scene cultiveert het laatste restje authentieke underground dat Amsterdam nog rest. De feesten worden vaak pas op het allerlaatste moment georganiseerd om te voorkomen dat de politie hier lucht van krijgt en het feest verbiedt. De scene wordt bevolkt door studenten, krakers, kunstenaars en Europese toeristen.

²⁴ Omdat clubgangers vaker clubs dan party's bezoeken hebben we ze niet onder de partygangers geschaard.

Het muzikale spoor van de **psytrancescene** is te herleiden naar de Goa-trance van eind jaren tachtig. Het is een herkenbare internationale scene. Bezoekers zijn vaak kleurig uitgedost: fluohippies en freaks in *flou* y broeken, veel roze, groene en paarse kleren of tribal getatoeëerd. De felle tribal prints op doeken worden met blacklight verlicht. Sander (41a): Het is een samengeraapt zootje, maar sommige mensen gaan ook echt zo naar hun werk. Voor hun is dit een levensstijl. Het typische psypubliek is een kinds, huppel en konijnpubliek dat veel praat op de dansvloer.

De psyscene is van oorsprong wars van elke vorm van commercie. Het is heel erg een ons-kent-ons-scene en *too dutch to be true*. Er is enige overlap met de **tribal** en **industrial** scene en de invloed van gabbertrance (150 bpm) neemt toe.

Nederlandse psytrancers geven de voorkeur aan gratis feesten boven de kwaliteit ervan. Het saamhorigheidsgevoel tussen de feestorganisatoren is ver te zoeken. Er zijn organisaties die feesten plannen op data waarop al andere psytrancefeesten gegeven worden. De scene is te klein (in Amsterdam zo'n 800 - 1500 aanhangers) om twee grote feesten tegelijkertijd te geven. Daarom wint het gratis feest het van het betaalde feest met een kwalitatief beter line-up. De ruzies tussen de 'commerciëlen' en 'puristen', een brand in een loods en een stringenter politiebeleid, hebben tot gevolg dat er in toenemende mate ook feesten in reguliere clubs worden georganiseerd.

3 urbancircuit

Een achttal panelleden heeft zicht op het aan urban gerelateerde club- en partycircuit. Zij bestrijken een vijftiental clubs en de daaraan verwante publieksgroepen of scenes.

leeftijd

De leeftijd van de **clubgangers** kan worden onderverdeeld in drie categorieën. De jongste publieksgroepen van rond de 20 jaar (o.a. scholieren, buurtjongeren, studenten) vormen tevens ook de grootste groep. De urbanrevolutie heeft er in sommige clubs toe geleid dat er bijna uitsluitend R&B, hiphop, rap, latin en reggaeton wordt gedraaid en gedanst. Bijna alle clubavonden trekken volle zalen. Het is overduidelijk dat deze groep van *a solutely e* inners de binnenstad van Amsterdam heeft ontdekt. De leeftijdscategorie van 24 tot 28 jaar, die bij het dancepubliek in de clubs breed is vertegenwoordigd, is in het urbangenre minder aanwezig. Vooral de salsa, latino en hiphop avonden in kleinere trendsettende clubs trekken een wat ouder (24-28 jaar), hoger opgeleid en/of goedverdienend publiek met een soms hoge bling factor. Op dergelijke feesten is meer dan de

helft van allochtone komaf. In de categorie van 28+ nemen nog weinig allochtonen deel. Kleine kernen van trendsettende hoog opgeleide stappers maken soms 5% tot 10% deel uit van het publiek.

etniciteit

De etnische samenstelling van de jongste publieksgroepen in het urban clubcircuit is een mix van Surinaamse, Marokkaanse en Antilliaanse jongeren. Op de hiphop feesten is vaak een verhouding van 50% Surinamers en Antillianen en 10 tot 20% Marokkanen. De rest is Nederlands. Turkse jongeren nemen minder massaal deel in het clubcircuit. Aziatische en Chinese jongeren lijken in toenemende mate uit te gaan. Overigens zijn er ook multiculti clubavonden waar relatief meer Surinamers, Antillianen of Marokkanen zijn. Het is inmiddels een feit dat oorspronkelijk witte clubbolwerken een grotere etnische gemêleerdheid laten zien door de toenemende invloed van het urbangenre.²⁵ Deze omwenteling is een unicum in de Amsterdamse clubgeschiedenis en een logisch gevolg van de sociaal demografische ontwikkelingen²⁶. Vooral creatief georiënteerde Surinaamse acteurs, muzikanten, modellen etc. zijn relatief veel vertegenwoordigd op de meer trendsettende hiphop, soul en urban chic clubavonden in de leeftijdscategorie van 24 tot 28 jaar en op de VIP en sponsofeestjes in culiclub-achtige settings van 28+. De etnisch gemixte vriendengroepen (Turks, Surinaams, Indonesisch, Marokkaans en Nederlands) vinden muziekgenre minder belangrijk maar gaan vooral voor de lol met elkaar stappen in clubs waar zowel dance als urban wordt gedraaid.

seks

De verhouding jongens/meisjes ligt net als veel dance gerelateerde clubavonden op 60%/40%. Maar vooral bij de meisjes is relatief gezien een grotere deelname van Surinamers en Nederlanders. Marokkaanse meisjes zijn weinig vertegenwoordigd in het nachtleven.²⁷ In het hippere en eclecticische circuit zijn zowel Surinaamse mannen en vrouwen beter vertegenwoordigd dan de Turken en Marokkanen.

3.1 urban clubcircuit

De meeste grote en middelgrote urban clubs liggen in het Centrum of in de periferie van Amsterdam. Het urbangenre dat in het clubcircuit wordt gedraaid is

²⁵ Nabben, Benschop & Korf (2005a).

²⁶ Hieruit blijkt dat de Surinaamse, Antilliaanse, Turkse en Marokkaanse jongeren in de leeftijdscategorie van 18-24 jaar in 2005 in totaal bijna 40% bedraagt. Uit: O+S (2005).

²⁷ Op de mono etnische Marokkaanse feesten zijn Marokkaanse meisjes beter vertegenwoordigd. Zie: Nabben, uak & Korf (2005b).

een bonte verzameling van zwarte muziekstromingen als: arrenbie, rap, jazz, soul, dancehall, hiphop, reggae en voor het gemak ook subgenres als latin en salsa.

Dj's die een cross-over willen maken tussen urban en housemuziek worden vaak kritisch bejegend. Volgens dj Spike (77a) betekent een urban lifestyle juist dat je ontvankelijk bent voor nieuwe muziek. Het gaat over de hele salade en niet alleen de bling van televisieclips die in het mainstreamcircuit bekend zijn. Op een urban feest valt een danceplaat vaak beter dan alwéér 50 Cent. Het woord urban is een complex en diffuus woord. In de VS. wordt urban music vooral geassocieerd met zwarte muziek uit de oorsprong hiphop, r&b en soul. Jongeren in de Randstad zien het urban-gevoel eerder als een eigentijdse en unieke mixcultuur van stijlen in de taal, kleding, muziek en culturen die zelfs regionaal verschillend kunnen zijn. In tegenstelling tot dance, dat vanwege de ritmen veel makkelijker is te kopiëren als globale muziek, is hiphop ondanks de Amerikaanse invloed, per land verschillend omdat het genre veel taalgevoeliger is. Niet voor niets zijn daarom 'allochtonenrap' en 'Nederhop' ook hier populair.

hiphop en **arrenbie** (R&B) zijn de populairste muziekgenres op urban clubavonden. Het publiek is zeer veranderlijk en komt soms overal vandaan. Een avond waar oorspronkelijk veel casual geklede studenten komen, kan veranderen in een publiek met een hoge bling-bling factor. En het échte hiphop publiek is juist minder sterk gehecht aan toonaangevende en sjeke merken. De hiphopmuziek op dergelijke clubavonden is ook vaker maatschappijkritisch van toon. Trainingspakken zijn zeldzaam en veel meiden dragen een spijkerbroek met een strak trui-tje. Hoewel het geen blingpubliek is, wordt er toch veel geld uitgegeven aan dure drankjes en styling. Op de dansvloer is een grotere interactie dan op de populairder getinte hiphop avonden. Op dergelijke feesten is de kleding minder sober en worden ook meer trainingspakken gedragen. Carl Kani kleding, sneakers, basketball looks en baggy broeken zijn typerende hiphop stijlattributen. Daarentegen zijn D&G en Prada weer stijliconen die meer status hebben in het R&B circuit. De meiden zijn vaak schaars en uitdagend gekleed in bikini's, korte rokjes en op hoge hakken. Volgens Brian (90a) en Sandy (92a) ontmoeten 'sletjes', 'players' en 'golddiggers' elkaar op deze feesten. Er wordt meer op elkaar gelet en de danslust van het publiek is niet altijd bruisend. Voor de dj daarom zaak om eerst de ladies voor zich te winnen.

powergirl

Eigenlijk maakt het niet zoveel uit wat er wordt gedraaid in urban clubs. Maar als we 50Cent, Snoop, Arreel, the Pussycat dolls of Busta Rhymz horen is het feest echt top! De Partysquad (o.a. Jeugd van tegenwoordig) is ook populair. Ali B? Haha, dat is voor kinderen. Missy Elliot is the best! She rules! Ze steekt iedereen naar de kroon. Alles wat ze maakt, de beats, de clips en de teksten zijn origineel. Niemand kan tippen aan Missy. Ze is een powergirl die meiden inspireert, een

hart onder de riem steekt. Ze is het bewijs dat je het ondanks een moeilijke jeugd toch kunt maken. En met het seksisme van mannen maakt ze korte metten. (Sandy: clubganger 92a: t24)

Ook substromingen als **dancehall**²⁸ en **reggaeton**²⁹ met luid proclamerende mc's, mogen zich in een toenemende belangstelling verheugen. Dj Wax iend, die als hiphopdeejay op schoolfeesten is begonnen, heeft een passie voor de sensueel opwindende dancehall: () De ladies dragen echt van alles. In de club komen ze vaak in casual outfits, maar die zijn toch geraffineerd, ze laten hun vormen op hun best uitkomen. Ook zie je Evisu, Gucci en Armani en dat wat de meisjes in de Caraïben dragen. In zo min mogelijk, waar zoveel mogelijk eruit hangt. Supersexy.³⁰

Ook de concerten van de reggaetongroep Immorales uit Curaçao zijn ook in Amsterdam mateloos populair. Nederlandse nummers als 'Billen trillen' en 'Show je string' gaat over meisjes en feesten. De raphema's van Immorales, die sommigen seksistisch en anderen onschuldig vinden, doet in ieder geval veel stof opwaaien. De politieke elite heeft vaak geen flauw benul wat meisjes die tegen het orgasme aanspannen en kunstig met de billen trillen op vuige nummers als 'Sleng Teng' en 'Punanny' (poesje, poentje) in de zwoele clubs uitspoken. Om nog maar te zwijgen van het masculiene **krumping**³¹ dat een krachtige, lenige en agressief ogende staccato dans is zonder hiphop spins. De bewegingen doen nog het meest denken aan een Afrikaanse rituele dans.

Tussen al dit choreografisch geweld zouden we haast nog de uit de jaren tachtig afkomstige jeugdculturen van **skate** en **graffityscene** vergeten, die ook zijn vertegenwoordigd op hiphop avonden. De **salsagetinte** feesten zijn een etnische mix met een relatief grote populatie Latino's en Caraïben. De sfeer oogt ontspannen en vrolijk. Er wordt in paren, maar ook veel alleen gedanst. Caribische heren die in een tiptop outfit met gleufhoed op het feest arriveren stelen de show temidden van het publiek dat alledaags maar goed verzorgd is gekleed. Minder alledaags ten slotte is een louche publiek dat volgens Spike (77a) wekelijks in een kleine club bij elkaar komt. Hij vindt de sfeer niet bepaald relaxed. Er komen

²⁸ Dancehall is rauwe creatieve, en opzweepend sensuele dansmuziek, oorspronkelijk uit Jamaica. Sinds 2005 samen met reggaeton populair onder zwarte jongeren.

²⁹ Reggaeton (spreek uit Reggaetong) is een seksueel geladen mix van Spaanstalige rap en Latijns Amerikaanse salsa. Gasolina (betekent rum, sperma of benzine) van de Puerto Ricaan Daddy Yankee was in 2005 al een hit in Nederland.

³⁰ ranssen (2005).

³¹ In de documentaire 'Rize' (2004) van David La Chapelle wordt de culturele context van krumping in 'Hollywatts' uiteengezet aan de hand van interviews en 'krumpbattles'.

pimps, ho's, dealers, portiers en chinatown. Als je ze zo bij elkaar ziet zitten dan weet je dat ze niet alles aan de belasting doorgeven.

Over het algemeen behoren veel urban publieksgroepen tot de jongste leeftijdscategorie van 20 plussers. Vergeleken met het witte uitgaanspubliek is urban over het algemeen meer merkbewust en wordt er meer tijd en werk besteed aan de styling en presentatie. Vooral de nieuwe lichte jonge Amsterdammers gaat voor urban in plaats van dance. Het zijn 'verse schoolverlaters', VMBO-ers, HBO-ers in het technisch onderwijs en veel werkenden in de detailhandel en dienstverlening.

warme meisjes

De knalparty's in cafés en clubs in het Centrum zijn echt gezellig. We gaan vaak met meiden uit. Meisjes zijn gewoon warmer op R&B en bubbling weet je. Ze vinden het lekker dat ze vast worden gehouden. Ze houden van waterbenen. Vooral als Usher draait beginnen de meisjes te gillen. Top of de pops en top 40 muziek is erg populair. Vooral de vrolijke muziek. De sfeer is heel belangrijk. Er zijn geen dj's in cafés. De knop van de CD wordt gewoon omgedraaid. Het draait om de herkenbare melodieën en slow muziek voor de koppeltjes. Dat is zuiver!
(Tizi: clubganger 50a: t23)

Naast het mainstreamcircuit bij urban is er ook sprake van een stijgende deelname van allochtone stappers op trendsettende kleine en intieme clublocaties. De muziek wordt vaak getypeerd als 'urban eclectic', dat een melange is van urban-, dance- en rockinvloeden. Het publiek wordt getypeerd als logo, fris, celebs en exclusief. Het HBO+ volk bestaat volgens Spike (77a) uit media- en bistypes, acteurs en andere creatievelingen in de reclame, muziek en grafische vormgeving.

lovesoldiers

De feesten van de 'hiphop creatievelingen' zijn in handen van een groep Surinaamse en Antilliaanse kunstenaars. Het publiek op deze feesten is grotendeels allochtoon. De feesten worden georganiseerd op boten, in lounges of trendgevoelige clubs. Er wordt veel gedanst. Het publiek is apart gekleed, er lopen jongens rond die hun nagels lakken en er zijn altijd gasten in het publiek die spontaan hun kleren uittrekken. De dansacts stimuleren het groepsgevoel. Zo verscheen het kunstenaarscollectief een keer in een legeroutfit met demonstratieborden en apenkoppen want maatschappelijke issues worden niet geschuwd. Tijdens anti-hiv acties lopen ze met kussenslopen met KISS erop door de stad om het veilig vrijen te promoten. De organisatie ziet zichzelf als lovesoldiers. Ze vestigen de aandacht op hun feesten door met een groep van tien tot vijftien man in de stad te flyeren. (Bram: clubganger 94a: t24)

3.2 urban party s

Er zijn inmiddels enkele succesvolle en minder succesvolle urbanparty's georganiseerd. De verwachtingen van het solo-optreden van dj Chuckie waren hoog gespannen, maar het concert moet teleurstellend zijn geweest. De door ID&T gepromote Chuckie was niet in topvorm en het feest was met 3000 bezoekers bij lange na niet uitverkocht. Volgens dj Spike (77a) was het optreden van de 'kleine generaal' niet zijn persoonlijke hoogtepunt. Er was geen magic! Het legendarische concert van überpimp Snoop Dog daarentegen was één groot swingend feest. De hilariteit was groot toen Snoop het podium opkwam met een enorme spliff van popart proportie. Ook de urban tak van dancebedrijf ID&T boekt succes met grootschalige feesten als Luxurush en Ambassador, waar hiphop en dance broederlijk naast elkaar gedraaid worden.

En voor het eerst was er in 2005 direct aansluitend op de jaarlijkse editie van de Awakenings technoparty (15000 bezoekers), op hetzelfde terrein Latin Village (7000 bezoekers) georganiseerd. Van beuken naar romantiek, van techno naar salsa lounge in één nacht.³² Op zaterdag was het nog friet, pannenkoeken en spichtige jongens die loos gaan op de zompige weide van Spaarnwoude. Op zondag in Latin Village was het hoge hakken, roti en veel blingbling. En de chique urbanjeugd liet zich niet uit het veld slaan door de modderplassen rond de 'Barrio del hiphop'.

4 uitgaanssignalen

minimal techno veroverd de clubs

De nieuwe Duitse minimal techno maakt een gestage opmars in het clubcircuit.³³ Werd er eerst nog gedraaid in kleine dj' cafés in de binnenstad en de 19e eeuwse ring. Nu programmeren ook enkele grote clubs de nieuwe techno sound. Amsterdam is volgens Anne weer helemaal hot, waardoor de scene niet meer hoeft af te reizen naar de provincie. Ook de grote technoparty's krijgen een nieuwe impuls. Lizz (72a) Er komen ook veel mooie vrouwen op af. Het is een jonge en aantrekkelijke doelgroep die elke club aan zich wil binden. Ze heeft de groei van minimal techno het afgelopen jaar van dichtbij meegemaakt en weet dat het een onafwendbaar fenomeen is dat de oorspronkelijke puurheid bij het groeien van een scene langzaam gaat verbleken en verwateren. Verder door-

³² Loorbach (2005).

³³ Van Veen (2006).

groeien heeft tot gevolg dat de scene explodeert en gaat commercialiseren. Het publiek begint al mainstream te worden. Lizz: Je ziet echt nieuwe gezichten die op je af komen met zo'n air van: oh gaaf man! Draai jij minimal! Of je hoort studenten: Hé Bram lul, daar moet jij ook naar toe. Lul! Op 'Awakenings', de moeder der technoparty's komt tegenwoordig ook een luxe en uitgedost publiek dat haaks staat op de oorspronkelijke sober geklede bezoekers.

alternatieve scenes groeien

Tegenover de groei van chique clubs voor celebs en hippe hotspots met speciale VIP arrangementen lijkt voorzichtig een reactie te ontstaan. Niet alleen in de zojuist genoemde minimalscene wordt het op prijs gesteld dat er meer podia in de binnenstad komen die aandacht schenken aan nieuwe en soms tegendraadse muziekvormen. Er zijn meer panelleden die merken dat hun achterban genoeg heeft van de gelikte mentaliteit van bling, chic en luxe. Ze willen geen dure gebakken lucht en moeilijk gedoe aan de voordeur van gestroomlijnde clubs. Oprechtheid, authenticiteit, maar vooral geen kapsones zijn waarden die tegenwoordig sterk worden gewaardeerd.

toenemende verruwing en gespannen sfeer op urban feesten

Als we Shabazz, de schrijver van 'A time before crack'³⁴, mogen geloven is de hiphop om zeep gebracht door de crackepidemie die in de jaren tachtig als een tornado in de Amerikaanse binnensteden heeft huisgehouden. De electric boogie moest wijken voor dealers, hoeren en verslaafden die bezit namen van de straten. De hiphop zoals deze nu wordt verbeeld in clips en in magazines als Vibe heeft vaak een meedogenloos, agressief of bling-bling imago. De poses van gangster rappers als The Game en 50 Cent worden volgens Shabazz door de nieuwe generatie schaamteloos gekopieerd naar de straat. Jongeren tonen van onder hun capuchons een misplaatst gedrag van patserigheid terwijl ze om het hardst respect eisen of willen afdwingen. De beeldvorming van de oorspronkelijke hiphop, als bindend element in de arme en verpauperde wijken in de jaren 70, is getransformeerd in een agressieve glittercultuur die momenteel aan hiphop kleeft. Ergens is er iets goed misgegaan. In 'A history of the hip-hop generation' schrijft dj en hiphop pionier Kool Herc: To me, hip-hop says, 'Come as you are.' We are a family. It ain't about security. It ain't about bling-bling. It ain't about how much your gun can shoot. It ain't about 200 sneakers. It is not about me being better than you or you being better than me. It's about you and me, connecting one to one, That's why it has universal appeal. It has given young people

³⁴ Shabazz (2005).

a way to understand their world, whether they are from the suburbs or the city or wherever. ³⁵ Tot zover het Amerikaanse beeld.

Hoewel er in Amsterdam veel hiphop feesten zijn met de juiste urban vibes in de geest van dj Kool Herc, merken sommige clubmedewerkers in toenemende mate een gespannen sfeer tijdens urban avonden. Zelfs op de niet zo druk bezochte avonden is de spanning soms te snijden. De problemen en opstootjes zijn verschillend van aard. Bezoekers reageren heetgebakerd als je per ongeluk tegen ze aanloopt. Ook het agressieve bestellen aan de bar zorgt voor veel irritaties. Sommigen zijn 'ongeduldig en veeleisend' omdat ze duur drinken. Een portier heeft vaak moeite met de opgefokte houding van bezoekers. Er is heel erg een attitude van: Ik drink dure drankjes, kijk niet naar me, raak me niet aan en waarom moet ik eigenlijk gefouilleerd worden.

Een barbediende in dezelfde club: Die jongens hebben altijd ruzie. Sommigen hebben grote ego's. Ze staan nog met hun jas aan in de zaal, met hun poen en chickie en willen minimaal een meter ruimte om zich heen hebben. Dit zijn echt zware avonden voor glazenophalers.

Verschillende panelleden melden dat ook groepjes Marokkaanse jongens op hiphop en dancehall feesten veel kopzorg geven. Er worden opstootjes uitgelokt en er is seksuele intimidatie en agressief gedrag tegenover vrouwen. Jongens die dergelijke problemen geven zijn vaak onder invloed van alcohol.

5 middelengebruik

5.1 alcohol

In alle uitgaansnetwerken wordt alcohol geconsumeerd. De alcoholmarkt heeft haar positie stevig weten te behouden in het uitgangscircuit. Er wordt een schier oneindig aantal dranken en alcoholmixen geserveerd in bars en lounges, op buitenterrassen, in clubs en op party's. De prijzen liggen er niet om (een flesje Smirnoff ice kost 5.50 euro en een wodka of cognac gemiddeld 4 euro). In het uitgaansleven waar alles om smaakdistinctie draait, speelt ook de keuze voor een alcoholisch drankje een rol.

Toen we de panelleden vroegen welke drankjes in hun netwerken veel worden gedronken, kregen we een stortvloed aan favoriete mixen, cocktails en merken te horen. Wat daarbij opvalt is dat de alcoholkeuze in de urban- en dancescene

³⁵ Chang (2005: 1).

kan verschillen. Daarnaast zijn er ook nog verschillen tussen Nederlandse, Surinaamse, en Marokkaanse jongeren. Behalve door etnische verschillen wordt de voorkeur ook bepaald door de setting. Een grote party met een jong publiek heeft lang niet zo'n uitgelezen alcoholaanbod als een trendsettend café. Alhoewel er op beide locaties voornamelijk bier wordt gedronken, is de keuze voornamelijk afhankelijk van het type publiek.

nieuwe dranken niet altijd een succes

Cafés, lounges en clubs zijn voor alcoholfabrikanten bij uitstek geschikt om nieuwe dranken te introduceren en promoten. Een gesponsorde rock avond van Jack Daniels trok weliswaar genoeg publiek maar de nieuwe premix Jack Daniels met Ginger ale sloeg totaal niet aan. Ook de **Smirnoff twisted** in de smaken: appel, berry en tropical, dat bestemd is voor een ouder publiek en minder zoet is dan de **reezer**, sloeg op de officiële lanceeravond niet aan. Ook dit drankje is geflopt. Voor alle drankjes geldt dat ze tegen het einde van de houdbaarheidsdatum goedkoper worden. Als ook dit niet lukt gaan de drankjes naar het personeel. De enige goedlopende pre-mixjes blijven Smirnoff ice en Bacardi breezer die vooral bij het jonge publiek aanslaan.

Op trendvolgende **urban** clubavonden zijn vooral de zoete drankjes en mixen (Smirnoff ice en Breezers) populair onder het Surinaamse en Antilliaanse hiphop publiek. Sterke drank valt eveneens goed in de smaak. Remi (met ijs), campari en whisky, alsmede de zoete dranken Malibu, Passoa en Safari worden zowel door meiden als jongens aan de bar besteld. Er wordt verhoudingsgewijs weinig bier gedronken. Op salsafeesten lopen de cocktails wat beter. Hoewel er duur wordt gedronken op urban avonden is er ook een betrekkelijk grote groep die gewoon frisdrank drinkt.

John (57a) kijkt als portier soms met stijgende verbazing toe hoe jonge hiphoppers met de jas nog aan een frisse bestellen en moeilijk gaan doen over een stampertje of heel dik gaan doen door een fles champagne of een fles sterk te bestellen. Er gaan ook fabeltjes over alcohol de ronde. Zo zou het effect van een blikje Redbull gelijk staan aan een pilletje en zouden met Campari benevelde jongens langer kunnen vrijen met meisjes.

Het valt panelleden op dat veel allochtone jongeren gevoelig zijn voor alcoholmerken en zich sterk identificeren met de drankkeuze van bekende rappers en hiphop artiesten. Zo kan het gebeuren dat opeens een combinatie als gin & juice veel aan de bar wordt besteld. Ria (81a): Het is stoer om zo duur mogelijke dranken te drinken. Er wordt veel buitenlands gedestilleerd gedronken zoals whisky en cognac met ijs. Ook is Safari erg populair.

Surinamers drinken gevarieerder en meer alcohol dan Marokkanen die, als ze alcohol drinken, het voornamelijk beperkt houden tot bier of Smirnoff ice. Boven-

dien merken barkeepers wanneer Marokkanen Ramadan hebben. De witte jongeren op urban feesten drinken verhoudingsgewijs vaker bier.

Ook in het **trendvolgende** dancecircuit lijkt het uitgaansvolk er geen druppel minder om te drinken. Er worden hooguit wat minder spontaan rondjes gegeven. Volgens Debby (56a) is alcohol echt hét middel van dit moment. Je wordt er lekker los van, het is goedkoop en iedereen doet het. Mixdrankjes (geen pré mix maar afgemixte drankjes aan de bar) zijn op sommige avonden met een ouder publiek net zo populair als bier. Ook populair zijn allerlei wodka mixjes met appelsap, bitterlemon of 7-up. Cocktails daarentegen worden in een grote club al snel te duur bevonden. De mateloos populaire wodka Redbull (6.60 euro) lijkt op zijn retour. Een Sambuca met cointreau (koetje) zal nooit heel populair worden maar dat een dergelijk gemixt drankje in Tizi's (50a) vriendenkring wordt besteld, bewijst dat de mixmogelijkheden met alcohol onuitputtelijk zijn.

Bier ordinaire blijft de grote plas waarin ook Mexicaanse en Belgische nieuwkomers als Sol en Jupiler (verhipt Belgisch kantinebier in de Randstad) zich makkelijk weten te handhaven. Ook Apfelkorn en bessenjenever worden in het studentenmilieu vrolijk weggetikt. Het clubpersoneel ziet dat veel clubbezoekers of bezoekers van besloten schoolfeestjes echt aangeschoten naar huis gaan.

In het **trendsettende** clubmilieu lijkt Champagne alleen nog maar te verkopen op exclusieve homofeesten en in VIP kringen. Champagne wordt over de gehele linie niet meer zoveel besteld als in de topjaren rond het millennium. Bovendien heeft de internet- en reclamecrash veel van de eens zo vermogende stappers ontuchtterd. Sommige panelleden wijzen erop dat er in de zomer meer specifieke drankjes als cocktails, rosé en sangria worden gedronken. Vooral de sjieke homo- en VIP-scene lijkt geen genoeg te krijgen van Margarita's, Mojito, Carperinha, Orgasm en sex on the beach cocktails. Ook populair blijven wodka mixen met cranberry, appelsap, cassis en natuurlijk bier. In Jorgs (58a) vriendenkring schommelt het aantal consumpties op een doorsnee stapavontuur rond de 8 glazen alcohol per persoon. Volgens igo (88a) zijn de homo happy hours erg populair, want mensen die willen feesten hebben altijd geld! De stoere homo's houden het vaker op bier, wodka en water. In een homoclub wordt aantoonbaar minder gedronken. Ze hebben een *dédain* voor alcohol maar een voorliefde voor drugs waaronder GHB.

In de **alternatieve** hippe kringen zijn bier en wodka de toppers. Maar whisky puur of met ijs, is in opkomst. Er worden op sommige clubavonden zelfs flessen sterke drank mee naar binnen gesmokkeld. In Nikki's (93a) vriendenkring staat de teller in het café meestal op 5-6 drankjes alvorens ze daarna écht gaan stappen. Het zatte effect wordt 'geneutraliseerd' door het gebruik van stimulantia.

Bij de **partygangers** is de minste alcoholvariëteit. Op hardcorefeesten zijn bier, baco's en Breezers populair. En Mixery! (een mix van bier en cola in halve liter blikken). Het wordt veel gedronken omdat het goedkoop is en iets van alcohol bevat. Aangezien veel jonge stappers ook weinig geld te besteden hebben wordt er veel ingedronken. Een tip die de ronde doet is om 20 minuten voor het feest zoveel mogelijk te drinken zodat je nog net in sobere toestand langs de portier kunt. In Zoës (67b) vriendenkring weten ze ook wel raad met alcohol. Vrienden nemen vaak al bier mee als ze op bezoek komen. De blikjes gaan mee in de buddy van de scooter. Zelfs in de psytrance scene, die jarenlang een nuchter bolwerk was, wordt meer alcohol gedronken. Sterke dranken worden gedronken in thuis gemaakte mixen. Omdat er een breder publiek komt, wordt er meer alcohol gedronken.

5.2 cannabis

In alle netwerken wordt cannabis gerookt. Het roken van een joint³⁶ vindt, plaats in coffeeshops, thuis alleen of met vrienden, tijdens het stappen in cafés en clubs en buiten op terrasjes. De vaste blowers hebben meestal wel iets te blowen bij zich. Ze weten doorgaans ook waar je wel en niet mag blowen tijdens het stappen. In veel cafés wordt het barpersoneel geïnstrueerd om bij de geringste cannabisvleug, de roker meteen te traceren met het verzoek om de joint te doven of buiten op te roken. Naast de coffeeshops zijn er ook cafés waar niet moeilijk wordt gedaan over het roken van een joint.

Het blowbeleid in clubs blijft diffuus en onduidelijk. Na de inval van het HIT Team (horeca interventie team) in de Escape, enkele jaren geleden, zijn verschillende clubs ook alerter geworden op het bezit van cannabis. Uit de verhalen van panelleden blijkt dat de blowregels in clubs niet eenduidig zijn. Dit komt waarschijnlijk ook doordat elke organisator van een feest besluit of er wel of niet mag worden gebloed. De portiers die in een zelfde club werkzaam zijn, reageren daarom niet altijd identiek. Brian (90a) weet te melden dat er in een club met medeweten van het personeel ook iemand rondloopt die cannabis verkoopt. Een ander panelid heeft bij de deur van een club een bord zien hangen dat het verboden is om cannabis op zak te hebben. Hij heeft als vaste clubbezoeker echter nog nooit gezien dat er blowers uit zijn gezet. Op sommige homofeestjes mogen de bezoekers de cannabis die met filters en vloeitjes op de tafels staan vrijelijk gebruiken

In een bepaalde club is de regel dat je niet meer dan 5 gram hasj of wiet in bezit mag hebben. Als de portiers vermoeden dat een bezoeker toch meer bij zich

³⁶ In Sranantongo (takru tabaka) uit: Blanker & Dubbeldam (2005). In Marokkaans (Zuén).

heeft, wordt er met behulp van een weegschaal alles boven de 5 gram afge-
roomd en in beslag genomen.

Afgezien van het feit dat een enkel panellid de indruk heeft dat er minder wordt
geblowd, zien clubmedewerkers weinig veranderingen in het cannabisgebruik.
Het gebruik is niet evenredig verspreid over de clubavonden. Op urban avonden,
en dan vooral bij hiphop, wordt soms flink geblowd. Mannen blowen doorgaans
meer dan vrouwen en er zitten ook zware blowers tussen die continu met een
joint lopen. In veel netwerken wordt het blowen gezien als ontspanning of als
'slaapmutsje' voor het slapen.

signalen

• blowen en roken op zijn retour

Er wordt in sommige netwerken minder geblowd. De roes van de hedendaagse
Nederwiet zou te heftig zijn en de sloomheid zou niet meer als prettig worden
ervaren. Er zijn ook twijfels over de zin van dagelijks stoned zijn en de afhankelijk-
heid van cannabis. Sommige langdurige blowers willen niet meer automatisch
elke dag blowen en proberen te minderen of zelfs helemaal te stoppen. In een
coffeeshop met een 'verdamer' ziet een panellid dat deze steeds gewilder
wordt bij blowers. De roes is meer high en minder stoned dan met blowen. Roken
via een verdamer zou ook minder schadelijk zijn voor de longen.

Ook het roken van sigaretten is in sommige netwerken op zijn retour. Stappers
gaan kieskeuriger om door alleen nog te roken tijdens het stappen of in het
weekend. Anderen stoppen er per direct mee. Afgezien van de gezondheid
wordt soms ook de hoge prijs van een pakje sigaretten als reden genoemd.

5.3 ecstasy en ecstasychtigen

Als we het gebruik van ecstasy in het uitgaansleven bezien, dan moeten we
nuchter vaststellen dat er niet zo'n brede ecstasycultuur meer is als tijdens de
hoogtijdagen. Uitbundige dansvloeren tot in de vroege ochtend, klassieke pillen-
feesten, veel wilde party's zonder vergunningen, het komt volgens panelleden
steeds sporadischer voor. De voorpret om het komende weekend samen met je
vrienden drugs te gaan nemen is minder op de voorgrond komen te staan. Of
zoals Zoë (67b) treffend vaststelt: op party's wordt nog wel ecstasy gebruikt,
maar niemand heeft het er meer over. Betekent normalisering niet ook dat
ecstasy voor slikkers net als bij sigaretten onderdeel is gaan uitmaken van het
partypakket? Hoe dan ook, de collectieve magische verbondenheid wordt niet
meer zo intens beleefd. Spontaan slikken uit gezelligheid komt weinig meer voor.
Veel stappers bedenken zich wel twee keer voor zo'n onbesuisde actie. Alles bij

elkaar genomen wordt ecstasy in het uitgaanscircuit tegenwoordig ongeveer evenveel gebruikt als cocaine.

verspreiding in scenes en settings

Het gebruik van ecstasy op clubavonden in het trendvolgende **dancesegment** is verder gedaald. Ecstasy is desondanks vaak nog wel de populairste drug. Hoewel er nog steeds types zijn die scheel van stonedheid tegen een pilaar lopen, komt collectieve stonedheid tijdens een clubavond nog zelden voor. Opvallend is dat toeristen relatief vaker stoned zijn.

Op de trendvolgende clubavonden in het **urbansegment** krijgt ecstasy weinig voet aan de grond. Het urbanpubliek heeft weinig op met de 'bewustzijnsverruimende' pil. Slechts een fractie van het blanke publiek neemt ecstasy tijdens een hiphop feest. Over het geheel genomen is het ecstasygebruik in de grote clubs die zowel dance als urban programmeren gedaald.

In de **trendsettende** dancenetwerken is het ecstasygebruik gestabiliseerd en in enkele netwerken lichtelijk en soms fors afgenomen. Ecstasy is vaak niet meer het meest populaire middel. Een al te herkenbare stonedheid leidt zelfs soms tot een ongemakkelijk gevoel.

Opvallend is wel dat ecstasygebruik op de hippere ur an feesten vooral onder Surinaamse bezoekers is toegenomen.

Onder **partygangers** geniet ecstasy nog wel enig krediet. Het middel heeft bijna nog steeds de eerste voorkeur, maar ook hier is sprake van een verdere daling. Alleen in de jonge hardcorescene is er een toename. Voor stappers die weinig ecstasy meer gebruiken worden party's en speciale events als een speciale buitenkans gezien om weer eens 'ouderwets' stoned te worden.

gebruik in scenes en settings

Ecstasy is goedkoop en wordt vooral gebruikt als er een bijzonder feest is. Als de dansvloer na 5 uur 's ochtends nog vol is, nou dan weet je het wel. Kortom: mensen zijn tegenwoordig minder heen op de ecstasy dan vroeger.

Ook zijn er de nostalgische feesten die onder het motto: 'Everything starts with an E' op wisselende locaties wordt gegeven. Menigeen regelt dan een oppas voor de kinderen om enkele keren in het jaar een knalfeest te vieren. Ook de zomerperiode met haar feesten, festivals en vrije dagen, laat een verhoogd gebruik zien. En natuurlijk zijn er de dampende clubnachten, de speciale feesten en eindeloze afters om flink loos te kunnen gaan. Veel jonge stappers en de jonge artistieke avant-garde lopen niet meer automatisch warm voor ecstasy. Het blijft hooguit beperkt tot een enkele keer, want lol trappen tijdens het stappen kun je ook zonder ecstasy.

motieven effecten en imago

Ondanks een voortschrijdende daling in het gebruik moet niet worden veronachtzaamd dat ecstasy nog steeds een van de meest populaire middelen blijft. De positief beleefde effecten blijven een reden om er mee door te gaan. Angels (65a) vrienden vinden het heerlijk om 'lief en plakkerig' tegen elkaar op de bank te hangen. Liefhebbers vinden het volgens Bram (94a) een 'onwijs lekker gevoel'. En Buda (91a) merkt zowaar een hernieuwde belangstelling voor therapeutische toepassingen van het middel in de persoonlijke levenssfeer. Dat vindt ook Mea (87a), die ecstasy een ideaal thuismiddel vindt om te kunnen ontspannen. Ecstasy is: loslaten, binding met elkaar, liefde en feesten. Vooral de eerlijkheid van ecstasy en het feit dat niemand zich hoeft in te houden wat hij te melden heeft is in Pauls (45a) vriendenkring belangrijk.

Het ligt heel erg aan de persoonlijke beschouwing die men heeft op uitgaan. Zie je drugsgebruik als een logisch gevolg van uitgaan, dan neem je ieder weekend. Zie je druggebruik vooral als extraatje dan doe je het alleen op speciale feesten. (Bram: clubganger 94a: t₂₄)

Kennelijk gaat het extraatje steeds meer de boventoon voeren want er wordt onregelmatiger en bewuster geslikt. Bovendien is het gewoon niet hip om helemaal heen te zijn, aldus Pieter Bas (89a). Toch blijven er van tijd tot tijd uitspattingen. Menigeen wijst erop dat er altijd redenen blijven om zo nu en dan ecstasy te gebruiken. Een speciale feestdag als Koninginnedag wordt sowieso massaal aangegrepen om ecstasy te slikken en lekker gek te doen. Pepe (58a): We zijn dan écht naar de klote van ecstasy.

Het oorspronkelijke imago van 'love, peace en unity', dat door de pioniers werd uitgedragen is hooguit nog een echo uit een ander tijdperk. Ecstasy begint zelfs een soort meisjesdrug te worden, aldus BB (79b). In gaykringen wordt ecstasy steeds vaker beschouwd als: saai en uit, en niet spannend genoeg meer. Nikki (93a) ten slotte stelt dat ecstasy het imago heeft van een oude drug waar veel mensen ooit mee begonnen zijn.

prijs frequentie dosering en toediening

De prijs van een ecstasypil schommelt tussen de 3 en 8 euro. Gemiddeld wordt er rond de 5 euro voor een pil betaald.³⁷ De frequentie van gebruik is over de gehele linie, met uitzondering van de partygangers minder geworden. Met andere

³⁷ Bij afname van 100 pillen ligt de prijs rond de 2 a 2.50 euro en bij 1000 pillen komt deze onder de één euro per stuk. Voor MDMA poeder of kristallen wordt tussen de 25 en 50 euro per gram gevraagd.

woorden de momenten dat er ecstasy wordt gebruikt komen in tijd steeds verder uit elkaar te liggen. Deze periode ligt grofweg voor de meesten tussen minimaal een keer per maand tot eens in het kwartaal. De zomer- en kerstperiode wil echter nog wel eens zorgen voor enkele feestuitspattingen in korte tijd. Ecstasy wordt ook gereserveerd voor speciale feesten met goede dj's. Dan lijkt het net of iedereen met elkaar afspreekt om ecstasy te slikken. Over het algemeen slikken jongeren vaker ecstasy dan oudere gebruikers. Uitzonderingen daargelaten natuurlijk, zoals een groepje oudere gebruikers dat openlijk ecstasy aan de bar consumeert. Het zijn de nieuwe doorgezakte pillenplakkers die volgens Nikki (93a) oude liefhebbers waren en in hun gebruik zijn blijven hangen. Er zijn vaak akkevietjes omdat ze andere bezoekers lastig vallen met hun empathisch gewauwel.

Het gemiddeld aantal pillen per sessie ligt meestal tussen de 1 en 3 pillen. Ze worden volgens Bram (94a) niet meer als snoepjes geslikt. Bij partygangers ligt het gemiddelde wat hoger dan in het clubcircuit.

Ecstasy wordt geslikt omdat het meestal in pilvorm wordt aangeboden. Maar met de komst van MDMA poeder enkele jaren geleden, wordt ecstasy ook in een punch of vruchtensap bereid. Vingeren³⁸ blijft favoriet bij de poederpuristen omdat het makkelijker te doseren is. Anderen daarentegen beweren dat je er eerder 'kiezel' van wordt. Onder menig gebruiker leeft de gedachte dat MDMA poeder en kristallen per definitie zuiverder en puurder zijn dan pillen. Sommige gebruikers geloven zelfs dat MDMA poeder een heel ander middel is dan ecstasy.

In drie netwerken wordt ecstasy ook anaal toegediend. Soms gewoon voor de grap, maar ook om misselijkheid te vermijden. Daarnaast zijn sommigen ervan overtuigd dat de roes intenser is.

Opvallend is dat MDMA poeder soms ook wordt gesnoven omdat het onder andere de maag ontziet en misselijkheid voorkomt. Snuiven zou ook leiden tot een kortere roes. Pijnlijke neuzen worden hierbij niet gerapporteerd.

Mijn vrienden en ik snuiven wel eens MDMA poeder. De eerste keer dat ik het deed voelde ik heel duidelijk dat het gevoel vrijwel meteen kwam opzetten. Het was meer energiek, snel en korter. We hebben de hele avond door zitten snuiven en in hetzelfde tempo als we met cocaïne zouden doen. Ongeveer een gram met zijn tweeën. Mijn vrienden doen het steeds vaker voor de grap en als extraatje. (Bram: clubganger 94a: t23)

Buda (91a), die contacten onderhoudt met de makers van ecstasy, hoort dat chemici de MDMA-methode steeds verder proberen te verfijnen. Er wordt driftig

³⁸ Vingeren is een natte vinger dopen in een zakje met MDMA poeder of kristallen, die vervolgens wordt afgelikt.

aan de molecuulstructuur gesleuteld om de kater zoveel mogelijk te minimaliseren. De creatie van methyloone, dat we later nog bespreken, ligt in het verlengde van deze activiteiten.

Amsterdamse straatmarkt

Gesprekken met Surinaamse, Turkse en Nederlandse panelleden over de Amsterdamse drugsmarkt leverde het volgende beeld op.

De hasj komt onder andere via Marokkanen uit Amsterdam West op de markt. Een deel van de hasj gaat samen met ecstasypillen via Marokkanen, die de ecstasy van de Nederlanders kopen, naar de Bijlmer. Daar wordt de hasj en ecstasy vervolgens met behulp van Surinamers geruild voor snuifcocaine dat weer via de Marokkanen in het Centrum wordt verkocht.

Een Surinamer die geld wil verdienen in de drugshandel zal niet zo snel de pillen business ingaan. Hij moet eerst ecstasy zien te vinden bij Marokkanen of Nederlanders, om zijn pilletjes vervolgens ook weer aan Nederlanders te moeten verkopen. Surinamers en Marokkanen zelf kopen namelijk zelden ecstasy. Surinamers die wel ecstasy slikken krijgen of kopen deze meestal via Marokkanen of Nederlanders. Ze betalen voor 10 euro een pil aan Marokkanen, voorafgaand aan een feest. Dat is meestal twee keer zoveel als Nederlanders voor een pil betalen bij Nederlanders dealers. Een Surinaamse dealer zal daarom eerder kiezen voor cocaine die hij van Surinamers of Nederlanders kan kopen en ook aan Surinamers, Nederlanders en Marokkanen kan verkopen.

gezondheidsrisico's en nadelige effecten

De voorspelbare katers, dips en hoofdpijn die gebruikers ervaren dragen bij aan een voortschrijdende matiging en voorzichtigheid en soms zelfs tot uitstel van gebruik. De spontaniteit om te slikken is weg, evenals het plannen ervan. Type-rend in deze is het verhaal van BB (79b), die merkt dat stappers het gebruik op een avond gaan uitstellen door niet in het begin van de avond te slikken. Ont-houding leidt tot uitstel ondanks het voornemen om ecstasy te nemen. Ze zeg-gen dan: ach laat eigenlijk ook helemaal maar zitten vanavond. Die ecstasy? Het is prima zo!

Opvallend is dat de kans op hersenschade niet of nauwelijks genoemd wordt als motief om te minderen. Ook circuleren er in 2005 geen verhalen meer over de angst voor gevaarlijke pillen.

De indruk bestaat dat ecstasy binnen het multipele druggebruik niet echt als de grote boosdoener wordt gezien. Wel merken panelleden op dat er groepjes no-toire pillenslikkers zijn die excessief blijven gebruiken en soms ook een paar dagen met behulp van andere middelen doorhalen.

Zoals gezegd wordt ecstasy over een brede linie minder gebruikt. Uit de verhalen van panelleden komen verschillende redenen naar voren die deze daling kan verklaren. Volgens Lizz (72a) wil niet iedereen elk weekend stoned zijn van de E

omdat ze zich sneller gaan vervelen of 'te lui, te stoned of te gespaced' worden. Ook de langdradige 'wolligheid' van ecstasy wekt irritatie op. 'Babbelgesprekken' zijn uit. Gaymannen willen volgens Dennis (57b) weer harde actie. Ook Jorg (58a) merkt dat de animo voor ecstasy niet zo hoog is omdat een deel van de gayfeesten nu op zondagmiddag en -avond is. Er is ook minder behoefte om echt wappie te worden. In de psytrance scene worden de effecten als 'te voor spelbaar en te straight' beschouwd. En Has (75a) merkt ironisch op dat ecstasy enthousiasme opwekt voor dingen die geen prioriteit hebben.

Het idee alleen al dat je een paar dagen bij moet komen weerhoudt ons van gebruik. Velen hebben er gewoon geen zin meer in. Dat vage gedoe en het kutgevoel achteraf. Dat is wel even wat anders dan een paar jaar geleden. Toen wilden we er zo lang mogelijk in blijven. Sommigen praten echt al nostalgisch over vroeger terwijl ze pas begin 20 zijn. Mij vrienden denken toch vaker na voordat ze ecstasy gaan nemen. De meesten beginnen er na zo'n 5 - 6 jaar genoeg van te krijgen. (Zoë: smartmanager 67b: t23)

ecstasyachtigen

De grote markt is ecstasy en daarbinnen zijn al gebruikersniches die ook andere ecstasyachtigen gebruiken. Opvallend is dat al deze middelen hallucinerend werken. **2** heeft een meer psychedelische werking en circuleert in twee netwerken. **MDA** is eveneens af en toe te krijgen in het psychonauten circuit. **DO** wordt net als LSD op een papertrip verkocht. Maar er is niemand die het lekkerder vindt dan LSD. Een volle dosis van de nu verkrijgbare DOB betekent een trip van 24 uur. Buda (91a) kent 10 trippers die het na kunnen vertellen. De werking kan nogal onvoorspelbaar zijn. Sommigen verliezen hun zelfcontrole, slaan wartaal uit, lopen naakt over straat, of gaan hun huis slopen. In Sanders (41a) netwerk wordt DOB ook wel synthetische mescaline genoemd. Ook hij heeft het over papertrips. De werking zou meer stimulerend zijn dan LSD. DOB doseren moet zeer nauwkeurig geschieden. Een dosis van 1-3 mg is 12 uur trippen, en van 3-5 mg is anderhalve dag trippen. DOB kost 10 - 20 euro per dosis. Het wordt gebruikt door een kleine groep psychonauten en andere liefhebbers. **TMA 2** is volgens gebruikers een srome variant van mescaline. Bij een hoge dosering wordt alles 'stroperig' volgens Sander.

geruchten

In twee netwerken zijn er geruchten dat in een toenemend aantal pillen mcpp zit. Deze geruchten worden als signaal bevestigd door de pillentesten (2006) die een toenemende versnijding met mcpp laten zien.

signalen

• methylone maakt als Explosion korte tijd furore

Voor korte tijd is Explosion tot en met Koninginnedag 2005 vrij te verkrijgen geweest in het Amsterdamse smartshopcircuit.³⁹ Het middel werd als een naar vanille smakende vloeistof als luchtverfrisser in buisjes van 5 ml tussen de 12.50 en 17.50 euro verkocht.⁴⁰ Volgens een in het smartcircuit circulerende toelichting behoorde Explosion tot de 'sterkste euforische stimulant uit de smartshop'. Het middel zou geen, zoals bij ecstasy het geval, kater of dip geven na gebruik.

De **verspreiding** en gebruik van methylone werpt een interessant licht op de status van een nieuw middel (Explosion) dat zich wil profileren als een ecstasyachtig middel zonder vervelende bijeffecten.

Het is veel panelleden ontgaan dat er vanaf januari 2005 op verschillende jongerensites druk werd gespeculeerd en gediscussieerd over het nieuwe middel Explosion. Ook waren ze enkele maanden later niet op de hoogte van de cyberhype met als gevolg een run op het middel in smartshops. Wel blijkt uit meting 23 (voorjaar 2005) dat men in ongeveer de helft van alle dancenetwerken op de hoogte was van het middel. Uit meting 22 (najaar 2004) werd nog met geen woord gerept over Explosion. In slechts enkele netwerken wist men dat Explosion al vanaf januari 2005 in de smartshop te krijgen was. Zij kochten of kregen van vrienden die in de smartshop waren geweest. Uit de reacties blijkt ook dat veel stappers kennelijk weinig frequent de smartshops bezoeken. In sommige netwerken waar men wel van het middel afwist, was het uit luiheid, minachting voor het middel of smartshop, of vanwege teleurstellende reacties van anderen dat men het zelf (nog) niet geprobeerd heeft. In de omgeving van Bram (94a) en Jorg (58a) waren er wel veel verhalen, maar niemand had het nog gebruikt. Anderen daarentegen zijn direct gaan experimenteren omdat het een nieuw middel betrof of toen ze via de media van het bestaan hoorden. Een deel van de nieuwsgierigen was gewoon te laat toen het middel was verboden en niet meer verkrijgbaar was in de smartshops.

Het gebruik in de netwerken varieert van een paar personen tot bijna iedereen. Over de **werking** van Explosion zijn de meningen verdeeld. Het merendeel van de ervaringen, ook binnen eigen netwerken, berusten op teleurstelling. Sommigen voelden 'totaal geen effect', het was 'te mellow' of 'het is het net niet'.

Anderen waren positiever. 'Explosion slaat sneller in' en 'het geeft een milde ecstasyrush'. Buda (91a) ten slotte is als een van de weinigen lyrisch over de wer-

³⁹ Ook in andere regio's is Explosion verkocht. Nabben, Waak & Korf (2005b).

⁴⁰ Explosion werd ook op andere locaties tegen een hogere prijs dan de smartshop verkocht.

king: 'het is een fantastisch euforisch product dat het zenuwstelsel prettig prikkelt. Het geeft een korte high en wordt snel afgebroken in je bloed.'

Niet in alle netwerken is **gecombineerd** met Explosion. Als motivatie wordt aangevoerd dat het een nieuw middel betreft en dat voorzichtigheid daarom is geboden.

Wie Explosion wel combineert heeft dat gedaan met amfetamine en ecstasy omdat de werking van Explosion te zwak was of om juist de korte werking een nieuwe boost te geven met een klassieke stimulant.

Wat opvalt is dat ecstasy vaak als referentie wordt gebruikt om de roes van Explosion te duiden. Men is over het algemeen van oordeel dat Explosion: sneller opkomt dan ecstasy, een milder effect heeft, constanter is en de werking sneller is afgelopen. De werking houdt veel acuter op, waardoor slapen eenvoudiger is.

Ook de prijs van Explosion (12.50-15.00 euro) wordt, zeker in vergelijking met een ecstasy pil te hoog bevonden. De smaak viel eveneens niet in goede aarde. Een panellid vroeg zich verbaasd af hoe het mogelijk is dat een middel 'zo lekker ruikt maar zo ontzettend smerig smaakt.'

Ondanks het feit dat lang niet iedereen enthousiast is over de werking en prijs, vinden veel panelleden het jammer dat Explosion niet meer te koop is.

• **ecstasygebruik op hippe urbanfeesten**

Surinaamse jongeren ontdekken ecstasy op trendsettende urbanfeesten. Het ecstasygebruik laat in dit uitgaanssegment een toenemende populariteit zien. We reconstrueren achtereenvolgens de verhalen van Bram (94a), Spike (77a), Brian (90a) en Sandy (92a) en proberen te achterhalen waarom sommige zwarte trendsetters ecstasy gebruiken.

Bram ziet vooral op de specifieke themafeesten dat een deel van de oudere (eind twintig) Surinaamse en Antilliaanse bezoekers onder invloed is. Hij vermoedt dat de creatieven al langer gebruiken en het vanuit de housescene hebben meegenomen. Ecstasy wordt door kunstenaars onder andere ook als een inspiratiebron gezien die hun werk beïnvloedt. Ze vinden het effect van ecstasy heel prettig omdat ze er lekker lauw van worden. Ze zeggen ook altijd als ze heel heen zijn 'ik ben lauw pappie. Het valt hem bovendien op dat ze niet heel erg uit hun dak gaan zoals de Nederlanders. Ze lijken hoogstens een beetje stoned. Ook het gebruik is heel discreet. Pillen worden zo onopvallend mogelijk geslikt of in een drankje gedaan. Dat gebeurt voornamelijk in de wc of in een luwe ruimte.

Dit beeld komt Spike niet onbekend voor. Ook hij ziet dat ecstasy op sommige R&B en hiphop feesten bekender begint te worden. Na afloop van een feest ziet hij precies welke groepjes stappers nog door willen afteren. Hij zegt ook op de hoogte te zijn van verhalen van collega dj's die in Los Angeles en San Francisco hebben gezien dat ecstasy door zwarte hiphoppers wordt geslikt. Artiesten als

Tweed, Missy Elliot, Jay Z en Eminem hebben al over 'high on ecstasy' gezongen en zeker niet alleen op een negatieve manier.

Spike (77a) weerlegt het eenzijdige beeld, dat 'negers' niet (durven) knuffelen als ze onder invloed van ecstasy zijn. Hij begrijpt wel waarom het heersende beeld bestaat. De omgangsvormen op urbanfeesten zijn anders dan op witte feesten. Maar het maakt ook veel uit met wie je neemt en waar je neemt. Hij geeft een voorbeeld van een feest dat hij samen met vier andere Surinaamse vrienden bezocht. Ze besloten spontaan om 4 uur 's nachts ieder een pil te nemen. Spike die sporadisch ecstasy slikt werd aangenaam verrast door het effect:

groepshug

De pil voelde zo goed aan, dat ik het gevoel had dat ik dit moest koesteren door het niet te vaak te doen. We hadden genoeg aan één pil en er werden ook geen schuine bekken getrokken. We deden écht de groepshug! Hé gabber zeiden we tegen elkaar. We zijn goede vrienden, broertjes van elkaar. Als we elkaar tegen komen zoenen we elkaar ook. Als anderen dan denken dat we gay zijn, dan moeten we daar hard om lachen. We doen ook stoer maar weten ook dat elke man zijn zachte kanten heeft en zijn emoties durft te tonen naar zijn vrienden toe. Het was geweldig dat we op de ecstasy vanuit ons hart elkaar aan het huggen waren. Ik zie ook bij de switchers bijvoorbeeld dat iedereen het wel zo langzamerhand van elkaar weet. (Spike: dj 77a: t₂₄).

In het urbancircuit waar Sandy (92a) vertoeft, wordt ecstasy ook wel eens 'de bom' genoemd. Een bom is een gezellig middel want mensen vinden het leuker wanneer ze een pilletje op hebben. Je wordt er overdreven vriendelijk van. Toch zijn veel meisjes bang voor controleverlies omdat ze denken dat je er als een gek van wil feesten. Volgens Sandy heeft het niet zoveel met de muziek te maken wanneer er ecstasy wordt geslikt. Ecstasy is gewoon leuk omdat niet iedereen geïnteresseerd is in cocaïne. En ook met ecstasy kun je nog aardig zuipen. En sex met ecstasy is gelukkig nieuwjaar. Ze ziet ook dat jonge Chinese stappers meer ecstasy zijn gaan nemen. En de negers die omgaan met witte stappers. Ze doen alleen niet zo afhankelijk naar elkaar toe. Onze niggers knuffelen elkaar niet op de ecstasy. Ja, behalve dan als ze gay zijn! Volgens Sandy neemt de kans op ecstasygebruik tot onder Surinamers en Marokkanen naarmate ze zich meer in de binnenstad gaan mengen en vaker met witte stappers optrekken.

• schaarste MDMA poeder

Na een jarenlange gestage aanvoer van MDMA poeders en kristallen komen er uit verschillende netwerken berichten dat MDMA poeder niet meer is te krijgen. In andere netwerken wordt schaarste geconstateerd. In een enkel netwerk is eerder sprake van een toename.

- **caribbean cocos**

Is in twee netwerken terloops gezien. Volgens panelleden is het opgeloste MDMA dat in een vloeibare vorm met kokosmaak wordt aangeboden in buisjes. Caribbean cocos is na de strafbaarstelling van Explosion op de markt gekomen met nog drie andere smaken waarvan we alleen de smaak van ananas en aardappelen hebben weten te traceren.

5.4 cocaine

De comeback van cocaine in het uitgaanscircuit is de laatste jaren niet onopgemerkt gebleven. Cocainegebruik bleef niet beperkt tot de snobistische snuifelite, maar is over de gehele uitgaanslinie van café tot party toegenomen. De verbreiding van het gebruik binnen het uitgaanscircuit, dat sommigen ook wel normalisering noemen, lijkt zich echter te stabiliseren. Cocaine blijft daarentegen een mediageniek middel waarmee te pas en te onpas wordt gekoketteerd. Zo circuleerde er in het voorjaar van 2005 een flyer van de clubavond *Hotel California* in club Panama. Vier verlopen dames, waarvan een met een bloedneus, hangen met flessen champagne en wodka binnen handbereik verdwaasd op bed boven een zilveren schaal. De creditcard steekt ferm in een flinke berg cocaine die qua portie niet zou misstaan in Scarface (Toni Montana). De ironie wil dat in dezelfde periode café het Schuim, dat een minuut lopen is van het Paleis op de Dam, op last van de Burgemeester werd dichtgespijkerd door het HIT Team (horeca interventie team) na constatering van cocainewikkels en ecstasypillen.⁴¹ Weliswaar hilarisch, beeldt de flyer toch een trieste snuifsfeer uit die de gezelligheid voorbij is. Het illustreert wellicht onbedoeld ook een ambivalent gevoel dat heerst bij veel panelleden die de cokecultuur van nabij meemaken. Het is niet onaannemelijk dat de scepsis tegenover cocaine, naast de positieve verhalen, in de nabije toekomst verder zal toenemen.

verspreiding in settings en scenes

Het gebruik van cocaine op clubavonden in het **trendvolgende danceselement** is stabiel gebleven. Er zijn relatief veel toeristen met cocaine op zak. Cocaine is iets minder populair dan ecstasy.

Op de mainstream clubavonden in het **urbansegment** wordt doorgaans meer cocaine gebruikt dan ecstasy, dat weinig populair is onder het trendvolgend urbanpubliek. Het cocainegebruik wordt op de hiphop feesten voornamelijk toe-

⁴¹ Op het moment van de inval van het HIT Team, waren er in café het Schuim zo'n tweehonderd gasten aanwezig. De politie had bij een inval in de nacht van 1 op 2 april ruim zeventig ecstasypillen en veertig wikkels cocaine aangetroffen. De zaak is op last van de Burgemeester gesloten. Het schuim is na een sluiting van enkele maanden weer geopend.

gedicht aan de mannelijke gebruikers.⁴² Op Latin en Caribische feesten snuiven vrouwen en mannen meestal gezamenlijk.

Over het algemeen geldt dat cocaïne in de meeste urban en dance settings stabiel is gebleven. Het gebruik van cocaïne is slechts op enkele clubavonden toegenomen.⁴³

In de **trendsettende dancenetwerken** (hip, vip, gay en alternatief) is het cocaïne-gebruik nergens gedaald. Het cocaïnegebruik lijkt ondanks een toename in sommige netwerken minder sterk te stijgen dan in de afgelopen jaren. Er is in veel netwerken sprake van een stabilisatie. In het gay- en alternatieve circuit staat cocaïne vast op een eerste plaats. Jonge gays komen gewoon eerder in aanraking met coke. Igo (88a). Coke blijft nummer één omdat ecstasy alleen voor speciale gelegenheden is. Jesse (48a). Op de hippe clubavonden is ecstasy lang niet altijd meer het meest populaire middel. Bram (94a): Mensen willen niet meer weten dat er drugs gebruikt worden, dus is coke een logische keuze.

Op de **trendsettende urban** feesten is het cocaïnegebruik stabiel gebleven.

Onder de **partygangers** is het cocaïnegebruik lichtelijk gestegen. Hoewel ecstasy in de meeste netwerken op de eerste plaats komt, staat cocaïne in sommige netwerken op nummer één. In de psytrance scene Sander (41a) is het jarenlange taboe op cokegebruik verdwenen.

gebruik in settings en scenes

Cocaine blijft zeker in trendsettende kringen een populair middel dat goed kan wedijveren met ecstasy. Vooral in de zomerperiode lijkt het cocaïnegebruik prominenter te zijn. Warme dagen en avonden op zonnige terrasjes, in het park en aan het strand, staan garant voor uitbundigheid. De alcohol vloeit rijkelijk en de cocaïnedealer moet er vaker aan te pas komen.

Uit de verhalen blijkt ook dat vrijwel geen enkele setting meer veilig is voor snuivers. De wc's in de horeca blijven populair, maar er wordt net zo goed gesnoven in het theater, op het terras, aan het strand, tijdens een film, in een restaurant, aan de toog in een café of op de dansvloer. Coke wordt overal gesnoven. De plee is meestal te vol om te snuiven, open en bloot is het beste dan heb je de minste pakkans, aldus Pieter Bas (89a). Cocaïne wordt ook vaak thuis en bij vrienden gesnoven voor of na het uitgaan of tijdens de afterfeesten. Ook komt het geregeld voor dat cocaïne alleen op privé-settings wordt gebruikt na een etentje, op het werk, bij een film of spelletje of gewoon met zijn allen voor de gezelligheid.

⁴² Onder mannelijke gebruikers worden vooral Marokkanen en Surinamers bedoeld.

⁴³ In een club wordt op specifieke avonden substantieel meer cocaïne in beslaggenomen.

Als we naar een club gaan spreken we van tevoren af bij iemand. We kijken eerst een filmpje en nemen daar een beetje coke bij. Want op een gezellige avond hoort eigenlijk altijd wel een lijntje coke. Dat doen we ook als we op dinsdagavond computerspelletjes spelen. We snuiven dan met z'n drieën een gram. Het is al in huis of we bestellen bij een dealer die dan langs komt op zijn scooter. (BB: clubganger 79b: t23).

Gezien het gebruik op uiteenlopende locaties wordt cocaïne dus beslist niet alleen als een clubdrug gezien. In het netwerk van Lizz (72a) wordt cocaïne alleen door de week en in het café gebruikt omdat het de partyvreugde niet echt verhoogt. Op afters en chillfeestjes wordt cocaïne genomen om wakker te blijven.

Gebruik van cocaïne vindt vaak in groepsverband plaats en wordt lang niet altijd van tevoren gepland. Een aanleiding om te gaan snuiven kan het alcoholgebruik zijn, maar net zo goed de samenstelling van de vriendengroep, het type feestje of de locatie waar men op dat moment vertoeft. Omdat cocaïne een relatief duur middel is, wordt er vaak gepoold door vrienden. Cocaïne staat volgens Pepe (58a) vooral symbool voor gezellig snuiven met zijn allen tegelijk en decadentie. En de sologangers regelen in het geniep hun eigen pakje. Als je in een groep bent en je wil een snuif, dan is het moeilijk om je pakje te delen met andere hongerige neuzen die er ook wel pap van lusten. Daarom wordt er vaak met zijn allen gepoold. Maar ook verassingen zijn niet uitgesloten tijdens het stappen. Zo is Spike (77a) getuige geweest van een VIP feestje waarbij de organisator na het diner out of the blue een blad met cocaïne rond laat gaan voor zijn verbaasde gasten.

Cokegebruik is alleen leuk als je kan lachen om de cliché dingen die je doet bij cokegebruik. Zoals bijvoorbeeld de hebberigheid en de monologen. Als je bewust bent van dat gedrag en er met elkaar grappen over maakt en elkaar erop aanspreekt dan kan coke leuk zijn. (Bram: clubganger 94a: t24).

motieven effecten en imago

Ondanks de nodige bedenkingen weten veel panelleden uiteenlopende motieven te noemen die zowel individueel als sociaal van aard zijn. Hier volgt een greep uit de motieven om cocaïne te gebruiken. Het werkt prestatieverhogend, inspirerend en geeft fantasieachtige ideeën. Het geeft je kracht, een lekker gevoel en je gaat er geen rare dingen van doen. De roes duurt kort en de kater is minder. Het is een toegankelijk middel waar je goed op kunt functioneren. Je bent onder invloed maar raakt niet geheel de controle kwijt. Coke is discreet uit je dak zijn! Met cocaïne blijf je ook wakker na het gebruik van alcohol en cannabis.

korte kicks

Cocaine is makkelijk in de omgang. Maar het geeft ook een coolness. Coke is populair tijdens de nazitjes en de afters. Ik blijf mij erover verbazen dat het filmimago van cocaine de werkelijkheid soms zo dicht benadert. Het schaamteloos te voorschijn halen van een pakje, erop los snuiven en net doen alsof je neus bloedt. Ik zie onder jongeren een grotere acceptatie en ook de media flirt ermee. Coke heeft een cool en stout imago. Lekker van je buik afsnuiven. Ik heb een dubbel gevoel bij coke. Mensen blijven zichzelf op de cocaine, juist omdat ze door dat imago van cool zijn heen prikken. Want aan coke is niks decadents. Het is hooguit prijzig om 50 euro te betalen voor een 'krappe' gram wit stof waar je korte kicks van krijgt. Zo kun je er naar kijken. Maar de verleiding van cocaine is een echte sluipmoordenaar. Voor je het weet is het toch opeens vijf dagen in de week raak. In dat opzicht heb ik sommige mensen die ik nog steeds tegenkom wel zien veranderen en zeker niet ten goede. Ze zijn er niet leuker op geworden. Cocaine is een te groot ding voor hun geworden. (Vince: dj 76a: t23).

Opvallend is dat cocaine voor trendvolgende snuivers op mainstream clubavonden een echt statussymbool is. Cocaine hoort bij de bling-bling attitude. Marokkaanse jongens met een 'pakkie' laten zo zien dat ze genoeg geld hebben om behalve hun dure Prada outfit ook nog cocaine te kunnen veroorloven. De trendsettende 25-plussers en andere hippe chique willen of hoeven zich niet (meer) te onderscheiden met cocaine. Het is niet cool of stoer om cocaine op zak te hebben, want het exclusieve is er al lang vanaf. Daarvoor is het volgens Bram (94a) te massaal geworden.

prijs frequentie dosering en toediening

De prijs van een gram snuifcocaine fluctueert tussen de 40 en 60 euro per gram. De meeste panelleden betalen ongeveer 50 euro voor een gram, ongeacht of ze het van een thuis- of 06-dealer kopen. Sommige dealers bieden twee soorten cocaine aan: flakes en versneden. De flakes zou rechtstreeks van het blok komen en onversneden worden aangeboden voor 60 euro per gram. De versneden kwaliteit ligt qua prijs eerder rond de 50 euro. De prijs voor een kilo cocaine ligt tussen de 28.000 en 31.000 euro. Cocaine wordt meestal in poedervorm aangeboden in een wikkeltje (sealtje, envelopje (flopje)).⁴⁴ De frequentie van gebruik laat echter grote verschillen zien. Het gebruik varieert meestal van een paar keer in de maand tot een paar keer per week. Zowel in trendsettende als in trendvolgende netwerken komen hoge frequenties van gebruik voor. In het netwerk van Tizi (50a) 'is cocaine brood geworden.' De verleiding van cocaine is sterk, geeft ook Mea (87a) toe. We hebben vaker zin in cocaine dan dat we het ook daad-

⁴⁴ In sommige netwerken zijn er dealers die behalve cocaine, ook speed, ketamine, ecstasy of GHB verkopen.

werkelijk nemen. Toch zijn er momenten dat de kriebel in de neus te verleidelijk wordt, als een vriend tijdens een fles wijn een pakje cocaïne tevoorschijn haalt en vraagt of er een spiegelkje in huis is. In Igo's (88a) vriendenkring wordt behalve in het weekend ook wel eens door de week gesnoven om de woensdagdip of de week door te komen. Geen van zijn vrienden klaagt erover. Voor hen geldt: je bent niet verslaafd zolang je niet op de Wallen moet scoren of in alle bochten moet wringen om aan je roes te komen. In Zoës (67b) vriendenkring wordt daar anders over gedacht.

spijt

Op een gegeven moment komt er elk weekend wel iemand met een pakje langs. Of ze staan al strak als ze binnen komen lopen. Het komt ook voor dat iemand opeens voorstelt om extra cocaïne te bestellen. De doorsnuivers beginnen te glunderen want de twijfelaars doen toch wel mee. Dat resulteert dan in een feestje van 5 – 7 personen tot een uur of 7 in de ochtend. Met coke werkt het zo dat je na 1 snuif over je grens bent en meer wil. Het loopt soms echt uit op een zootje, waar je later weer spijt van krijgt. (Zoë: smartmanager 67b: t23).

Behalve de gebruiksfrequentie verschillen ook de doseringen. Cocaïne wordt meestal met zijn tweeën, drieën of vieren gekocht en gedeeld. Vaak wordt er tussen een kwart en een halve gram per persoon gesnoven op een avond.⁴⁵ Uitschieters zijn twee – drie gram per persoon. Solosnuivers hebben vaak een eigen pakje op zak en zijn minder geneigd te poolen met vrienden omdat zij toch al(tijd) cocaïne bij zich hebben.

De kwaliteit varieert van knapperige flakes⁴⁶ tot belabberde, soms natte pasta-achtige snuifcocaïne. Ook de geur laat wel eens te wensen over. De kwaliteit wordt over het algemeen als middelmatig beoordeeld met uitschieters naar boven en beneden.

Sommigen geven je shit waar je oorlog mee kunt krijgen. Er zijn zoveel gasten die het verkopen. Je kunt bij dealers A kwaliteit kopen of het huismerk. Omdat ik Turks ben kan ik bij Turkse dealers poffen. Bij Surinaamse en Marokkaanse dealers lukt dat niet. Je wordt ook vaak geflest. Iedereen heeft het over een gram. Maar je krijgt meestal maar 0.75 - 0.80 gram voor 40 euro. De coke is goed als het lek-

⁴⁵ Een lijntje cocaïne bedraagt gemiddeld 40 a 50 mg. Uit een gram kunnen ongeveer 20 a 25 lijntjes worden gehaald. Vier personen die een pakje cocaïne van een gram delen snuiven dus ongeveer 5 lijnen per persoon.

⁴⁶ Dealers hebben het vaak over flakes- of krijtcoke. Flakes komt net als krijt direct van het (kilo)blok, maar glinstert meer (in het licht) omdat het anders is geperst en gewassen. Overigens hoeft krijtcoke kwalitatief niet slechter te zijn dan flakes.

ker je neus in gaat. Als we gaan stappen nemen we een bullit ⁴⁷ mee waar je nippies uit kunt halen. (Tizi: clubganger 50a: t24).

Minder bekend is dat (snuif)cocaine ook gerookt wordt. Er zijn verschillende technieken, die allen vanuit een andere culturele achtergrond worden gevoed:

- **lofje (snertje)** Een filtersigaret met snuifcocaine. Voornamelijk Nederlandse gebruikers. Wordt op afterfeesten (als de cocaine bijna op is) gebruikt.
- **laka jonco (A variant):** Een joint met daarin gestrooide snuifcocaine. Omdat de verbrande snuifcoke penetrant (naar plastic) ruikt weet de cannabis deze lucht te neutraliseren. Het kan behalve thuis daarom ook in clubs worden gerookt. Het wordt met wiet vermengd om hé (stoned) te worden en de coke erbij is om op te peppen. Het slome effect van de cannabis wordt enigszins tenietgedaan. En het is een manier om het gedoe van snuiven in een club te voorkomen. Voornamelijk Antilliaanse en Surinaamse gebruikers.
- **laka jonco (B variant):** Een filtersigaret met bori (gekookte coke). Blaka jonco dankt zijn naam aan het feit dat het witte vloeipapier zwart wordt door de verbranding van de gekookte coke. Het staat minder junkerig als dat je het meteen in een pijp rookt.
- **asecoke of gekookte coke** Wordt puur op een bedje van sigarettenas gelegd met daaronder een stukje gaas tegen het druipen. In twee netwerken bevinden zich enkele nog beginnende gebruikers. Ook lijkt het erop dat er iets meer basecoke wordt gebruikt. In tegenstelling tot snuifcocaine (een in water oplosbaar zout) gaat het hier om een base, die niet uit water oplosbaar is. eitelijk hetzelfde als crack.

gezondheidsrisico's en nadelige effecten

Naast de prettig beleefde effecten en de gezellige momenten rapporteren panelleden ook veel over de schaduwzijde van het cocainegebruik.

Ten eerste wordt gesproken van negatief gedrag. Opgefokte groepjes Marokkaanse jongens manifesteren zich in negatieve zin onder andere als gevolg van hun cocainegebruik. Ook snuivers die fors alcohol drinken (voornamelijk witte snuivers) kunnen zich eveneens agressief gedragen Ria (81a) en Paul (45a). Verder zijn er snuivers op afterparty's die luidkeels en stoer de sfeer verpesten Buda (91a). Ook zijn er 'aandachtorgels' die constant erkenning zoeken en moeten horen dat ze aardig zijn Pieter Bas (89a). Zoë (67b) vertelt over de 'witte verleiding' die zijn vriendenkring soms danig in de greep houdt.

⁴⁷ Buisje waar coke in wordt bewaard en (soms ook) kan worden gemalen tot snuifklare cocaine.

Het is niet zozeer het snuiven van cocaïne als wel dat er een situatie ontstaat dat je de volgende dag spijt hebt dat het weer zover is gekomen. Daar voel je je niet goed door. Waardoor je besluit om het tijdelijk rustig aan te doen. Dat heb je niet helemaal zelf in de hand omdat je ook nog deel uitmaakt van een vriendenkring. Je krijgt bij coke altijd een rot gevoel als het op is en dat je dan 50 euro armer bent, je doorgaat met alcohol drinken en als straf ook nog met een verstopte neus naar bed gaat. Bah! Dus sprake van craving. Te veel geld voor een kutmiddel. Coke is moeilijk om ervan te blijven. Vooral in de weekends is het achter elkaar. Snuiven met vrienden. We bleven doorgaan. Er ging soms 300 euro per maand op aan cocaïne. Ook hartkloppingen soms. Daarbij is ook het alcoholgebruik verder omhoog gegaan. (Zoë: smartmanager 67b: t24).

Ten tweede constateren panelleden overmatig en riskant gebruik. Zij wijzen op gebruikers in hun netwerk die hun gebruik (soms tijdelijk) niet in de hand hebben. Dit uit zich op verschillende manieren, zoals te snel en te vaak (bijna dagelijks) cocaïne gebruiken BB (79b) of altijd cocaïne op zak hebben en toch denken dat ze alles onder controle hebben Jorg (58a). Ook zijn er zorgen over snuifgedrag van personeel onder werktijd in club(s). Sommige barmensen die al lang in de horeca werken hebben problemen met cocaïne.

Excessief gebruik komt in veel netwerken wel eens voor. Maar panelleden maken zich grote zorgen als de personen bij wie dit geregeld voorkomt gaan ontkennen dat ze zich op een hellend vlak bevinden. Coke is volgens Has (75a) een mindfuck.

Ze snuiven een paar keer per week, maar als je het erover hebt dan ontkennen ze dat ze misschien een probleempje hebben. Ze zoeken excuses om te 'mogen' gebruiken en gaan daarom ook met andere heavy gebruikers om. Hun eigen gebruik valt dan niet zo uit de toon. De meeste gaan al een paar jaar zo door. (Nikki: clubganger 93a: t24)

Ten derde spreken panelleden van introvertie. Veel gebruikers beschouwen cocaïne als een stimulerend middel. Minder bekend is dat frequent gebruik van cocaïne ook kan leiden tot introvert gedrag. Gebruikers raken ervan in zichzelf gekeerd. Eigenlijk is het helemaal niet zo stimulerend als vaak beweerd wordt Buda (91a). Ik zie een omslag bij snuivers die te 'coked-up' zijn. Ze worden dan opeens heel ingetogen en in zichzelf gekeerd en gaan zich ongemakkelijk voelen. Emoties kunnen ook sterk opspelen Nikki (93a).

Naast de bovenstaande risico's en nadelige effecten noemen panelleden: zenuwtrekken, hartkloppingen, friemelen aan de neus, ruzie met vrienden, ouders, geld problemen, neusallergie, tijdelijke impotentie (slappe bullshit) en paranoïde gedrag.

signalen

- **blaka jonco**

In drie allochtone netwerken (Surinamers en Antillianen) wordt een toename gezien van het roken van Blaka joncos. Deze zijn vooral populair onder oudere jongeren (25+). Brian (90a) vindt het vreemd dat het roken van snuifcocaine in is, want vrienden zeiden altijd dat je dan een junkie was. Nu wordt het opeens als hip gezien als je stoned bent. Brian ziet dat er eentje enthousiast is over het roken en anderen ook laat proberen. De blaka jonco wordt niet overal gerookt maar alleen op speciale locaties.

- **cocablad (markt)**

In enkele netwerken zitten enkele verwoede kauwers die zweren bij cocablaadjes.⁴⁸ Er is ook een kleine coketeeltscene die cocaplanten verbouwt onder speciale lampen. Het voordeel is dat je de risico's van het cocaine snuiven beperkt en tevens een alternatief hebt waar je niet mee over kunt doseren.

5.5 amfetamine

Amfetaminegebruik is een constante in het uitgaanscircuit, maar blijft altijd in de schaduw staan van ecstasy en cocaïne. Hoewel er gebruikers zijn die zweren bij een 'puntje pep' of speed, wil het middel niet echt populairder worden. Ondanks het feit dat de pepmarkt wat gunstiger lijkt en er anno 2005 ook weer kwalitatief betere amfetamine voorradig is, blijft de scepsis in het uitgaanscircuit jegens de goedkope stimulant groot.

verspreiding in settings en scenes

Het gebruik van amfetamine op clubavonden in het trendvolgende **dancesegment** komt weinig voor. Amfetamine is veel minder populair dan ecstasy en cocaïne.

Op de trendvolgende clubavonden in het **urbansegment** is er geen amfetamine in omloop. Amfetamine is zelfs in populariteit gedaald omdat er een bredere programmering van urban muziek is.

⁴⁸ Cocablaadjes worden samen met een beetje bicarbonaat in de mond gekauwd. De bicarbonaat zorgt ervoor dat de alkaloiden uit het cocablad vrij wordt gemaakt waardoor het een meer stimulerend effect heeft.

In de **trendsettende dancenetwerken** (hip, vip, gay en alternatief) is amfetamine eveneens veel minder populair dan ecstasy en cocaïne. Amfetamine is in geen enkel netwerk het meest gebruikte middel en komt, met uitzondering van het homo en alternatieve uitgaansmilieu, in de meeste netwerken weinig voor. Het amfetaminegebruik is nergens toegenomen. Op de **trendsettende urban** feesten wordt geen amfetamine gebruikt.

Amfetamine is onder **partygangers** weliswaar populairder, maar ook in deze netwerken zijn ecstasy en cocaïne belangrijker. Alleen op de hardcoreparty's en technoparty's is er een lichte toename van amfetamine.

gebruik in settings en scenes

Amfetamine hangt meer nog dan cocaïne en ecstasy, nauw samen met het type uitgaansscene en muziek. Omdat er in de grote trendvolgende clubs tegenwoordig substantieel minder dance wordt geprogrammeerd is amfetamine genoeg uit het beeld verdwenen. Amfetamine blijft een marginale plaats innemen in het uitgaanscircuit. Alleen op de kleinere techno en electro feesten komt amfetamine voor. Ook circuleert het in sommige cafés onder kroegtijgers, kunstenaars, workaholics en notoire stappers met een omgekeerd dag-en-nacht ritme. In het partycircuit staat het gebruik van amfetamine meer op de voorgrond. Het gebruik komt vooral voor in jonge uitgaanscliques. Vergeleken met cocaïne wordt amfetamine vaker met elkaar gedeeld. Op meerdaagse festivals ligt het speedgebruik sowieso hoger.

motieven effecten en imago

De verhalen over amfetamine hebben vaak een negatieve connotatie. Vervelende katers, de moeilijke doseerbaarheid en 'slecht voor je lichaam' zijn veel gehoorde negatieve kwalificaties. Deze negatieve houding wordt overigens ook gedeeld door stappers die geen ervaring met het middel hebben. Geheel tegen alle negatieve reacties in, is er in 'sommige' scenes sinds enige jaren toch sprake van een lichte herwaardering. Amfetamine wordt vooral positiever beoordeeld in netwerken waar meer dan alleen met cocaïne en ecstasy wordt geëxperimenteerd. Er is geen scherpe veroordeling in termen van de (zogenaamde) superieure cocaïne en inferieure amfetamine. Opportunistische redenen spelen daarbij soms een rol. Vooral als de voorraad met andere middelen is uitgeput en alleen nog pep in het pakje blijkt te zitten. Het is van een nood een deugd maken. Lizz (72a): Mensen vonden het in het begin vies spul. Maar nu is het: heb je nog wat speed bij je?! In sommige partykringen (hardcore, tekno, psytrance) wordt positiever over speed geoordeeld.

De liefhebbers van amfetamine waarderen het middel vanwege de stimulerende kwaliteiten. Het is een ongecompliceerd middel, lekker fris, en je wordt er bijde-

hand van. Voor wie niet helemaal uit zijn dak wil is speed een goed alternatief. Het is een probaat alternatief voor stappers die al langer meelopen en geen zin (meer) hebben in de stonedheid van ecstasy, maar wel wakker willen blijven. Over het algemeen wordt speed getypeerd als een middel dat echt iets voor de liefhebbers is. Het is eerder een favoriete drug voor individuen binnen een scene, die speed te midden van alle andere middelen blijven koesteren.

prijs fre uentie dosering en toediening

Amfetamine is zeker vergeleken met cocaïne niet duur. De prijs schommelt tussen de 7 en 25 euro per gram. Gemiddeld wordt er 10 – 15 euro per gram voor een pakje pep betaald. Naast de klassieke speeddealer wordt amfetamine ook bij de thuisdealer gekocht die meestal ook andere middelen op voorraad heeft. Er zijn ook dealers die het komen brengen op afters, in cafés of thuis.

De lage prijs van amfetamine is zeker ook voor jonge partygangers aanleiding om het te gebruiken. Veel voorstanders van pep zullen beamen dat het effect waar voor je geld biedt en bovendien een stuk goedkoper is dan cocaïne.

Het gebruik van amfetamine heeft in het gehele clubcircuit een incidenteel karakter. Amfetamine hoort meestal niet tot de standaard uitgaansdrugs. Daarvoor komt het gebruik te onregelmatig voor. De doseringen van amfetamine liggen in het clubcircuit lager dan bij cocaïne. Amfetamine heeft de reputatie van een wakkerblijver en een 'vette peplijn' laat in de avond, kan grote consequenties hebben voor het verdere verloop van de nacht. Het gebruik blijft dus doorgaans beperkt tot kleine lijntjes.⁴⁹ Ervaren speedsnuivers nemen doorgaans vroeg in de avond om 's nachts nog te kunnen slapen. Een enkel panellid verwijst naar een kleine schare liefhebbers die 3 – 4 avonden per week stappen en doorhalen op amfetamine. In deze kringen is een halve gram speed per persoon, al dan niet in combinatie met andere middelen, niet bepaald ongewoon.

In de partynetwerken geldt amfetamine als een trouwe bondgenoot tegen de vermoeidheid als gevolg van urenlang feesten. De doseringen in partynetwerken liggen vaak wat hoger. Amfetamine wordt over het algemeen gesnoven, opgelost in fris of bier, of als bommetje doorgeslikt.⁵⁰

Omdat amfetamine veel goedkoper is dan cocaïne zijn er minder clusters van gebruikers die uit noodzaak samen poolen. De solosnuivers met een eigen pakje op zak delen ook met vrienden als daar behoefte aan mocht zijn.

⁴⁹ Soms wordt er van een lepeltje, sleutel of nagel gesnoven.

⁵⁰ Een bommetje bestaat meestal uit een beetje speed dat in een klein vloeitje is gedraaid en wordt doorgeslikt.

gezondheidsrisico's en nadelige effecten

Opvallend is dat amfetamine vaak als oorzaak wordt gezien voor de kater op de dag erna, terwijl amfetamine vaak ook met alcohol en/of andere drugs wordt gecombineerd. Behalve maagklachten wordt er vooral slapeloosheid gerapporteerd.

signalen

• methamfetamine van gerucht naar gebruik

In het geruchtencircuit zoemt methamfetamine al enkele jaren rond.⁵¹ Aanleiding blijkt vaak een documentaire of artikel in een krant of tijdschrift te zijn. Anderen die nieuwsgierig zijn geworden gaan verder zoeken op internet. Er gaan ook geruchten rond over buitenlandse dj's die onder invloed van chrysal op wereldtournee zijn. Vooralsnog wordt er meer over het middel gepraat dan dat het ook daadwerkelijk verkrijgbaar is, laat staan wordt gebruikt. Toch is er naast de aanhoudende geruchten ook sprake van gebruik in kleine circuits binnen de homon alternatieve scene. Het is misschien niet toevallig dat een deel van de verhalen uit Amerika komt waar methamfetamine al geruime tijd aan een opmars bezig is. Jesse (48a) kwam tijdens zijn verblijf in Los Angeles via de buurman van zijn vriend in aanraking met chrysal meth. De buurman was zo enthousiast over chrysal, dat zogenaamd 10x beter zou zijn dan cocaïne, dat besloot om enkele lijntjes te snuiven met zijn vriend. Hier volgt zijn relaas.⁵²

knetterwakker

Ik wist niet precies wat chrysal was, maar liet me overhalen door het enthousiasme van de buurman. Hij vertelde er niet bij hoe heftig het was. Om 0.00 uur namen we een snuif. We legden lijntjes van dezelfde grootte als van cocaïne. We zijn vrijwel meteen begonnen met een playstation spelletje. We hebben over de gehele avond ieder 8 lijntjes gesnoven. Ik kreeg op een gegeven moment dusdanige heftige zweetaanvallen dat het zweet van mijn lichaam afdroop. Ik voelde hevige tintelingen onder mijn hoofdhuid en was knetterwakker. Ik voelde me prima. Ik weet nog steeds niet hoe het kan maar het volgende moment was het opeens bijna 10 uur later. Ik heb al die tijd achter de computer gezeten. Mijn duimen zaten onder de dikke blaren. Na een tijdje zijn we gaan slapen. Ik heb redelijk geslapen, maar mijn vriend is nog twee dagen lang wakker geweest. Toen mijn duimen nog steeds verschrikkelijke pijn deden ben ik via de apotheek naar het ziekenhuis verwezen waar ze in mijn blaren opensneden en in mijn

⁵¹ Methamfetamine wordt door gebruikers ook wel chrysal of chrysal genoemd.

⁵² Doorgaans zijn we terughoudend met persoonlijke verhalen van panelleden omdat zij juist moeten vertellen over het gebruik van middelen bij anderen. Maar aangezien het gebruik van chrysal tot nu toe weinig is gedocumenteerd leek het ons bij uitzondering zinvol om zijn relaas hier op te nemen.

duimnagels boorden om de druk te verminderen. Een nagel is zelfs afgevallen. Ik voel me stom dat ik zomaar iets gebruikt heb zonder dat ik wist wat chrystal meth was . (Jesse: barman 48a: t24).

Als het voor mijn neus wordt gehouden neem ik het zo weer , zegt igo (88a) resoluut. Hij begint te glunderen als hij over chrystal begint te vertellen. Het momenteel in zijn leer- en nictenscene populaire middel, komt onder andere via relaties uit Amerika en Duitsland in Amsterdam. Hij kent inmiddels zo'n 50 personen die het de afgelopen tijd wel eens hebben gesnoven of gerookt. Chrystal heeft in de homoscene een seksuele reputatie.

Dennis (57b) is op de hoogte van deze verhalen. Hij beaamt dat chrystal echt up co in is in de scene, waar het vooral wordt gebruikt op thuis- en seksfeesten. Er is een groep 'hardcore homomannen' die helemaal verslingerd is aan het middel. Het zijn specifieke clubjes die veel in sauna's⁵³ komen en ook seksdates via internet regelen. Tijdens deze seksdates wordt er vaak chrystal in combinatie met GHB gebruikt. De GHB ontspant en de chrystal zorgt voor het uithoudingsvermogen. Het actieve van chrystal en het slome van de GHB leidt vervolgens tot ontremmende en grensverleggende seks. Naar verluidt leidt de combinatie van GHB en chrystal tot extreme losbandigheid en onveilige seks. Volgens Dennis is het een fanatieke groep stappers die mede ook onder invloed van methamfetamine veel sekscontacten met andere mannen hebben.

5.6 narcosemiddelen

Een farmacologisch enigszins aan elkaar verwante groep drugs zijn de narcosemiddelen: (gamma-hydroxy-boterzuur), **ketamine** en **lachgas**. Alhoewel deze middelen lang niet zo populair zijn als stimulantia, hebben ze in de afgelopen jaren een plek weten te verwerven in het uitgaanscircuit. In sommige scenes zijn narcosemiddelen zelfs net zo populair geworden als stimulantia. We gaan allereerst in op de verspreiding van narcosemiddelen in het uitgaanscircuit, waarna achtereenvolgens GHB en ketamine apart aan bod komen. Over lachgas valt, behalve het gebruik thuis met slagroomspuiten, verder weinig bijzonders te melden.

verspreiding in settings en scenes

In het trendvolgende **dancesegment** wordt weinig GHB gebruikt op clubavonden. Het gebruik van ketamine is zelfs nihil. Lachgas is geheel afwezig. Het middel

⁵³ Als gevolg van excessief druggebruik is een sauna-eigenaar begonnen met strenge controles aan de deur en in de kluisjes. Dit heeft ertoe geleid dat een deel van het publiek geweigerd werd of weggestuurd wegens drugsbezit of -gebruik.

lijkt vooral na het stappen voor thuis- en afterfeesten te worden gereserveerd. Op de trendvolgende clubavonden in het **urbansegment** komen nauwelijks tot geen narcosemiddelen voor.

Over het algemeen geldt dat narcosemiddelen in de meeste urban en dance settings niet populair zijn. Het gebruik van GHB, met uitzondering van thuissettings, lijkt verder te zijn afgenomen.

In de **trendsettende dancenetwerken** ligt het gebruik van narcosemiddelen, met uitzondering van lachgas, doorgaans hoger dan in het trendvolgende segment. GHB laat over de gehele breedte een lichte daling zien in de clubs. Alleen in de homoscene is het GHB gebruik iets toegenomen. Overigens geldt ook hier dat er relatief vaak GHB op afterfeesten wordt gebruikt. In sommige netwerken binnen het hippe en alternatieve circuit is er een forse stijging van ketamine dat zelfs populairder is dan GHB. In het homocircuit daarentegen blijft GHB populairder.

Op **trendsettende urban en eclecticische** feesten komt weinig GHB en ketamine voor. GHB wordt ook hier voornamelijk voor privé-settings gereserveerd.

Onder de **partygangers** is het gebruik van narcosemiddelen over het algemeen stabiel gebleven. GHB blijft op de grote mainstreamparty's populairder dan ketamine. In de techno- en psytrancescene is echter sprake van een toename van ketamine. GHB gebruik is minder populair geworden, alhoewel het op psytrance feesten weer iets toe lijkt te nemen. Het gebruik van lachgas op party's is nagenoeg afwezig. Lachgas komt sporadisch voor in privé-settings.

5.6.1

gebruik in settings en scenes

Het gebruik van GHB leidt tegenwoordig tot minder opwinding. De piekperiode in gebruik na het millennium is grotendeels voorbij. Dat GHB niet geheel is verdwenen uit het clubcircuit bewijzen de buisjes die aan het eind van een stapnacht in sommige clubs op de grond liggen. Toch worden er minder buisjes gezien. GHB gebruik is niet afgenomen in het club- en homosegment met een levendige aftercultuur bij vrienden thuis. Ook in sommige cafés is GHB geen onbekende aan de toog. Maar de verhalen over 'vage types' die soms pardoos met een jerrycan GHB de kroeg komen binnenstuiven zijn verleden tijd. Alhoewel stimulerende middelen met grote voorsprong blijven domineren in het partycircuit, geldt GHB in sommige kringen nog steeds als een festivaldrug bij uitstek.

motieven effecten en imago

Het panel geeft uiteenlopende redenen voor GHB gebruik. Het geeft je een relaxed gevoel en je kan er lekker op slapen. Reden ook waarom de GHB fles soms op afterfeesten rondgaat. Ook de warme lichaamsrush en intense stonedheid

worden gewaardeerd. Handtastelijke en geile escapades worden vooral in het promiscue club- en homocircuit gewaardeerd. De effecten worden binnen netwerken verschillend beoordeeld. Angel (65a) hoort van mannen dat ze er geil van worden en met een erectie rondlopen. Andere mannen daarentegen vinden het wel een lekkere roes maar worden er niet opgewonden van.

De negatieve verhalen over GHB werken op langere termijn trendremmend. Het gebruik is de afgelopen jaren dan ook in menig netwerk afgenomen. Niet alleen de beperkte verkrijgbaarheid, maar ook de ongelukken zijn hier debet aan. Twee jaar geleden was GHB nog hot, aldus Nikki (93a). Nu vinden mensen het een gevaarlijk middel! Slechte verhalen die de rondte doen zijn immers geen reclame voor een middel, vindt ook Anne (95a). Voor menigeen kan dat een reden zijn om geen GHB (meer) te nemen. Lizz (72a) kent nog maar weinig stappers die GHB echt lekker vinden. Het is niet sfeerverhogend en je hebt gewoon minder lol dan met ketamine. Drugs gebruiken doe je toch voor je plezier.

prijs fre uentie dosering en toediening

De prijs van GHB is de laatste jaren als gevolg van toenemende schaarste aan het stijgen. In sommige netwerken is de GHB bron opgedroogd doordat er minder in wordt gehandeld door dealers en vrienden. Zelfs in Angels (65a) scene, waar GHB de meest populaire drug is, was de bodem van de tweeliterfles even in zicht. De prijs voor een buisje van 5 ml ligt tussen de 5 en 15 euro. Voor een kwart liter 75 euro en voor een liter GHB vraagt de thuisdealer tussen de 150 en 300 euro.⁵⁴ Een panellid merkt overigens op dat sommige smartwinkels thans zakken vol met lege naaimachinebuisjes (vergelijkbaar met een GHB buisje) verkopen. GHB wordt voornamelijk voor het weekend gebruikt: thuis, in clubs en party's, op afters en soms in het café. Sommige panelleden wijzen ook op GHB gebruik door de week. De dosering loopt uiteen van een buisje tot een onbekende hoeveelheid slokken uit een shampoofles. Het ligt voor de hand dat excessief gebruik voornamelijk voorkomt in kringen waar ook de nodige ongelukken gebeuren. De zoute vloeistof GHB wordt oraal toegediend.

gezondheidsrisico's en nadelige effecten

GHB gerelateerde ongelukken vinden volgens clubmedewerkers voornamelijk plaats op danceavonden. Een portier meldt dat het in golven gaat en er geen peil op te trekken is. Na een aanvankelijk rustige periode zijn er vier overdoseringen in een paar weken tijd. In een geval moest de ambulance er zelfs aan te pas komen. Het slachtoffer kreeg stuiptrekkingen en daaropvolgend een hartstilstand

⁵⁴ De prijs voor een liter GBL (zonder NaOH) ligt rond de 150 euro.

naar aanleiding van overmatig GHB en alcohol gebruik. Een andere portier meldt een lichte stijging van het aantal GHB ongelukken op danceavonden.

Op trendvolgende dancefestivals zien panelleden wel eens groepjes partygangers staan rond een vriend(in) die met een GHB-intoxicatie zijn/haar roes uitslaapt. Bij Angel (65a) thuis blijven zowel novieten als beginnende gebruikers out gaan. Opvallend is dat ze tijdens het clubben voorzichtig aan doen uit angst voor repercussies van portiers, maar het uit de hand laten lopen op privé-settings.

Dennis (57b) ziet elke twee maanden wel iemand gestrekt gaan in een homoclub. De meeste slachtoffers kunnen op een trapje bijkomen. Maar toen laatst iemand spierstuipen kreeg, helemaal verstijfde en niet meer bereikbaar was, werd er voor de zekerheid toch maar even een ambulance gebeld. Het slachtoffer lag een dag in het ziekenhuis en kwam zich later verontschuldigen bij het personeel. Iemand had volgens eigen zeggen iets in zijn drankje gedaan. Een ander ongeluk in de homoscene dat de gemoederen danig bezighield was iemand die meermaals meedeed aan drugsorgies en vooral zijn GHB gebruik niet in toom kon houden. En in de psytrancescene loopt de hernieuwde populariteit van GHB weer synchroon met het aantal ongelukken.

geruchten

Het enige gerucht over GHB zou gaan over twee doden na afloop van een feest. Van de twee GHB doden wordt echter nergens melding van gemaakt.

5.6.2 ketamine

gebruik in settings en scenes

Sommige panelleden spreken hun verbazing uit over het toegenomen gebruik in hun netwerk. Lizz (72a) had niet verwacht dat K, zoals het middel in haar scene kortweg wordt genoemd, gezien de 'vaagheid van het spul' zo groot zou worden. Ketamine staat namelijk ook niet echt te boek als een ideale partydrug. De sfeer waarin ze af en toe in verzeild raakt, laat zich nog het beste omschrijven als 'fear and loathing in Las Vegas'.⁵⁵ Pepe (58a), die de opkomst van ketamine op enkele locaties van nabij volgt, merkt vrijwel direct als er ketamine wordt gebruikt. De gesprekken van het als 'grappig' beschouwde middel, nemen soms bizarre wendingen. Het lopen wordt moeilijker en is daardoor des te komischer om te zien en ook zelf te ervaren. Pepe (58a): De sfeer is soms zo vaag dat het weer

⁵⁵ *Fear and loathing in Las Vegas* is een hallucinante verfilming van regisseur Terry Gilliam over het gelijknamige boek van de legendarische en onlangs overleden Hunter Thompson, journalist, auteur en uitvinder van de Gonzo journalistiek. Samen met zijn stoned advocaat (Duke) beleefd Johnny Depp (Gonzo) allerlei wilde avonturen onder invloed van uppers, downers en trippers. Uit: Shapiro (2003: 271).

grappig wordt. Ketamine wordt zowel thuis, op afters, in clubs, cafés en party's gebruikt.

Van één lijn ketamine kun je al flink o lly worden. Toch durven mensen K tegenwoordig ook in een club te gebruiken. Het is echt iets nieuws in hun repertoire van stimulantia, alcohol en GHB. Het middel wordt onderling veel geruild en weggegeven. Als iemand verse ketamine op zak heeft en daar enthousiast over is, wil hij het ook graag met zijn vrienden delen. Want wat is er nou leuker om bizarre gesprekken te voeren over alledaagse onderwerpen. (Vince: dj 76a: t₂₃).

In het homocircuit daarentegen lijkt het ketaminegebruik al over het hoogtepunt te zijn. Het gebruik lijkt zich na een experimentele korte periode niet door te zetten en te verbreden. Andere panelleden merken dat ketamine als onbekend nieuw middel in uitgaanskringen 'rondzoemt' zonder dat het verkrijgbaar is. Het middel blijft vooralsnog alleen populair in alternatieve, hippe en homo subscenes binnen het trendsettende uitgaanscircuit. In de overige netwerken komt het middel niet of slechts sporadisch voor.

motieven effecten en imago

Uit de ketamineverhalen van het panel proeven we tussen de regels door dat de betrekkelijke nieuwheid, de bizarre en onverwachte effecten en het cultimago, unieke ingrediënten zijn voor de creatie en adoptie van een 'nieuw' middel. We vangen geluiden op dat het middel heel anders en niet vergelijkbaar is met stimulantia. Buda (91a): Ketamine is een frisvaag carnaval en de lol dat je gaat zweven in een andere werkelijkheidsperceptie. Mensen die het volgens Dennis (57b) gebruikt hebben worden 'in golven' een paar uur in een narcoseroes heen en weer geslingerd. Anne (95a) rapporteert bizarre en rare gesprekken, tintelingen in het hoofd en enorme lachkicks. En voor wie een potje flink vaag wil worden is K top, aldus Pepe (58a).

Ketamine is hot omdat het iets nieuws is. Nou ja, het is niet echt nieuw. Maar mensen ervaren dat wel zo. Ze kunnen er op functioneren en hebben de grootste lol. Ze worden er slap en lacherig en hangerig van. Ik ken weinig mensen die echt tot de k-hole gaan. (Pepe: feestorganisator 58a: t₂₄).

In het clubcircuit heeft ketamine na een kleine 10 jaar op de Nederlandse markt nog steeds haar cultimago weten te behouden. Gebruikers in de alternatieve scene beschouwen ketamine als een nieuwe cultdrug die 'te trippy is voor mellow gebruikers'. Het wordt voornamelijk als een 'extravert middel' gezien. Een hoge dosering kan overigens ook tot Introvertie leiden.

K is een mooi substituut voor pillen. Het duurt minder lang, het is nieuw en spannend, licht trippend en baldadig, zoals een lijntje K nemen met zijn allen achter de dj booth. Ook de muziek is anders. Het is audio sensitief en de techno soundscapes zijn .ahhaha!!!. Het is lachen als mensen ons raar aankijken, want dat maakt het des te leuker als we onzin uitflappen en ons evenwicht kwijtra- ken . Ketamine geeft juist een bizarre ongeremdheid. (Lizz: bookingsagente 72a: t₂₃).

Ook de beruchte k-hole⁵⁶ leidt tot onderlinge discussies tussen gebruikers die informatie en ervaringen uitwisselen over de verschillende k-hole dimensies en het verliezen van tijd en ruimte. Maar niet iedere gebruiker is er gerust op: voor de een is het de hemel, maar voor de ander kan het ook de hel zijn.

prijs fre uentie dosering en toediening

De prijs van ketamine vertoont grote fluctuaties. Voor een gram bij thuisdealers wordt tussen de 20 en 50 euro gevraagd. Volgens Lizz (72a) heb je tussen de 40 en 50 euro 'loeigoeie' ketamine. De prijs van ketamine is zeker vergeleken met voorgaande jaren aan het zakken omdat er vaker 25 – 30 euro per gram wordt gevraagd. Dit duidt mogelijk op een groter aanbod. Volgens insiders is de schaarste op de ketaminemarkt voorbij omdat er sprake is van een constante aanvoer. Meer dealers en vrienden hebben het in voorraad. Sommigen hebben beslag weten te leggen op grotere hoeveelheden, oplopend tot bijna een kilo ketamine. We horen ook verhalen van thuischemici die de ketaminevloeistof uit Thailand of India door verhitting (gasfornuis, magnetron) indampen tot poeder.

Vrijwel iedereen snuift lijntjes ketamine. Slechts een enkeling kent een eenzame problematische spuiters of een experimenterende spuitende psychonaut. De dosering van ketamine is lager dan bij cocaïne. Geschat wordt dat er uit een gram ongeveer 50 lijntjes van 20 mg kunnen worden gehaald. Desalniettemin blijven er ook 'schaamteloze grootverbruikers' die impulsief en excessief gebruiken. Het gebruik van ketamine varieert van een enkel lijntje tot een kwart of halve gram per persoon. Bij sommigen wordt dagelijks ketaminegebruik gezien.

In het alternatieve circuit wordt ketamine vaak op een kameraadschappelijke manier gebruikt. Er wordt een gram besteld, die net zo lang rondgaat tot het op is. Ketamine wordt meestal pas later in de nacht gesnoven. Door serieel te snui-

⁵⁶ 'Lost in the K-hole' van het technoduo the Chemical Brothers is een nummer op hun album: *Mezzanine* uit 1997 en is geïnspireerd op een ketaminetrip. Ook op het album *Colour of Fear* van the Higher Intelligence Agency, staat een nummer genaamd *Ketamine entity* Uit: Jansen (2001: 31).

ven (stapelen) wordt de dosering langzaam opgebouwd en de roes hierdoor intenser.

gezondheidsrisico's en nadelige effecten

Een klassiek misverstand in de gebruikerscultuur is de verwarring tussen ketamine en cocaïne⁵⁷. We horen telkens weer verhalen over zogenaamde cocaïne die ketamine blijkt te zijn. Tizi (50a) kreeg 's ochtends vroeg op een afterfeest spontaan een snuif aangeboden van een meisje. Hij was op zijn qui-vive want de kleur was anders dan normaal. Hij twijfelde of het cocaïne was en vroeg of het echte cocaïne was. Ze dacht van wel omdat ze het weer van iemand anders had gekregen. Hier volgt zijn relaas.

Ik nam een snuif maar de uitwerking was niet wat ik er van verwacht had. Ik werd na 5 minuten draaierig en het lopen ging ook niet meer vanzelf. Toen ik goed navraag deed naar dat snuifpoeder bleek het om ketamine te gaan. Het was afkomstig van een groepje vrienden die ik al eerder door het lint zag gaan. Ze waren flink spaced-out, en sloofden zich op een 'gezellige' manier erg uit naar elkaar. Mannen en vrouwen gedragen zich behoorlijk losbandig naar elkaar. (Tizi: clubganger 50a: t23).

Maar het kan zelfs nog doller. Uit twee verschillende bronnen hoorden we een vrijwel identiek verhaal over een jonge dj die in een café een lijntje coke kreeg aangeboden dat ketamine bleek te zijn. Toen hij onderuit ging hebben ze hem er weer bovenop proberen te helpen door hem een lijn amfetamine te geven dat wederom ketamine bleek te zijn. Hij is enkele uren out gegaan. Een deel van de ongelukken wordt door sommige panelleden verklaard vanwege het feit dat de CK combinatie in opkomst is in bepaalde kringen. Pepe (58a): Mensen vinden het zo vanzelfsprekend dat hun coke en ketamine al gemengd is in hun pakje. De ene keer valt het goed en dan weer niet. Gebruikers komen in de problemen door te hoog te doseren. Ysieke ongemakken zijn: rillingen, overmatig zweten, overgeven, wegtrekkers, wegzakkers en bang om dood te gaan.

geruchten

Een paar cocainedealers hebben serieuze plannen om cocaïne met ketamine te mengen en te verkopen als cocaïne. Ketamine is op het oog moeilijk te onderscheiden van cocaïne en iemand heeft beslag weten te leggen op een flinke hoeveelheid ketamine om te versnijden.

⁵⁷ Nabben & Korf (2000a).

In de woonbuurt van Tizi (50a) circuleren verhalen over nieuwe 'witte heroïne'. Zijn vriend vertelde hem dat de cokedealer van de buurt zich raar gedraagt als hij op de special K in een café zit. De dealer noemt het zelf witte heroïne.

signalen

• verbreding ketaminemarkt

De verhalen en observaties over de aan techno verwante subscenes (cafés, kleine clubs, afters) duiden vrij unaniem op een verandering van de ketaminemarkt. Het concept popularisering werkt op twee niveaus: het bereiken van een kritische massa omdat er anders sowieso geen sprake van een subcultuur kan zijn; en de inbedding in een groter cultureel geheel dan de gemeenschap binnen de subcultuur. In de meeste studies ligt de nadruk op het tweede aspect: het verlies van het authentieke en subculturele aspect als gevolg van groei.⁵⁸ Naar blijkt zijn panelleden zelf ook verbaasd dat het 'heftige spul' (ketamine) in sommige kringen zo populair is geworden. Uit de analyse van de gesprekken hebben we enkele factoren gefilterd die van invloed zijn (geweest) op een verbreding van de ketaminemarkt. De muzikale diffusie als gevolg van de voortschrijdende globalisering leidt onder andere tot nieuwe fysieke contacten met internationale producers en dj's. Anno 2005 is volgens velen het 'minimal techno' genre echt helemaal 'hot and happening'. Sommige Duitse dj's uit Berlijn, die Amsterdam als hun tweede huis zijn gaan beschouwen, hebben in interviews meermaals verteld over hun voorliefde voor ketamine. Volgens sommigen is dit een belangrijke impuls geweest voor gebruik. Het enthousiasme is dermate groot, dat gebruikers (waarvan velen overigens ook al ervaring hebben met middelen als ecstasy, cocaïne, amfetamine en GHB), nieuwsgierig zijn en op zoek gaan naar ketamine.

Ik merk dat jongens ook groupiegedrag hebben. Ze kunnen dan tegen hun vrienden zeggen dat ze hun pil, pakje coke of ketamine met de dj hebben gedeeld. Een bekende Duitse dj moest laatst in Amsterdam draaien toen hij jarig was. Ik ken hem goed en stond achter de dj booth. Ik zag, en dat is werkelijk niet gelogen, wel vijftien pakjes, potjes, flesjes, zakjes en envelopjes ketamine kreeg toegestopt voor zijn verjaardag. Het is zeker een hype om te delen met de dj. Het is triest dat mensen stoer doen door te zeggen dat ze met de dj drugs hebben gedeeld. (Lizz: bookingsagente 72a: t₂₄).

Vrijwel synchroon met de popularisering van het technogenre loopt het ruimere aanbod van ketamine en een grotere toegankelijkheid. Uit verhalen blijkt dat er permanent ketamine te koop is en dat dit tevens op een grotere schaal plaats-

⁵⁸ Wermuth (2002: 278).

vindt. Er zijn meer transacties tussen dealers en (on)bekenden en tussen vrienden onderling. Daarnaast gaan jongeren uit de provincie naar technofeestjes in Amsterdam waarvan een deel ook in contact komt met ketamine. Lizz kent twee grote 'K verkopers'. Het zijn dealers in haar ogen omdat je je niet hoeft te schamen als je ze belt. Daarnaast zijn er ongeveer tien personen actief die hun eigen gebruik financieren door ketamine aan vrienden te verkopen.

5.7 psychedelica

Tot de psychedelica behoren onder andere: LSD, paddo's, DMT, ayahuasca en mescaline. Deze middelen zijn met elkaar verwant omdat ze hallucinogene eigenschappen hebben. Hoewel er een uitgebreide selectie aan natuurlijke en synthetische psychedelica voorhanden is, spelen ze in het uitgaanscircuit slechts een marginale rol. Party's en clubs zijn doorgaans niet de meest ideale setting om te trippen. Gebruikers vertoeven door het veranderde tijd- en ruimteperspectief liefst in een rustige en controleerbare setting, zonder al te veel ongewenste en sociale prikkels van buitenaf. Gebruikers die de rijke wereld van synthetische en natuurlijke psychedelica (willen) verkennen worden soms ook psychonauten genoemd. In enkele netwerken is volgens sommige panelleden sprake van een psychedelisch reveil.

verspreiding in settings en scenes

Het gebruik van psychedelica komt niet of nauwelijks voor op clubavonden in het trendvolgende **dance en urbansegment**. Slechts een kleine groep, waaronder relatief veel toeristen, gaat stappen onder invloed van LSD of paddo's.

In de **trendsettende dance en urbannetwerken** ligt het gebruik van psychedelica eveneens laag. In sommige alternatieve, hippe en psychonautische kringen is meer ervaring en kennis over de werking en effecten van psychedelica.

Ook onder de **partygangers** is het gebruik van psychedelica, met uitzondering van de psytrancescene, laag. Psychedelica worden grotendeels thuis of bij vrienden genomen. Het gebruik van paddestoelen neemt toe op de zomerse openluchtfestivals.

Over het algemeen kan worden gezegd dat er in netwerken met LSD ervaring, vaak ook met andere middelen wordt geëxperimenteerd.

5.7.1 paddo's en paddorepen

Het paddogebruik blijft redelijk stabiel. In smartwinkels is een nieuwe soort verkrijgbaar die de Azurescens is gedoopt en kleurrijker schijnt te zijn dan de Cope-landia. In een netwerk is synthetische psylocibine verkrijgbaar. Over het algemeen worden paddotrips gepland thuis bij vrienden, met een groepje vrienden in

de natuur en op buitenfestivals. Het gebruik van paddo's wordt niet louter en alleen voor het plezier aangewend, maar ook voor innerlijke verdieping en het oplossen van problematische kwesties. De echte liefhebbers gaan ze omstreeks oktober plukken.

Ook de **paddoreep** vindt zijn weg naar liefhebbers van psychedelische chocolade. Volgens Buda (91a) is de handel in paddorepen ontstaan als gevolg van stringentere overheidsmaatregelen die een overigens nog steeds betwiste limiet aan de versheid van paddo's heeft gesteld. De verse paddo's die na verloop van tijd niet meer in de winkels mogen worden verkocht wegens beperkte houdbaarheid worden weer opgehaald en tot paddochocola verwerkt. Een deel van de paddochoco's is bedoeld voor het buitenland. Aangezien het hier om een bewerking gaat worden paddorepen niet in smartshops verkocht. Voor een paddoreep wordt tussen de 10 en 15 euro betaald. Er zitten zes blokjes in een reep. 1 blokje is een halve dosering, dus drie doseringen in totaal. De consumptie van paddorepen blijft vooralsnog beperkt tot kleine binnen- en buitenfeesten.

5.7.2 LSD

Slechts in een handvol netwerken (o.a techno, psychonauten) wordt sporadisch LSD gebruikt. LSD wordt hier niet populairder omdat het middel te intensief zou zijn om relaxed uit te kunnen gaan. In de psytrance scene wordt LSD het meest frequent gebruikt en speelt het een centrale rol in de partybeleving. LSD verhoogt de fun van het uitgaan en intensiveert de zintuigen. Maar er zijn ook gebruikers die LSD nemen om in contact te komen met een vloeibare en spirituele wereld. LSD wordt gebruikt op buitenfeesten, thuis bij vrienden, op afters en op specifieke clubavonden waar meestal psytrance wordt gedraaid. De nieuwe jonge garde binnen de psytrancescene is redelijk goed op de hoogte van de werking en risico's van psychedelica. Er wordt veel over gepraat op speciale (internationale) drugsfora evenals op feesten.⁵⁹ Oude mythes over LSD en verhalen over extreme badtrips blijven een groot ontzag inboezemen bij novieten. De overweging om een psychedelicum te nemen wordt dan ook vaak zorgvuldig gepland. Impulsief gebruik komt weinig voor. De dosering varieert van een kwart papertrip tot een paar druppels (max. 5) vloeibare acid. Met name in de psytrancescene is er een toename van LSD gebruik op feesten. LSD is in deze kringen makkelijk te krijgen. Er zijn volop papertrips in omloop (5 – 10 euro per stuk) dat evenals vloeibare acid redelijk makkelijk te krijgen is. Een flesje 'chrystal clear acid' met 100 druppels tussen de 100 en 125 microgram kost 200-350 euro.

⁵⁹ Greener (2005).

5.7.3 tryptamines

Gebruikers refereren aan verschillende **DMT** varianten: nn-DMT, 5-meo-DIPT, 5-meo-DMT en 5-meo-AMT. De rookbare nn-DMT is onder gebruikers de meest bekende variant. Er bestaat in verschillende netwerken grote belangstelling voor DMT. Ze zijn enthousiast geworden van ervaringen van anderen. De vraag lijkt groter dan het aanbod, want DMT vinden is volgens Buda (91a) als het zoeken naar een speld in een hooiberg. Bovendien is een gram DMT voor 150 tot 300 euro niet goedkoop. Soms is het ook mogelijk om een DMT hit tussen de 15 en 20 euro te roken. De DMT markt is klein en specialistisch en het gebruik wordt vooral gereserveerd voor intieme solosessies thuis of samen met vrienden. DMT komt op kleine schaal ook voor in trendsettende creatieve kringen.

Het DMT bevattende **ayahuasca** wordt in verschillende genootschappen op rituele en soms haast sacrale wijze gedronken.⁶⁰ Individuen uit diverse netwerken hebben ervaring met ayahuasca. Het sluit aan bij hun zoektocht naar transformaties die onder invloed van geestverruimende middelen worden geactiveerd. Gebruikers beschouwen ayahuasca ook als een therapeutisch middel, een levenselixer of als medicijn. De sessies vinden vaak bij volle maan in groepsverband plaats. Buda schetst binnen de ayahuasca gemeenschappen twee richtingen: de orthodoxen die alles precies volgens het ritueel doen en de hedonisten die ook salades en fruit eten en het ritueel individueler ondergaan.

5.7.4 overige psychedelica

In één netwerk heeft een groepje geëxperimenteerd met **salvia divinorum**. Het concentraat werd gerookt in een pijpje. De trip, bestaande uit tunnelvisies en onvermoede zwaartekrachten, duurde ongeveer 15 minuten.

Ook een 12 uur durende trip getrokken van uitgekookte **san pedro s** moet volgens Buda (91a) een bijzondere ervaring zijn die het nodige vergt. Maar volgens kenners is **mescaline** de Rolls Roys van het gehele psychedelische oeuvre. De grondstof voor het produceren van mescaline is exotisch en chemisch duur. De markt is nog kleiner dan DMT. Voor een trip is 400 mg mescaline nodig.

5.8 overige middelen

Onder overige middelen verstaan we middelen die in niches van het uitgaanscircuit worden gebruikt in soms hele specifieke scenes. De meeste middelen zijn psychoactief (sederend of stimulerend) van aard. Erectogenen als het geregistreerde geneesmiddel **viagra**, hebben echter geen psychoactieve werking. De prijs voor een viagrapijl schommelt ergens tussen de 5 en 10 euro. De 'blauwe

⁶⁰ Derix (2004:35).

wyber' is na de eerste introductie in homonetwerken inmiddels ook bekender geworden in het fetisj- en trendy clubcircuit. Viagra wordt ook op afterfeesten en op seksfeesten gebruikt. In bepaalde homoscenes zijn alle middelen die het seksen stimuleren volgens Jorg (58a) sowieso populair. Hij kent zelfs vrienden die viagra gewoon tijdens het uitgaan nemen zonder enige seksuele verwachting. Deze berichten vangen we overigens ook op in kringen buiten het homocircuit. igo (88a) weet dat viagra op seksfeesten niet ontbreekt en ook gecombineerd wordt met andere drugs. Over viagra wordt niet negatief gedaan. Het hoort volgens igo tot de seksuele praktijk. Er is eerder verbazing als iemand het niet neemt. Viagra wordt soms tegelijk geslikt met een aspirientje in verband met hoofdpijn. Ook gebruiken uitgaanders viagra tijdens of na het gebruik van stimulantia, om zo de tijdelijke impotentie op te heffen.

Viagra wordt nog steeds erg veel gebruikt. Het is echt een modeaccessoire. Voor mannen die 'm mede vanwege coke en alcohol niet omhoog krijgen is viagra een uitkomst. Ik hoor ook wel eens verhalen van mannen die wilde plannen hebben en daarom al aan het begin van de avond viagra nemen. Als de avond dan in duigen valt omdat ze niemand ontmoeten, lopen ze de hele avond zeer ongemakkelijk met een tent rond. Heel onhandig en vervelend lijkt me dat. (Dennis: clubganger 57b t₂₄).

Behalve viagra is er ook een bloeiende handel in middelen die hetzelfde beloven. Vooral **kamagra en miagra** zijn bekend in het zwarte circuit. Kamagra heeft een innovatie toegepast en biedt voor 8 euro een 100 mg. sachet 'oral jelly' aan in de smaken: ananas, ajanta, vanille en aardbeien. Het voordeel volgens de kenners is dat er in een kortere tijd een erectie kan worden verkregen. De sachets rouleren voornamelijk in homonetwerken en in afterscenes. Tizi (50a): Vrienden geven het onder elkaar door. Het is handig om het piemeltje wakker te maken.

Over **blackstone** hebben we nog niet eerder geschreven. In vier urban gerelateerde netwerken wordt blackstone gebruikt. Volgens Brian (90a) komt het vooral voor bij Antillianen en Surinamers. Het ziet eruit als een donker stukje hasj en kost 20 euro voor een gram. Het gebruik is als volgt: je maakt de muis van je hand nat met spuug of water. Daarna wrijf je er met de blackstone doorheen waardoor er een papje ontstaat dat je vervolgens op je tollie (penis) smeert. Door het verdovende effect kunnen mannen moeilijker klaar komen en daardoor langer neuken. Sandy (92a) kent eveneens de blackstone 'als hulpje voor mannen die er tussen willen met een gevoelloze tollie!'

oppers worden voornamelijk in het homocircuit gebruikt. De prijs voor een flesje Rush ligt tussen de 12.50-15.00 euro. Snuiven aan een flesje wordt op sommige

locaties collectief gedaan op de dansvloer. Er zijn dwangmatige snuivers die constant lopen te snuiven. Je ruikt het zelfs aan hun adem. Stappers kopen poppers van tevoren in speciaalzaken. Toeristen kopen poppers meestal op de uitgaanslocatie. Het **popperdippen** is voor de snelle kick! Deze methode wordt op afters toegepast. Een klein stukje van een niet aangestoken sigarettentop wordt in het flesje gedoopt. De amylnitriet wordt vervolgens via de filter geïnhaleerd. Het effect geeft een korte high. Ongelukken met poppers komen ook voor. Een vriend van Bram (94a) probeerde poppers uit terwijl hij een sigaret aan het roken was. Toen de walm uit het flesje pardoos vlam vatte liet hij het buisje van schrik vallen. De brandende poppervonken hebben overal brandplekken op het tapijt achtergelaten.

Slaapmiddelen behoren in sommige netwerken tot het vaste repertoire. Pieter Bas (89a) zegt zich te verbazen hoeveel vrienden door de week slaapmiddelen nemen. Slaapmiddelen zijn over het algemeen niet heel eenvoudig verkrijgbaar. Soms wordt er uit Aziatische landen een partij slaapmiddelen meegesmokkeld voor de vriendenkring. Slaapmiddelen worden voor de lol geslikt en met alcohol weggespoeld voor het 'wobbly' effect of ze dienen om te chillen na (heftig) speed of cocaïnegebruik. In een netwerk wordt **opium** aangeboden voor een selecte groep liefhebbers. De opium, die in een jointje wordt gedraaid, geeft een aangename roes en lucide dromen. **ratom** is een legale opiumvariant en is op kleine schaal verkrijgbaar.

Het medicijn **ritalin** heeft eerder een tegenovergestelde werking. In een netwerk wordt veel ritalin gebruikt dat vrij makkelijk wordt voorgeschreven door een bepaalde arts. Het verhaal in de vriendengroep gaat dat ADHD vrij makkelijk te simuleren is. Er is zoveel voorgeschreven ritalin in omloop dat vrienden het onderling aan elkaar geven. Een avondje stappen op 10 pillen van 10 mg komt voor.

Een andere synthetische stimulant is **oyce**⁶¹. Deze drug, die vorig jaar voor het eerst in Antenne opdook, is in kleine kringen nog steeds verkrijgbaar. Gebruikers vinden de effecten milder dan speed ondanks het feit dat de roes langer duurt. Een gram joyce kost 10-15 euro. **aribbean cocos** is eveneens een nieuw middel met stimulerende eigenschappen. Het middel wordt aangeprezen als de opvolger van **methylone** en kost (18 euro). In verschillende netwerken gaan ook geruchten over Caribbean cocos.

De **ephedra** markt lijkt nagenoeg verdwenen. Panelleden vangen weinig meer op over de uit de smartshops verbannen stimulant. Ook portiers treffen tijdens het controleren steeds minder ephedra aan.

⁶¹ Deze designerdrug circuleert al een paar jaar in kleine kring. De middelen Joyce en Euphoria zijn identiek. Beide stoffen zijn getest als 4 methylaminorex. De langdurige stimulerende werking is licht euforisch.

Een apart circuit binnen het uitgaansleven zijn de sportschoolstappers. Dennis (57b) ziet dat jongens in een jaar tijd opvallend breder zijn geworden. In sommige homosportscholen kun je **testosteron-** en **groeihormoonkuurtjes** kopen van bevriende collega-sporters. Sommige jongens worden sneller geagiteerd. Volgens Dennis hebben ze vaker last van stemmingswisselingen en agressieve gedachten. In een ander netwerk circuleert **Epo** onder Turkse Bodybuilders.

5.9 combigebruik

In de voorgaande paragrafen hebben we de middelen afzonderlijk besproken en daarbij ook specifiek gekeken naar het gebruik in netwerken, scènes en op locaties. Hieruit blijkt dat er onderlinge verschillen zijn in de frequentie van gebruik en de dosering van middelen.

Uitgaan lijkt de laatste jaren haast synoniem met het combineren, alcohol en cannabis inclusief, van verschillende middelen. Uit de verhalen van panelleden blijkt dat in sommige scènes veel vaker wordt geëxperimenteerd en gecombineerd. Een simpele vuistregel is dat gecombineerd gebruik het meeste voorkomt in netwerken waar ook relatief de meeste drugs worden gebruikt. Hoe meer verschillende middelen er in omloop zijn, hoe groter de kans dat gebruikers ook daadwerkelijk gaan combineren.

Dit geldt vooral voor het trendsettende (club)circuit (o.a. homo's, alternatieven, vippers) en het partycircuit, die beide op dancemuziek zijn georiënteerd. Een nachtblang stappen en soms nog doorgaan op afterfeesten tot de volgende dag gaan niet zelden vergezeld met een mix van stimulantia, narcosemiddelen, alcohol en cannabis. Om enige helderheid te scheppen in de meest populaire combinaties in het dance- en urbancircuit, bespreken we eerst welke intrinsieke kwaliteiten een middel heeft en waarom het met een ander specifiek middel wordt gecombineerd.

alcohol

In alle netwerken wordt alcohol gedronken, maar er zijn grote verschillen in dosering en frequentie. Nederlandse stappers drinken meestal vaker en meer alcohol dan Surinaamse en Marokkaanse stappers. Ook de alcoholvoorkeur kan per uitgaanscultuur verschillen.

Alcohol wordt, met uitzondering van het urbancircuit, regelmatig met andere middelen gecombineerd. De reden is simpel: bijna iedereen die uitgaat drinkt alcohol en een deel daarvan neemt ook drugs. Stappers die stimulantia of cannabis gebruiken hebben dus een grotere kans dat ze ook gaan combineren. Dat gebeurt overigens lang niet altijd weloverwogen.

cannabis

Deze combinatie komt zowel voor in het mainstream als in het trendsettende circuit. Beide middelen worden vaak uit gewoonte geconsumeerd. Alcohol + cannabis kunnen elkaar echter versterken en leiden tot een zware roes die ook wel 'stronken(schap)' (stoned en dronken) wordt genoemd. Clubmedewerkers melden dat bezoekers, waaronder relatief vaak toeristen en Marokkaanse jongens, soms in de problemen komen door hun stronkenschap. Wie een plotselinge 'wegtrekker' krijgt, kan omvallen. Voor zwalkende bezoekers die hinder ondervinden van deze combinatie, wordt meestal een glaasje suikerwater geregeld. De problemen die deze combinatie kan geven maakt hem in sommige netwerken populair.

stimulantia (cocaïne en amfetamine)

De combinatie van alcohol + cocaïne, wordt zowel thuis, bij vrienden als in het uitgaansleven gebruikt. Het is met uitzondering van het urbancircuit, de meest populaire combinatie van alcohol en stimulantia. In sommige kringen is het een klassieker uit gewoonte of als je in een 'gouden bling-bling-bui' bent.

Maar de hoofdreden voor deze combinatie is vaak om te 'ontnuchteren'. Vooral tijdens het drinken van alcohol wordt cocaïne als een probaat middel gezien om algehele lamheid of dronkenschap te voorkomen. Men is het er over eens dat cocainesnuivers de neiging hebben om meer alcohol te drinken als ze onder invloed zijn. Als coke de witte dame is dan is alcohol een tijger, aldus Vince (76a).

Mensen die ook door de week snuiven, drinken ook veel. Het is een klein groepje, want je moet er wel tijd en geld voor hebben en niet hoeven te werken de volgende dag. Ik zie bij hen een algeheel verval. Ze gaan echt over de schreef met hun gedrag. Ze maken ruzie met vrienden en gedragen zich ontzettend arrogant. (Dennis: portier 57b: t₂₃).

Het gebruik van alcohol + ecstasy en alcohol + amfetamine is minder populair dan met cocaïne. Gebruikers vinden het lekker om tijdens hun stimulantiaroes alcohol te drinken zonder dat ze daarbij expliciet een duidelijk effect nastreven. Sommige panelleden wijzen erop dat gebruikers neigen naar minder alcoholgebruik als ze ecstasy hebben genomen. De stonedheid van ecstasy zou door de alcohol minder intens zijn.

narcosemiddelen (GHB en ketamine)

Weinig populair. Veel gebruikers zijn beducht voor de riskante combinatie van alcohol + GHB. In netwerken waar dominant GHB gebruikt wordt speelt alcohol een marginale rol. In een homonetwerk wordt deze combinatie vanwege de seksuele ontremming gewaardeerd in huiselijke kring.

cannabis

Cannabis wordt net als alcohol vaak gebruikt in netwerken. Deels uit gewoonte zoals een jointje na het werk, maar ook ter stimulering van een plezierige en bedwelmende roes die vaak vergezeld gaat met een algeheel ontspannen gevoel. Door het vrij maken van associatieve beelden en gedachten wordt cannabis ook ter inspiratie gebruikt. Ook het luisteren naar muziek geeft een intensere auditieve ervaring. Cannabis wordt ook gerookt om makkelijker in slaap te vallen.

stimulantia (ecstasy cocaïne en amfetamine)

Gezien de dempende en stoned eigenschappen van cannabis wordt het middel in het party en clubcircuit gecombineerd met stimulantia ter versterking van de ecstasyroes of ter afzwakking van de cocaïne- of amfetamineroes. Blowen na of tijdens het cocaïnesnuiven verzacht de roes. Cannabis wordt ook ter ontspanning na het gebruik van stimulantia gerookt of om makkelijker in slaap te vallen.

Om de onrust en het strakke van speed te temperen, roken we cannabis. De sloomheid slaat dan meteen toe. Dat is niet alleen prettig vanwege het stoned gevoel maar ook om voor het slapen te kunnen ontspannen van de stimulantia. (Paul: partyganger 45a: t₂₃).

narcosemiddelen (en ketamine)

Komt bijna niet voor aangezien zowel cannabis als GHB dempende eigenschappen hebben en elkaar juist lijken te versterken.

ecstasy

Deze entactogene en empatogene stimulant wordt, vergeleken met andere stimulantia, ook als stoned en soms als licht psychedelisch ervaren. Het behaaglijke en losse gevoel van ecstasy wordt gewaardeerd. De psychoactieve werking is langer en intensiever dan bij cocaïne en amfetamine. Ecstasy wordt voornamelijk gebruikt in het dance gerelateerde club- en partycircuit en eventuele afterfeesten.

stimulantia (MDMA poeder cocaïne en amfetamine)

In een netwerk worden pillen met MDMA poeder 'uit onwetendheid' gecombineerd, aangezien sommigen in de veronderstelling zijn dat het om twee verschillende middelen gaat. Het poeder wordt als 'relaxt' en 'lekker loom' beoordeeld en pillen als 'speedy' waar je lang van wakker blijft.

cstasy cocaïne is populairder dan ecstasy amfetamine. Vooral in de hippere clubscenes is de eerste combinatie populair. Cocaïne wordt soms voor en na ecstasy genomen. Aangezien de werking van ecstasy langer duurt, besluit men

op een gegeven moment cocaïne te nemen ter ontzuivering in plaats van meer pillen te slikken. 'Cocaïne geeft ook energie bij het love gevoel'.

In sommige partynetwerken wordt amfetamine na de ecstasy gebruikt ter verlenging van de energie om, net als bij cocaïne, de stonedheid van ecstasy af te vlakken of om de vermoeidheid juist op te heffen.

narcosemiddelen (en ketamine)

Is voornamelijk populair onder GHB gebruikers. De rush van ecstasy wordt door GHB verlengd en de tactiele eigenschappen van ecstasy worden met GHB versterkt. Energie én sloomheid tegelijkertijd vinden sommigen een dubbelzinnige traktatie.

Ecstasy + ketamine komt alleen in alternatieve en bepaalde homonetwerken voor. Het lichte psychedelische effect van ecstasy + ketamine tezamen geven vooral een 'heel erg vaag gevoel'.

psychedelica (LSD en paddo's)

Ecstasy is van oudsher een populaire combinatie bij psychonauten en is onder de 'fluffy people' in de psytrance scene ook wel bekend als de 'candy-flip'. De introverte werking van LSD wordt enigszins geneutraliseerd door de expressieve werking van ecstasy. Dit geldt in zekere zin ook voor ecstasy + paddo's.

stimulantia en narcosemiddelen de triple en wie van de drie

In een paar netwerken worden spelletjes met drugs bedacht. De triple is een nieuwe kick op thuisfeestjes en 'heftige afters' en de opvolger van de doule (één lijn met twee soorten drugs: speed en coke of met een beetje ketamine). De triple is een cocktail bestaande uit een lijn met daarin een beetje speed, coke én ketamine. Wat je daarvan voelt...? Tja, vooral heel vaag. Daarna is het op de grond liggen en niets meer kunnen. (Nikki 93a)

Has (75a) stuitte op een spelletje 'wie van de drie', dat lijkt afgeleid te zijn van de triple. In deze variant liggen drie lijntjes bestaande uit speed, cocaïne en ketamine naast elkaar. De eerste snuiver mag kiezen uit een van de drie lijntjes. Daarna is de tweede aan de beurt en de derde snuift wat overblijft. Dit spelletje wordt enkele keren herhaald.

cocaïne

Wordt in alle netwerken gebruikt en (behalve alcohol en cannabis) in meer verschillende settings dan welk ander middel ook. Een 'snuif tussendoor' valt weinig op en wordt niet altijd met een partydrug geassocieerd. Vanwege de korte werking van het middel is de kans op herhaling groot. Cocaïne is vergeleken met ecstasy eerder een 'nuchtere upper' in plaats van een 'stonede upper'. Omdat

cocaïne vaak een overheersende werking heeft wordt het in combinaties vaak gebruikt om de werking van andere middelen af te zwakken.

narcosemiddelen (ketamine en)

De CK (cocaïne + ketamine: Calvin Klein) combinatie is populairder aan het worden. Combinatie is 'helder en vaag' tegelijkertijd. Enerzijds stabiliseert de cocaïne het al te zweverige gevoel van de ketamine. Anderzijds haalt ketamine weer 'de scherpe kantjes af' van de cocaïne. Het gebruik vindt vooral plaats bij de alternatieven in clubs, thuis en in de kroeg. De verhouding schommelt tussen de 70%-80% coke en 20-30% ketamine. Deze combinatie leidt soms ook tot ongelukken omdat beide middelen soms al gemengd zijn met elkaar.

De combinatie cocaïne + GHB komt voornamelijk in de homoscene voor. GHB wordt gebruikt na de cocaïne om te 'chillen' en om te kunnen slapen.

amfetamine

Wordt vooral in de partyscene en in sommige clubnetwerken gebruikt. Amfetamine is de minst populaire stimulant. Het middel ontbeert de rush en stonedheid van ecstasy en de korte high van cocaïne. Amfetamine wordt vaak gezien als een functionele, goedkope en doeltreffende stimulant die (nieuwe) energie geeft om door te kunnen gaan of wakker te blijven.

narcosemiddelen (ketamine en)

Naast CK (Calvin Klein) is ook PK (pep+ ketamine) een combinatie die wordt gebruikt in de alternatieve en homoscene op party's, in clubs en thuis op afterfeesten. De ketamineroes blijft met behulp van amfetamine 'binnen de perken' en 'minder vaag'. Andersom zorgt ketamine ervoor dat je weer rustig wordt na de speed.

Net als bij ketamine wordt ook GHB gebruikt om de onrustige werking van amfetamine te onderdrukken. GHB wordt ook genomen als slaapmiddel na gebruik van amfetamine. Amfetamine wordt soms gebruikt om een (dreigende) GHB overdosis te neutraliseren.

psychedelica (LSD)

In de psytrancescene wordt amfetamine gebruikt om hallucinaties van LSD beter te sturen en ter verlenging van de feesttijd.

viagra

Voor in de homoscene wordt viagra op seksparty's veel gecombineerd met cocaïne en ecstasy. Als gevolg van stimulantia wordt viagra gebruikt om een betere erectie te krijgen. ia ra poppers zijn minder populair, maar wordt toch gecombineerd ondanks dat ze op de hoogte zijn van de gezondheidsrisico's.

multigebruik

De zojuist besproken combinaties bestaan overwegend uit twee middelen die in korte tijd na en/of door elkaar worden genomen. Daarnaast is er in sommige netwerken (o.a. homo's, alternatieven, en partygangers) ook sprake van multigebruik. Daarmee wordt bedoeld dat er meer dan twee middelen tijdens het stappen worden gebruikt. Sommige insiders weten precies te vertellen welke chemische volgorde belangrijk of favoriet is. Lizz (72a) daarentegen ziet dat er vooral impulsief wordt gemixt. En Vince (76a) ziet het juist op 'nazitjes' en afterfeesten uit de hand lopen met pillen, poeders en alcohol. Alles wordt door elkaar gebruikt. Op een dergelijk tijdstip maakt niemand zich nog druk over een verstandige dosering.

pep pillen en poeders

Voordat ik met mijn vriendin naar een beroemde techno dj zou gaan, besloten we eerst nog een paar wodka's te drinken bij een vriend. We namen daar een snuif speed en een snuif MDMA bij. De andere vrienden zaten aan de coke. Voordat we gingen stappen hebben we eerst nog een dealer gebeld voor meer pep, cocaïne en ketamine. Rond 1 uur 's nachts waren we in de club. We hebben eerst whisky gehaald, en daarna gedanst en gekletst met bekenden. Sommigen namen tussendoor nog extra pep en pillen. De tijd vloog voorbij want opeens was het 5 uur. We zijn doorgedaan naar een after. Daar ging de ketamine en pep rond. Om 8 uur 's ochtends zijn we met 40 mensen naar mijn huis gegaan en tot de volgende avond door blijven feesten. Er werden cocaineplofjes gerookt en ketamine gesnoven. We hebben op de grond gelegen van het lachen. Tegen het einde hebben we kopjes thee en GHB gedronken. De laatste mensen gingen s' nachts om 02.00 uur naar huis. De volgende dag zijn we naar het I Love Techno feest in Gent gegaan. (Anne: clubganger 95a: t₂₄).

Het bovenstaande feestverslag van Anne beslaat ruim 24 uur. Het is een voorbeeld van een nacht, een dag én een avond doorgaan met vrienden op verschillende locaties thuis en uit. Alle drugs die in deze scene populair zijn worden gebruikt: MDMA poeder, ecstasypillen, cocaïne, amfetamine, ketamine, GHB, alcohol en cannabis. Het is niet denkbeeldig dat een deel van de feestgangers alle middelen heeft gebruikt. En de dealers zijn gebeld toen de voorraden op dreigden te raken. Dergelijke feesten zijn echter uitzonderingen. Een speciale dj in Amsterdam vlak voor het weekend met daarop aansluitend een technofeest in Gent is voor deze scene een echt goede reden om extra tijd vrij te houden en alle drugs te voorschijn te halen die er in omloop zijn. Op gewone stapavonden wordt er minder extreem gecombineerd, mede vanwege het feit dat er minder lang wordt doorgedaan.

gezondheidsrisico's

Uit de verhalen blijkt dat problemen zelden worden toegeschreven aan één specifieke combinatie. Over het algemeen geldt wel dat combinaties met alcohol doorgaans tot meer problemen leiden. Simpelweg vanwege het feit dat alcohol (haast) een constante is bij veel combinaties. Alcohol + GHB kan leiden tot een ademhalingsdepressie en 'out-gaan'⁶²; de roes van alcohol + cannabis kan plotsklaps omslaan in een stronkenschap dat soms tot een gevreesde 'wegtrekker' leidt⁶³ en alcohol + cocaïne geeft een zekere schijnnuchterheid waarbij de opkomende dronkenschap een kater niet weet te voorkomen.⁶⁴

Temporele drugsexcessen vinden soms spontaan plaats na afloop van een feest of party. De indruk bestaat dat drugsexcessen eerder thuis en bij vrienden dan in clubs plaatsvinden. Door de aanwezigheid van portiers is er meer toezicht in het reguliere circuit. Wie dan na sluitingstijd nog door wil gaan kan meestal alleen nog de 'bloemetjes buiten zetten' in een privé-setting of (in de zomer) verder feesten in een lommerrijke omgeving en aan het strand.

Ik raakte na een feest verzeild op een privé-party van 25 personen. Marokkanen, Surinamers, Nederlanders. Het was één doorgezakte feestboel. Ik was de enige nuchtere van het gezelschap. Ik kon alle drugs krijgen die ik maar wilde, maar heb bedankt. Er gingen pillen, ghb, coke, MDMA en joints rond. Toen er te weinig was voor de hele nacht ging de pet rond voor nog meer cocaïne en pillen. Ik heb de dealer nog zien binnenkomen. Toen vond ik het welletjes want je zit toch op een andere level dan de rest. De daaropvolgende middag hoorde ik dat de helft na het feest naar huis is gegaan en de rest is doorgestoomd naar het strand. (Spike: dj 77a: t₂₄).

Drugsuitspattingen zoals hierboven beschreven vinden in veel netwerken op wisselende momenten plaats. Het 'nooit meer slapen' gevoel kan sommigen niet lang genoeg duren. Anderen daarentegen haken voortijdig af als ze weten dat het licht nog lang niet uitgaat. Panelleden zien dat dergelijke drugsmarathons ook slachtoffers eisen. Vooral stappers die een paar keer per maand doorgaan en geen tijd nemen om te herstellen, ondervinden problemen.

Een vriend (22 jaar) van mij maakt een moeilijke periode door. Hij is een beetje losgeslagen. Hij haalt weekenden achtereen door op speed, ecstasy en cocaïne. Ik zelf doe zo iets een keer in de zoveel tijd. Bij hem is dat doorhalen meer een gewoonte. Daar maak ik me wel zorgen om. (Jesse: clubganger 48b: t₂₃).

⁶² Korf, Nabben, Leenders & Benschop (2002a).

⁶³ Nabben & Korf (2000b).

⁶⁴ Leccece, Pennings & de Wolff (2000).

Op festivals zie ik mensen van alles door elkaar gebruiken. Zo ook een vriend van mij. Hij had net een pilletje geslikt en thuis flink alcohol gedronken toen ik hem tegenkwam. In de tijd dat hij bij ons was, nam hij zeer regelmatig een nak-kie coke. Naarmate de dag vorderde bleef hij doordrinken en nam hij ecstasy, ghb, cocaïne en speed. Hij werd steeds vager en we raakten hem kwijt. Toen ik hem later weer tegenkwam was hij heel ver heen. Hij begreep er niets meer van. Kort daarna raakten we hem weer kwijt in de massa. (BB: clubganger 79b: t24).

In verschillende netwerken kennen panelleden gebruikers die geen maat kunnen houden en op langere termijn labiel gedrag vertonen. Er is dan niet zozeer sprake van een specifieke combinatie, dan wel van een veelheid aan verschillende middelen, inclusief alcohol, die het alledaagse ritme op termijn flink ontregelen. Het gaat hierbij zowel om werkenden als studerenden. Het woord verslaving wordt door panelleden zelfs enkele keren genoemd en betreft vooral gebruikers die week in, week uit diverse middelen door elkaar gebruiken en op den duur contact met de realiteit dreigen te verliezen.

6 buurt en probleemjongeren

6.1 buurtjongeren

Er zijn drie buurtnetwerken vertegenwoordigd in Amsterdam Oost en Zuid. De veldwerkers en straathoekwerkers: Erik (20a), Yah (82a) en ared (83a) hebben intensief contact met buurtjongeren. In totaal gaat het om ongeveer 200 jongeren in de leeftijd van 15-25 jaar. Twee netwerken (Yah en ared) bestaan nagenoeg alleen uit Marokkaanse jongens. In het netwerk van Erik zijn de etniciteiten verdeeld over elk een kwart Nederlandse, Turkse, Marokkaanse en Surinaamse jongeren. Een derde van hen is vrouw. Tweederde van alle buurtjongeren in deze netwerken zijn Marokkaanse jongens. De overige jongeren zijn qua etniciteit ongeveer gelijk verdeeld.

ared (83a) heeft voornamelijk contact met risicojongens en harde kern jongens⁶⁵, die in tegenstelling tot de risicojongens vaak al bekend zijn bij de politie en justitie. Het belabberde toekomstperspectief van veel jongens wordt deels

⁶⁵ De perspectiefvolle jongeren hebben vaak een goede opleiding op havo-niveau. Ze zitten op school en lopen een dag stage.

gecamoufleerd door het dragen van sportieve en chique Nike, Adidas en Armani merkkleding die ze op straat of in cafés hebben gekocht. Ook een flitsende GSM en MP3 speler horen bij de standaard uitrusting. Een deel van de jongens gaat ook op strooptocht en steelt telefoons en tassen uit auto's die ze op straat doorverkopen. Een kleine groep gaat nog verder en breekt in huizen in en pleegt overvallen op pompstations en supermarkten. Soms worden mensen beroofd en/of mishandeld op straat. Volgens *ared* is de toekomst voor deze laatste groep hopeloos en elk traject lijkt gedoemd te mislukken. Het leven op straat maakt het er niet makkelijker op: Ze zijn niet sociaal vaardig, communiceren in straattaal, hebben geen diploma of sollicitatie-ervaring en zijn verslaafd aan softdrugs. Wie zich onbeschoft gedraagt of eisen stelt aan een werkgever komt moeilijk aan de slag in een supermarkt, magazijn of bij de beveiliging. Speciale projecten, die een combinatie zijn van leren en werken, hebben lang niet altijd succes. Het is vooral voor jongens tussen de 17 en 23 jaar belangrijk dat ze slagen voor hun diploma aangezien ze op deze leeftijd geen recht op een uitkering hebben. Maar de praktijk is vaak weerbarstig. Geen school en geen geld betekent ook een extra drijfveer voor extra bijverdiensten middels criminaliteit. Voor sommige jongens is deze optie aantrekkelijker dan een stage of werkproject tegen een bescheiden loon.

Veel jongens gaan één dag naar school en doen vier dagen niets terwijl ze eigenlijk stage moeten lopen. Probleem is dat ze vanwege hun Marokkaanse achtergrond geen stageplek kunnen vinden in de detailhandel, technische opleidingen (automonteur, vliegtuigmonteur) en administratie. Gevolg is dat ze stoppen met hun opleiding. (*ared*: veldwerker 83a: t23).

De harde kern jongens hangen ook s' nachts nog vaak op straat en zijn een plaag voor de buurt omdat ze overal maling aan hebben. Het plegen van diefstallen en andere vermogensdelicten is hun belangrijkste inkomstenbron. Tot overmaat van ramp hebben ze volgens *ared* ook een slechte invloed op andere buurtjongeren.

De vriendengroepen die Yah (82a) en Erik (20a) kennen, hebben een minder problematische achtergrond. Behalve het vmbo, volgen jongens ook mbo en hbo. Sommige werken in een pizzeria, supermarkt, warenhuis of telecomwinkel. Ook hier horen de veldwerkers veel klachten van schoolgaande jongens die moeite hebben met het vinden van een stageplek. Uit frustratie gaan ze spijbelen waardoor ze hun opleiding niet afronden. Ze trekken hierdoor steeds vaker op met andere jongeren die 'weinig verplichtingen' hebben. Rondhangen in de coffeeshop, het internetcafé en op straat is dagelijkse routine. De overlast van sommige groepen komt dreigend over bij buurtbewoners. Luidruchtig gedrag en

louche handel met gestolen mobieltjes en laptops wekken argwaan bij buurtbewoners. Het doelloos hangen, blowen en drinken in portieken is voor veel bewoners een doorn in het oog. Soms worden veldwerkers gebeld door bewoners als ze troep en lege flessen drank in hun portieken zien liggen.

Uit de verhalen van veldwerkers blijkt dat veel ouders machteloos staan tegenover het gedrag van hun kinderen. De jongens gaan niet naar de moskee en het buurtvaderproject heeft eveneens weinig invloed op hun straatgedrag. Adequate hulp moet volgens Yah (82a) beter op de praktijk worden afgestemd.

Ik ken een jongen die bijvoorbeeld een sociale vaardigheidstraining moet volgen dat onder zijn niveau is. Hij steekt er niets van op en stopt er mee. Als ik hem daarop aanspreek, wordt hij agressief. Vaak zijn gedragsproblemen het gevolg van cultuurverschillen thuis, waar niks mag, en buitenshuis, waar alles lijkt te mogen. Deze jongeren kennen hun grenzen niet. Als ze ouder dan 17 jaar zijn wordt het moeilijk om ze nog te corrigeren. Het zou helpen als ouders actiever worden betrokken bij de opvoeding en scholen eerder inspelen op het signaleren van problemen. (Yah: veldwerker 82a: t23).

Veel jongeren wonen nog thuis bij hun ouders. Een enkeling zit in een begeleidingstraject of bij de crisisopvang omdat ze het huis uit zijn gezet. Veel jongens worstelen met een identiteitscrisis. Thuis wordt het vrome moslimgelooft gepredikt en worden strenge regels nagevolgd. Buitenshuis doen ze alles wat Allah heeft verboden. Vooral bij jongeren boven de 18 jaar begint de problematiek structureel te worden. Veldwerkers zien vooral bij deze groep een toename van alcohol en cannabisgebruik.

rap en rai

Problematische buurtjongens voelen zich vaak gediscrimineerd bij uitgaansgelegenheden. Ze worden bevestigd in hun mening dat het leven na de moord op Theo van Gogh er voor hen niet makkelijker op is geworden. Het gevoel dat ze niet overal welkom zijn, heeft dit beeld alleen nog maar versterkt. Daarnaast zijn er ook jongeren die zonder enige moeite clubs binnenkomen. Het gaat vaak om succesvollere jongens waarvan sommigen ook een vriendinnetje hebben. Maar lang niet alle jongeren willen naar een club. Zij kiezen eerder voor een gezellig Marokkaans feest in Paradiso of de Melkweg.⁶⁶ Er is koffie, thee en hapjes (alcohol wordt niet geschonken) en er wordt gedanst op rap en rai dat soms in het Arabisch en Frans wordt gezongen. Veel jongens tooien zich in Nike, Champion, Adidas en Prada kleding. De meiden zijn doorgaans traditioneler gekleed.

⁶⁶ Dergelijke feesten zijn van 18:00 – 0:00 uur of van 14:00 – 22:00 uur. De tijden zijn aangepast omdat er anders minder meisjes komen.

a l c o h o l

Veel Marokkaanse jongeren zeggen dat ze van hun geloof geen alcohol mogen drinken. Vooral tijdens de 40 dagen durende Ramadan is alcohol taboe. Toch zijn veel ouders er niet van op de hoogte dat hun kinderen soms alcohol drinken op straat in de buurt of tijdens het stappen. Meestal wordt er op vrijdag- en zaterdagavond drank genuttigd. Blikjes bier worden als camouflage in papier gewikkeld en de sterke drank wordt gemixt met cola. De blikjes cola worden dan heimelijk aangelengd met whisky.

Ze houden erg van zoete drankjes. De alcohol komt uit de supermarkt en wordt stiekem in portieken en op pleintjes gedronken. Sommigen beginnen al overdag met drinken. Daar zijn ze niet trots op want alcohol is niet zo cool als hasjiesj. (Yah: veldwerker 82a: t₂₄).

Ondanks het matige alcoholgebruik lijkt het drinken van alcohol onder deze groepen Marokkanen aan populariteit te winnen. Veldwerkers zien vaker jongeren na hun 15^e jaar met alcohol experimenteren. Dit gebeurt buiten het ouderlijk huis. Volgens veldwerkers zien ouders nog liever dat hun kinderen blowen dan dat ze breezers drinken.

Voor Yah ziet een zorgwekkende toename in alcoholgebruik onder de 18 plussers. Jongens overtreden bewust de regels en drinken vijf of meer glazen alcohol per dag op straat. Opvallend is dat ze ook zeer openlijk alcohol durven drinken en niet bang zijn voor represailles van de ouders. Ze schamen zich er ook minder voor dat ze soms flink aangeschoten zijn. Het is voor Yah een veeg teken omdat het forse alcoholgebruik bovenop het cannabisgebruik komt.

c a n n a b i s

De stringentere leeftijdscontrole van coffeeshops heeft geleid tot allerlei nieuwe huisregels waaronder pasjes voor vaste bezoekers. Volgens Erik (20a) is het minder druk in de buurtcoffeeshops en zijn er duidelijk meer 'halers' dan 'blijvers'. Ook de jongvolwassenen vanaf 18 jaar, mogen niet allemaal meer in de coffeeshop zitten. Uit angst voor invallen van de politie laten coffeeshops alleen nog maar vaste klanten binnen waarvan ze zeker weten dat deze geen harddrugs bij zich hebben. Gevolg is dat er meer op straat wordt geblowd, dat tot meer overlast leidt.

Cannabis is bij veel buurtjongeren populair. Een strenger beleid deert hen niet want blowen doen ze sowieso, aldus Erik. Meer dan driekwart van de buurtjongeren heeft ervaring met blowen. Sommigen verdienen er ook nog bij door zelf thuis of via vrienden wiet te kweken. Erik kent verschillende jongens die wiet verkopen aan buurtjongeren onder de 18 jaar. Een groepje jongeren tussen de 12 en 16

jaar komt geregeld bij elkaar om te blowen in het portiek of te chillen in de box-ruimte onder een nieuwbouwflat.

Laatst in de sporthal tijdens een voetbalmatch kwamen acht gedrogeerd Suri-naamse en Marokkaanse voetballers van het 'joncoteam' binnen met rode ogen. Er blowen er meer, maar de nette groep rookt pas na het sporten en de stoute groep begint al voor de wedstrijd te blowen. (Erik: veldwerker 20a: t₂₄).

Ook in andere buurten is blowen populair. ared (83a) schat dat ongeveer de helft van de jongens regelmatig cannabis gebruikt. Het is volgens hem een groot misverstand dat ze denken dat cannabis geen problemen geeft. Het is een plant, dus 'natuurlijk' en daarom minder schadelijk dan cocaïne, zo wordt gerede-neerd. Oudere jongens halen zonder tegenzin ook voor hun minderjarige vrienden uit de buurt. De straffe blowers paffen doorgaans de hele dag wiet. Zodra ze het ouderlijk huis hebben verlaten wordt de eerste joint al gedraaid. Alleen tijdens Ramadan wordt er tot 18.30 uur niet geblowd, waarna vervolgens de gemiste tijd flink wordt ingehaald.

Met het suikerfeest hadden we een etentje voor de jongens georganiseerd. Binnen 10 minuten waren ze klaar met eten en stonden al weer buiten om te blowen. Bij de inloop lopen ze ook de hele tijd naar binnen en naar buiten. Ze zijn heel onrustig, en hebben geen controle en grenzen. Er wordt de hele dag door geblowd. Ik denk 3-4 joints per dag en soms meer. (ared: veldwerker 83a: t₂₄).

Hasjesj is flink op zijn retour omdat jongeren zonder uitzondering wiet roken. Wiet is 'cool' en 'puur natuur' vinden ze, maar of dit de belangrijkste reden is kan ared (nog) niet zeggen. Gevolg is wel dat sommige coffeeshops geen hasj meer in hun assortiment hebben. Ook Yah (82a) beaamt dat jonge blowers alleen nog maar wiet en geen hasj willen. Van hasj word je naar hun mening te passief. Ze ziet net als ared dat het blowen al begint zodra ze het ouderlijk huis uitlopen. Omdat de startleeftijd van het blowen in deze groepen rond de 16 jaar ligt, hoort Yah van 18 jarigen dat ze geregeld wiet halen voor de 'jonkies'. Behalve dat blowen op deze leeftijd cool is, merkt ze ook dat jongens met slechte toekomst-perspectieven al op jonge leeftijd uit frustratie zijn gaan blowen. Sommigen van hen roken 4-5 dikke joints per dag, wat ongeveer neerkomt op een gram.

Veldwerkers zien aan de hand van alledaagse voorbeelden allerlei problemen bij blowers. Veelvuldig blowen leidt tot concentratieverlies, lethargie en passiviteit. Andere worden agressief, wat soms resulteert in een vechtpartij. Een gebrek aan structuur overdag werkt bij velen contraproductief. Geen werk betekent immers geen inkomen. Veel jongens zijn ongemotiveerd en negatief over hun toekomst.

Blowen is voor hen een manier om persoonlijke frustraties met anderen te kunnen delen. En wie wil stoppen op aandringen van veldwerkers, merkt daar grote moeite mee te hebben. Het gebrek aan een zinvolle en leuke dagbesteding is volgens veldwerkers desastreus voor het blowgedrag. Ze willen stoned blijven omdat ze de hele dag niets te doen hebben en ook geen zicht hebben op een betere toekomst, aldus ared.

Door veelvuldig gebruik van cannabis verwaarlozen jongeren hun school en stages. Ze raken ook hun verantwoordelijkheidsgevoel kwijt. Sommige jongens blowen en drinken zoveel dat het hun gedrag en ontwikkeling aantast. Ze kunnen niet meer stoppen en hebben weinig vertrouwen in de hulpverlening. Ze willen en kunnen niets meer en verschuiven alles naar morgen. Ze steken elkaar ook aan om steeds meer te gaan blowen. (Yah: veldwerker 82a: t₂₄).

De combinatie van alcohol + cannabis leidt tot nieuwe problemen. ared (83a) ziet dat ze van sterke drank of bier met cannabis 'echt gek' worden of ongecontroleerd en bijdehand gaan worden. Ook Yah ziet dat de combi het gedrag van jongens beïnvloedt en soms verkeerd kan uitpakken. De stemming varieert van heel lacherig en aangeschoten tot pesterig en agressief. Sommige jongens worden helemaal gek van die combi. Ze worden dronken, gaan met dingen smijten en worden heel ongecontroleerd. Erik (20a) herkent deze combinatie vooral bij Turkse jongens die blowen en fors drinken.

andere illegale genotmiddelen

Activiteiten rond de straathandel zijn in de volksbuurten vaak goed zichtbaar. Rond de pleinen waar ook buurtjongeren rondhangen vinden transacties plaats tussen groepjes straatdealers en gebruikers. Er wordt voornamelijk gedeald in base coke en snuifcocaine. De groepen veranderen ook voortdurend door interventie van de politie. Sinds kort ziet ared (83a) een nieuwe groep Surinaamse jongeren (18 - 22 jaar) in de buurt die zich actief bezig houdt met het verkopen van crack en cocaine. Met de komst van de nieuwe groep is de straathandel exponentieel gegroeid. ared hoort vaker van jongeren dat ze drugs van dealers krijgen aangeboden om in de eigen buurt te verkopen. Hij is er niet gerust op, omdat juist verveelde buurtjongeren eerder ontvankelijk lijken voor deelname aan straathandel.

Ze verdienen hier meer geld mee dan met werken en kunnen dure kleding en gouden armbanden aanschaffen. Klanten uit de hele stad komen hier halen. De klanten zijn zowel verslaafden als recreatieve gebruikers. Vooral tegen het einde van de middag zie je de pakjes van hand op hand gaan. Ik schat dat elke verkoper ongeveer 10 klanten per dag heeft. (ared: veldwerker 83a: t₂₄)

Sommige jongeren gokken op straat. Ze spelen een kaartspel waarbij een nummer moet worden geraden. De stapel wordt verdeeld en wie het nummer heeft krijgt het geld. Er wordt tegen bedragen van 50 en 100 euro gespeeld. Het kaartspel is een lokkertje om potentiële klanten te trekken die drugs willen kopen. De politie heeft al een paar invallen in dealerhuizen gedaan.

ecstasy

Het gebruik van ecstasy is heel verschillend bij buurtjongeren. In Yah's (82a) buurt hebben Marokkaanse jongens de meeste ervaring met ecstasy. In het weekend slikken ze tijdens het stappen een pilletje. De stapgroepjes bezoeken bardancings en coffeeshops rond het Rembrandtplein en Leidseplein. Sommigen van hen worden wegens luidruchtig en vervelend gedrag in het verleden geweigerd door clubs. In geuren en kleuren hoort Yah de belevenissen van het afgelopen weekend. Er wordt niet meer geheimzinnig gedaan over ecstasy. De meesten krijgen of kopen ecstasy bij vrienden die er ook in handelen. Ecstasy is leuk en wekt verbazing want sommigen weten niet wat hen overkomt. Onder invloed in een partystemming verkeren, gekke discussies voeren en zin in dansen heeft een positieve en relaxte uitwerking. Ze worden zelfs aanhalig en hebben makkelijk contact met chickies.

Het meest populair zijn de mellow housefeesten buiten Amsterdam. Ze hebben veel MSN contact met moderne Marokkaanse meisjes die precies weten welke feesten leuk zijn. De meiden roken wel, maar drinken geen alcohol en slikken ook geen ecstasy.

In een andere buurt heeft ecstasy de aandacht van Surinaamse en Marokkaanse hiphoppers. Sommigen pikken een graantje mee en dealen pilletjes onder het motto: 'droga is droga!' Het gebruik blijft beperkt binnen de eigen vriendenkring. Uitgaan op ecstasy vindt plaats in disco's met een urban programmering. De bekendheid met ecstasy wordt groter. Volgens Erik (20a) is er vooral onder Surinaamse stappers minder schroom om een pilletje te slikken. De groep Surinaamse 20 plussers is hier geboren en zijn behoorlijk verkaast (= vernederlandst). Ze presenteren zich toch meer als de nieuwe Nederlanders.

ared weet dat een deel van de oudere Marokkaanse jongens wel eens ecstasy gebruikt. Maar zo openhartig als ze tegenover Yah zijn, zo gesloten zijn ze tegen ared, die dit verklaart wegens grote sociale controle in de wijk en zijn eigen rol als Marokkaanse veldwerker waar jongens niet alles tegen durven of willen zeggen. Jongeren willen in de buurt niet worden geassocieerd met harddrugs. Als ze dan toch willen experimenteren, gaan ze liever naar het Centrum van Amsterdam.

c o c a i n e

Cocaine is onder Marokkaanse buurtjongeren minder populair dan ecstasy. Het is een exclusiever en veel duurder middel dat slechts door enkelingen wel eens wordt gebruikt in het uitgaansleven. De ecstasyslikkers vinden snuivers vaak sukkel. Het snuiven van cocaine heeft volgens Yah (82a) een slechte reputatie, alhoewel sommigen zich er weinig van aantrekken en er eerder stoer over doen. Ook Erik (20a) en Jared zien weinig cokegebruik onder de jongeren. Er ligt meer een taboe op cocaine dan op ecstasy. Cocaine wordt eerder in verband gebracht met harddrugs, verslaving, criminaliteit en het roken van base coke.

Jongens die verslaafd dreigen te raken verlaten vaak de buurt en trekken naar het Centrum. Een deel van hen probeert daar geld te verdienen met de verkoop van onder andere 'cocaine' (fijngestampde paracetamol) aan toeristen. Surinamers zijn meer vertrouwd met cocaine. Jongeren tot 25 jaar snuiven wel eens cocaine en een kleine groep rookt base coke.

Net als Jared ziet ook Erik meer beweging op de base-coke markt. De bolletjes doen op straat ongeveer 5 – 10 euro per stuk. Het verbaast Erik dat sommige gebruikers die cocaine roken in een pijp, het snuifstadium hebben overgeslagen. En Yah hoort vooralsnog geruchten dat er drie jongens wel eens cocaine basen. Alleen al het gerucht heeft ertoe geleid dat de rest van de vriendengroep hen inmiddels als junkies en 'losers' beschouwt.

6.2 probleemjongeren

Behalve de buurtjongeren waarvan een deel zich in de gevarenzone bevindt, zijn er ook twee panelleden: Sam (19ab) en Bob (16a) die professioneel contact hebben met zwerfjeugd, jonge gebruikers en vrouwelijke en mannelijke prostituees. Beiden verrichten voornamelijk veldwerk in het publieke domein in het Centrum.

j o n g e g e b r u i k e r s i n d e b i n n e n s t a d e n o o s t

Sam (19a) heeft regelmatig contact met een groep van twintig extreem problematische druggebruikers tussen de 15 en 23 jaar. De groep bestaat voor de helft uit Marokkaanse en een kwart uit Surinaamse en Nederlandse jongeren. Deze voormalige redlight en CS-scene (Centraal station) heeft zich verplaatst naar Oost omdat hier ook gebruikerspanden zijn. Vooral de bouwdruchte rond het Centraal Station zou een reden zijn dat deze scene zich in Oost probeert te nestelen. Deze verplaatsing en uitwaaiering heeft ertoe geleid dat meer Surinamers drugs verkopen op straat. Deze ontwikkeling wordt ook door Jared (zie buurtjongeren) bevestigd. Er is een 'visueel zichtbaar verschil' met een jaar geleden waarbij opvalt dat er ook meer Marokkaanse gebruikers zijn.

Ook de straatprostitutie van verslaafde vrouwen is samen met de klanten meeverhuisd en heeft met Turkse mannen tevens een nieuwe klantengroep aangeboord. De psychiatrische problematiek onder prostituees is groot. Veel meiden komen uit sterk verwaarloosde gezinnen en zijn soms al op jonge leeftijd uit huis geplaatst. Sommige meiden zijn licht verstandelijk gehandicapt. Latente psychische stoornissen bij jongens openbaren zich minder en duren langer voordat ze onderkend worden. In tegenstelling tot de jongens maken meiden geen gebruik van de opvang. Dealers maken vaak misbruik van deze meiden door hen in ruil voor seks een slaapplek aan te bieden.

De goed geklede jonge dealers en runners, waarvan sommigen dakloos zijn, lopen meestal de hele dag op straat om geld te maken. De trucjes kijken ze meestal af van films.

Het is cool om dealer te zijn omdat je dan status hebt. Er is vaak sprake van een hiërarchie en buurten zijn verdeeld in zones. Een leider geeft commando's door aan runners/gebruikers die een eigen gebied hebben met vaste klanten. Deze husselen ook toeristen en brengen ze naar hun vaste dealer. Uit angst voor de politie husselen dealers zelf nooit klanten, behalve dan met knipogen. In ruil voor het aanbrengen van klanten krijgen de runners bij elke derde klant een bolletje van de dealer als betaling. Het is vaak hun enige bron van inkomsten. De dealers gebruiken weinig tot niet, in ieder geval niet problematisch. Af en toe een plofje, jointje of biertje maar ze hebben geen verslaving. De echte top gebruikt helemaal niets. (Sam: veldwerker 19a: t₂₃).

Een stevige crackgebruiker rookt 1,5 - 2,5 gram per dag. Het gebruik vindt op alle tijden van de dag plaats zodra er een bolletje 'bori' is bemachtigd. Deze wordt in zijn geheel in een basepijp gestopt en direct opgerookt. Hiermee wordt de kans dat de politie iets vindt tijdens een straatcontrole verkleind. Gebruikers weten uit ervaring dat de politie niet altijd onderscheid maakt tussen dealers en gebruikers als ze tijdens de fouillering een verpakt bolletje vinden.

Bori gebruikers maken een heel ritueel van het roken. Ze maken hun pijp erg goed schoon. Ze krabben met een scherpvoorwerp (bijv. een stukje van een paraplu) alle restjes (fiadu) uit de pijp. Sommige halen er wel een gram restjes uit en roken dit weer opnieuw op. Volgens gebruikers zijn deze restjes nog beter dan de gewone bori. Sommigen hebben een meer gevaarlijke methode. Ze pakken hun pijp vast met een wasknijper en maken hem z heet tot deze begint te gloeien, waardoor alle restjes heet worden, en trekken dan aan de pijp. Hierdoor komt extreem hete lucht binnen wat brandwonden in de longen kan veroorzaken of kan leiden tot een klaplong. (Sam: veldwerker 19a: t₂₃).

De jonge gebruikers zijn vroeg begonnen met crack roken en zijn daarna pas aan de heroïne gegaan. Heroïne dempt het hyper gevoel van crack. Het blijft daarom voor veel harddruggebruikers de beste combinatie voor een perfecte roes. Cocaine heeft altijd de eerste prioriteit omdat heroïne nog vervangen kan worden door methadon.

Desalniettemin lijkt heroïne in dit netwerk bezig met een comeback. De kwaliteit zou sterk zijn verbeterd. Sam vindt het een zorgwekkende ontwikkeling dat heroïne op straat weer een markt aan het veroveren is. Er wordt voornamelijk vanaf zilverfolie gerookt en het liefst op een afgelegen plekje. Spuiten komt overigens weinig voor. Een specifieke scene die afwijkt van deze klassieke combinatie houdt zich ook elders op in de stad en dan het liefst in de buurt van een slijter. Deze groep mengt niet met de andere gebruikers omdat ze te boek staan als lastig, luidruchtig en te hyper. Zij gebruiken naast cocaine juist benzo's en alcohol om te dempen, in plaats van heroïne. Ook hier staat gekookte cocaine op de eerste plaats gevolgd door alcohol (bier en port) en benzo's (Rivotril, Rohypnol etc). Deze benzo's zijn deels afkomstig van de grijze markt.

Sam constateert dat jonge gebruikers uit beeld dreigen te raken en weinig contact hebben met de hulpverlening. Hij denkt dat ze worden beïnvloed door oudere gebruikers die niet bijster positief zijn over de hulpverlening. En sommigen zijn te problematisch voor de opvang die, onder andere door strenge corvee regels, niet voor iedereen laagdrempelig is.

zuidoost

Een keer per week is Sam (19b) in de Bijlmer om de scene te spreken en afspraken te maken met het harddrugteam. In Zuidoost ligt de drugsvoorraad van Amsterdam opgeslagen waarmee het Centrum wordt bevoorraad. Gebruikers in dit deel van de stad vinden de kwaliteit van de drugs beter en omdat de bolletjes groter zijn, krijg je ook meer waar voor je geld. Een reden waarom veel gebruikers uit het Centrum naar Zuidoost gaan om drugs te halen. Hij heeft contact met ongeveer 40 (waarvan 5 Surinamers en Antillianen jonger dan 23 jaar) mannelijke gebruikers. De positie van verslaafde meiden is zo mogelijk nog slechter. Net als in de Binnenstad hebben jonge gebruikers ook hier psychiatrische problemen. Maar in Zuidoost leven ze echter in volledige anonimiteit. Een drugscarrière verloopt sneller in Zuidoost en de problematiek is veel pregnanter. Gebruikers die hun carrière in het Centrum aanvangen, verhuizen vroeg of laat naar deze periferie. De verpaupering van de scene is dan ook groter dan in het Centrum.

Ze lopen op blote voeten en soms zelfs zonder broek. Er wordt hier niet gecontroleerd, dus alles kan. Gebruikers hoeven niet naar een hoekje of portiek om te gebruiken. Ze gebruiken gewoon in alle openheid op straat. Ze staan bij elkaar in

grote groepen te gebruiken, en er is helemaal geen toezicht, er wordt alleen maar gebruikt. (Sam: veldwerker 19b: t23).

Veel gebruikers ervaren Zuidoost als een soort vrijstaat, aangezien de politie nauwelijks ingrijpt wegens te weinig capaciteit. Cru gezegd wordt het door de gebruikers ervaren walhalla met zijn gebruikersruimtes en crackhuizen betrekkelijk met rust gelaten om verplaatsing van de scene naar andere buurtzones en het Centrum te voorkomen.

jongensprostituees in het centrum

De ooit zo roemruchte 'jongensbuis' rond het Rembrandtplein is vergane glorie. Het aantal jongensbars en jongensclubs is op een hand te tellen en de bedrijvigheid op straat tussen klanten en jongensprostituees is nagenoeg verdwenen. Ondanks de teloorgang van enkele cafés waar (nieuwe) jongens en klanten elkaar konden treffen, blijft Amsterdam een trekpleister voor Roemeense jongens. Geld verdienen met prostitutie komt volgens veldwerker Bob (16a) echter steeds minder op de voorgrond. Er zijn meer nieuwkomers die niets met prostitutie van doen willen hebben. Overigens is het al langer bekend dat veel heterojongens sowieso het liefst op een andere manier hun geld willen verdienen dan in de prostitutie.⁶⁷ Maar in de praktijk blijkt het niet eenvoudig te zijn om met een illegale status ook geld te verdienen buiten de prostitutie. Vooral de elites oers schuwen de criminaliteit niet en kiezen voor een criminele carrière die soms dicht tegen het prostitutiecircuit aanschuurt en waar ook klanten slachtoffer van kunnen worden.

De elites onderscheiden zich daarentegen zijn in het geld-werk-sekscircuit actief. Ze blijven tegen hun zin in het prostitutiecircuit werken maar ze weten ook dat klanten onderling 'klussen' toeschuiven naar jongens die ze vertrouwen en waar ze tevreden over zijn. Er is een sterke vermenging van prostitutie en het klusjescircuit. In ruil voor seksuele diensten wordt er (tijdelijke) kost en inwoning geregeld en verdienen jongens ook geld als chauffeur, klusjesman etc. De professionele onderscheidens zijn vaak al langer in de stad en zijn meer vertrouwd met de mores van de prostitutiebusiness. Omdat ze zich profileren als professionals, verdienen ze meer met prostitutieactiviteiten en zijn ze minder afhankelijk van de gunsten en grillen van klanten.

Bob schat dat ongeveer vijftig Roemenen deel uitmaken van de barscene die vanwege de hoge mobiliteit een groot verloop kent. In totaal schat hij het aantal Roemeense jongens die in de Amsterdamse prostitutie (bars, clubs, sauna's, massages etc.) actief zijn op ongeveer 150. Over het algemeen geldt dat jongens komen en gaan. Het komt zelden voor dat een niet-professional lang in dezelfde

⁶⁷ Korf, Nabben & Schreuders (1996).

business blijft hangen. Op jaarbasis lopen de schattingen uiteen van een paar honderd jongens die Amsterdam tijdelijk aandoen. Daarvan is het allergrootste deel Roemeens. Tsjechen en Polen worden nauwelijks meer gesignaleerd in het barcircuit. Een belangrijke reden, wat betreft de Polen, zou kunnen zijn dat er in Nederland inmiddels voldoende ander werk is gecreëerd dat aantrekkelijker is dan louter prostitutie. De politieacties van de laatste jaren zijn vooral gericht op Roemenen in de barscene en in het publieke domein. Roemenen hebben doorgaans een slechte naam, dus niet iedereen is hier rouwig om. Bovendien is het restrictieve beleid er ook opgericht om de immigratiestroom beter te kunnen controleren. Wie tijdens een onverwachte controle geen adres kan opgeven of geen geld heeft, wordt vrijwel subiet het land uitgezet. Sommige jongens ontspringen de dans omdat ze een suikeroompje achter de hand hebben die hen in bescherming neemt. Door de aanhoudende politiecontroles is het minder druk in de bars en is er meer activiteit op internet. Dit leidt tot teruglopende inkomsten als gevolg van een strenger politiebeleid, een uitgedund klantenbestand en toenemende concurrentie van internet. De zichtbare prostitutie krimpt verder en de activiteiten op sites nemen toe. Hier zijn naast de Roemenen ook Tsjechen, Aziaten en Marokkaanse homojongens vertegenwoordigd. De meeste jongens bieden zich onherkenbaar aan. Er is overigens wel een overlap tussen sekschats en homosites. De internet onens zijn redelijk gescheiden van het homo- en barjongens prostitutiecircuit. Naar het zich nu laat aanzien verdienen meer jongens bij door zich ook aan te bieden op internet. Hierdoor bestaat het vermoeden dat de prostitutie ondanks de verandering in het barcircuit en de teloorgang van de publieke jongensprostitutie stabiel blijft. Het neemt alleen andere vormen aan die bovendien minder setting specifiek zijn. Als gevolg van anonieme seksafspraken zijn er meer individuele sekscontacten. Er wordt vaker contact gelegd via internet als gevolg van een lagere drempel onder andere vanwege het chatten en msn. Bovendien schept de anonimiteit van internet ook een sfeer dat een deel van de jongens makkelijker praten over hun soa klachten tegen de hulpverlening. Een andere bevinding is dat jongens vaker zeggen dat klanten vragen naar onbeschermd seks.

druggebruik

Het gebruik van alcohol en drugs komt bij alle vier de typen voor, maar er zijn verschillen tussen, omdat jongens op verschillende settings vertoeven en met klanten diverse pluimage in aanraking komen. Ook de status en inkomen zijn bepalend voor hun druggebruik.

Het gebruik van cannabis is bij de elu oe ers hoog. Het blowen in groepsverband schept een binding. Een deel drinkt ook veel alcohol. Sommige jongens hebben al voor hun komst naar Nederland een drugscarri re in het land van herkomst opgebouwd. Gezien hun onzekere bestaan zijn de gelukzoekers het meest

kwetsbaar voor problematisch druggebruik. Omdat ze van de vier typen de meeste walging voelen voor prostitutie is elke sekshandeling al grensoverschrijdend. Om de schroom te overwinnen en seks met een klant te hebben, kunnen drugs bij deze jongens soms uitkomst bieden. Maar Bob (16a) kent ook jongens die niet in de markt liggen, omdat ze te oud zijn of een slechte reputatie hebben, en zich verliezen in excessief alcohol- en cocaïnegebruik.

Bij deze jongens lonkt het avontuur. Allen hebben een hang naar westerse luxe. Ze dissen graag verhalen op van spannende en opwindende avonturen met klanten. Sommige jongens pochen met decadente verhalen over contacten met steenrijke klanten. Ze worden dan geronseld om de nacht met een sjeik in een chique hotel door te brengen, inclusief champagne en cocaïne. Hier gaat soms heel veel geld in om. Maar de alledaagse praktijk is anders. Vaak is het sappelen voor een paar euro's per dag. (Bob: veldwerker 16a: t24).

De elite en eidsongers zijn bekend met 'fundrugs' als ecstasy en cocaïne, maar gebruiken deze middelen betrekkelijk weinig. Ze komen er soms mee in contact in de prostitutie. De cocaïne die soms als ruil-, betaal- of machtsmiddel wordt gebruikt wordt voornamelijk ingebracht door klanten die zelf ook gebruiken. Voor jongens geldt cocaïne als een extra stimulant om seks te hebben. De meer hedonistisch gerichte jongens hebben door hun actieve deelname aan het uitgaansleven de meeste ervaring met cocaïne en ecstasy. Soms gaan ze met een groepje vrienden na het werk of na een paar borrels in een jongensbar tot in de vroege ochtend stappen. De internetongers die zich via een datingsite aanbieden, onderscheiden zich qua profiel nog het meest van de anderen omdat ze vaak heel specifiek zijn over hun wensen en voorkeuren. Niet zelden staat er een term bij als casual friendly wat zo iets wil zeggen dat drugsgebruik tijdens de seks niet wordt afgekeurd.

7 conclusies en trends

7.1 trends op de uitgaansmarkt

Amsterdam begint weer te swingen. Het kan altijd nog beter volgens critici, maar de parameters van het uitgaansleven slaan in ieder geval overtuigend door naar de positieve kant. Vooral de vele nieuwe initiatieven in diverse uitgaanssegmenten bieden hoop voor de nabije toekomst. Tussen alle muziekhypes, nieuwe pre-

mi res en geruchten over sluiting van roemruchtige clubs door, onderscheiden we drie heersende uitgaanstrends.

De onstuimige groei van het urbansegment, als gevolg van o.a. sociaal demografische veranderingen en nieuwe muziekstijlen, is een invloedrijke trend die heeft geleid tot een grotere deelname van nieuwe Amsterdammers (Surinamers, Antillianen, Marokkanen en Turken) aan het uitgaansleven in het hart van de stad. Menig gesettele club rond het Rembrandtplein en Leidseplein heeft urbanmuziek in haar vaste programmering opgenomen. Het aantal multi-etnische feesten op trendsettende en trendvolgende locaties is in omvang gegroeid. Het dance- en urbanpubliek leert elkaar beter kennen op trendsettende feesten waar syncretisch wordt gedraaid door een nieuwe generatie dj's. Club- en partypromotors juichen deze ontwikkeling toe, maar of ook het trendvolgende publiek hier warm voor gaat lopen zal de toekomst uitwijzen.

Een tweede trend doet zich voor in het chique (sub)topsegment van de uitgaansmarkt. De komst van de lounges eind jaren negentig lijkt de weg bereid te hebben voor de uitbreiding van een nieuwe generatie kleinschalige en smaakvolle exclusieve clubs. Het 'nieuwe uitgaan' wordt gedefinieerd als een totaalbeleving van dansen, eten, drinken en s all tal op één locatie. Een handvol nieuwe locaties met een culinaire inslag (culiclubs) hebben hun deuren inmiddels met succes geopend. Het concept is voornamelijk gericht op een cliënt le van dertigers en veertigers die het clubcircuit zijn ontgroeid, van luxueuze overdaad genieten en daarvoor diep in de buidel willen tasten.

Een derde opvallende trend is de spiegel van de zojuist geschetste up radin trend. Als gevolg van de kaalslag langs de Y-oeveren in de jaren negentig, zijn er wegens een gebrek aan undergroundlocaties verschillende scènes met elkaar gaan mengen op locaties in het Centrum. De adoptie van underground in een regulier en enigszins alternatief clubcircuit typeren we als upper round. In het kielzog van deze kleine en middelgrote clubs, waarvan het zwaartepunt dicht tegen het Leidseplein ligt, komt een jong 20+ publiek dat een warme belangstelling koestert voor innoverende muziek (o.a. minimal techno) en tevens is geïnteresseerd in nieuwe culturele uitingen. Deze uitgaansgeneratie is wars van commercie en logo's en profileert zich eerder als ironisch hip en alternatief. Ze vormt qua leefstijl een contrast met het individualistische, materiële en salonf hige culi-clubpubliek.

7.2 trends op de alcohol en drugsmarkt

Voordat we de genotmiddelen afzonderlijk gaan bespreken is er, met uitzondering van alcohol, in het algemeen sprake van een matiging van het middelengebruik in grote trendvolgende clubs.

Hoewel er in diverse subculturele niches nog steeds fors combi- en multigebruik plaatsvindt, is er over de gehele linie minder interesse in druggebruik tijdens het stappen. Het is een trendmatige bevestiging dat het middelen gebruik door de tijd heen aan golfbewegingen onderhevig is. Panelleden geven hiervoor verschillende verklaringen.

Sommigen wijten het teruglopende druggebruik in de clubs aan een volhardend strenger en ouderlijks beleid. De secure fouillering aan de voordeur is bij veel clubs aangescherpt en wordt door veel bezoekers als (onnodig) streng beoordeeld. Ook bezoekers die zichtbaar stoned zijn worden niet zelden de toegang ontzegd. En stappers, die in de club overduidelijk stoned zijn, moeten beter op hun tellen passen dat ze niet door patrouillerende portiers worden verzocht om te vertrekken. In een hoekje liggen of overgeven kan ook aanleiding zijn tot verdenking van druggebruik. Het hangt er sterk van af welk selectie criterium portiers in de onderhavige club hanteren. Als gevolg van strengere controles zou een deel van de stappers reeds eerder hun drugs nemen. Maar de stringente controles leiden er ook toe dat stappers juist op de locatie voorzichtiger worden met het doseren van hun drugs. Een deel van het panel constateert dat er hierdoor minder stappers zichtbaar onder invloed van drugs zijn.

En tweede belangrijke reden die als een verklaring voor het teruglopende druggebruik wordt gezien is dat het niet cool is om veel drugs te gebruiken, maar iets voor losers. Er wordt merkbaar minder extreem druggebruik geconstateerd door professionals (portiers, glazenophalers, programmeurs etc.) in het dancecircuit. Lang niet iedereen is meer gecharmeerd van een ordinaire drugsroes, waardoor stappers die 'ver heen zijn' zich niet altijd gemakkelijk (meer) voelen. Ook de stappers zelf zien met uitzondering van soms 'ouderwetse' drugsfeesten, minder drugsuitwassen in het uitgaanscircuit. De doorsnee druggebruiker gaat op een meer ingetogen wijze met zijn stonedheid om. Kieskeuriger en voorzichtiger gebruik leidt er toe dat niet elke gelegenheid wordt aangegrepen om stoned te worden.

Een derde verklaring voor het dalende druggebruik wordt toegedicht aan de invloed van urban culture. Volgens clubmedewerkers heeft de structurele verandering in programmering naar R&B, hiphop en softere houseavonden tot aantoonbaar minder druggebruik geleid onder de bezoekers van dergelijke feesten.

middelen

Meer specifiek naar de afzonderlijke genotmiddelen, blijft de **alcohol** rijkelijk stromen in het Amsterdamse. Biermagnaten hoeven zich (voorlopig) geen zorgen meer te maken over de zoettrend die enkele jaren geleden de kop opstak en hen noopten om met zoete bieren op de markt te komen, die vervolgens allemaal weer flopten toen de Breezer door trendsetters het imago kreeg toegedicht

van zoet pubervocht. Er wordt inmiddels een schier oneindig aantal dranken en alcoholmixen geserveerd in (culi)clubs, bars, lounges en terrassen. En als alles om smaakdistinctie draait in het uitgaansleven, dan is alcohol hier zeker een representant van. De alcoholkeuze en -consumptie van Nederlandse, Surinaamse en Marokkaanse jongeren in de urban- en dancescene laat dan ook grote onderlinge verschillen zien. Naast de etnische verschillen wordt de voorkeur ook afgestemd op de entourage waarin men zich bevindt. Vergeleken met urban wordt er in de trendvolgende dancescene forser alcohol gedronken. De drankenkeuze bij urban is doorgaans luxer en er wordt verhoudingsgewijs minder bier en meer zoete drankjes genuttigd. Daarnaast is er in het urbancircuit een betrekkelijk grote groep jongeren die weinig tot geen alcohol drinkt en frisdrank bestelt.

In alle netwerken wordt ook **cannabis** gerookt. ervente blowers die ook van stappen houden weten meestal precies waar ze wel en niet in het publieke domein mogen blowen. Het blowbeleid in clubs blijft echter diffuus en onduidelijk omdat clubs geen eenduidig beleid hanteren. Het gebruik van cannabis is niet evenredig verspreid over de clubavonden. Alhoewel er op elke clubavond wel wordt gebloed springen vooral sommige populaire hiphopavonden eruit wanneer er een zoetkruidige cannabislucht in de zaal hangt tijdens het bezoek van een Amerikaanse hip hop artiest. In veel netwerken geldt blowen als een ideale vorm van ontspanning die je alleen kunt beleven of samen met vrienden tijdens sociale activiteiten. En voor sommigen is een blow in de avond het ideale 'slaapmutsje' voor het slapen gaan.

De brede en euforische **ecstasy**cultuur die het uitgaansleven in gezelschap van housemuziek jarenlang heeft beïnvloed is over zijn piek heen en is sinds enkele jaren zelfs aan het afkalven. De ooit zo collectieve magische verbondenheid wordt niet meer zo intens beleefd door de huidige stapgeneratie. Spontaan slikken voor de gezelligheid is sowieso uit den boze. Er wordt onregelmatiger en bewuster geslikt. En van het ooit zo bejubelde love peace unity gevoel is weinig meer over dan een echo van hoe het ooit was aan het eind van de jaren tachtig. Ecstasy wordt in sommige gebruikerskringen al denigrerend met een meisjes- of een 'oude' drug vergeleken. De werking van ecstasy is volgens gebruikers vaak te voorspelbaar geworden en de verloren tijd die het vergt om weer te herstellen na de roes wordt dan ook liever op een andere manier benut. Ecstasy wordt steeds vaker gereserveerd voor de echte speciale en ceremoniële momenten. Hoewel ecstasy in veel kringen nog als een populaire drug wordt aangemerkt, is het gebruik in het trendsettende en trendvolgende danceselement – soms zelfs fors – gedaald. In het urbancircuit krijgt ecstasy, met uitzondering van trendsettende urbanfeesten, weinig voet aan de grond. Het gebruik van **ecstasyachtigen** als: 2-CB, MDA, DOB en TMA-2 is zelfs futiel. Deze meer psychedelisch werkende middelen zijn slechts bekend in kleine scènes van chemische fijnproe-

vers en avonturiers. Methylone daarentegen heeft een half jaar furore gemaakt op de drugsmarkt en leidde, zeker na de brede media-aandacht, tot meer belangstelling in het dancecircuit. Maar door de korte tijdspanne van een halfjaar verkrijgbaarheid, heeft het middel niet de kans gekregen om bekender te worden.

De comeback van **cocaine** is een feit gezien de verspreiding van het middel in het uitgaansleven. Dat cocaine ecstasy zou bedreigen en zelfs van de eerste plaats zou verdringen had menigeen in de jaren negentig misschien voor onmogelijk gehouden. Toch wijzen alle parameters erop dat er trendmatig sprake is van een *tippin point*. Het is het omslagpunt, waarbij in dit geval cocaine, ecstasy afwisselt en als belangrijkste drug is voorbijgestreefd. Dit speelt zich af op microniveau in voornamelijk oudere scenes van 25 plussers, maar ook in de subcategorie van cafébezoekers zoals de survey dit jaar laat zien.

Of cocaine haar opmars verder doorzet en nog veel populairder gaat worden valt nog te bezien. Het gebruik in de trendsettende en trendvolgende dance- en urbannetwerken is over de gehele breedte niet verder gestegen. Er is eerder sprake van een stabilisering met een lichte stijging in slechts enkele netwerken. Het onzichtbare gebruik en werking van cocaine leent zich echter voor veel meer settings dan ecstasy. De wc's blijven luwe snuifplekken, maar er wordt net zo goed gesnoven in het theater, op het strand, in de bioscoop of thuis voor het plasmascherm tijdens het wereldkampioenschap voetbal. Verwacht wordt dat menig dealer tijdens de zomermaanden, wanneer cocaine toch al populairder is wegens seizoensinvloeden, zich in het zweet moet werken tijdens Nederlandse voetbalwedstrijden om aan het gerief van alle snuivers te voldoen.

Naast de prettig beleefde effecten als: prestatieverhogend, inspirerend, associatieve vermogens en het lekkere heldere gevoel, zitten er bij cocaine de meeste adders onder het gras wat betreft gezondheidsrisico's. Er lijkt op het eerste gezicht zelfs sprake van te zijn van een haat en liefde verhouding tussen de drug en de gebruiker. Vaker dan bij elke andere drug wordt er gesproken over negatief gedrag van opgefokte en gulzige gebruikers die de sfeer verpesten. Maar er wordt ook riskant gebruik geconstateerd doordat niet iedereen zijn gebruik onder controle heeft of krijgt. Minder bekend is dat frequent cocainegebruik ook kan leiden tot structurele moeheid en vlagen van introvertie.

Maar vergeleken met ecstasy en cocaine is **amfetamine** de oldtimer onder de stimulantia op de Amsterdamse drugsmarkt sinds de late jaren zestig. Desalniettemin is amfetamine nooit tot zulke grote hoogte gestegen als de twee andere drugs. Amfetamine blijft een constante en in de schaduw gedijende drug binnen het uitgaansleven waar amfetamine met een flink imagoprobleem kampt. Het middel heeft een roemrucht verleden maar vergelijkbaar met ecstasy en cocaï-

ne heeft het middel echter nooit geleid tot grote morele paniek of sensationele reportages in de media.

Het gebruik van amfetamine komt weinig voor in trendsettende en -volgende scenes. Alleen in de doorgaans jongere partyscene is amfetamine de ideale brandstof om uren langer door te gaan. Hier wordt amfetamine gekoesterd vanwege het ongecompliceerde effect en de lage prijs. De volgens de media op de drempel staande variant methamfetamine, wil maar niet binnenkomen. Niches in het homocircuit, waar sowieso met veel meer andere en bizarre drugs wordt geëxperimenteerd, gebruiken op kleine schaal **methamfetamine** of c rystal, zoals ze het in de scene ook wel eens liefkozend plegen te noemen. In enkele andere scenes druppelen de ervaringen binnen, maar van een gestage verspreiding is nog volstrekt geen sprake.

De farmacologisch aan elkaar verwante **narcosemiddelen** GHB, ketamine en lachgas hebben alle drie sinds halverwege de jaren negentig in verschillende periodes hun opwachting gemaakt op de Amsterdamse drugsmarkt. Alhoewel narcosemiddelen lang niet zo populair zijn als de stimulantia hebben ze in de afgelopen jaren toch voor de nodige reuring gezorgd en een bescheiden plaats in het uitgaanscircuit weten te verwerven. Dat geldt overigens niet meer voor **lachgas** waar al jaren weinig meer van wordt vernomen. heeft een piekperiode gekend rond het millennium en wordt sindsdien – met uitzondering van enkele GHB-achtige scenes – minder gebruikt in het trendsettende en -volgende dance-segment. GHB lijkt zich wel goed te handhaven op afterfeesten en seksfeesten op privé-settings en (semi) publieke domeinen. Daar geniet GHB nog steeds de illustere reputatie van een seksdrug. Ongelukken met GHB komen volgens professionals en stappers nog slechts sporadisch voor in het uitgaansleven. Op thuisfeesten daarentegen vinden in de betreffende GHB scenes nog geregeld ‘ongelukken’ plaats door roekeloos gebruik van te veel GHB. Het toenemende **ketamine** gebruik in specifieke subscenes van het trendsettende club en partycircuit verbaast menigeen. De opkomende ‘vaagheid’ die zich na enkele snuiven ketamine van de gebruiker meester maakt, wordt gezien als grappig, maar ook bizar. De onverwachte roeseffecten zijn volgens de adepten met geen enkel ander middel vergelijkbaar. Het kinesthetisch lichaam dat grote moeite heeft met eenvoudige bewegingen als lopen en praten, leidt tot grote hilariteit onder de andere aanwezigen en medegebruikers. Het middel heeft zijn cultimago nog weten te behouden waardoor de aantrekkingskracht van ketamine groot blijft. Vrijwel synchroon met de popularisering van het technogenre loopt het ruimere aanbod van ketamine en dus ook een grotere toegankelijkheid van het middel. Ketamine wordt in kleine kring zowel thuis, op afterfeesten, in clubs, cafés en op party’s gebruikt.

Tot de **psychedelica** behoren onder andere LSD, paddo's, DMT, ayahuasca en volgens ingevoerde psychonauten ook mescaline: de 'Rolls Roys' onder de psychedelica. Hoewel er een uitgebreide selectie aan natuurlijke en synthetische psychedelica voorhanden is, spelen ze slechts een marginale rol. Er vinden in psychonautische kringen wel de nodige thuisessies plaats met paddo's, ayahuasca of DMT als sacrament, maar deze blijven beperkt tot kleine scenes. Het gebruik komt ook niet of nauwelijks voor op clubavonden in het trendvolgende dance- en urbansegment. Onder partygangers zijn psychedelica – met uitzondering van de psytrance scene – eveneens niet populair.

Onder de overige middelen scharen we **viagra** en **poppers** die beide toch voornamelijk beperkt blijven tot de homoscene en aanverwante fetisj- en kinkyscenes. Gebruikers nemen daarnaast ook wel viagra om de tijdelijke impotentie als gevolg van stimulantia op te heffen. Naast viagra zijn kamagra en miagra de meest bekende soorten op de zwarte markt die hetzelfde beloven. **Slaapmiddelen** laten geen duidelijk opwaartse trend zien. Maar het gebruik ervan is naast het in slaap vallen soms ook bedoeld om het lichaam te kalmeren van de voortrazende stimulantia.

Naast de afzonderlijk middelen waarbij specifiek wordt gelet op het gebruik in netwerken en locaties, is er in alle netwerken ook sprake van **combigebruik** en **multigebruik**. Er zijn echter grote onderlinge verschillen in frequentie van gebruik en dosering van middelen. In sommige scenes wordt vaker geëxperimenteerd en gecombineerd. Een simpele vuistregel is dat gecombineerd gebruik het meeste voorkomt in netwerken waar ook relatief de meeste drugs worden gebruikt. Uitgaan staat de laatste jaren haast synoniem met het combineren van alcohol en cannabis met andere middelen. Hoe meer verschillende middelen er in een scene in omloop zijn, hoe groter de kans dat gebruikers ook daadwerkelijk gaan combineren. Dit geldt vooral voor het trendsettende (club)circuit en het partycircuit, die beide op dancemuziek zijn georiënteerd. Alcohol en stimulantia – en dan met name cocaine – blijft de onbetwiste combinatie onder jonge stappers. Verder valt op dat cocaine ook wordt gebruikt om de stonedheid van ecstasy en de sufheid van narcosemiddelen af te remmen of te neutraliseren. De kans op gezondheidsrisico's wordt navenant groter bij hogere doseringen en/of combinaties tussen middelen met verschillende farmacologische effecten. Uit verhalen blijkt dat problematisch druggebruik zelden wordt toegeschreven aan één specifieke combinatie. Over het algemeen geldt wel dat alcohol vaak een constante is bij veel combinaties.

buurt en probleemjongeren

Veldwerkers hebben intensief contact met buurtnetwerken in Amsterdam Oost en Zuid. Het grootste deel van de **buurtjongeren** zijn Marokkaanse risicojongens

en harde kern jongens waarvan sommigen al bekend zijn bij de politie en justitie. Het belabberde toekomstperspectief van veel jongens wordt deels gecamoufleerd door het dragen van sportieve en chique merkkleding. Het leven op straat maakt het er niet makkelijker op en weerhoudt hen om te slagen voor een opleiding. Ook speciale projecten, die een combinatie zijn van leren en werken, hebben lang niet altijd succes.

Daarnaast zijn ook Marokkaanse en Surinaamse vriendengroepen vertegenwoordigd die een minder problematische achtergrond hebben. Ze hebben vaker werk en doen het beter op school ondanks het feit dat schoolgaande jongens grote moeite hebben met het vinden van een stageplek. De kans dat ze uit frustratie gaan spijbelen waardoor ze hun opleiding niet afronden is aanwezig. Een deel van de buurtjongens bezorgen bewoners veel overlast doordat ze doelloos hangen, blowen en drinken in portieken. Ouders staan vaak machteloos tegenover het gedrag van hun kinderen. Menig jongere worstelt met een identiteitscrisis. Thuis wordt het vrome moslimgeloof gepredikt en worden strenge regels nagevolgd. Buitenshuis doen ze alles wat Allah heeft verboden. Ondanks het matige alcoholgebruik lijkt het drinken van alcohol onder Marokkaanse jongens aan populariteit te winnen. Cannabis is bij veel buurtjongeren populair. De stringente leeftijdscontrole voor coffeeshops en de maatregelen die coffeeshops zelf hebben ondernomen, hebben geleid tot meer en zichtbaar blowen op straat. Geschat wordt dat ongeveer de helft tot driekwart van de buurtjongeren ervaring heeft met cannabis. Veldwerkers zien dat veelvuldig blowen contraproductief werkt en leidt tot concentratieverlies, lethargie en passiviteit, wat vervolgens weer hun kwetsbare positie op de arbeidsmarkt ondermijnt. Ecstasy heeft de aandacht van zowel Surinaamse als Marokkaanse buurtjongeren getrokken. In het hiphop circuit is ecstasy in ieder geval geen totaal onbekend middel meer. Cocaine is minder populair dan ecstasy, aangezien het een exclusiever middel is. Distinctie onder deze jongeren uit zich eerder door kledingkeuze en het bezitten van technologische gadgets.

Andere veldwerkers hebben contact met scènes van **probleemjongeren** (zwerfjeugd, jonge gebruikers en vrouwelijke en mannelijke prostituees) in het publieke domein van het Centrum. De ongedruide ruiers en straatprostituees zijn etnisch gemêleerd en pendelen tussen het C.S. station, de rosse buurt en Oost. De psychiatrische problematiek onder prostituees is groot. Latente psychische stoornissen bij jongens openbaren zich minder en duren langer voordat ze onderkend worden.

De jonge gebruikers zijn vroeg begonnen met crack roken en zijn daarna pas aan de heroïne gegaan. Het gebruik van crack vindt op alle tijden van de dag plaats zodra er een bolletje 'bori' is bemachtigd. Deze wordt in zijn geheel in een basepijp gestopt en direct opgerookt. Hiermee wordt de kans dat de politie iets vindt

tijdens een straatcontrole verkleind. Heroïne dempt het hyper gevoel van crack. Het blijft daarom voor veel harddruggebruikers de beste combinatie voor een perfecte roes. Cocaïne heeft altijd de eerste prioriteit omdat heroïne nog vervangen kan worden door methadon. Deze jonge scene mengt niet met een andere specifieke scene die te boek staat als lastig, luidruchtig en hyper. Zij gebruiken naast cocaïne juist benzo's en alcohol om te dempen, in plaats van heroïne. Maar ook hier staat gekookte cocaïne op de eerste plaats gevolgd door alcohol (bier en port) en benzo's (Rivotril, Rohypnol etc).

Zuidoost heeft een anonieme scene die op straat en in crackhuizen rondhangen en ook gebruikers uit het Centrum trekken vanwege de goede kwaliteit van heroïne en crack. Veel gebruikers ervaren Zuidoost als een soort vrijstaat, aangezien de politie nauwelijks ingrijpt wegens te weinig capaciteit. Een drugscarrière verloopt hier sneller en de problematiek is veel pregnanter. Gebruikers die hun carrière in het Centrum aanvagen, verhuizen vroeg of laat naar deze periferie. De verpaupering van de scene is dan ook groter dan in het Centrum.

SURVEY CA BEZOEKERS

1	het onderzoek	107
1.1	representativiteit.....	109
1.2	de onderzochte café bezoekers.....	112
2	middelengebruik	113
2.1	tabak.....	113
2.2	alcohol.....	114
2.3	cannabis.....	115
2.4	energydrinks en ephedra.....	116
2.5	ecstasy.....	117
2.6	cocaïne.....	118
2.7	amfetamine.....	118
2.8	paddo's en LSD.....	118
2.9	heroïne en crack.....	119
2.10	en ketamine.....	119
2.11	poppers en viagra.....	119
2.12	slaap- en kalmeringsmiddelen.....	120
2.13	patronen in druggebruik.....	120
2.13.1	beginnen met gebruik.....	121
2.13.2	stoppen of doorgaan met gebruik.....	122
2.14	set setting.....	123
2.14.1	persoonskenmerken (set).....	123
2.14.2	omgevingskenmerken (setting).....	125
3	probleemdrinken	125
3.1	te veel en te vaak.....	126
3.2	probleemdrinken.....	127
3.2.1	riskant drinkgedrag.....	128
3.2.2	afhankelijkheidssymptomen.....	129
3.2.3	schadelijk drinkgedrag.....	129
3.2.4	risicoscore.....	130
3.3	zelfperceptie.....	131
4	uitgaan	132
4.1	uitgaan in het algemeen.....	132
4.2	gebruik voor en tijdens het uitgaan.....	133

4.2.1	tabak.....	133
4.2.2	alcohol.....	134
4.2.3	niet-alcoholische dranken	134
4.2.4	cannabis.....	135
4.2.5	ecstasy, cocaine en amfetamine	135
4.2.6	gebruikerstypen	135
4.3	na het uitgaan	136
4.3.1	rijden onder invloed	136
5	trends in gebruik en markt.....	137
5.1	twee steekproeven	137
5.2	trends in uitgaan.....	138
5.3	trends in middelengebruik	139
5.3.1	tabak.....	140
5.3.2	alcohol.....	140
5.3.3	cannabis.....	141
5.3.4	ecstasy.....	141
5.3.5	cocaine	142
5.3.6	amfetamine	142
5.3.7	paddo's	143
5.3.8	poppers	143
5.3.9	slaap-/kalmeringsmiddelen	143
5.3.10	heroïne, crack, LSD, ketamine en GHB.....	143
5.3.11	gebruik tijdens het uitgaan	144
5.4	populariteit van middelen	145
5.4.1	cocaine t.o.v. ecstasy.....	145
5.4.2	amfetamine t.o.v. ecstasy	145
5.4.3	paddo's t.o.v. ecstasy	146
5.5	beschikbaarheid en verkrijgbaarheid	146
5.6	prijzen	147
6	samenvatting en conclusies	148
6.1	het onderzoek.....	148
6.2	middelengebruik.....	149
6.3	probleemdrinken.....	150
6.4	uitgaan	151
6.5	trends in gebruik en markt	152
6.6	conclusie.....	153

Bij elke Antenne Amsterdam wordt een survey uitgevoerd. De ene keer bevragen we scholieren over hun alcohol- en druggebruik, de andere keer zijn dat zogenoemde risicogroepen als coffeeshopbezoekers, clubbezoekers of cafébezoekers. Door deze groepen om de paar jaar te onderzoeken, kunnen we trends in middelengebruik bij verschillende populaties Amsterdamse jongeren en jongvolwassenen volgen. Dit jaar hielden we – net als in 2000 – een survey onder cafébezoekers in Amsterdam. In de vragenlijst kwam middelengebruik ruim aan bod. Daarnaast was er speciale aandacht voor risicovol of problematisch drinken.

We beschrijven in dit hoofdstuk achtereenvolgens het onderzoek en de steekproef, middelengebruik in het algemeen en probleemdrinken in het bijzonder, (middelengebruik tijdens) het uitgaan en tenslotte trends in gebruik en markt.

Wanneer iemand een middel ooit in zijn of haar leven heeft gebruikt, spreken we van ooit *e rui*. Bij gebruik in het laatste jaar spreken we van recent *e rui* en gebruik in de laatste maand noemen we *uidi e rui*.

In de vergelijking tussen (sub)groepen spreken we alleen van verschillen als deze statistisch gezien voor ten minste 95% niet aan toeval toe te schrijven zijn ($p < .05$).

De tabellen behorende bij dit hoofdstuk staan in **bijlage** .

1 het onderzoek

Amsterdam heeft ongeveer 1250 cafés, waarvan ruim de helft in de binnenstad is gevestigd. Dit varieert van kleine buurtkroegjes – die de laatste jaren overigens steeds meer verdwijnen – tot de meerdere verdiepingen tellende megabars die in het weekend honderden bezoekers trekken.

De focus van dit onderzoek ligt bij cafés die vooral door jongeren en jongvolwassenen worden bezocht; de donkerbruine buurtkroegjes zijn buiten beschouwing gelaten. De scheidslijn tussen café en club of discotheek is niet altijd even duidelijk omdat sommige cafés ook een dj hebben of kleine party's organiseren. We hebben als criterium genomen dat cafés vrij toegankelijk zijn, terwijl bij clubs en discotheken entree moet worden betaald. Vier typen cafés zijn voor het onderzoek geselecteerd: mainstream, student, homo, en hip. Sommige cafés weigerden deelname, onder andere omdat zij op geen enkele wijze geassocieerd wilde worden met drugs. Het uitdelen van een vragenlijst over alcohol- en druggebruik viel daar blijkbaar ook onder. Bij enkele cafés konden of mochten de veldwerkers op enkele van de geplande avonden niet naar binnen omdat het te druk was (rij voor de deur) of omdat er een feest gaande was waarvoor entreegeld betaald

diende te worden. Enkele andere cafés lieten na twee of drie bezoeken van de veldwerkers weten dat het genoeg was. In geval van weigering of wanneer het te druk of juist te rustig was, werd een alternatief café uit dezelfde categorie bezocht. Cafés zijn bezocht in november 2005 op donderdag-, vrijdag-, of zaterdagavond tussen 21:00 en 02:00. De meeste cafés zijn op verschillende avonden en op verschillende tijden bezocht. Uiteindelijk zijn in totaal 22 cafés bezocht, waarvan de meeste zonder noemenswaardige problemen.

- 10 mainstreamcafés
- 3 studentencafés
- 4 homocafés
- 5 hippe cafés

Met de selectie van verschillende typen cafés is geprobeerd de variatie in cafés en cafépubliek in de steekproef te weerspiegelen. Eventueel middelengebruik van de bezoekers heeft geen rol gespeeld bij de keuze van cafés. De grote mainstreamcafés bevinden zich op en rond het Leidseplein en Rembrandtplein en worden in het weekend vooral bezocht door jongeren 'uit de provincie'. Het publiek van de studenten- en homocafés spreekt voor zich. De hippe cafés worden bezocht door trendsetters en smaakmakers. Het publiek hier heeft vaak geen doorsnee kantoorbaan, maar een creatief beroep in bijvoorbeeld uitgaansleven, reclame, kunst of media.

Tijdens de veldwerkavonden werden er in de cafés vragenlijsten uitgedeeld aan een zo representatief mogelijke steekproef van de aanwezige bezoekers. Om de variatie in de steekproef te behouden, werd uitdelen aan grote groepen vermeden. De cafébezoekers werden persoonlijk benaderd en gevraagd mee te doen aan het onderzoek, waarbij steeds kort uitgelegd werd waar het om ging. De vragenlijst kon niet ter plekke worden ingevuld, aangezien een aantal vragen betrekking had op de totale uitgaansavond tot en met de reis naar huis. Respondenten werden verzocht de volgende dag de vragenlijst thuis in te vullen. Benaamd werd dat gegevens vertrouwelijk en anoniem werden behandeld. Deelname werd gestimuleerd door de verloting van een aantal prijzen, waaronder een hoofdprijs van 250 euro.

Voor het eerst kon dit jaar de vragenlijst ook via internet ingevuld worden. Respondenten ontvingen een papieren vragenlijst, waarop tevens het internetadres en een unieke toegangscode vermeld waren. Respondenten die via internet wilden deelnemen konden in plaats van de papieren vragenlijst ook slechts een kaartje meekrijgen met daarop het internetadres en de code. De papieren vragenlijst kon ook met behulp van een antwoordenvelop via conventionele weg

worden geretourneerd. Ongeveer de helft (51%) van de binnengekomen vragenlijsten werd op de website ingevuld.

1.1 representativiteit

In totaal zijn er 1555 vragenlijsten uitgedeeld, waarvan er 412 retour kwamen. Vier vragenlijsten bleken onvoldoende betrouwbaar ingevuld en zijn buiten de analyse gehouden.⁶⁸ De uiteindelijke steekproef komt dus op **408** cafébezoekers. De respons komt daarmee op **26** . Dit is gelijk aan de repons bij de vorige survey onder cafébezoekers in 2000 en wat hoger dan bij voorgaande Antenne surveys onder club- en partygangers (23%-25%) en coffeeshopbezoekers (15%). In de homocafés was de respons relatief hoog (39%); in de mainstream en hippe cafés relatief laag (23% en 24%). Het is niet duidelijk of de nieuwe wijze van dataverzameling via internet effect heeft gehad op de respons. De vraag is namelijk wat de respons was geweest zonder deze optie. Wel lijkt de respons op de vragenlijst, die zowel op internet ingevuld als via de post geretourneerd kon worden, hoger dan de respons op de kaarten met alleen het internetadres.

Belangrijker dan het responspercentage is echter de vraag in hoeverre de steekproef een afspiegeling vormt van het bezoekerspubliek in de cafés. Tijdens de veldwerkavonden werden observatielijsten bijgehouden waarop geslachtsverdeling, belangrijkste leeftijdsgroep en etnische samenstelling van het bezoekerspubliek in de cafés werd geregistreerd. Daarnaast werd geslacht, leeftijdscategorie en etniciteit geregistreerd van de bezoekers aan wie een vragenlijst werd uitgedeeld. Leeftijd en etniciteit werden geschat door de veldwerkers. Omdat leeftijd in grove categorieën werd geschat, zullen overschattingen en onderschattingen elkaar hier redelijk uitmiddelen, maar wat betreft etniciteit moeten de observatiegegevens voorzichtig worden geïnterpreteerd. Etniciteit wordt in Nederland bepaald aan de hand van het geboorteland van de ouders en deze is aan het uiterlijk van mensen niet zomaar af te lezen. De vier registratiecategorieën waren Nederlands, Surinaams/Antilliaans, Turks/Marokkaans en anders, waarbij we ervan uit kunnen gaan dat de laatste categorie vooral (blanke) westerse allochtonen en toeristen zullen zijn.

mainstream

Mainstreamcafés trekken wat leeftijd betreft een breed publiek. Volgens de meeste observaties is de belangrijkste leeftijdsgroep ergens tussen de 20 en 40 jaar. In doorsnee is de helft man en de helft vrouw. In sommige cafés, op sommige avonden zijn mannen in de meerderheid; een andere keer zijn het de vrou-

⁶⁸ Te veel vragen waren overgeslagen en/of bevatten tegenstrijdige of onwaarschijnlijke antwoorden en/of men beweerde een niet-bestaande drug te hebben gebruikt.

wen. In doorsnee is 10% Surinaams of Antilliaans en 10% Turks of Marokkaans. De overige bezoekers zijn ofwel Nederlands, ofwel (blanke) toeristen.

Vragenlijsten zijn uitgedeeld aan evenveel mannen als vrouwen en vooral aan de categorie 20-30 jarigen. Er is relatief weinig uitgedeeld aan etnische minderheden. Vrouwen en jongere bezoekers hebben de vragenlijst vervolgens vaker ingevuld, zodat in de steekproef vrouwen, bezoekers onder de 20 jaar en Nederlandse cafébezoekers oververtegenwoordigd zijn.

h o m o

In de homocafés is het publiek grotendeels of uitsluitend man. Vergeleken met de andere cafés is het publiek wat ouder, maar ook hier is er een grote spreiding in leeftijd. De belangrijkste leeftijdsgroep is in doorsnee 24 tot 40 jaar. Etnische minderheden werden in de homocafés niet vaak gesignaleerd. Ongeveer driekwart van de bezoekers is Nederlands en de rest is een westerse allochtoon of toerist.

Er waren geen specifieke subroepen die de vragenlijst weigerden of niet retourneerden, zodat de steekproef goed overeenkomt met de observaties. Ongeveer 90% is man, de helft is ouder dan 30 jaar, 80% is Nederlands en Surinamers, Antillianen, Turken of Marokkanen komen bijna niet voor.

s t u d e n t

Het publiek van de studentencafés is het jongst. Volgens observaties zijn ze meestal tussen de 19 en 34 jaar oud. Over het algemeen zijn het evenveel mannen als vrouwen en vrijwel niemand behoort tot een etnische minderheid.

Iets meer mannen dan vrouwen hebben een vragenlijst ontvangen. De respons was vervolgens hoog bij bezoekers boven de 30 en juist laag bij bezoekers onder de 20. De steekproef bevat daarmee dus relatief veel mannen en is relatief ouder. Wat betreft etniciteit is de steekproef redelijk representatief in de zin dat het leeuwendeel Nederlands of anders westerse allochtoon is.

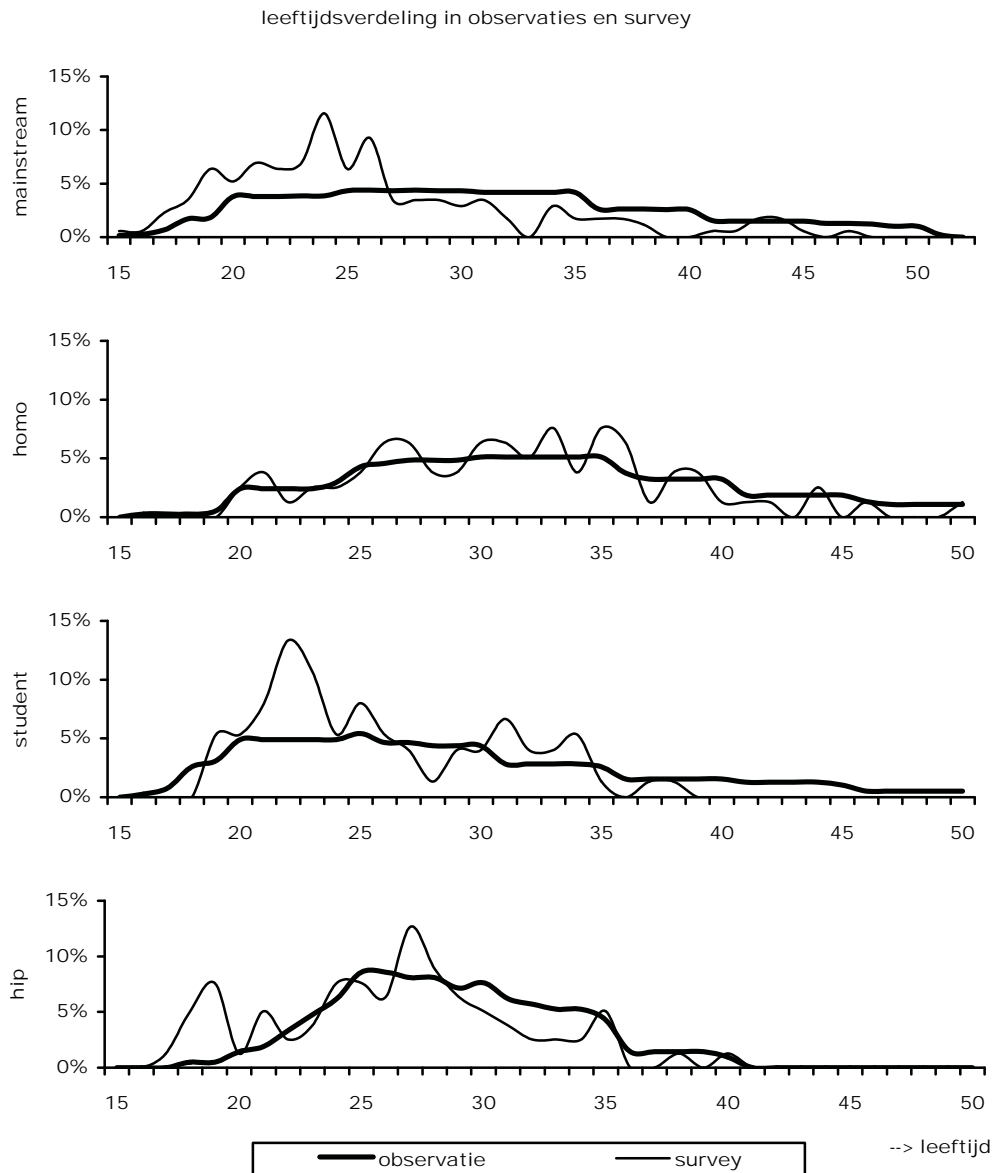
h i p

Het publiek van de hippe cafés is volgens observaties iets vaker man dan vrouw. De meesten zijn eind-twintigers of begin-dertigers. Surinamers, Antillianen, Turken of Marokkanen worden vrijwel niet gesignaleerd in de hippe cafés.

Omdat de respons onder de mannen en de twintigers lager ligt, bevat de steekproef relatief veel vrouwen en jongeren.

In de onderstaande grafieken is de leeftijdsverdeling volgens de observaties en in de survey steekproef weergegeven. Hierin is onder andere te zien dat jongeren weliswaar iets zijn oververtegenwoordigd in de steekproef van de mainstream en hippe cafés, maar dat de twee curven binnen elke grafiek verder vooral opval-

lend gelijkvormig zijn. Ook is te zien dat de mainstreamcafés een veel breder leeftijdspubliek trekken dan de hippe cafés. Wat betreft leeftijd weerspiegelt de steekproef aardig de werkelijke populatie in de cafés.

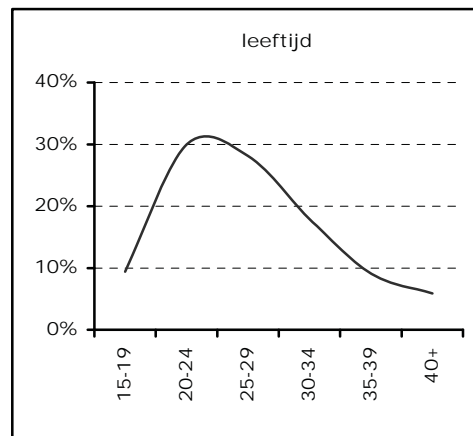

De totale steekproef is niet zomaar te generaliseren naar iedereen die wel eens een Amsterdams café bezoekt. Dat is ook niet het doel van deze survey. De survey richt zich om te beginnen op cafés die door jonge mensen worden bezocht. Hierbij hebben we een beperkt aantal specifieke cafés geselecteerd en op een beperkt aantal uitgaansavonden vragenlijsten uitgedeeld aan alleen Nederlands sprekende bezoekers waarvan de minderheid de vragenlijst ook ingevuld terug-

stuurde. Een klein deel dus van die immense populatie van jonge café-gangers in Amsterdam. Toch zijn de respondenten in deze survey in al hun variatie een heel aardige afspiegeling van het publiek dat in verschillende soorten jongerencafés in Amsterdam is te vinden. En daarmee vormt de steekproef een redelijk valide basis voor deze monitor.

1.2 de onderzochte cafébezoekers

De leeftijd van de 408 onderzochte cafébezoekers varieert van 15 tot en met 65 jaar, maar de meesten zijn twintigers of begin-dertigers. De doorsneeleeftijd is 26 jaar. Mannen vormen een krappe meerderheid (52%) en zijn gemiddeld bijna 5 jaar ouder dan de vrouwen (doorsneeleeftijd 29 respectievelijk 24 jaar). Bijna 80% is autochtoon⁶⁹ en ruim 90% is van westerse⁷⁰ afkomst. De niet-westerse cafébezoekers zijn Surinaams (4%), Antilliaans/Arubaans (1%), Marokkaans (1%), Turks (1%) of van andere niet-westerse afkomst (3%).

Gevraagd naar hun subjectieve etniciteit (Tot welke etnische groep vind je zelf dat je behoort?) zegt 89% zich Nederlands te voelen.

Bezoekers van homocafés zijn gemiddeld zo'n zes jaar ouder dan de overige cafébezoekers (32 versus 26 jaar) en uiteraard vaker van het mannelijk geslacht. Verreweg de meeste niet-westerse bezoekers vinden we in de mainstreamcafés (16% versus maximaal 4%).

De cafébezoekers zijn vrij hoog opgeleid. Bijna de helft (48%) heeft een hogere beroepsopleiding of universitaire studie afgerond.⁷¹ Ruim de helft van de respondenten werkt tenminste 20 uur per week (58%), ruim een kwart werkt minder uren (27%) en een zesde heeft geen betaalde baan (16%). Vier op de tien volgen een

⁶⁹ De etniciteit is vastgesteld aan de hand van het geboorteland van de respondent en de ouders. Autochtoon is wiens beide ouders in Nederland zijn geboren. Alle andere respondenten zijn allochtoon.

⁷⁰ Onder westerse bezoekers verstaan we iedereen met een Nederlandse of een anders westerse etniciteit (Europees, Noord-Amerikaans, Australisch). Onder niet-westerse bezoekers verstaan we alle respondenten die zelf en/of (een van) beide ouders afkomstig zijn uit Zuid-Amerika, Afrika of Azië (Japan en Indonesië uitgezonderd).

⁷¹ Voor Amsterdam is dit echter niet zo uitzonderlijk: het opleidingsniveau van 38% van de algemene bevolking tussen 15 en 65 jaar is hoger onderwijs. Gegevens afkomstig van de Statline databank op www.cbs.nl.

studie. Combineren we de gegevens over werk en studie, dan is 54% werkend, 11% studierend, 31% beide en heeft 5% baan noch studie. Het gemiddelde netto inkomen per maand ligt op 1334 euro.

Bijna de helft van de cafébezoekers woont zelfstandig en alleen, een derde woont samen met een partner en/of kinderen. Eén op de zes cafébezoekers woont nog in het ouderlijk huis. De overige 7% woont in een of andere vorm van studentenhuisvesting of woongroep. Drie op de tien cafébezoekers kwam van buiten Amsterdam.

De bezoekers van de homocafés zijn het vaakst (fulltime) werkend, het minst vaak studierend en hun inkomen ligt gemiddeld zo'n 500 euro hoger dan bij bezoekers van andere cafés. De bezoekers van de mainstreamcafés hebben het laagste opleidingsniveau; hier heeft minder dan een derde HBO of universiteit. De meeste studenten vinden we natuurlijk in de studentencafés. Maar blijkbaar ook ex-studenten: bijna de helft geeft aan al een HBO of universitaire studie te hebben afgerond. Zij werken vaker niet of minder dan 20 uur per week. De mainstreamcafés trekken de meeste bezoekers van buiten Amsterdam. Hier vind je ook de meeste bezoekers die bij hun ouders wonen.

2 middelengebruik

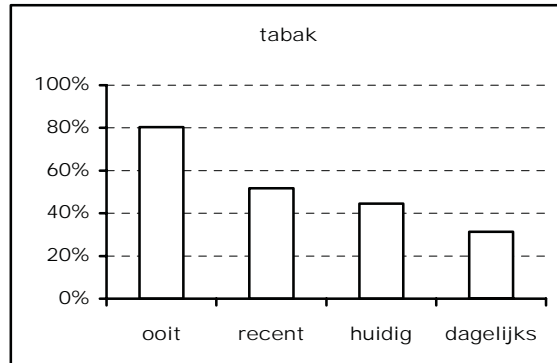
Een groot deel van de survey bestond uit vragen over het gebruik van tabak, alcohol, cannabis en meer dan tien andere bekende en minder bekende (illegale) middelen. We presenteren hier gebruikscijfers, bespreken verschillen tussen subgroepen⁷² en gaan in op gebruikspatronen (beginnen, doorgaan en stoppen).

2.1 tabak

De meeste cafébezoekers hebben ooit wel eens gerookt, maar iets minder dan de helft is huidige roker. Niet alle huidige rokers roken dagelijks: ruim een kwart steekt minder dan 1 sigaret per dag op. Een behoorlijke groep lukt het blijkbaar in elk geval tijdelijk gelegenhedsmokers te zijn. Eén op de zes huidige rokers rookt dagelijks, maar houdt het bij maximaal vijf sigaretten op een dag. Aan de andere kant rookt één op de acht huidige rokers meer dan een pakje (20 sigaretten) per dag.

⁷² In principe wordt alleen naar verschillen tussen subgroepen gekeken bij een prevalentie van ten minste 5%. Bij lagere percentages zijn de aantallen te klein voor zinnige vergelijking.

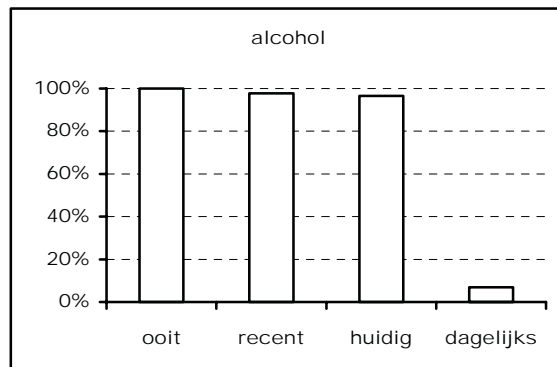
Jonge twintigers tot 25 jaar zijn het minst vaak recente en huidige rokers. Jongeren onder de 20 jaar zijn het vaakst recente en huidige rokers. De vraag is in hoeverre dat kan duiden op een trend onder jongeren waarbij roken weer in komt. Alternatieve verklaringen kunnen zijn dat binnen deze leeftijdsgroep vooral de rokers naar

het café gaan en de niet-rokers (nog) niet, of dat zich in de oudere leeftijdsgroepen al meer 'stoppers' bevinden. Westerse cafébezoekers en cafébezoekers woonachtig in Amsterdam zijn vaker huidige rokers dan niet-westerse bezoekers en bezoekers van buiten de hoofdstad. In de mainstream en studentencafés komen minder rokers dan in de homocafés of hippe cafés.

2.2 alcohol

Er is niet één cafébezoeker die nog nooit alcohol heeft gedronken en de laatste maand dronk 97% alcohol. Slechts een enkeling drinkt meestal alleen; de meerderheid doet het in gezelschap van vrienden.

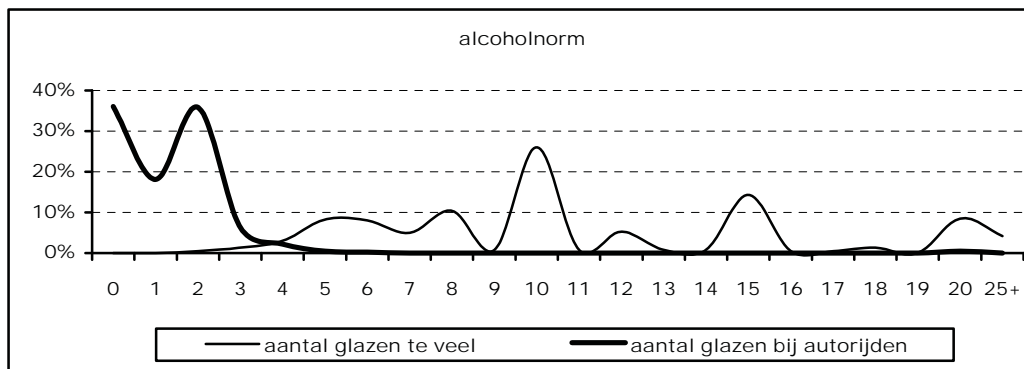

Van de huidige drinkers drinkt 7% dagelijks en 52% een paar keer per week. De overige cafébezoekers

drinken alleen in het weekend of alleen bij gelegenheden. Gemiddeld consumeren de huidige drinkers 5 glazen per gelegenheid. Bijna de helft beperkt zich tot 3 á 4 glazen alcohol per gelegenheid (hoewel er niemand minder dan 3 drinkt). De weekenddrinkers drinken gemiddeld het meest per gelegenheid (6 glazen); de gelegenheden- en dagelijkse drinkers het minst (4 glazen).

Er zijn geen verschillen naar geslacht en leeftijd wanneer het gaat om het aandeel drinkers, maar mannen en jongeren drinken gemiddeld wel ongeveer 1 glas meer dan vrouwen en oudere cafébezoekers. Er zijn wat kleine verschillen in het percentage huidige drinkers naar onder andere etniciteit en woonplaats, maar in feite drinkt vrijwel iedereen binnen alle subgroepen.

Op de vraag bij hoeveel glazen alcohol zij vonden dat iemand van hun leeftijd te veel gedronken had, liepen de antwoorden uiteen van 2 tot enkele tientallen. In doorsnee vindt men 10 glazen teveel (gemiddeld 11.5 glazen). De vraag hoeveel glazen iemand mag drinken als hij/zij zelf auto gaat rijden leverde veel minder variatie aan antwoorden op. Negen van de tien cafébezoekers vindt 0, 1 of 2 glazen verantwoord. Hierin is overigens geen verschil met de cafébezoekers uit 2000. De normen zijn in vijf jaar dus blijkbaar niet veranderd.

Het aantal glazen waarbij de huidige drinkers vinden dat iemand te veel heeft gedronken, hangt samen met het aantal glazen dat ze zelf drinken. Hoe meer men zelf per gelegenheid drinkt, hoe groter het aantal glazen dat men te veel vindt.⁷³ Of wellicht is het andersom en wordt gedrag aangepast aan de norm. Het gemiddeld aantal glazen dat te veel gevonden wordt is echter twee keer zoveel als het aantal glazen dat de huidige drinkers zelf drinken.

Tweederde van de huidige drinkers combineert het drinken van alcohol nooit met het gebruik van cannabis of stimulantia. Ruim een vijfde combineert alcohol wel eens met cannabis; iets minder combineert wel eens met ecstasy, cocaine en/of amfetamine.

2.3 cannabis

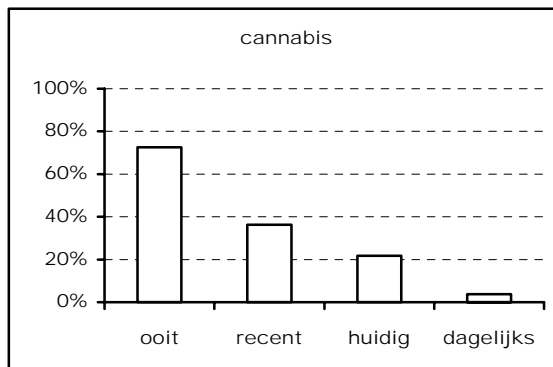
Cannabis is door bijna driekwart van de cafébezoekers wel eens gebruikt. Ruim een vijfde heeft ook in de laatste maand nog geblowd.

Van de huidige gebruikers blowt de meerderheid af en toe bij gelegenheden. Eén op de tien huidige blowers doet dat dagelijks.

⁷³ Pearson correlatiecoëfficiënt .429, $p \leq .05$

Ruim de helft van de huidige blowers rookt 1 joint per gelegenheid. Gemiddeld roken de huidige blowers 1.7 joints per keer. De (weini-ge) dagelijkse blowers roken echter gemiddeld ruim 4 joints.

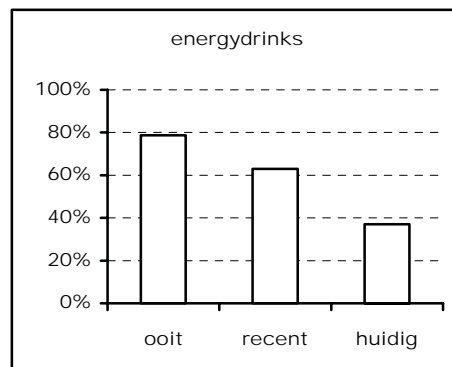
Noemen we een **riskante blower** iemand die dagelijks blouwt of een paar keer per week minstens twee joints per keer rookt, dan blijkt 5% van de cafébezoekers in deze groep te vallen.

Er is geen verschil in ooit- en recente gebruik tussen mannen en vrouwen, maar mannen zijn vaker huidige blowers. Jongeren lijken vaker te blowen, maar bij huidige gebruik vonden we geen verschil. Amsterdammers zijn vaker ooit- en recente blowers, maar in het huidige gebruik is er weer geen verschil. De meeste huidige blowers en riskante blowers vonden we in de hippe cafés. Er is geen verschil naar dagbesteding en etniciteit.

2.4 energydrinks en ephedra

Energydrinks en ephedra hebben beide hun oorsprong in de smartshops. De energydrinks⁷⁴ kwamen in de jaren negentig uit de smartshop, maar zijn inmiddels overal bij supermarkten, kiosken, benzinstations en frisdrankautomaten te verkrijgen. In tegenstelling tot veel andere smartproducten zijn de energydrinks niet verboden verklaard. De meeste cafébezoekers hebben wel eens een blikje gedronken. Tweederde deed dit nog het laatste jaar en de laatste maand dronk ruim een derde energydrinks.

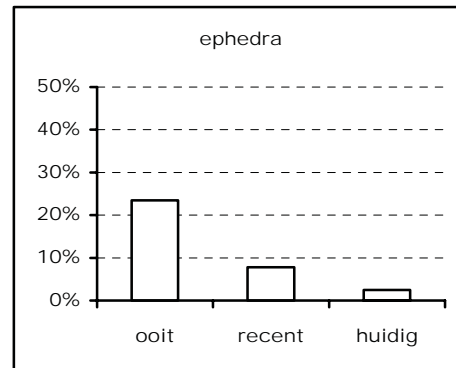

Energydrinks zijn vooral bij jongeren populair. Cafébezoekers onder de 20 jaar zijn drie keer zo vaak huidige gebruikers dan cafébezoekers van 30 jaar en ouder. Ook zien we in de mainstreamcafés het hoogste huidige gebruik. Buiten dat zijn

⁷⁴ Onder andere edull, lac ooster, uldo, lyn orse.

er vrijwel geen verschillen tussen subgroepen. Geslacht, etniciteit en woonplaats zijn niet van invloed op het gebruik van energydrinks.

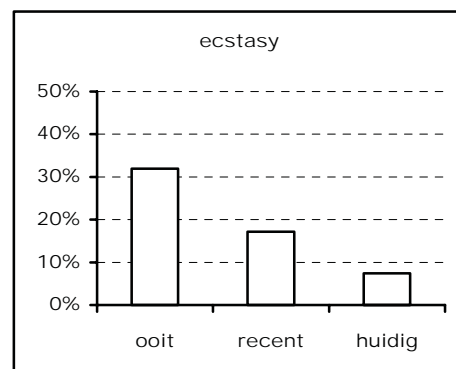
Ephedra is sinds 2004 verboden. Voordien werd het in smartshops verkocht als natuurlijk alternatief voor ecstasy (herbal TC) of afslankmiddel en eetlustremmer (stackers).⁷⁵ Bijna een kwart van de cafébezoekers heeft ooit ephedra genomen. In het afgelopen jaar was dit 8% en in de afgelopen maand 3%.

Vooraf in het ooit-gebruik van ephedra zien we verschillen tussen subgroepen. Mannen, oudere cafébezoekers, werkenden, Amsterdammers en bezoekers van hippe cafés hebben de meeste ervaring met ephedra.

2.5 ecstasy

Een kleine derde van de cafébezoekers heeft wel eens ecstasy (TC) gebruikt. Eén op de zes gebruikte het laatste jaar nog ecstasy en 7% in de laatste maand.

Er zijn niet veel verschillen in ecstasygebruik tussen de verschillende subgroepen. Mannen zijn vaker huidige gebruikers dan vrouwen, maar het ooit- en recente gebruik is gelijk. Leeftijd is alleen van invloed op het ooit-gebruik, net als woonplaats. Maar tussen de verschillende typen cafés zien we robuuste verschillen. Het aandeel ecstasygebruikers (ooit, recent en huidig) is in de hippe en homocafés twee maal zo groot als in de mainstream- en studentencafés.

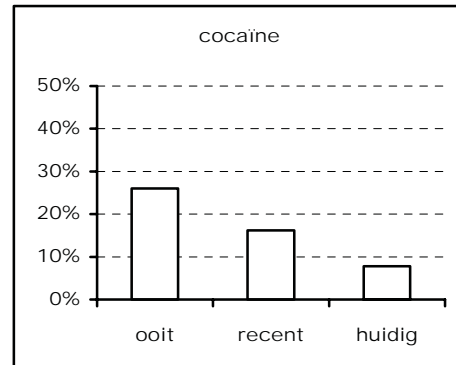
⁷⁵ Omdat ephedra dus onder verschillende namen werd verkocht, kan het gebeuren dat iemand ephedra heeft gebruikt, zonder zich daarvan bewust te zijn. Omdat er tegenwoordig soortelijke middelen zonder ephedra worden verkocht, kan het echter net zo goed gebeuren dat iemand denkt ephedra te hebben gebruikt, terwijl dit niet zo is.

2.6 cocaïne

Het beeld van het cocaïnegebruik is grotendeels vergelijkbaar met dat van ecstasy. Ruim een kwart van de cafébezoekers heeft wel eens cocaïne gebruikt. Eén op de zes gebruikte het laatste jaar nog cocaïne en 8% in de laatste maand.

Mannen zijn vaker ooit-gebruikers, maar bij recent en huidige gebruik is er geen verschil met vrouwen. Leeftijd en woonplaats

zijn ook hier voornamelijk van invloed op het ooit-gebruik. En ook hier zien we dat het aandeel cocaïnegebruikers in de hippe en homocafés grofweg twee maal zo groot is als in de mainstream en studentencafés.

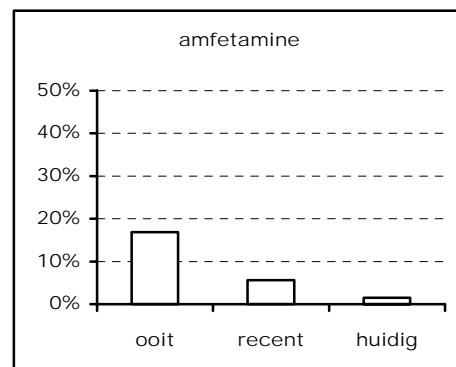

2.7 amfetamine

Een zesde van de cafébezoekers heeft wel eens amfetamine (speed) gebruikt. Het laatste jaar heeft bijna 6% amfetamine gebruikt en de laatste maand slechts een handjevol cafébezoekers.

Vanwege de kleine aantallen recente en huidige gebruikers vergelijken we de subgroepen alleen op ooit-gebruik. Dan zien we dat ooit-gebruik van amfetamine het

vaakst voorkomt bij cafébezoekers vanaf 25 jaar, werkende cafébezoekers, cafébezoekers woonachtig in Amsterdam en bij bezoekers van hippe en homocafés.

2.8 paddo's en LSD

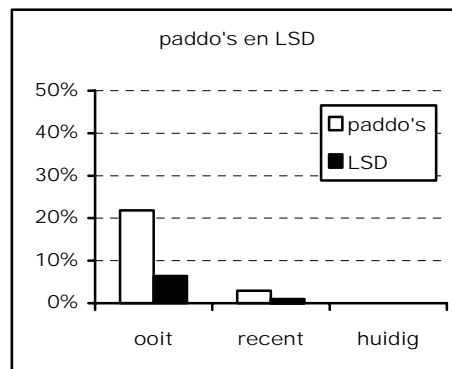
Eén op de vijf cafébezoekers heeft ervaring met het gebruik van paddo's en 6% heeft wel eens LSD gebruikt. De laatste maand heeft echter geen enkele cafébezoeker een van deze hallucinogenen gebruikt.

Oudere cafébezoekers hebben vaker ervaring met paddo's en LSD dan jongere bezoekers. Onder studerende cafébezoekers en cafébezoekers van buiten Amsterdam heeft niemand ooit LSD gebruikt. Tot slot zijn het vooral de bezoekers van

hippe cafés (en in mindere mate ook de homocafés) die ervaring hebben met paddo's en LSD.

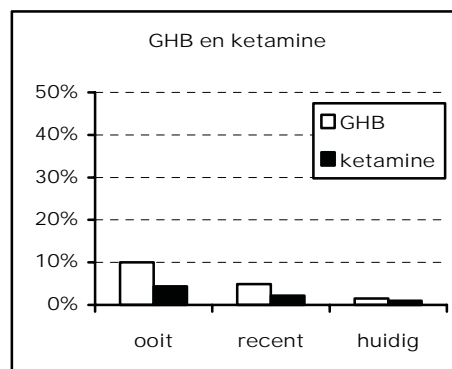
2.9 heroïne en crack

Gebruik van de zogenaamde straatdrugs heroïne en crack komt bij de cafébezoekers vrijwel niet voor. Slechts 2% heeft ooit crack gebruikt. Daarnaast heeft 1.5% ooit heroïne gebruikt. Met dergelijke kleine aantallen is vergelijking tussen subgroepen weinig zinvol.

2.10 GHB en ketamine

De narcosemiddelen GHB en ketamine circuleren in selectieve netwerken in het uitgaansleven en komen bij de cafébezoekers in het algemeen weinig voor. Een tiende van de cafébezoekers heeft wel eens GHB gebruikt en 4% van de cafébezoekers heeft ervaring met ketamine. Huidig gebruik van deze middelen komt echter maar bij een handjevol cafébezoekers voor.

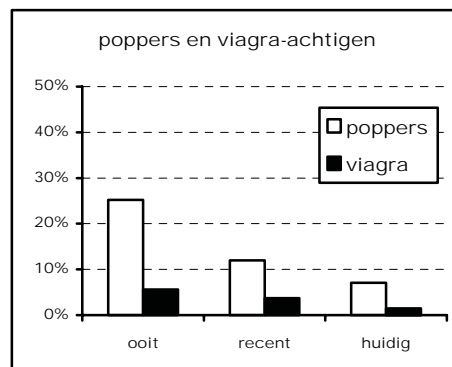

De ooit-gebruikers van GHB zijn vooral oudere cafébezoekers, niet studerend, woonachtig in Amsterdam en bezoekers van hippe of homocafés. Ooit-gebruik van ketamine komt vooral voor bij de hippe cafégangers.

2.11 poppers en viagra

De sinds 2001 illegale poppers zijn nog niet verdwenen. Een kwart van de cafébezoekers heeft wel eens poppers gebruikt. Het laatste jaar gebruikte 12% poppers en de laatste maand 7%.

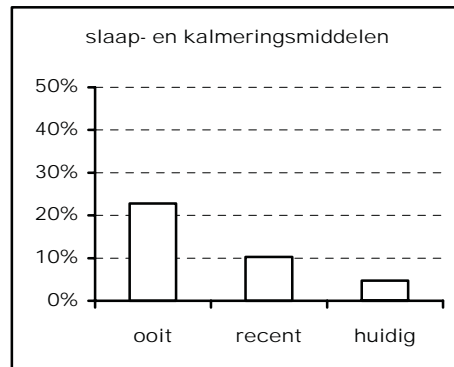
Bijna zes procent van de cafébezoekers heeft ooit viagra of viagra-achtigen geslikt. Het laatste jaar gebruikte 4% viagra en de laatste maand was dat 2%.

Het gebruik van poppers en viagra-achtigen is iets uit de homoscene. Het is dan ook niet verrassend dat mannen, ouderen en bezoekers van homocafés de hoogste gebruikscijfers laten zien.

2.12 slaap en kalmeringsmiddelen

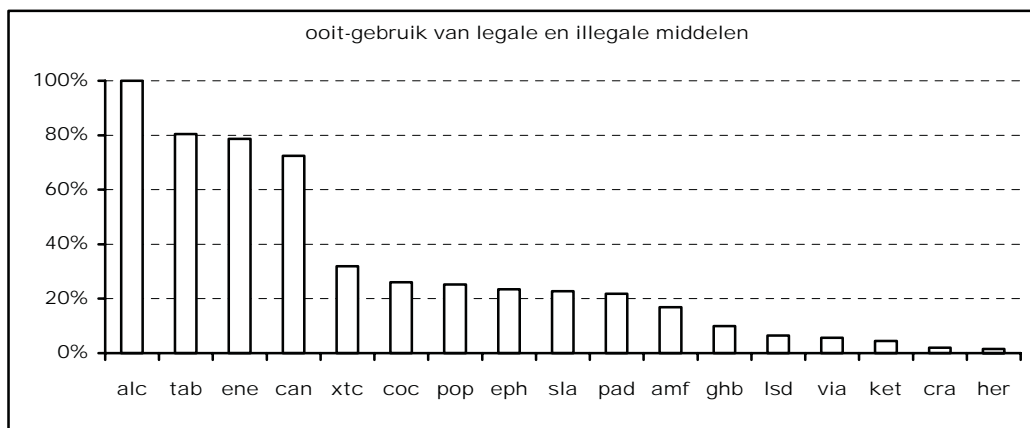
Ruim een vijfde van de cafébezoekers heeft ooit wel eens valium of andere slaap- en kalmeringsmiddelen⁷⁶ gebruikt, 10% in het laatste jaar en 5% in de afgelopen maand.

Bij vrouwen ligt het gebruik hoger dan bij mannen. Bij cafébezoekers van 30 jaar en ouder ligt het gebruik hoger dan bij jongere bezoekers. En bij bezoekers zonder werk of studie ligt het gebruik hoger dan bij werkende of studerende cafébezoekers. In het huidige gebruik vonden we geen verschillen tussen de subgroepen, maar het aantal huidige gebruikers is dan ook niet zo groot.

2.13 patronen in druggebruik

Hiervoor bespraken we het gebruik voor elk middel afzonderlijk. In onderstaande grafiek staat een overzicht van het ooit-gebruik van de verschillende middelen.

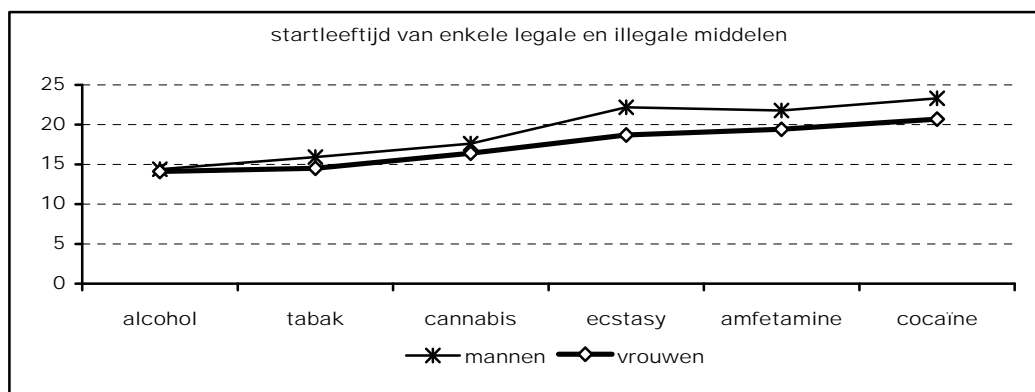
⁷⁶ Al dan niet op doktersrecept.

Alcohol staat logischerwijs aan kop, gevolgd door tabak, energydrinks en cannabis. Dan volgt een flinke sprong naar ecstasy en cocaïne, gevolgd door ephedra en poppers, slaap- en kalmeringsmiddelen en paddo's. Amfetamine is dan een 'tussen-middel': het wordt minder vaak gebruikt dan de voorgaande middelen, maar vaker dan de meer exotische middelen als bijvoorbeeld GHB, LSD, ketamine en crack.

Het beeld van het huidige gebruik hoeft niet per se hetzelfde te zijn als het bovenstaande plaatsje van ooit-gebruik. Mensen kunnen ooit eens geëxperimenteerd hebben met een middel en het er daarbij hebben gelaten, of juist door zijn gegaan met gebruik en steeds meer en vaker zijn gaan gebruiken. In de volgende paragrafen zullen we het ooit-gebruik verder nuanceren. We kijken naar beginnen met gebruik: wordt met het ene middel eerder begonnen dan met het andere middel? En naar het doorgaan met gebruik: gebruikt iemand het middel nog steeds?

2.13.1 beginnen met gebruik

Het begin van de puberteit is een periode waarin veel jongeren beginnen met roken en drinken. De gemiddelde startleeftijd bij de cafébezoekers is 14.3 voor alcohol en 15.2 voor tabak. Blowen volgt tegen het eind van de pubertijd rond het 17e levensjaar. De meeste cafébezoekers probeerden hun eerste biertje of sigaret al voor de wettelijke verkoop leeftijd van 16 jaar. Ook begonnen de meesten met blowen voor de huidige wettelijke verkoopleeftijd van 18 jaar.⁷⁷ Gebruik van harddrugs begint algemeen gesproken na je twintigste. De startleeftijd van ecstasy en amfetamine ontloopt elkaar niet veel: beide iets meer dan 20 jaar. Met cocaïne wordt gemiddeld twee jaar later begonnen.

⁷⁷ Een aantal kan echter al zijn begonnen met blowen voor 1996, toen de wettelijke leeftijds grens nog 16 jaar bedroeg.

Vergeleken met de algemene Amsterdamse bevolking vanaf 12 jaar uit 2001 liggen de startleeftijden tenminste 2 jaar lager bij de cafébezoekers. Met ecstasy zijn de cafébezoekers zelfs ruim 5 jaar eerder begonnen. Omdat het hier twee verschillende leeftijdsgroepen betreft (cafébezoekers zijn voornamelijk twintigers) is vergelijking echter lastig.

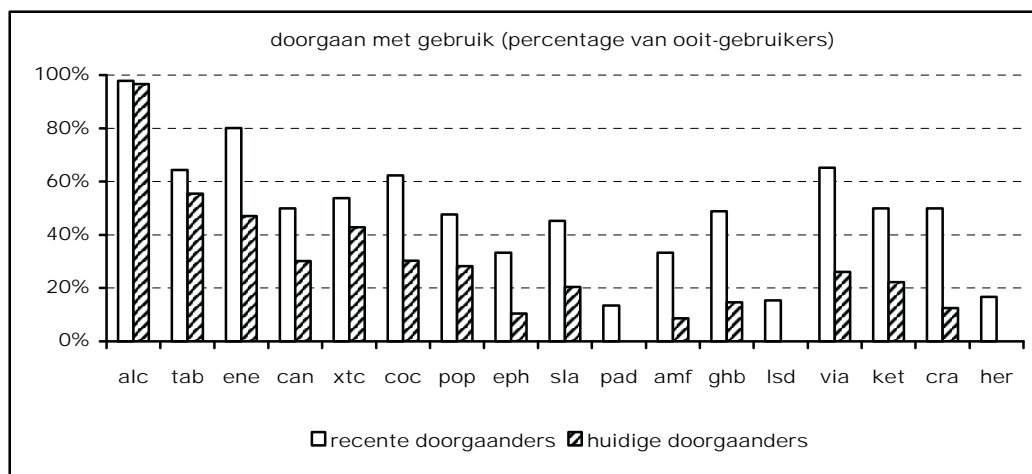
Wanneer we de mannen en vrouwen onder de cafébezoekers vergelijken, dan zien we dat de vrouwen met alle middelen behalve alcohol ruim een jaar eerder zijn begonnen dan de mannen. Ook hierbij geldt echter dat twee verschillende leeftijdsgroepen worden vergeleken. De mannen in de steekproef zijn gemiddeld 4.6 jaar ouder dan de vrouwen. Dat houdt in dat er in de steekproef van mannelijke bezoekers meer 'laatbloeiërs' (mensen die op relatief late leeftijd beginnen met middelengebruik) kunnen zitten die de gemiddelde startleeftijd naar boven trekken. Vergelijken we mannen en vrouwen binnen dezelfde leeftijdsgroep van 20 tot en met 30 jaar, dan zien we bijvoorbeeld geen verschil in de startleeftijd van ecstasy.

2.13.2 stoppen of doorgaan met gebruik

Om de gebruikspatronen van de cafébezoekers verder in kaart te brengen, kijken we nu naar de mate waarin de bezoekers stoppen of juist doorgaan met het gebruik van legale en illegale middelen. Daartoe is van de ooit-gebruikers het percentage berekend dat ook het laatste jaar het betreffende middel heeft gebruikt (**recente doorgaanders**) en het percentage van de ooit-gebruikers dat dit ook de afgelopen maand deed (**huidige doorgaanders**).⁷⁸

Niet alleen hebben alle cafébezoekers ervaring met alcohol, ook is vrijwel iedereen huidige drinker. Daarentegen heeft bijna de helft van degenen die ooit gerookt hebben dat de laatste maand niet meer gedaan. Energydrinks blijven mensen wel gebruiken, al is het blijkbaar niet maandelijks. Bij cannabis bestaat slechts een derde uit huidige doorgaanders. Bij ecstasy is dat ruim 40% en bij cocaïne 30%. De hallucinogene paddestoelen en LSD zijn juist typisch middelen waarmee vooral geëxperimenteerd wordt: van de weinige mensen die deze middelen ooit gebruikt hebben is niemand een huidige gebruiker. Algemeen geldt overigens vooral alle harddrugs dat meer dan de helft van de mensen die de middelen ooit geprobeerd hebben géén huidige gebruikers zijn.

⁷⁸ Enige vertekening kan hierbij ontstaan als gebruikers pas onlangs voor het eerst een middel hebben gebruikt. Omdat het eerste gebruik doorgaans al een tijdje terug ligt, is deze vertekening in het geval van de bezoekers meestal beperkt, of, in het geval van alcohol, tabak en cannabis, vrijwel afwezig.

2.14 set setting

Er is nogal wat variatie in middelen. Sommige middelen zijn legaal en het gebruik ervan is vrij algemeen aanvaard, andere middelen zijn verboden en worden door kleine groepen gebruikt. Dat sommige middelen meer worden gebruikt dan anderen, heeft deels te maken met de eigenschappen van het middel. Harddrugs als heroïne en crack hebben een relatief heftig effect en de kans op verslaving is groot. Maar naast de eigenschappen van het middel en de manier waarop het gebruikt wordt, zijn ook de persoon van de gebruiker (**set**), alsmede diens omgeving en de omgeving waarin wordt gebruikt (**setting**) van belang.⁷⁹ De relatie tussen drug, set en setting kan complex zijn. factoren als socio-economische status, genetische dispositie, maatschappelijke acceptatie en persoonlijkheid kunnen allen een rol spelen in het gebruik. Vooral settingfactoren zijn lastig meetbaar in een schriftelijke survey en wat betreft persoonsfactoren zijn we vaak beperkt tot algemene kenmerken van de respondent.

Bij de bespreking van de afzonderlijke middelen hebben we bij de meeste middelen steeds al aangegeven of er bepaalde categorieën bezoekers zijn die deze middelen meer of juist minder gebruiken. Hieronder vatten we de belangrijkste gegevens samen in een totaaloverzicht.

2.14.1 persoonskenmerken (set)

Als persoonskenmerken zijn bekeken: geslacht, leeftijd, etniciteit en voornaamste bezigheid (werkend, studierend, beide of geen van beide). Algemeen ziet de relatie tussen set en gebruik er als volgt uit:

⁷⁹ Zinberg (1984).

- Er zijn verrassend weinig verschillen tussen mannen en vrouwen in middelen-gebruik, afgezien van de typische 'homomiddelen' poppers en viagra.
- Voor veel middelen geldt dat oudere cafébezoekers vaker ooit-gebruikers zijn. Hoe ouder, hoe groter de kans dat iemand een keer een bepaald middel heeft gebruikt.
- Etniciteit speelt alleen een rol in het gebruik van tabak en alcohol. Bij alle andere middelen is er geen verschil tussen westerse en niet-westerse cafébezoekers.
- Over het algemeen zien we bij de studerende cafébezoekers de minste ervaring met middelengebruik.

geslacht

Er is geen verschil tussen mannen en vrouwen in het percentage drinkers, maar mannen drinken wel gemiddeld een glas meer per gelegenheid. Verder zijn mannen vaker dan vrouwen huidige blowers en huidige ecstasygebruikers, hoewel ze beiden evenveel ervaring hebben met deze middelen. Poppers en viagra worden vrijwel uitsluitend door mannen gebruikt. Vrouwen hebben wat meer ervaring met slaap- en kalmeringsmiddelen.

leeftijd

Een aantal middelen lijkt onder jongeren meer populair te zijn. Zo kennen jonge cafébezoekers onder de 20 jaar de meeste huidige rokers, drinken ze meer glazen alcohol per gelegenheid, zijn er meer recente blowers onder de jongeren en drinken ze vaker energydrinks. Oudere cafébezoekers hebben met vrijwel alle andere middelen meer ervaring dan jongere bezoekers. De verschillen zitten echter alleen in het ooit-gebruik en niet in recent of huidig gebruik.

etniciteit

Westerse cafébezoekers onderscheiden zich doordat zij vaker huidige rokers en drinkers zijn. Bij roken is het verschil groot: westerse bezoekers roken zo'n anderhalf maal zo vaak als niet-westerse bezoekers. Bij drinken is het verschil een stuk minder groot. Zowel bij westerse (98%) als niet-westerse (83%) cafébezoekers is de overgrote meerderheid huidige drinker. Bij de andere middelen zijn er geen verschillen tussen westerse en niet-westerse cafébezoekers.

voornaamste bezigheid

Hoewel ook onder de studenten veel drinkers zitten, zijn cafébezoekers die studeren (en daarnaast niet werken) het minst vaak huidige drinkers. Daarnaast zien we verschillen naar dagbesteding in het ooit-gebruik van veel middelen. Studerende cafébezoekers hebben minder ervaring met onder andere ecstasy, cocaïne

ne en amfetamine. Werkende cafébezoekers en/of cafébezoekers zonder werk of studie kennen vaak het hoogste ooit-gebruik.

2.14.2 omgevingskenmerken (setting)

Wat betreft omgevingskenmerken kunnen we kijken naar woonplaats van de cafébezoekers en het type café. Het is natuurlijk niet gezegd dat het middelen-gebruik in de cafés plaatsvindt, maar het type café zegt wel iets over het milieu waarin de cafébezoekers zich begeven.

woonplaats

Woonplaats hangt vooral invloed samen met het ooit-gebruik van een aantal middelen, waaronder cannabis, ecstasy, cocaïne en amfetamine. Amsterdammers hebben vaker ervaring met deze middelen dan cafébezoekers van buiten de hoofdstad. Wellicht niet verwonderlijk omdat in een grote stad als Amsterdam de beschikbaarheid of verkrijgbaarheid van deze middelen groter is en dus de kans om 'er tegenaan te lopen' groter is. In het huidige gebruik van deze middelen is echter geen verschil tussen Amsterdammers en niet-Amsterdammers. Amsterdammers zijn wel vaker huidige rokers en drinkers.

type café

Het gebruik (huidig, dan wel ooit-gebruik) van vrijwel alle middelen komt het meest voor bij bezoekers van hippe en/of homocafés. Meestal staan de hippe cafés aan top; bij poppers en viagra zijn dat de homocafés. De bezoekers van mainstreamcafés vallen op twee punten op: het huidige gebruik van alcohol is hier het laagst en het huidige gebruik van energydrinks het hoogst.

3 probleemdrinken

Wanneer cafébezoekers onderwerp zijn van de survey, ligt speciale interesse voor het drinken van alcohol – met name problematisch of riskant alcoholgebruik – voor de hand. De vragenlijst bevatte onder andere een screeningsinstrument voor alcoholproblemen. Naast deze standaardtest zijn er meer methoden om een beeld te krijgen van de aard en omvang van alcoholproblematiek. Ook drinkfrequentie en -hoeveelheid en de eigen inschatting van respondenten kunnen een indicatie geven.

3.1 te veel en te vaak

Wat betreft louter hoeveelheden wordt in algemene preventieboodschappen vrouwen geadviseerd niet meer dan twee glazen alcohol op een dag te drinken, mannen drie glazen per dag.⁸⁰ Afgaand op het aantal glazen dat de cafébezoekers gemiddeld per gelegenheid zeggen te drinken, heeft 70% dit advies de laatste maand overschreden. In alle subgroepen overschrijdt de meerderheid het aanbevolen maximum van 2 á 3 glazen alcohol op een dag, maar het vaakst komt het voor bij cafébezoekers tussen de 25 en 30 jaar, bij westerse cafébezoekers en bij bezoekers van de hippe cafés.

Meer specifiek wordt aangeraden om in elk geval bij speciale gelegenheden of wanneer je uitgaat niet meer dan vijf glazen alcohol te nuttigen.⁸¹ Bijna de helft van de cafébezoekers (49%) hield zich tijdens de uitgaansnacht niet aan dit advies. Overschrijding van het aanbevolen maximum van 5 glazen tijdens het uitgaan komt veel vaker voor bij mannen (63%) dan bij vrouwen (34%) en veel vaker bij westerse (51%) dan bij niet-westerse (27%) cafébezoekers. Ook hier vinden we de hoogste percentages bij cafébezoekers tussen de 25 en 30 jaar. Er is geen verschil naar type café.

Sinds 1995 definiëren we in Antenne **riskant drinken** als dagelijks drinken of een paar keer per week minstens vier of vijf glazen⁸² alcohol per keer drinken. Een combinatie van zowel hoeveelheid als frequentie dus. Een derde van de cafébezoekers voldoet aan deze definitie. Er zijn grote verschillen tussen subgroepen. Mannen zijn bijna tweemaal vaker riskante drinker dan vrouwen (43% versus 23%); westerse cafébezoekers zijn tweemaal vaker riskante drinker dan niet-westerse bezoekers (35% versus 17%) en bezoekers van hippe cafés zijn ruim tweemaal vaker riskante drinker dan bezoekers van mainstreamcafés (49% versus 19%). Verder zijn oudere cafébezoekers (voornamelijk tussen de 25 en 30 jaar) en cafébezoekers uit Amsterdam vaker riskante drinker dan jongere bezoekers en bezoekers van buiten Amsterdam.

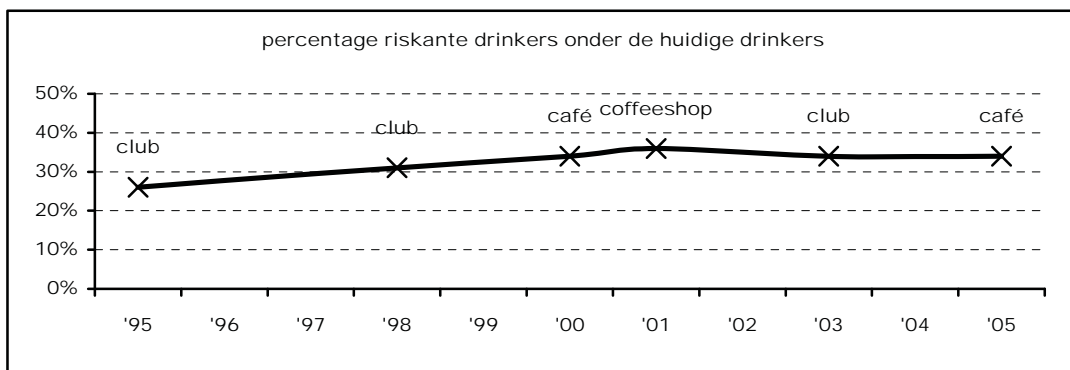
Riskant drinken lijkt in de jaren negentig te zijn toegenomen, maar de laatste jaren te zijn gestabiliseerd. In onderstaande grafiek zijn de gegevens van Antenne surveys onder verschillende risicogroepen van de afgelopen tien jaar weergege-

⁸⁰ Om gewoontevorming te voorkomen wordt tevens aangeraden twee dagen per week geen alcohol te drinken.

⁸¹ Op de korte termijn is ook de drinksnelheid van belang. Het maakt nogal uit of je vijf glazen achter elkaar drinkt of dat je daar de hele avond over doet. Bij langzaam drinken kan de lever tussentijds de alcohol afbreken en stijgt het bloedalcoholpromillage minder snel.

⁸² Voor jongeren tot 19 jaar geldt een grens van vier glazen; vanaf 19 jaar geldt een grens van vijf glazen.

ven. Omdat het aandeel huidige drinkers in de verschillende steekproeven niet gelijk is (hoewel in het algemeen tenminste 90% van de respondenten de laatste maand alcohol had gedronken), is het riskante drinken weergegeven als percentage van het aantal huidige drinkers. In 1995 was een kwart van de huidige drinkers onder de club- en partybezoekers een riskante drinker. Dit is in de loop der jaren opgelopen tot een derde. Bij de scholieren surveys is overigens door de jaren heen ongeveer een zesde van de huidige drinkers een riskante drinker.

Er bestaan nog andere definities op basis van frequentie en hoeveelheid. Iemand die één of meer dagen per week tenminste zes glazen drinkt is volgens het CBS bijvoorbeeld een **zware drinker** (internationaal ook wel in de drinker). Onder de cafébezoekers drinkt 32% wekelijks of (bijna) dagelijks zes of meer glazen per gelegenheid. Mannen, westerse cafébezoekers en cafébezoekers uit Amsterdam zijn vaker zware drinkers dan vrouwen, niet-westerse bezoekers en bezoekers van buiten de stad. Onder bezoekers van hippe cafés is meer dan de helft (52%) een zware drinker, terwijl in de mainstreamcafés 'slechts' een vijfde (21%) zwaar drinkt. In diverse onderzoeken⁸³ worden ook personen die minimaal 21 dagen per maand vier of vijf glazen drinken tot de zware drinkers gerekend. Daarnaast worden 21 glazen per week voor mannen en 14 glazen per week voor vrouwen gezien als overmatig drinken.⁸⁴ Dergelijke criteria kunnen we in dit onderzoek niet hanteren omdat de verzamelde gegevens over frequentie en hoeveelheden niet gedetailleerd genoeg zijn.

3.2 probleemdrinken

Net zoals er verschillende definities bestaan voor zwaar of overmatig drinken, zo zijn er evenzoveel manieren om probleemdrinken te meten. De algemene criteria

⁸³ Zie: Van Dijck & Knibbe (2005).

⁸⁴ www.alcoholinfo.nl

voor probleemdrinken zijn (1) meer drinken dan een bepaalde drempelwaarde en (2) problemen ondervinden door alcoholgebruik. In een recent Nederlands algemeen bevolkingsonderzoek naar de prevalentie van probleemdrinken wordt een index van 37 verschillende problemen gebruikt.⁸³ Hiervoor was binnen de Antenne vragenlijst geen plaats. In plaats daarvan is gekozen voor een kortere veelgebruikte standaardtest. De Alcohol Use Disorders Identification Test (AUDIT) is een screeningsinstrument ontwikkeld door de Wereld Gezondheidsorganisatie.⁸⁵ Op basis van de score op tien vragen wordt een risico niveau bepaald. Bij een score van meer dan 15 punten is er sprake van een (zeer) hoog risico op probleemdrinken. De maximale score bedraagt 40 punten. De test beslaat drie probleemgebieden: riskant drinkgedrag (hazardous use) afhankelijkheidssymptomen en schadelijk drinkgedrag (harmful use). Deze probleemgebieden zullen eerst afzonderlijk besproken worden om vervolgens te komen tot een score.

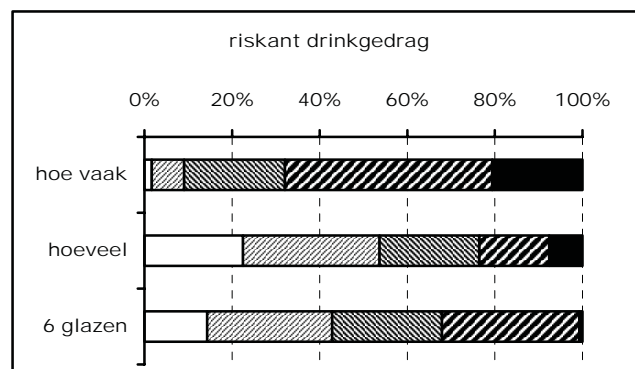
3.2.1 riskant drinkgedrag

Riskant drinkgedrag wordt bepaald door de frequentie en hoeveelheid in het algemeen en de frequentie van drinken in grote hoeveelheden. De AUDIT bevat hierover drie vragen:

- Hoe vaak drink je alcoholhoudende drank?
- Hoeveel glazen alcohol drink je op een typische dag wanneer je drinkt?
- Hoe vaak drink je 6 of meer glazen per gelegenheid?

Voor elke vraag zijn er vijf antwoordmogelijkheden die nul tot vier punten toevoegen aan de uiteindelijke score. In onderstaande grafiek geldt: hoe eerder de kleur hoe meer het aantal punten.

Van de cafébezoekers drinkt 9% hooguit eens per maand. Ongeveer een kwart drinkt een paar keer per maand (23%), bijna de helft drinkt een paar keer per week (47%) en een vijfde drinkt tenminste vier keer per week (21%). Op een typische drinkdag drinkt een kleine meerderheid (54%) maximaal vier glazen. Een kwart drinkt 5 á 6 glazen (23%), een zesde 7 tot 9 glazen (16%) en 8% drinkt er 10 of meer. Drinken van grote hoeveel-

⁸⁵ Babor et al. (2001).

heden (6 of meer glazen alcohol) is niet ongebruikelijk binnen deze groep. Slechts 1% drinkt (bijna) dagelijks zoveel, maar bijna een derde doet dit wel wekelijks (31%) en een kwart maandelijks (25%).

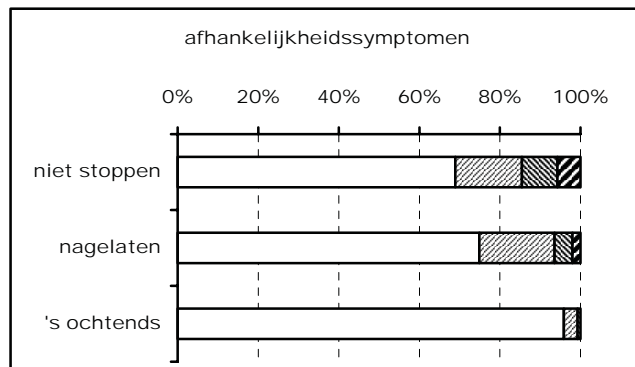
3.2.2 afhankelijkheidssymptomen

Afhankelijkheidssymptomen zijn onder andere controleverlies, verstoring van het dagelijks leven en drinken in de ochtend. De drie AUDIT vragen luiden:

- Hoe vaak heb je het afgelopen jaar gemerkt dat je niet in staat was het drinken te stoppen nadat je eenmaal begonnen was met drinken?
- Hoe vaak heb je het afgelopen jaar nagelaten om te doen wat normaal van je werd verwacht vanwege je drankgebruik?
- Hoe vaak heb je het afgelopen jaar de behoefte gehad om 's ochtends je eerste alcoholhoudende drank te gebruiken om weer op gang te kunnen komen na een sessie met overmatig drankgebruik?

Antwoordcategorieën voor alle vragen zijn nooit, minder dan 1 keer per maand, maandelijks, wekelijks, en dagelijks of bijna dagelijks. De score is ook hier nul tot vier punten per vraag.

Vergeleken met riskant drinkgedrag wordt er op afhankelijkheidssymptomen veel lager gescoord. Een (grote) meerderheid heeft nooit gemerkt niet te kunnen stoppen, nagelaten te doen wat verwacht werd, of 's morgens behoefte aan alcohol gehad. Niemand heeft

deze symptomen dagelijks gehad. Als deze symptomen al voorkomen, dan is dat meestal minder dan eens per maand. Van de cafébezoekers heeft 9% maandelijks en 6% wekelijks last van controleverlies, 4% maandelijks en 2% wekelijks nagelaten dingen te doen, en 1% maandelijks behoefte aan alcohol in de ochtend.

3.2.3 schadelijk drinkgedrag

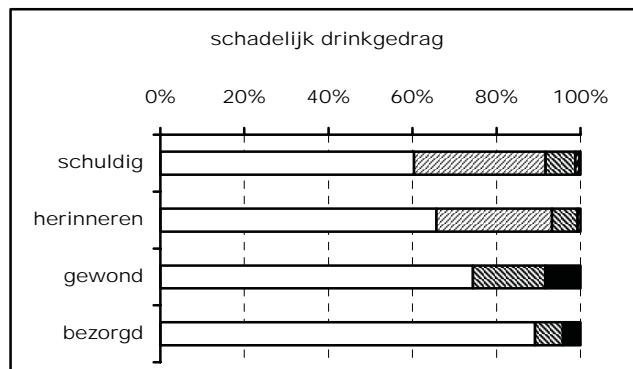
Schadelijk drinkgedrag uit zich in schuldgevoel, black-outs, ongevallen en bezorgdheid in de omgeving. De AUDIT vertaalt dit in:

- Hoe vaak heb je je het afgelopen jaar schuldig gevoeld of zelfverwijt gehad over je drankgebruik?

- Hoe vaak kon je je het afgelopen jaar gebeurtenissen van de dag daarvoor niet meer herinneren vanwege je drankgebruik?
- Ben je zelf of iemand anders wel eens gewond geraakt als gevolg van je drankgebruik?
- Heeft een familielid, vriend, of een dokter of andere hulpverlener in de gezondheidszorg zijn/haar bezorgdheid geuit over je drankgebruik en je gesuggereerd je drankgebruik te minderen?

De antwoordcategorieën van de eerste twee vragen zijn dezelfde als die bij afhankelijkheidssymptomen. Bij de overige vragen kunnen respondenten rapporteren of het ooit, het laatste jaar, of langer geleden is gebeurd. De score is respectievelijk 0, 2 of 4 punten per vraag.

Het laatste jaar heeft 40% zich wel eens schuldig gevoeld en 34% wel eens een black-out gehad. De meesten maakten dit niet vaak mee; minder dan één keer per maand. Toch heeft 7% zich maandelijks schuldig gevoeld en 1% wekelijks of vaker en kon 6% zich maandelijks en 1% zich wekelijks de volgende dag niet meer herinneren wat er was gebeurd. Ongevallen als gevolg van drankgebruik zijn bij een kwart van de cafébezoekers ooit wel voorgekomen, maar bij 8% gebeurde dat het laatste jaar. Bezorgdheid vanuit de omgeving kwam bij een tiende ooit wel eens voor, waaronder 4% in het laatste jaar.

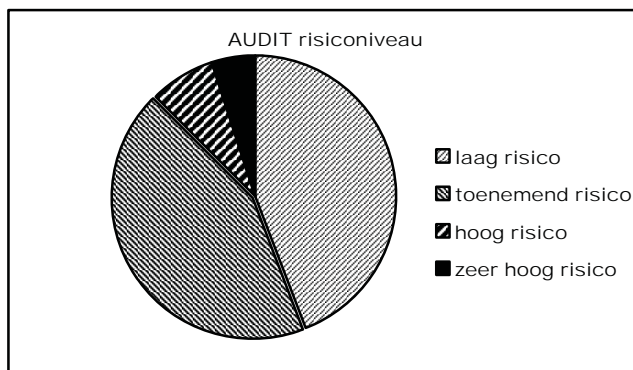

3.2.4 risicoscore

De cumulatieve score van de tien AUDIT vragen komt voor de cafébezoekers op gemiddeld 9 punten uit. Het merendeel van de cafébezoekers scoort onder de drempelwaarde voor hoog risico. Bij slechts een handjevol is de score echt nul, maar dit is dan ook alleen mogelijk wanneer je nooit drinkt.⁸⁶ Bij 44% is het risico laag (0-7 punten); bij een evenredig deel (43%) is er toenemend risico (8-15 punten). Uitgaand van alleen riskant drinkgedrag zonder verdere problematiek is er een toenemend risico vanaf het moment waarop iemand meerdere keren per week meer dan 4 glazen gaat drinken en daarbij tenminste één keer per maand

⁸⁶ Iemand die bijvoorbeeld één keer in de week 3 á 4 glazen drinkt en er één keer per jaar op een feestje zes drinkt zonder verdere symptomen, scoort 5 punten op de AUDIT.

6 of meer glazen drinkt. Bij één op de acht cafébezoekers is het alcoholgebruik dusdanig dat zij een hoog risico (16-19 punten) of zeer hoog risico (20-40 punten) op probleemdrinken hebben. Deze personen drinken vaker en meer, maar onderscheiden zich vooral van de andere cafébezoekers door hun hoge scores op afhankelijkheidssymptomen en schadelijk drinkgedrag. De maximale score op het onderdeel riskant drinkgedrag bedraagt 12 punten; niet voldoende om boven de grenswaarde voor hoog risico op probleemdrinken te komen. Dus te veel, te vaak, of te vaak te veel drinken alleen is niet genoeg als probleemdrinker getypeerd te kunnen worden.

Er is opvallend genoeg geen significant verschil naar geslacht en etniciteit in het aandeel 'probleemdrinkers' – mensen met (zeer) hoog risico op probleemdrinken. Ook is er geen verschil naar leeftijd of dagbesteding. De twee subgroepen die tot nu toe hoog scoorden, komen

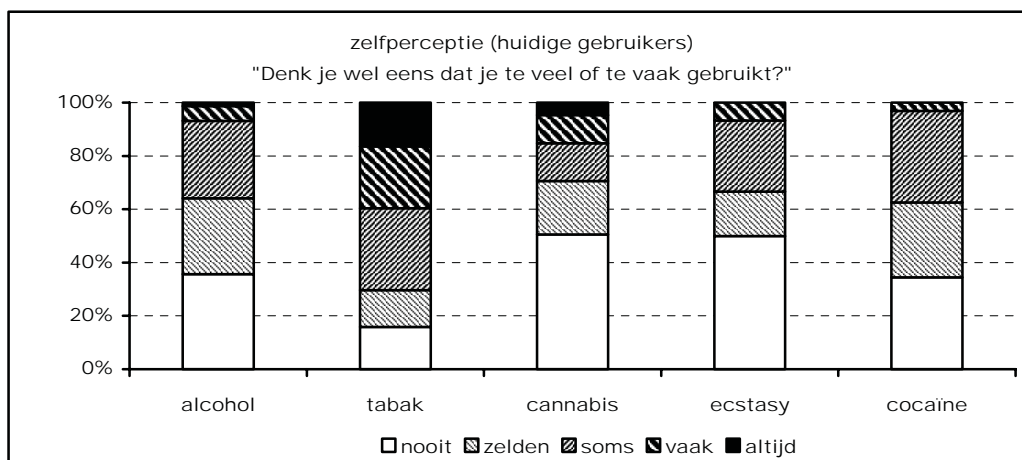
ook hier weer duidelijk naar voren: cafébezoekers die in Amsterdam wonen en bezoekers van hippe café. Bij de laatste groep is ruim een kwart te typeren als 'probleemdrinker'.

3.3 zelfperceptie

Naast de standaardvragenlijst over probleemdrinken, is de respondenten ook gevraagd in hoeverre zij zélf dachten dat ze te veel of te vaak dronken. Ter vergelijking is een soortgelijke vraag gesteld over tabak, cannabis, ecstasy en cocaïne.

Van de huidige drinkers denkt bijna tweederde (64%) wel eens dat hij/zij te veel of te vaak drinkt, waaronder 7% dat regelmatig of vaak doet. Is ze zich dus al zorgen maken, dan doen ze dat hooguit af en toe. Er is een sterke samenhang tussen de AUDIT score van probleemdrinken en de mate waarin cafébezoekers zich zorgen maken over hun eigen drankgebruik.⁸⁷ Toch maken niet alle probleemdrinkers zich evenveel zorgen: 37% denkt regelmatig of vaak teveel of te vaak te drinken, 47% denkt dat soms en 16% denkt het zelden of nooit.

⁸⁷ Pearson correlatiecoëfficiënt = .596; p .001.

Wanneer we de zelfperceptie van het alcoholgebruik vergelijken met dat van andere middelen dan blijkt er allereerst relatief meer ongerustheid te bestaan over roken dan over drinken. Maar liefst 40% van de huidige rokers denkt regelmatig tot vaak dat hij/zij te veel of te vaak rookt. Over hun cannabisgebruik maken minder cafébezoekers zich zorgen. Maar áls ze zich zorgen maken, dan doen de huidige blowers zich dat vaker dan de huidige drinkers: 15% van de huidige blowers vindt regelmatig tot vaak dat hij/zij te veel of te vaak blowt. De zelfperceptie van alcoholgebruik komt het meest overeen met de zelfperceptie van ecstasy- en cocaïnegebruik, hoewel het aantal cafébezoekers dat deze illegale middelen gebruikt natuurlijk veel kleiner is.

4 uitgaan

In deze paragraaf komt het uitgaansgedrag van de cafébezoekers aan bod. We bespreken hoe vaak en waar de cafébezoekers in het algemeen gaan stappen. Meer specifiek kijken we naar de nacht van het onderzoek. Zo komt onder andere het alcohol- en druggebruik tijdens de uitgaansnacht aan bod. Ook wordt gekeken naar verschillen tussen subgroepen.

4.1 uitgaan in het algemeen

Bijna tweederde van de cafébezoekers is de afgelopen maand ten minste vier maal uitgegaan en behoort daarmee tot de vaste stappers. Gemiddeld hadden zij in de laatste maand 6.7 keer een café bezocht.

Ruim driekwart gaat meestal in het centrum van Amsterdam stappen. Ongeveer één op de zes (vaak niet-Amsterdammers) gaat meestal buiten Amsterdam uit.

avoriete uitgaansgelegenheden zijn een café of lounge (98%) op enige afstand gevolgd door discotheek of club (66%) en feestjes bij vrienden (60%). Kleinere party's worden geprefereerd (en vaker georganiseerd) dan megaparty's: de laatste maand ging bijna een kwart naar een kleine party, terwijl 5% een megaparty bezocht. Tien procent ging de laatste maand uit in een coffeeshop.

De bezoekers van de mainstreamcafés gaan minder vaak uit dan de andere cafébezoekers. Ongeveer de helft is vaste stapper, terwijl bij de anderen ten minste tweederde dat is. Bezoekers van de hippe cafés onderscheiden zich doordat zij vaker uitgaan in clubs, in coffeeshops, op feestjes van vrienden en vooral kleinere party's.

Ruim een kwart van de cafébezoekers heeft tijdens de uitgaansavond/-nacht⁸⁸ waarop de survey werd uitgevoerd ook een club of discotheek bezocht. Ruim 10% ging ook naar een feestje van vrienden, 5% bezocht een party en 4% bezocht een coffeeshop. Driekwart was uit met één of meer vriend(inn)en. De overigen waren meestal met hun partner (en eventuele vrienden) op stap. Slechts tien cafébezoekers (3%) was alleen.

Sommigen gaven amper een tientje uit, anderen enkele honderden euro's. Gemiddeld gaven de cafébezoekers tijdens de uitgaansnacht 40 euro uit.

Bezoekers van homocafés waren het vaakst zonder gezelschap van anderen op stap. Niet geheel verrassend gaven bezoekers van de mainstreamcafés tijdens het uitgaan het meeste geld uit. De cafés rond het Leidseplein en Rembrandtplein staan niet bekend om hun lage prijzen. De bezoekers van de studentencafés waren het goedkoopst uit.

4.2 gebruik voor en tijdens het uitgaan

We vroegen de uitgaanders ook specifiek naar hun middelengebruik voor en tijdens de nacht waarop ze werden geënquêteerd. Per soort middel wordt hieronder het gebruik beschreven. Op basis van het gebruik tijdens de uitgaansnacht worden cafébezoekers vervolgens in vier gebruikerstypen verdeeld en bespreken we verschillen in middelengebruik tussen subgroepen.

4.2.1 tabak

Vooruitlopend op een rookverbod in de horeca, is de cafébezoekers gevraagd te reageren op de stelling: Ik vind het goed als roken in cafés verboden wordt .

⁸⁸ Ten behoeve van de leesbaarheid zal verder gesproken worden van uitgaansnacht.

Vier op de tien cafébezoekers zijn het hiermee eens. Het is niet verwonderlijk dat de huidige rokers het vaker met de stelling oneens zijn dat de niet-rokers (77% versus 45%). Toch staat dus ook bij de huidige niet-rokers slechts een krappe meerderheid achter een rookverbod. Het contrast is minder groot dan verwacht: bijna de helft van de niet-rokers is tégen een rookverbod en bijna een kwart van de rokers is ervoor.

4.2.2 alcohol

Er wordt veel – maar lang niet uitsluitend – alcohol gedronken tijdens het uitgaan. Bijna 90% van de cafébezoekers dronk tijdens het uitgaan alcohol, gemiddeld zo'n 7 glazen. Voor het uitgaan dronk bijna 30%, gemiddeld 2.5 glazen. Thuis 'in-drinken', wat volgens sommigen als reactie op de stijgende consumptieprijs zou toenemen, lijkt dus geen wijdverspreid fenomeen. Ook voor de introductie van de euro, bij de survey onder cafébezoekers in 2000, dronk ruim een kwart alcohol voor het uitgaan. Tellen we het drinken voor en tijdens het uitgaan bij elkaar op, dan dronk 90% van de uitgaanders gemiddeld 8 glazen.

De mannelijke cafébezoekers drinken tijdens het uitgaan vaker, maar vooral meer dan de vrouwelijke bezoekers. De mannen drinken gemiddeld 8 glazen, de vrouwen 5.5 glazen (in-drinken niet meegerekend). In tegenstelling tot het huidige alcoholgebruik (de laatste maand), zien we tijdens de uitgaansnacht niet dat jongeren meer drinken dan ouderen. Sterker nog, het aandeel cafébezoekers dat tijdens de uitgaansnacht niet dronk is groter bij jongeren dan bij ouderen. Zoals zo vaak zien we ook bij drinken tijdens het uitgaan bij westerse bezoekers hogere cijfers dan bij niet-westerse bezoekers. Toch heeft ook bij de niet-westerse cafébezoekers de meerderheid (66%) alcohol gedronken. In de mainstreamcafés is tijdens het uitgaan minder gedronken dan in de andere typen cafés.

Het soort alcoholische dranken dat wordt geconsumeerd tijdens het uitgaan is in de meeste gevallen bier (72%) of wijn (62%). Ongeveer de helft van de cafébezoekers drinkt (ook) gedestilleerde dranken of cocktails. De kant-en-klare mixjes⁸⁹ (19%), champagne (15%), likeur (13%) en shooters⁹⁰ (9%) zijn een stuk minder populair.

4.2.3 niet alcoholische dranken

Ruim de helft (53%) van de cafébezoekers dronk frisdrank, vruchtensap of water tijdens de uitgaansnacht. Gemiddeld dronken zij 2.6 glazen. Het waren dus niet alleen de niet-drinkers die frisdrank dronken. Van de drinkers dronk 47% ook zo'n

⁸⁹ Bijvoorbeeld ree er, imo ce.

⁹⁰ Kleine flesjes alcohol, bijvoorbeeld I el, ei lin

tweeënhalve glas fris tijdens het uitgaan. Energydrinks werden door 5% van de cafébezoekers genuttigd. Gemiddeld ging het bij hen om twee glazen of blikjes.

Vrouwen en niet-westerse cafébezoekers dronken vaker fris tijdens het uitgaan dan mannen en westerse bezoekers. In de hippe cafés werd het minste fris gedronken; hier dronk ongeveer een derde van de bezoekers niet-alcoholische drank. Energydrinks werden vooral door de jongere cafébezoekers en bezoekers van buiten Amsterdam gedronken.

4.2.4 cannabis

Nog geen 8% van de cafébezoekers heeft hasj of wiet gerookt tijdens de uitgaansnacht. Gemiddeld rookten zij toen twee joints. Voor het uitgaan werd door 3% van de cafébezoekers geblowd. Dit waren grotendeels personen die ook tijdens het uitgaan blowden.

Mannen gebruikten vaker cannabis tijdens het uitgaan dan vrouwen. En het blowen gebeurde vooral door bezoekers van de hippe en homocafés.

4.2.5 ecstasy cocaïne en amfetamine

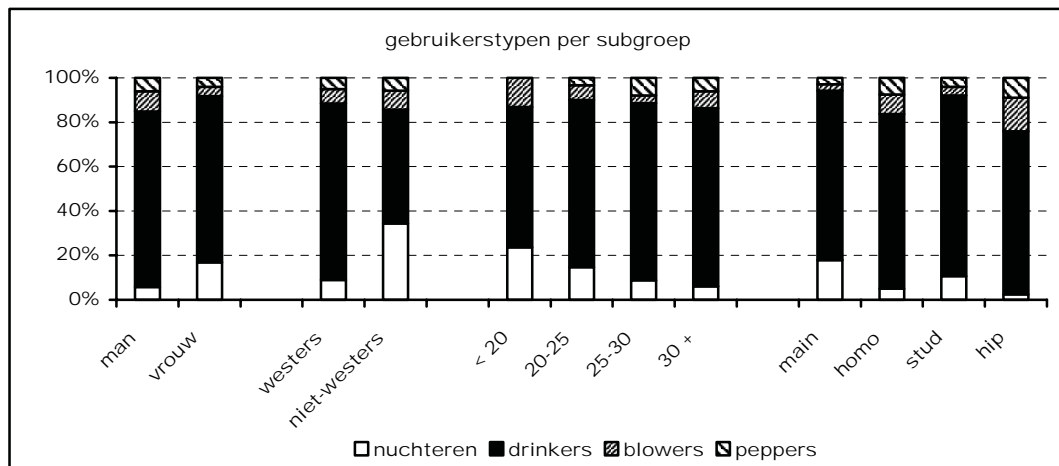
Ecstasy (3%) en cocaïne (2%) werden door weinig cafébezoekers gebruikt tijdens het uitgaan. De ecstasygebruikers waren vooral mannen en namen gemiddeld 1.4 pillen. Slechts één cafébezoeker gebruikte amfetamine en niemand gebruikte GHB. Voor het uitgaan gebruikte 3% ecstasy, cocaïne of 'pillen'. Op één na gebruikten zij ook tijdens het uitgaan deze middelen. Een equivalent van het 'indrinken' ('inslikken' of 'insnuiven') komt dus wel voor, maar blijkbaar niet als reactie op de drugscontrole in de horeca. Ook tijdens het uitgaan werd namelijk gebruikt.

4.2.6 gebruikerstypen

Op basis van hun gebruik tijdens de uitgaansnacht zijn de bezoekers in vier typen in te delen:

- **Nuchteren** hebben geen alcohol gedronken, niet geblowd en geen ecstasy, cocaïne of amfetamine gebruikt. In totaal behoort 11% van de cafébezoekers tot de nuchteren.
- **Drinkers** hebben wel alcohol gedronken, maar niet geblowd en geen ecstasy, cocaïne of amfetamine gebruikt. Ruim driekwart (77%) van de cafébezoekers behoort tot de drinkers.
- **lowers** hebben wel geblowd, maar geen ecstasy, cocaïne of amfetamine gebruikt. Tot deze groep behoort 7% van de cafébezoekers. De meeste blowers hebben ook alcohol gedronken. Het aantal glazen is vergelijkbaar met dat van de drinkers.

- **peppers** hebben ecstasy, cocaine of amfetamine gebruikt. Van de cafébezoekers rekenen we 5% tot de peppers. Op één na hebben alle peppers ook alcohol genuttigd. Het gemiddeld aantal glazen is opvallend hoger dan bij de drinkers (6.5 versus 9.4 glazen).

Mannen behoren vaker tot de blowers of de peppers, vrouwen behoren vaker tot de nuchteren. Niet-westerse cafébezoekers zijn drie maal vaker nuchter dan niet-westerse cafébezoekers. Verder geldt dat hoe jonger de cafébezoekers, hoe hoger het percentage nuchteren. Tot slot vonden we blowers en peppers vooral in hippe en homocafés; nuchteren vaker in mainstream en studentencafés.

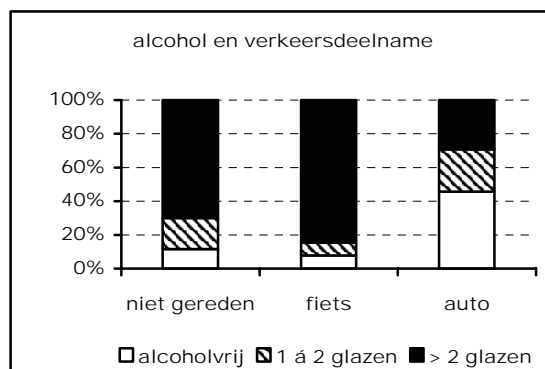
4.3 na het uitgaan

Na afloop van de uitgaansnacht ging 44% te voet naar huis, reed met iemand mee, of liet zich vervoeren door taxi of openbaar vervoer. Ruim de helft heeft zelf actief aan het verkeer deelgenomen. Bijna de helft van de cafébezoekers (49%) ging op de fiets naar huis. Slechts 6% reed zelf met de auto naar huis en 3 cafébezoekers waren op de brommer.

4.3.1 rijden onder invloed

Van degenen die zich per fiets verplaatsten had het merendeel alcohol gedronken tijdens het uitgaan; bijna 85% had meer dan twee glazen alcohol op.

De autorijders brachten het er wat beter af: iets meer dan de helft

(54%) had alcohol gedronken en ruim een kwart dronk meer dan twee glazen. Omdat er maar weinig cafébezoekers met de auto naar huis gingen, stapte in totaal nog geen 2% van de cafébezoekers (5 mannen en 2 vrouwen) met een slok te veel achter het stuur.⁹¹

In het blowen en het gebruik van ecstasy, cocaïne of amfetamine vonden we geen verschillen tussen degenen die lopend naar huis gingen of zich lieten vervoeren, de fietsers en de chauffeurs. In totaal ging 7% van de cafébezoekers na cannabis en/of peppers te hebben gebruikt op de fiets naar huis en gingen twee cafébezoekers onder invloed van deze middelen met de auto naar huis.

5 trends in gebruik en markt

In 2000 ondervroegen we voor het eerst cafébezoekers over hun alcohol- en druggebruik.⁹² Door de gegevens van 2000 te vergelijken met die van 2005 kunnen we veranderingen in middelengebruik bij uitgaanders volgen. Er zijn cafés geselecteerd die op het moment van onderzoek als mainstream, student, homo, of hip getypeerd werden. Dat hoeven natuurlijk niet per se dezelfde cafés als vijf jaar geleden te zijn. In het uitgaanscircuit sluiten voortdurend cafés, komen er nieuwe bij, of veranderen cafés al dan niet bewust van imago en publiek. Toch kan de vergelijking 2000-2005 wel indicaties opleveren voor trends bij cafébezoekers.

5.1 twee steekproeven

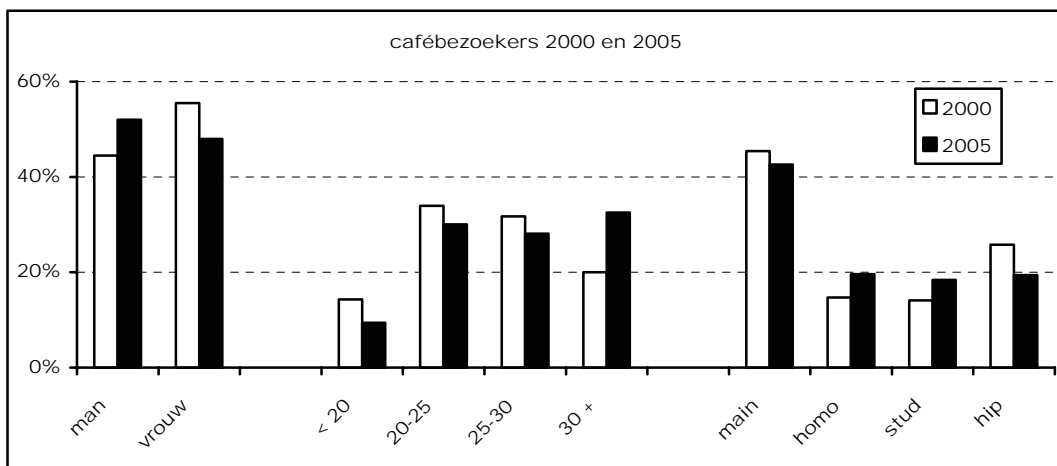
Wanneer we de cijfers van 2005 vergelijken met die uit 2000, moeten we rekening houden met verschillen in de achtergrondkenmerken. Deze verschillen kunnen zijn veroorzaakt door reële ontwikkelingen in het uitgaanspubliek, maar ook door onderzoekstechnische zaken als steekproeftrekking en respons.

Vergeleken met vijf jaar geleden zitten er dit jaar minder vrouwen en meer oudere cafébezoekers in de steekproef. De gemiddelde leeftijd van de cafébezoekers

⁹¹ De relatie tussen de gedronken hoeveelheid en bloedalcoholpromillage is mede afhankelijk van lichaamsgewicht, vet- en vochtgehalte van het lichaam en tijd. Zeer algemeen wordt echter een maximum van twee glazen alcohol als 'veilig' ervaren. Wellicht dat sommige cafébezoekers die meer dan twee glazen dronken een bloedalcoholgehalte van minder 0,5 promille hadden. Maar mogelijk waren er ook bij wie die limiet al met minder dan twee glazen was overschreden.

⁹² Korf, Nabben & Benschop (2002).

in de steekproef ligt in 2005 twee jaar hoger dan in 2000 (27.4 respectievelijk 25.4 jaar). De oorzaak hiervan ligt waarschijnlijk in het feit dat er meer bezoekers van homocafés in de steekproef zitten en minder bezoekers van hippe cafés. Aangezien bezoekers van homocafés vooral mannen zijn die vergeleken met overige cafébezoekers vaak wat ouder zijn, heeft dat dus effect op de geslacht- en leeftijdsverdeling van de hele steekproef. In het aandeel westerse en niet-westerse cafébezoekers is er geen verschil.

5.2 trends in uitgaan

Wat betreft uitgaansgelegenheden reflecteert de vergelijking tussen 2000 en 2005 de veranderingen in het uitgaanscircuit. In 2000 maakten we nog geen onderscheid tussen megaparty's en kleinere party's omdat die differentiatie nog lang niet zo vergevorderd was als tegenwoordig het geval is. Tegenwoordig programmeert elke zichzelf respecterende club een heel scala aan party's. We zien dan ook een flinke stijging in het aandeel partybezoekende uitgaanders: in 2000 ging nog geen tien procent naar houseparty's, in 2005 bezocht ruim een kwart de laatste maand een party. Ook zien we een lichte toename in het cafébezoek. Er is geen verschil tussen de cafébezoekers van 2000 en 2005 in uitgaansfrequentie⁹³ of het aandeel stappers dat buiten Amsterdam uitgaat.

De uitgaansnacht waarop de survey werd uitgevoerd week in 2005 slechts op één punt af van 2000. In 2005 bezochten meer cafébezoekers feestjes van vrienden. Opvallend is dat de gemiddelde uitgave tijdens het uitgaan tussen 2000 (omgerekend naar euro's) en 2005 onveranderd lijkt. Dit fenomeen zagen we overigens al eerder, toen het uitgaansgedrag van clubbezoekers uit 1995, 1998

⁹³ De frequentie van cafébezoek is in 2000 niet gevraagd, maar het aandeel vaste stappers (uitgaan in het algemeen, inclusief bijvoorbeeld popconcerten) is gelijk gebleven.

en 2003 werd vergeleken.⁹⁴ Toch blijkt uit de consumentenprijsindex van het CBS dat de cafés tussen 2000 en 2005 bijna 25% duurder zijn geworden; een biertje werd ruim 10% duurder.⁹⁵ De vergelijking van uitgaansbedragen is echter zeer lastig. Hoewel statistisch niet significant is het verschil tussen 2000 (35 euro) en 2005 (40 euro) wel meer dan 10%. Mensen vullen echter natuurlijk niet het precieze bedrag in, maar ronden af (20, 25, 50, 100, ...). Daar waar vijf jaar geleden 100 gulden werd ingevuld (omgerekend zo'n 45 euro), is dat nu 50 euro. Dit is een stijging van 10% waarvan niet duidelijk is of die wordt veroorzaakt door omrekenen of afronden, of een werkelijke stijging in uitgave reflecteert.

5.3 trends in middelengebruik

Het in beeld brengen van eventuele veranderingen in middelengebruik onder uitgaanders is één van de belangrijkste doelen van de Antenne surveys. Hierbij moet rekening gehouden worden met de eerder beschreven verschillen tussen de steekproeven in geslacht, leeftijd en type cafés. Een schijnbare stijging in gebruik zou bijvoorbeeld in werkelijkheid niet zozeer een trend door de tijd kunnen zijn, maar een gevolg van het feit dat de ene steekproef meer oudere bezoekers bevat dan de andere. Om te corrigeren voor dergelijke steekproefverschillen is een regressie analyse uitgevoerd.

regressie analyse

Via een stapsgewijze methode wordt in regressie analyses een model berekend op basis waarvan het gebruik kan worden voorspeld. De invloed op gebruik van de variabelen die opgenomen worden in het regressiemodel, wordt uitgedrukt in de zogenoemde regressiecoëfficiënt. Een negatieve coëfficiënt geeft aan dat het gebruik of de gebruikshoeveelheid kleiner is dan in de referentiegroep; bij een positieve coëfficiënt is het gebruik of de gebruikshoeveelheid groter.

Bij regressie analyses wordt de invloed van de ene variabele gecorrigeerd voor de invloed van de andere variabelen. Wanneer bijvoorbeeld zowel geslacht als leeftijd in het model zijn opgenomen, dan betekent dit dat geslacht van invloed is, ook al zouden alle uitgaanders even oud zijn. Andersom is dan ook leeftijd van invloed, ook al zouden alle uitgaanders van hetzelfde geslacht zijn. De variabelen die niet worden opgenomen in het model hebben niet per definitie geen enkele samenhang met gebruik. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat woonplaats samenhangt met gebruik en geslacht samenhangt met gebruik, maar geslacht ook samenhangt met woonplaats. Wanneer dat het geval is, wordt één van de twee in het model opgenomen; degene die het beste voorspelt. De andere variabele hangt dan weliswaar samen met gebruik, maar voegt niets toe aan de voorspelling.

⁹⁴ Korf, Nabben & Benschop (2004).

⁹⁵ Gegevens afkomstig uit de Statline databank op www.cbs.nl

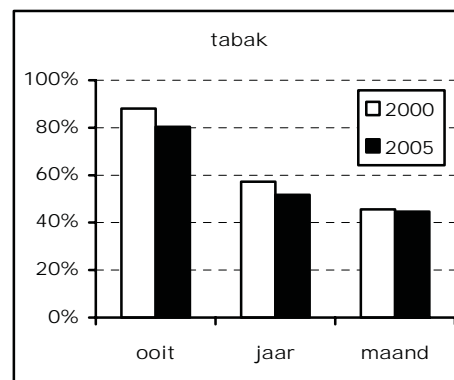
Hoe goed het model overeenkomt met de werkelijkheid wordt uitgedrukt in de verklaarde variantie (R^2). Wij noemen dit de voorspellende waarde van het model. Voor binaire variabelen (wel of geen gebruik) hanteerden we een logistische regressie analyse; voor continue variabelen (hoeveelheid alcohol, cannabis en ecstasy) een lineaire regressie analyse (GLM).

Met behulp van regressie analyse zijn veranderingen in het ooit-gebruik, recente en huidige gebruik en het gebruik tijdens het uitgaan bestudeerd. In de grafieken zijn gebruikscijfers weergegeven. In de tekst wordt vermeld of het gebruik tussen 2000 en 2005 – rekening houdend met steekproefverschillen – is gestegen of gedaald. Omdat de resultaten van de regressie analyse ook de verschillen tussen subgroepen weergeven, worden die hier ook gepresenteerd. Deze zullen grotendeels dezelfde zijn als eerder besproken verschillen in paragraaf 2.

5.3.1 tabak

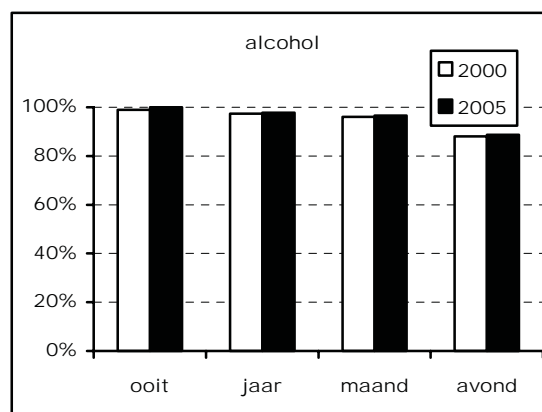
Ooit, recent én huidig roken is tussen 2000 en 2005 gedaald. Het ooit-roken daalde bijna 10 procentpunten, het aandeel huidige rokers daalde 1 procentpunt.

Subgroepen waar het meest gerookt wordt, zijn cafébezoekers woonachtig in Amsterdam en bezoekers van hippe cafés. Er is geen verschil naar geslacht, leeftijd of etniciteit.

5.3.2 alcohol

Wat betreft alcoholgebruik van cafébezoekers is er de afgelopen vijf jaar niets veranderd. Het ooit-, recente en huidige gebruik en het gebruik tijdens de uitgaansavond is onveranderd. Ook de gebruikte hoeveelheden veranderden niet. Net als in 2000 worden ook in 2005 gemiddeld 5 glazen per gelegenheid gedronken; tijdens het uitgaan gemiddeld 7 glazen.

In het ooit-, recente en huidige alcoholgebruik is er geen verschil tussen subgroepen. Mannen drinken vaker dan vrouwen tijdens het uitgaan en ook drinken zij grotere hoeveelheden. Per gelegenheid drinken oudere cafébezoekers gemid-

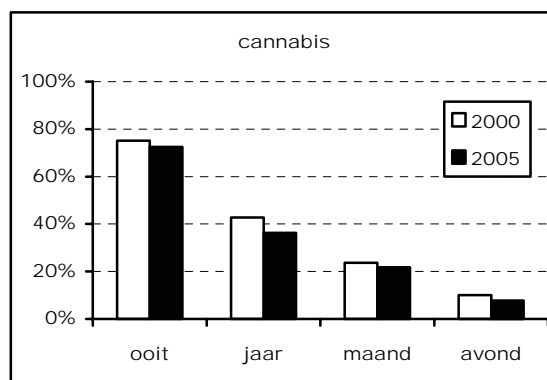
deld minder dan jongere bezoekers, maar tijdens het uitgaan is de alcoholinname niet afhankelijk van de leeftijd. In de hippe cafés wordt tijdens het uitgaan vaker en meer gedronken dan in de andere typen cafés. Niet-Amsterdammers blijven tijdens het uitgaan vaker nuchter; waarschijnlijk omdat zij niet zoals de Amsterdammers lopend of fietsend naar huis kunnen.

Opvallend is dat er weinig verschil is tussen westerse en niet-westerse cafébezoekers. Het percentage drinkers tijdens het uitgaan is lager bij niet-westerse bezoekers, maar het ooit-, recent en huidig gebruik en aantal glazen verschillen niet. In de algemene bevolking geldt dat niet-westerse (vooral Turkse en Marokkaanse) Nederlanders niet of veel minder drinken, maar in het café valt dit verschil weg. We moeten echter wel bedenken dat het aandeel niet-westerse cafébezoekers heel klein is en dat niet-drinkers doorgaans weinig geneigd zijn een café te bezoeken.

5.3.3 cannabis

Ook het cannabisgebruik is tussen 2000 en 2005 onveranderd gebleven. Het ooit-, recente en huidige gebruik is in beide jaren vergelijkbaar en ook het gemiddeld aantal joints per gelegenheid dat de huidige blowers roken is beide jaren vrijwel gelijk.

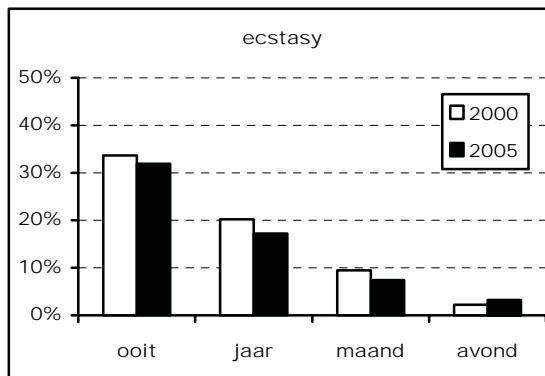
Mannen zijn vaker recente en huidige blowers dan vrouwen; ook tijdens het uitgaan blowen mannen vaker dan vrouwen. Jongere cafébezoekers zijn vaker recente en huidige blowers, maar tijdens het uitgaan is er geen verschil. In het algemeen blowen Amsterdammers en bezoekers van hippe cafés het vaakst. Er is geen verschil tussen westerse en niet-westerse bezoekers. Ook is er geen verschil tussen subgroepen in gebruikte hoeveelheden; áls er geblowd wordt, dan door iedereen gemiddeld evenveel (1.5 á 2 joints).

5.3.4 ecstasy

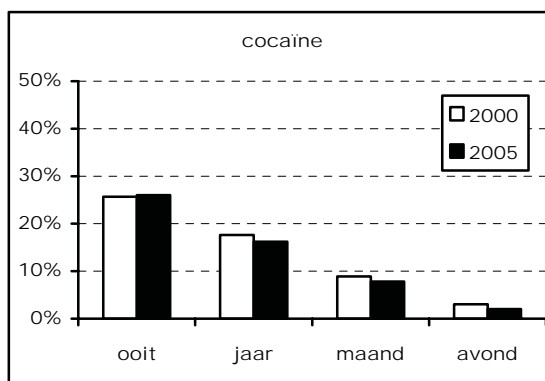
Uit de grafiek zou misschien een lichte afname in het ecstasygebruik afgelezen kunnen worden. Uit de analyse blijkt dit echter niet het geval te zijn. Er is geen verschil tussen 2000 en 2005. Het ecstasygebruik bij cafébezoekers is stabiel. Ook het gemiddeld aantal pillen dat tijdens het uitgaan wordt gebruikt is onveranderd ten opzichte van vijf jaar geleden.

Verskil tussen subgroepen is vooral te vinden in het type café. Bezoekers van hippe cafés zijn vaker ooit-, recente en huidige gebruikers en ook tijdens het uitgaan gebruikten zij vaker ecstasy. Dit verklaart waarschijnlijk de schijnbare daling in ecstasygebruik: in 2000 was het aandeel bezoekers van hippe cafés groter dan in 2005. In de gebruikte hoeveelheden zijn geen verschillen gevonden tussen subgroepen: als er ecstasy geslikt wordt, dan door iedereen gemiddeld evenveel (minder dan anderhalve pil).

5.3.5 cocaïne

Ook in het cocaïnegebruik is geen verschil tussen 2000 en 2005. Het ooit-, recente en huidige gebruik, en gebruik tijdens het uitgaan, is vergelijkbaar met vijf jaar terug.

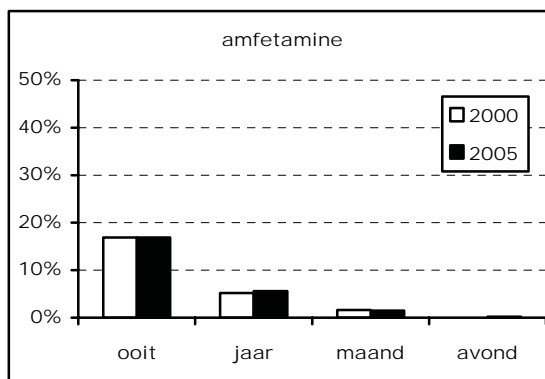
Oudere cafébezoekers hebben wat meer ervaring met cocaïne, maar het actuele gebruik is gelijk. Amsterdammers zijn vaker ooit-, recente en huidige gebruikers. Net

als ecstasy zijn de verschillen het grootst bij de type café: in de hippe cafés ligt het cocaïnegebruik het hoogst. Er is geen verschil naar etniciteit. Trends in de gebruikte hoeveelheden tijdens het uitgaan konden niet onderzocht worden wegens te kleine aantallen.

5.3.6 amfetamine

Het gebruik van amfetamines is niet veranderd tussen 2000 en 2005.

Het ooit-gebruik is hoger bij mannen en bij cafébezoekers uit Amsterdam, maar in recente en huidig gebruik en in gebruik tijdens het uitgaan is geen verschil. Er is geen verschil naar leeftijd en etniciteit. Net als bij ecstasy en cocaïne is het

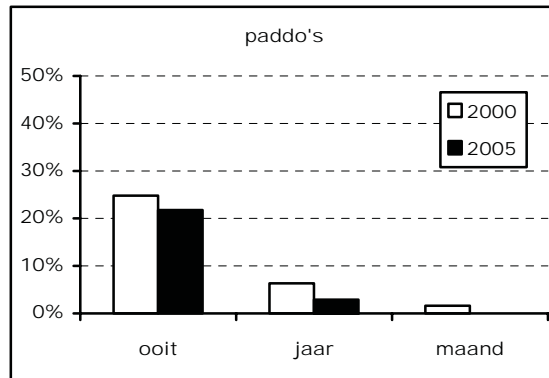

amfetaminegebruik het hoogst bij bezoekers van hippe cafés. Het gaat dan echter alleen om gebruik ooit en in het laatste jaar.

5.3.7 paddo's

Het recente en huidige gebruik van paddo's is gedaald de afgelopen vijf jaar. Gebruik in het laatste jaar daalde van 6% naar 3%. Gebruik in de laatste maand was 2% in 2000; in 2005 vonden we geen enkele huidige paddogebruiker.

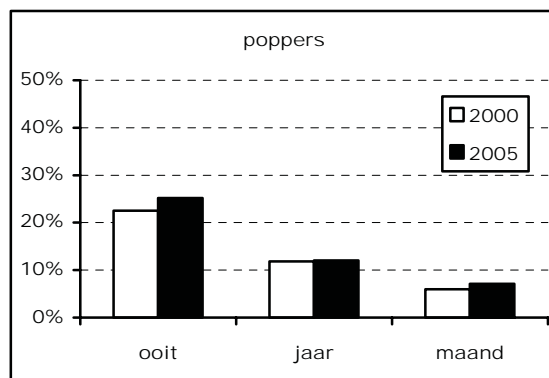
Mannen hebben meer ervaring met paddo's dan vrouwen, Amsterdammers zijn vaker ooit-gebruikers dan niet-Amsterdammers, en bezoekers van hippe cafés hebben vaker paddo's gebruikt dan andere cafébezoekers. Etniciteit is niet van invloed op paddogebruik.

5.3.8 poppers

Poppers zijn sinds 2001 verboden. Als gevolg hiervan zou je niet zozeer verschil verwachten in het ooit-gebruik (dat kan voor 2001 hebben plaatsgevonden), maar vooral in het huidige gebruik. Het gebruik van poppers (ooit, recent én huidig) is echter onveranderd tussen 2000 en 2005.

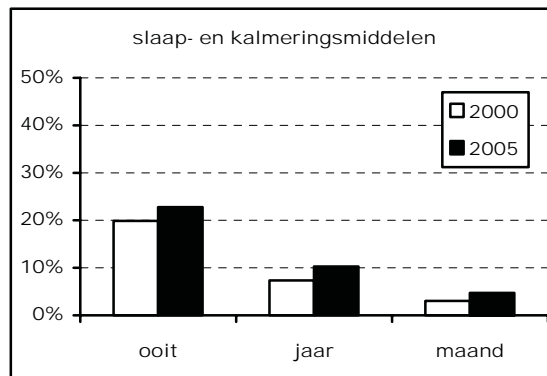
Het is niet verwonderlijk vooral verschillen naar geslacht en type café te vinden. Poppers worden typisch gebruikt door (mannelijke) bezoekers van homocafés. Het ooit-gebruik is hoger naarmate de leeftijd hoger ligt. In het huidige gebruik (maar niet ooit of recent) scoren Amsterdamse cafébezoekers hoger dan niet-Amsterdammers. Er is geen verschil naar etniciteit.

5.3.9 slaap kalmeringsmiddelen

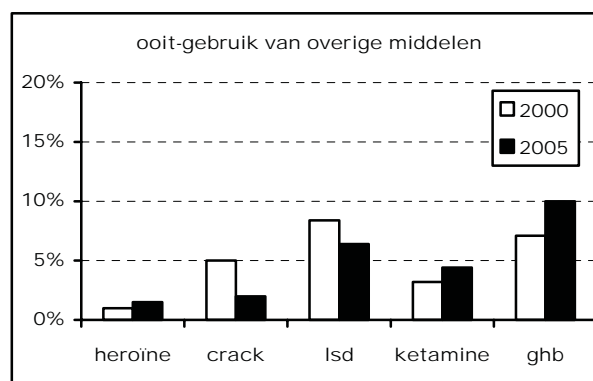
Het gebruik van slaap- en kalmeringsmiddelen lijkt niet te zijn veranderd. We kunnen dit niet helemaal met zekerheid vaststellen, omdat vóór 2003 in Antenne surveys alleen werd gevraagd naar het specifieke en meest gebruikte kalmeringsmiddel valium.

Wat betreft ooit-gebruik geldt dat vrouwen en oudere cafébezoekers vaker hebben gebruikt dan mannen en jongere bezoekers. Er zijn geen verschillen in recent of huidig gebruik. Ook is er geen verschil naar etniciteit, woonplaats of – in tegenstelling tot vrijwel alle andere middelen hier besproken – type café.

5.3.10 heroïne crack LSD ketamine en

Het gebruik van heroïne, crack, LSD, ketamine en GHB kwam en komt niet veel voor. Het ooit-gebruik van crack is tussen 2000 en 2005 gedaald van 5% naar 2%. Het ooit-gebruik van de overige vier middelen is onveranderd laag gebleven.

Mannen hebben meer ervaring met LSD en ketamine dan vrouwen.

Oudere en Amsterdamse cafébezoekers hebben meer ervaring met heroïne en LSD. Heroïne uitgezonderd hebben bezoekers van hippe cafés deze middelen vaker ooit gebruikt. Er is geen verschil naar etniciteit.

5.3.11 gebruik tijdens het uitgaan

In het algemeen wordt er tijdens het uitgaan vergeleken met 2000 meer champagne gedronken. De kant-en-klare mixjes waren in 2000 al wel op de markt⁹⁶, maar de echte 'boom' kwam pas een jaar later. In 2000 hebben we dan ook niet gevraagd naar de consumptie van deze drankjes, maar we mogen aannemen dat ook hier een stijging heeft plaatsgevonden, al is de hausse inmiddels voorbij.

In de voorgaande paragrafen werd al duidelijk dat het gebruik van alcohol, cannabis, ecstasy, cocaïne, amfetamine tijdens het uitgaan niet is veranderd tussen 2000 en 2005. Daarmee is er ook geen verschil in de gebruikerstypen die we op basis van hun uitgaansgebruik karakteriseren. Net als in 2000 is ook in 2005 één op de tien cafébezoekers nuchter, driekwart drinker, en vormen de blowers en de peppers kleine minderheden.

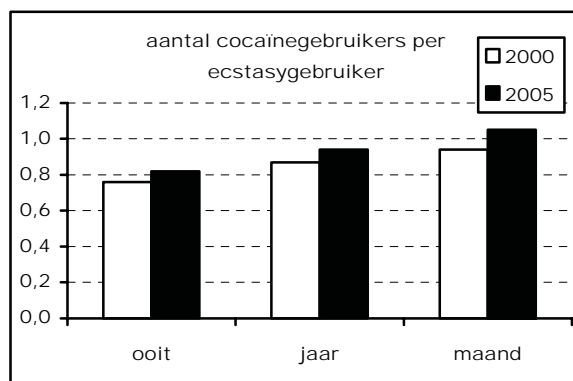
⁹⁶ ree ers werden in 1997 in Nederland geïntroduceerd.

5.4 populariteit van middelen

De populariteit van een middel kan niet alleen afgeleid worden van de gebruikscijfers. Veranderingen in het aantal of aandeel gebruikers kunnen wijzen op algemene economische, culturele of maatschappelijke veranderingen die losstaan van de populariteit. Wanneer je gebruikscijfers van het ene middel afzet tegen die van een ander middel geeft dat wel een beeld van de voorkeur van de gebruikers.

5.4.1 cocaïne t.o.v. ecstasy

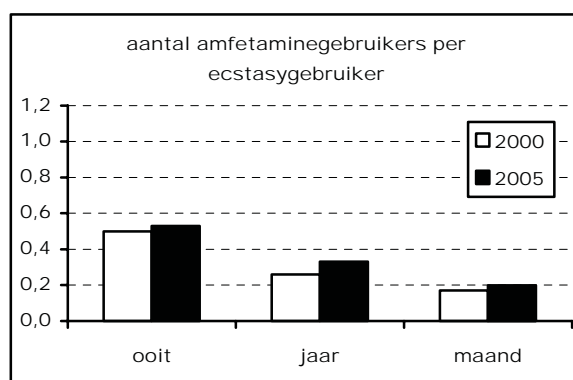
In een eerder Antenne onderzoek zagen we dat tussen 1995 en 2003 het cocaïnegebruik bij de clubbezoekers het ecstasygebruik bijna had ingehaald. Waren er in 1995 nog bijna tweeënhalv maal zoveel ecstasygebruikers als cocaïnegebruikers; in 2003 waren het er nog amper anderhalf maal zoveel.⁹⁷

Bij de cafébezoekers lag het gebruik van beide middelen in 2000 al dicht bij elkaar. In 2005 waren er iets meer huidige cocaïnegebruikers dan huidige ecstasygebruikers. Op basis van de panelstudie en de genoemde ontwikkeling bij clubbezoekers was dit fenomeen ook bij de cafébezoekers wel te verwachten, hoewel misschien niet in die mate die we hier zien. Vooruitlopend op de volgende paragrafen valt op dat het verschil in ooit-gebruik groter is dan het verschil in huidig gebruik.

5.4.2 amfetamine t.o.v. ecstasy

Het verschil tussen het aantal amfetamine- en ecstasygebruikers is tussen 2000 en 2005 ongeveer gelijk gebleven. Er zijn ongeveer tweemaal zoveel ecstasy ooitgebruikers als er amfetamine ooitgebruikers zijn. In het huidige gebruik is de verhouding ongeveer 5:1. Kortstondige oplevingen in de

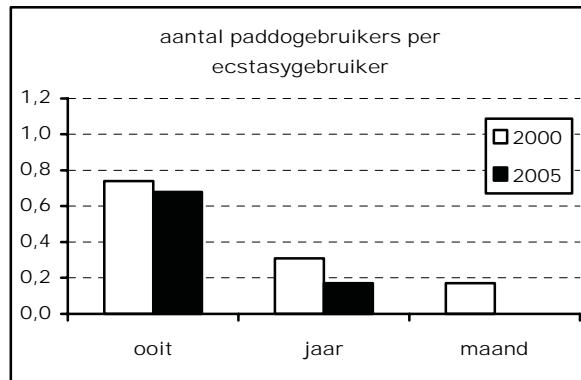
⁹⁷ Korf, Nabben & Benschop (2004).

populariteit van amfetamine bij bepaalde netwerken, zoals die in de panelstudie wel eens beschreven worden, zijn in dit beeld natuurlijk niet terug te vinden.

5.4.3 paddo s t.o.v. ecstasy

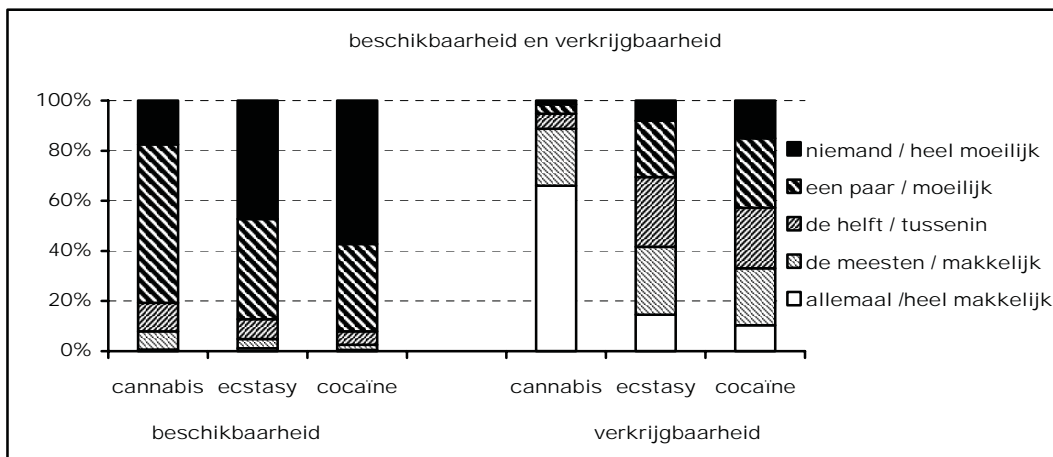
De populariteit van vooral het recente en huidige gebruik van paddo's is vooral sinds de meting in 2000 afgenomen ten opzichte van ecstasy. In 2000 was er op elke vijf huidige ecstasygebruikers één huidige paddogebruiker; in 2005 is er niet één meer.

De populariteit van paddo's daalt gestaag sinds de jaren negentig. Dit geldt echter vooral voor het huidige gebruik. Het (relatieve) aantal cafébezoekers dat ooit eens een keer met paddo's heeft geëxperimenteerd blijft ongeveer gelijk.

5.5 beschikbaarheid en verkrijgbaarheid

Een stijging in het middelengebruik gaat vaak gepaard met een toename van de beschikbaarheid en verkrijgbaarheid in de omgeving. Wij vroegen de cafébezoekers hoeveel mensen in hun vriendenkring cannabis, ecstasy of cocaïne gebruiken en hoeveel moeite het hen zou kosten deze middelen in hun omgeving te bemachtigen.

De meeste cafébezoekers (83%) kennen tenminste één persoon die cannabis gebruikt. Toch is blowen ook weer geen schering en inslag in de omgeving van

cafébezoekers: bij slechts 8% blowt meer dan de helft van de vrienden. Ecstasy wordt in iets meer dan de helft van de vriendenkringen gebruikt (53%), maar als het gebruikt wordt, dan is dat meestal door een paar van de vrienden en zelden door alle vrienden uit de groep. De beschikbaarheid van cocaïne in de vriendenkring van de cafébezoekers niet zo heel veel minder groot dan ecstasy. Iets minder dan de helft van de cafébezoekers (43%) heeft tenminste één vriend die cocaïne gebruikt. Ook bij cocaïne komt het zelden voor dat alle vrienden gebruiken.

De verkrijgbaarheid van cannabis wordt – gezien de coffeeshops terecht – ingeschat als (heel) makkelijk door bijna negen van de tien cafébezoekers. Ecstasy en cocaïne zijn daarbij vergeleken veel moeilijker te verkrijgen. Toch zou slechts een klein deel van de cafébezoekers het heel moeilijk vinden om ecstasy (8%) of cocaïne (15%) te bemachtigen.

Daar waar cocaïne ecstasy in het huidige gebruik heeft ingehaald, blijft het middel wat betreft beschikbaarheid en verkrijgbaarheid dus iets achter.

De hierboven beschreven gegevens over beschikbaarheid en verkrijgbaarheid gelden voor de totale groep cafébezoekers, ongeacht of ze het middel zelf gebruiken of niet. Het is niet verwonderlijk dat de huidige gebruikers onder de cafébezoekers meer mensen kennen die ook gebruiken en makkelijker aan de middelen (denken te) kunnen komen dan cafébezoekers die niet gebruiken of nooit gebruikt hebben. Toch valt op dat ook van degenen die nog nooit ecstasy hebben gebruikt, 38% mensen kent die het middel wel gebruiken en bijna een derde (31%) zegt (heel) makkelijk aan ecstasy te kunnen komen. Voor cocaïne is dat respectievelijk 27% en 23%.

5.6 prijzen

Populariteit van middelen kan zich ook uiten in de prijzen. In 2003 vroegen we de clubbezoekers in de survey voor het eerst naar de prijs van ecstasy en cocaïne. Er is dus nog geen sprake van een langdurige monitor van de markt, maar wellicht levert een vergelijking met de prijzen die de cafébezoekers van 2005 rapporteerden al wel aanwijzingen op.

Eén op de acht cafébezoekers heeft het afgelopen jaar ecstasy gekocht. Gemiddeld betaalden zij nog geen vier euro per pil. In 2003 betaalden clubbezoekers tussen de 3,- en 5,50 euro per pil, afhankelijk van de dealer en de afgenomen hoeveelheid. Bij de thuisdealer waren de pillen het goedkoopst; dealers in het uitgaansleven waren het duurst en gaven geen kwantumkorting. Aan de cafébezoekers is niet gevraagd waar zij de pillen kopen en in welke hoeveelheden,

zodat niet precies duidelijk is met welke prijs vergeleken moet worden. Het rekenkundig gemiddelde⁹⁸ van de prijzen uit 2003 (4,26 euro) is echter niet significant verschillend van het gemiddelde uit 2005 (3,73 euro).

Eén op de negen cafébezoekers heeft het afgelopen jaar cocaïne gekocht. Een gram cocaïne kost gemiddeld ongeveer 49 euro. Dit komt overeen met wat de clubbezoekers in 2003 gemiddeld betaalden. Ook bij cocaïne geldt echter dat de prijs afhankelijk is van de dealer en de afname.

6 samenvatting en conclusies

De survey is een vast onderdeel van de jaarlijkse monitor Antenne Amsterdam. Dit jaar is de survey uitgevoerd onder bezoekers van verschillende jongerencafés in het centrum van Amsterdam.

6.1 het onderzoek

In november 2005 zijn 1555 bezoekers van 22 cafés in de binnenstad benaderd voor deelname aan de Antenne survey naar uitgaan, alcohol- en middelengebruik bij jongeren en jongvolwassenen in Amsterdam. De cafés zijn verdeeld over vier typen: (1) grote mainstreamcafés op en rond het Leidseplein en Rembrandtplein die een breed publiek trekken en in het weekend vooral worden bezocht door jongeren 'uit de provincie'; (2) homocafés met een vrijwel uitsluitend mannelijk en verhoudingsgewijs wat ouder publiek; (3) studentencafés met een jong universitair publiek; en (4) hippe cafés met trendsettende en smaakmakende eind-twintigers en begin-dertigers uit de meer creatieve beroepsgroepen.

De uiteindelijke steekproef bestaat uit **408** respondenten (26%), ongeveer evenveel mannen als vrouwen, met een gemiddelde leeftijd van 27 jaar. Het bezoekerspubliek van de cafés is overwegend blank: nog geen 10% is van niet-westerse allochtone afkomst. Ruim de helft werkt en een derde combineert studie met een bijbaantje. Het gemiddelde opleidingsniveau is hoog: bijna de helft heeft HBO of

⁹⁸ Dit is het gemiddelde van alle antwoorden van de clubbezoekers. Hierbij is geen rekening gehouden met het marktaandeel van de dealers en koopgedrag van de kopers. Wanneer mensen vaker bij thuisdealers kopen en vaker grotere hoeveelheden afnemen, ligt het werkelijk gemiddelde dichter bij de 3 euro. Wanneer mensen vaker in het uitgaansleven kopen en in kleine hoeveelheden, ligt het werkelijk gemiddelde dichter bij de 5.50 euro.

universiteit afgerond. De meeste cafébezoekers zijn het ouderlijk huis uit en wonen alleen of met partner en/of kinderen.

Van een diffuse populatie als cafébezoekers in Amsterdam is het onmogelijk een representatieve steekproef te trekken. Ook wanneer de donkerbruine buurtkroegjes en de toeristische bezoekers buiten beschouwing worden gelaten, hou je een nog een onafzienbare groep met een enorme variatie aan kenmerken over. Toch vormen de respondenten in deze survey een heel aardige afspiegeling van het publiek dat in verschillende soorten jongerencafés in Amsterdam is te vinden.

6.2 middelengebruik

Hoewel meer dan de algemene bevolking, kennen de cafébezoekers geen zeer omvangrijk druggebruik. Zeker de helft van de cafébezoekers heeft nog nooit bekende harddrugs als ecstasy, cocaine of amfetamine gebruikt. Wat betreft cannabisgebruik wijken de cafébezoekers weinig af van hun leeftijdsgenoten in de algemene bevolking. Het is alcohol wat de klok slaat.

Er is niet één cafébezoeker die nog nooit alcohol heeft gedronken en op een enkeling na dronken ze ook de laatste maand nog alcohol. De meerderheid drinkt meerdere keren per week (52%) of zelfs dagelijks (7%). Gemiddeld worden er vijf glazen per gelegenheid gedronken. Mannen en jongeren onder de twintig zijn de grootste drinkers. De norm ligt hoog: in doorsnee vinden de bezoekers dat iemand pas bij 10 glazen te veel heeft gedronken. Voor automobilisten zijn ze echter strenger. Negen van de tien bezoekers vindt 0, 1 of 2 glazen het maximum als je auto moet rijden.

Hoewel de meeste cafébezoekers wel eens hebben gerookt, is minder dan de helft een huidige roker. Niet iedereen rookt evenveel of even vaak. Een kwart van de huidige rokers rookt niet dagelijks en één op de zes huidige rokers rookt wel dagelijks, maar niet meer dan 5 sigaretten. Een deel van de rokers is dus te typeren als gelegenhedsmroker ('feestroker') of matige roker. Anderzijds rookt één op de acht huidige rokers tenminste een pakje per dag.

Eén op de vijf cafébezoekers is huidige blower. De meesten blowen af en toe bij gelegenheden en roken dan 1 joint. Eén op de tien huidige cannabisgebruikers blowt dagelijks (3% van de cafébezoekers). Zij blowen ook relatief veel: gemiddeld 4 joints per dag.

Bij de illegale middelen staan ecstasy en cocaine aan top. Het gebruik van deze middelen is vergelijkbaar. Een kwart tot een derde heeft het middel ooit gebruikt en 7% á 8% gebruikte de afgelopen maand. Gebruik van een andere bekende 'partydrug' ligt zeker de helft lager. Eén op de zes cafébezoekers heeft ooit amfetamine gebruikt en 2% gebruikte de afgelopen maand. Het gebruik van poppers en viagra-achtige middelen komt door de inclusie van homocafés in de

steekproef nog wel voor, maar huidige gebruik van andere middelen als de narcotica GHB en ketamine, de hallucinogenen paddo's en LSD en de 'straatdrugs' heroïne en crack niet of nauwelijks.

De cafébezoekers zijn gemiddeld op hun 14e begonnen met drinken, op hun 15e met roken en op hun 17e met blowen. Gebruik van harddrugs begint gemiddeld na de pubertijd vanaf het 20e levensjaar. Uitgezonderd alcohol is niet iedereen die ooit begonnen is met gebruik daarmee doorgedaan. Bijna de helft van degenen die ooit hebben gerookt is daarmee gestopt en tweederde van degenen die ooit hebben geblowd hebben dat de afgelopen maand niet meer gedaan. Ook voor alle harddrugs geldt dat meer dan de helft van de ooit-gebruikers geen huidige gebruiker is. Met ecstasy is 40% van de ooit-gebruikers doorgedaan; met cocaïne 30%.

Wanneer we de verschillende subgroepen binnen de cafébezoekers vergelijken, dan komen twee grote lijnen naar voren: (1) de setting is de meest bepalende factor in alcohol- en druggebruik, en (2) binnen eenzelfde setting verdwijnt grotendeels het onderscheid tussen subgroepen. Van vrijwel alle middelen liggen de gebruikscijfers het hoogst bij bezoekers van hippe en/of homocafés. Daarentegen is er opvallend weinig verschil naar geslacht en etniciteit. Daar waar er in de algemene bevolking meestal grote verschillen zijn in middelengebruik tussen mannen en vrouwen en tussen westerse en niet-westerse jongeren, zijn die verschillen binnen dezelfde setting of 'scene' van het café nauwelijks terug te vinden.

6.3 probleemdrinken

Er bestaan verschillende definities voor excessief, onverantwoord, riskant, of problematisch drinken. Afgaande op louter hoeveelheden, drinkt tweederde respectievelijk de helft van de cafébezoekers meer dan het geadviseerde maximum van 2 á 3 glazen per dag of 5 glazen bij speciale gelegenheden. Combineren we hoeveelheid en frequentie dan is één op de drie cafébezoekers een zware drinker (wekelijks min. 6 glazen per gelegenheid) of riskante drinker (dagelijks of meermaals per week 4 of 5 glazen).

Probleemdrinken is in deze survey gemeten aan de hand van de Alcohol Use Disorders Identification Test (AUDIT). Met dit screeningsinstrument wordt op basis van de score op tien vragen over riskant drinkgedrag (hoeveelheid en frequentie), schadelijk drinkgedrag (negatieve gevolgen) en afhankelijkheidssymptomen (controleverlies) een risico niveau bepaald. Bij een score van meer dan 15 punten is er sprake van een (zeer) hoog risico op probleemdrinken. De meerderheid

van de cafébezoekers scoort onder dit niveau, hoewel zij wel scoren op riskant drinkgedrag. Alleen veel, vaak, of vaak veel drinken is echter niet voldoende om als probleemdrinker getypeerd te worden. Dit gebeurt eigenlijk pas wanneer afhankelijkheidssymptomen of andere negatieve consequenties worden ervaren. Eén op de acht cafébezoekers heeft een (zeer) hoog risico op probleemdrinken. Ook veel cafébezoekers (64%) zélf denken wel eens – zij het af en toe – dat zij overmatig drinken. Hoe meer ze drinken en hoe hoger hun score op de AUDIT, hoe meer de cafébezoekers zich zorgen maken over hun eigen gebruik. Toch zijn er ook onder de probleemdrinkers een aantal die zeggen zelden of nooit te denken dat ze te veel of te vaak drinken.

Wat betreft het alcoholgebruik op zich zagen we weinig verschil naar geslacht en etniciteit. Maar nu we meer specifiek naar drempelwaarden wat betreft hoeveelheid en frequentie kijken, scoren mannen bijna tweemaal hoger dan vrouwen en westerse cafébezoekers bijna tweemaal hoger dan niet-westerse bezoekers. De setting blijft ook bij problematisch drinkgedrag een grote rol spelen. Bezoekers van hippe cafés zijn het vaakst riskante, zware, of probleemdrinker; bezoekers van de mainstreamcafés het minst vaak.

6.4 uitgaan

De cafébezoekers zijn veelal vaste stappers. Gemiddeld gingen zij de afgelopen maand bijna 7 keer naar de kroeg. Naast cafés zijn ook discotheken of clubs, of feestjes bij vrienden thuis favoriete uitgaansgelegenheden. Tijdens de uitgaansnacht waarop de survey is uitgevoerd was vrijwel iedereen op stap met vriend(inn)en en/of partner.

Gevraagd naar hun mening over een toekomstig rookverbod in cafés, bleken huidige rokers vaker tegenstander dan huidige niet-rokers. Toch zijn de tegenstellingen niet absoluut: bijna de helft van de niet-rokers is tégen een rookverbod en bijna een kwart van de rokers is er v o o r.

Tijdens het uitgaan wordt veel – maar niet uitsluitend – alcohol gedronken. Eén op de tien cafébezoekers dronk fris en ook de helft van de drinkers wisselde alcohol blijkbaar af met frisdrank. De drinkers nuttigen gemiddeld 7 glazen alcohol. Bier en wijn zijn favoriet, gevolgd door sterke drank of cocktails/mixjes. Jongeren, vrouwen, niet-westerse bezoekers en bezoekers van mainstreamcafés bleven het vaakst nuchter tijdens het uitgaan, hoewel ook bij deze groepen de meerderheid alcohol dronk. Indrinken (alcohol drinken voordat je uitgaat) werd door 30% gedaan; gemiddeld 2.5 glas.

Het middelengebruik tijdens het uitgaan is beperkt. Nog geen 8% rookte hasj of wiet, 3% gebruikte ecstasy, 2% cocaine en één bezoeker gebruikte amfetamine. Een aantal van deze bezoekers gebruikten deze middelen ook voor het uitgaan. Een equivalent van het 'indrinken' ('inslikken' of 'insnuiven') komt dus wel voor, maar aangezien ze ook tijdens het uitgaan gebruiken, blijkbaar niet als reactie op de drugscontrole in de horeca.

Op basis van hun gebruik tijdens de uitgaansnacht onderscheiden we vier typen cafébezoekers:

- De **nuchteren** (11%), die geen alcohol drinken tijdens het uitgaan, niet blowen en geen stimulantia (ecstasy, cocaine of amfetamine) gebruiken.
- De **drinkers** (77%), die tijdens het uitgaan wel alcohol drinken, maar niet blowen of stimulantia gebruiken.
- De **blowers** (7%), die wel blowen, maar geen stimulantia gebruiken.
- De **peppers** (5%), die tijdens het uitgaan stimulantia gebruiken. Vrijwel alle peppers drinken ook opvallend veel alcohol (gemiddeld 3 glazen meer dan de drinkers).

Blowers en peppers vonden we vooral in de hippe en homocafés, nuchteren relatief vaak in de studenten en mainstreamcafés.

De helft van de cafébezoekers gaat na het uitgaan op de fiets naar huis. De rest gaat meestal lopen, met het openbaar vervoer, of laat zich naar huis brengen. Slechts 6% rijdt zelf met de auto naar huis. De helft van de automobilisten drinkt niet. Een kwart drinkt meer dan twee glazen alcohol en rijdt dus waarschijnlijk onder invloed naar huis. Dit komt neer op 2% van de cafébezoekers. Van de fietsers heeft 85% meer dan twee glazen alcohol op.

6.5 trends in gebruik en markt

Ook in 2000 waren cafébezoekers onderwerp van de survey in Antenne Amsterdam. De steekproef van vijf jaar geleden bevatte minder mannen en minder oudere bezoekers, wat waarschijnlijk samenhangt met het feit dat toen ook minder bezoekers van homocafés in de steekproef zaten. In het uitgaan zien we voornamelijk verschillen in de uitgaanslocaties: party's en feestjes bij vrienden thuis worden in 2005 veel meer bezocht dan in 2000. De favoriete drankjes tijdens het uitgaan zijn en blijven bier en wijn, maar vergeleken met 2000 zijn champagne en kant-en-klare mixjes populairder geworden.

De vergelijking 2000-2005 levert indicaties voor trends in middelengebruik, hoewel tussentijdse kortdurende hypes of dips gemist kunnen zijn. Bij de vergelijking is gecorrigeerd voor steekproefverschillen in achtergrondkenmerken. In het algemeen is het middelengebruik bij cafébezoekers in 2005 grotendeels onveranderd ten opzichte van 2000. Uitzonderingen hierop zijn een daling in het gebruik van pad-

do's en crack, maar deze middelen werden al heel weinig gebruikt. Belangrijkste uitzondering is echter toch het gebruik van tabak. Het aandeel rokers onder de cafébezoekers is de afgelopen vijf jaar gedaald.

Er zijn weinig robuuste verschillen in middelengebruik tussen mannen en vrouwen. Als er verschil is naar geslacht, dan zijn het meestal de mannen die een hoger gebruik kennen dan vrouwen. Dit komt het duidelijkst naar voren in het gemiddeld aantal glazen dat gedronken wordt en in het gebruik van poppers. Als er verschil is naar woonplaats, dan zijn het onveranderd de Amsterdammers die meer gebruiken dan cafébezoekers van buiten Amsterdam. Dit geldt voor ooitgebruik, maar ook vaak voor huidig gebruik. Omdat veel middelen in Amsterdam makkelijker beschikbaar zullen zijn dan in de provincie is dat wellicht niet zo verwonderlijk. Wat wel opvalt is dat ook het roken onder Amsterdammers meer voorkomt dan onder cafébezoekers van buiten de hoofdstad, terwijl tabak toch overal verkrijgbaar is. Voor vrijwel alle middelen zijn gebruikscijfers van bezoekers van hippe cafés hoger, met uitzondering van de poppers, die vooral door bezoekers van homocafés worden gebruikt. Etniciteit maakt nauwelijks verschil bij de cafébezoekers. Etniciteitsverschillen in middelengebruik die er zijn in de algemene bevolking (westerse personen drinken meer en hebben meestal ook meer ervaring met illegale middelen) zijn in de cafés niet terug te vinden. In de cafés zijn überhaupt weinig niet-westerse bezoekers te vinden. En degenen die er wel zijn lijken wat betreft alcohol- en druggebruik op hun westerse medebezoekers.

Het gebruik van cocaïne lag eigenlijk al in 2000 rond het niveau van het ecstasygebruik, maar heeft het in 2005 zeker ingehaald. Er zijn dus net zoveel cocaïnegebruikers als ecstasygebruikers onder de cafébezoekers. Ook bij de beschikbaarheid en verkrijgbaarheid van de middelen zien we grotendeels hetzelfde beeld. Of ze het middel nou zelf gebruiken of niet, bijna de helft van de cafébezoekers kent wel iemand die cocaïne gebruikt en een derde zegt makkelijk aan cocaïne te kunnen komen. Bij ecstasy liggen deze cijfers iets – maar niet veel – hoger. Bij ecstasy lijkt het aanbod de vraag bijna te hebben ingehaald. In de prijzen komt dit ook tot uitdrukking. Een gemiddelde ecstasypil kost inmiddels nog geen vier euro. Een gram cocaine kost een kleine 50 euro.

6.6 conclusie

Er wordt veel en vaak gedronken door de jongeren en jongvolwassenen die de Amsterdamse cafés bevolken. De omvang van het druggebruik hangt zeer nauw samen met de setting. Bezoekers van hippe en homocafés gebruiken meer, bezoekers van mainstream- en studentencafés minder. Naast cannabis, bestaat dat middelengebruik voornamelijk uit ecstasy en cocaïne. Lag het gebruik van deze

twee middelen vijf jaar geleden al dicht bij elkaar, nu lijken ecstasy en cocaïne inmiddels bijna onderling uitwisselbaar.

IV

PREVENTIE INDICATOREN

1	telefonische vragen	157
1.1	top 3.....	158
1.2	trends.....	159
2	vragen via internet.....	160
2.1	vragenstellers	161
2.2	welke middelen	162
2.3	vragenstellers per middel.....	163
2.4	vragenthema s	164
3	unity	164
3.1	bezoekers en middelengebruik	165
3.2	vragenstellers middelen en thema s.....	167
4	testservice	168
4.1	geanalyseerde ecstasymonsters	168
4.1.1	belangrijkste werkzame stof.....	169
4.1.2	hoeveelheid MDMA in tabletten	170
4.2	overige monsters.....	171
5	monsters uit discokluisjes	172
5.1	pillen.....	173
5.2	poeders.....	174
6	samenvatting en conclusies	175

De Preventie Indicatoren vormen een vast onderdeel van Antenne Amsterdam en behelzen vijf soorten gegevens: (1) telefonische vragen over gebruik en verslaving, (2) vragen die mensen via internet stellen, (3) informatie die verzameld is door Unity – een peer voorlichtingsproject van de Jellinek, (4) kwaliteit van drugs die bij de testservice worden aangeboden ('pillen testen'), en (5) gegevens over drugs uit de 'discokluisjes' waarin drugs worden gedeponereerd die in het Amsterdamse uitgaansleven bij het fouilleren worden afgepakt. Al deze gegevens zijn afkomstig van een selecte groep gebruikers of uit de omgeving van gebruikers. Desalniettemin kunnen de cijfers, en vooral veranderingen daarin, aanwijzingen verschaffen over verschuivingen in vraag en aanbod op de drugmarkt.

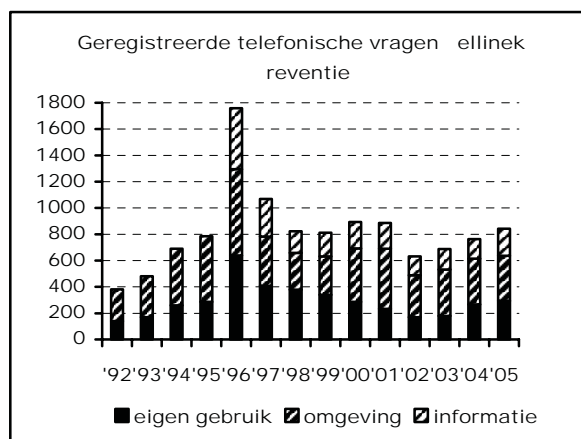
De tabellen behorende bij dit hoofdstuk zijn te vinden in bijlage C.

1 telefonische vragen

Vanaf 1992 heeft de Jellinek een telefonische informatie- en advieslijn. Iedereen die meer wil weten over alcohol, drugs en/of gokken kan (anoniem) bellen. De vragen lopen uiteen van verzoeken om een folder of cijfermateriaal tot problemen met eigen gebruik of dat van iemand uit de omgeving.

In 2005 werden in totaal **844** telefooncontacten geregistreerd.⁹⁹

De telefonische vragen zijn verdeeld in vragen over het **eigen gebruik** en vragen uit de **omgeving** (zoals partner, vriend of vriendin, bekende of familielid). Sinds 1996 wordt ook geregistreerd hoe vaak er om **informatie** wordt gevraagd – dergelijke vragen werden voorheen niet meegenomen. Meestal duren de gesprekken vijf á tien minuten. De gesprekken resulteren in het geven van advies of informatie(folder) (51%) en/of doorverwijzing naar de hulpverlening (54%). Niet alle telefoontjes komen uit Amsterdam; 31% belt van buiten de hoofdstad.

⁹⁹ Alleen telefonische contacten van de hulp- en advieslijn worden geregistreerd. In werkelijkheid beantwoordt de Jellinek natuurlijk veel meer vragen van mensen.

De dips in het geregistreerde aantal telefooncontacten – in 1997 en 2002 – zijn het gevolg van beperkingen in de bereikbaarheid van de telefoonservice.¹⁰⁰ Na 2002 zien we weer een stijging van het aantal telefoongesprekken.

Na een korte periode eind jaren negentig, waarin de vragen over het eigen gebruik in de meerderheid waren, komen sinds de eeuwwisseling de meeste telefonische vragen weer uit de omgeving van de gebruiker. Toen de Jellinek in 2000 de mogelijkheid creëerde om vragen te stellen via internet, zijn veel gebruikers overgestapt van de telefonische advieslijn naar de website. Het aandeel vragen van gebruikers zelf viel terug naar ongeveer een kwart van de telefonische vragen. Dit lijkt weer wat aan te trekken. Tegenwoordig gaat een derde van de vragen over het eigen gebruik. In 2005 kwamen **343** telefonische vragen vanuit de omgeving binnen, tegenover **293** over het eigen gebruik.

Door de jaren heen zijn het vooral meisjes en vrouwen die bellen voor hun omgeving. Hun aandeel schommelt tussen tweederde en driekwart. In 2005 komt 71% van de vragen uit de omgeving van een vrouw.

Bij vragen over eigen gebruik vormen de jongens en mannen een (krappe) meerderheid. In de jaren negentig steeg het aandeel vrouwelijke bellers naar ruim 50%, maar in 1999 zette een daling in. De laatste drie jaar lijkt hun aandeel weer iets toe te nemen. In 2005 is 45% van de bellers met vragen over eigen gebruik een vrouw.

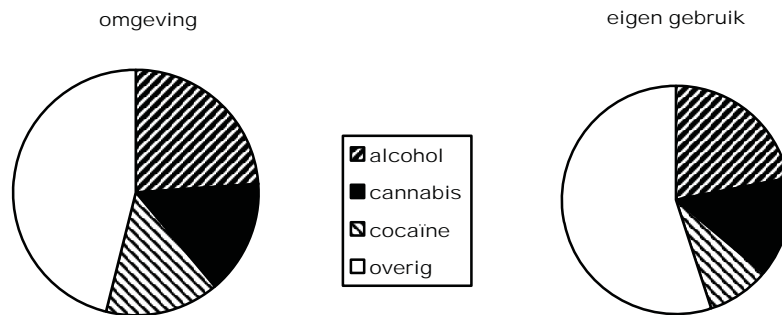
1.1 top 3

Over welke middelen gaan de telefonische vragen? Bij het eigen gebruik en de omgeving ziet de top 3 van 2005 er als volgt uit:

1. **Alcohol** staat sinds de allereerste Antenne Amsterdam van 1992 bovenaan bij de bellers uit de omgeving. Bij vragen over het eigen gebruik stond alcohol in 1992 nog op plaats drie, maar steeg in vier jaar tijd naar de eerste plaats. Al tien jaar is alcohol het meest bevroegde onderwerp.
2. **annabis** staat vanaf het begin afwisselend op de tweede of derde plaats. In 2005 is het weer nummer twee bij zowel vragen uit de omgeving als vragen van gebruikers zelf.

¹⁰⁰ In 1997 werd de bereikbaarheid teruggebracht van 20 uur per week naar 12 uur per week. Aanleiding hiervoor was de grote hoeveelheid tijd die de service in beslag nam en de introductie van twee landelijke telefoonlijnen (Drugs Informatielijn en Alcohollijn). In 2002 werd het aantal uren wederom teruggebracht naar 8 uur per week. Echter wel verspreid over meer dagen: van drie middagen van 4 uur naar vier dagdelen van 2 uur.

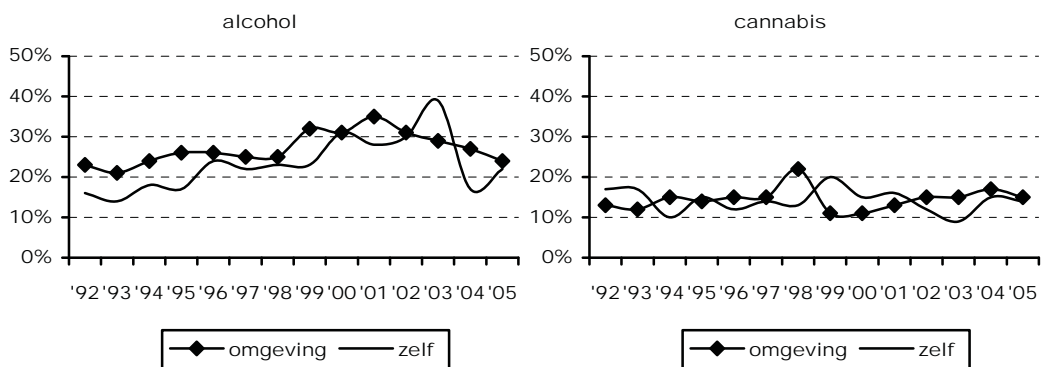
3. **cocaine** is sinds de eeuwwisseling erg opgekomen bij vragen uit de omgeving. In 2004 en 2005 is cocaine nummer drie. Bij de vragen van gebruikers zelf was cocaine vorig jaar van de derde plaats verdrongen door tabak vanwege een nieuwe behandeling voor zwaar verslaafde rokers. Dit jaar zijn de vragen over tabak echter weer vrijwel verdwenen en is cocaine terug in de top drie.

1.2 trends

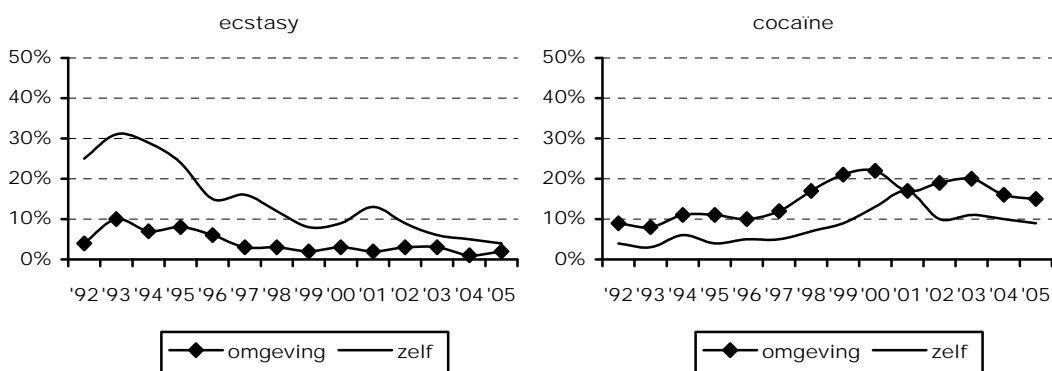
Bij **alcohol** was er sinds het begin een toename in de vragen over het eigen gebruik en vanuit de omgeving. Sinds 2001 is er bij de vragen uit de omgeving echter een duidelijke daling. De vragen van de gebruikers zelf laten (nog) geen duidelijke neergaande trend zien.

Bij **cannabis** is er sinds de eeuwwisseling een lichte stijging in de vragen uit de omgeving. Bij de gebruikers was er in eerste instantie juist een daling. In 2004 steeg het aandeel vragen over cannabis, maar in 2005 lijkt het weer gestabiliseerd.

Begin jaren negentig stond **ecstasy** nog aan top bij de telefonische vragen van gebruikers. Sindsdien stellen zij hier verhoudingsgewijs steeds minder vragen over en in 2000 verdween ecstasy uit de top 3. In tien jaar tijd verminderde het aandeel vragen over ecstasy met een factor vijf. In 2005 gaat het om 4% van de vragen van gebruikers en slechts 2% van de vragen uit de omgeving.

Het aandeel vragen over **cocaïne** verdubbelde in de jaren negentig. De laatste jaren is het beeld wat grillig, maar lijkt er een lichte daling waarneembaar. Bij cocaïne valt op dat er vrijwel altijd meer vragen komen uit de omgeving dan van gebruikers zelf. Bij ecstasy is dat juist andersom.

Afgezien van een korte piekperiode begin jaren negentig, staan vragen over **gokken** op een constant laag niveau. Elk jaar blijven **opiaten** (heroïne, methadon, opium) een stuk of tien á twintig vragen van gebruikers en hun omgeving opleveren. **Medicijnen** – pijnstillers, slaap- en kalmeringsmiddelen – blijven ook een bron van vragen voor een klein, maar constant aantal van vooral gebruikers. Over **tripmiddelen** (LSD, paddo's) kwamen uit de omgeving nooit veel vragen en ook gebruikers zelf stellen er de laatste jaren steeds minder vragen over. Over **amfetamine** worden al jaren zeer weinig vragen gesteld.

Relatief veel vragen (rond de 10%) gaan over **combinaties** van verschillende middelen. Het betreft hierbij vooral combinaties van alcohol of cocaïne met andere middelen, of de combinatie van alcohol en cocaïne onderling.

2 vragen via internet

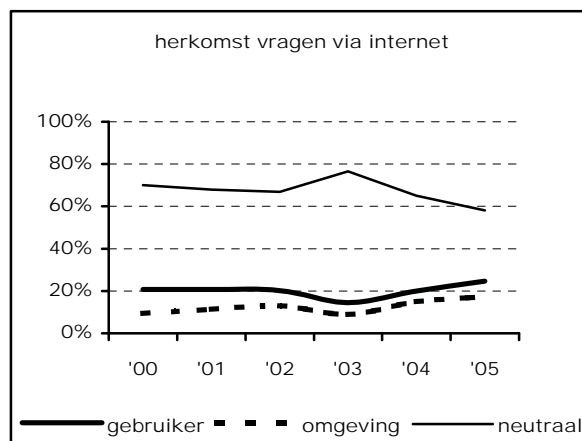
Sinds 2000 kunnen ook via internet vragen worden gesteld aan medewerkers van de Jellinek. Deze service is 24 uur per dag toegankelijk en heeft een meer anoniem karakter dan de telefonische advieslijn, maar er is geen direct antwoord op

de vraag mogelijk.¹⁰¹ Na de lancering en daaropvolgende media-aandacht kwamen in 2001 ruim 1500 hulp- en adviesvragen binnen via de website. Sindsdien neemt het aantal vragen echter af. In 2005 zijn **540** internetvragen geregistreerd.¹⁰² Ten opzichte van 2001 is dat een daling met een factor drie. Voor het eerst sinds de start van de website zijn er in 2005 meer vragen binnengekomen via de telefoonservice dan via internet. Dit komt waarschijnlijk door de doorlopende uitbreiding en actualisering van de site. Vragenstellers kunnen veel informatie vinden onder één van de vele thematisch gerangschikte rubrieken op de site of onder vraag en antwoord, met antwoorden op veelgestelde vragen (A's). Alleen wanneer de vragensteller daar zijn/haar antwoord niet kan vinden, wordt de mogelijkheid geboden een specifieke vraag te stellen. Daarnaast heeft de explosieve groei van blogs (weblogs: dagboeken op internet) en internetfora, waar gebruikers informatie en ervaringen kunnen uitwisselen, waarschijnlijk ook bijgedragen tot de daling van het aantal internetvragen.¹⁰³

2.1 vragenstellers

In tegenstelling tot de telefonische vragen – waarbij enkele standaardgegevens van de beller worden genoteerd – is bij de internetvragen zeer weinig bekend over de vragenstellers. Tenzij de vragensteller het expliciet vermeld, blijft het geslacht bijvoorbeeld onbekend.

Of de vraag handelt over het gebruik van de vragensteller zelf of niet, blijft ook vaak onduidelijk. Voor zover bekend gaat een kwart van de vragen over het **eigen gebruik** en ongeveer één op de zes vragen over gebruik in de **omgeving** van de vragensteller. Bij de telefoonservice worden daarnaast vragen om informatie apart geregistreerd, maar dat onderscheid is bij de internetservice niet mogelijk. Het merendeel van de vragen is **neutraal** gesteld. Deze betref-

¹⁰¹ Over het algemeen krijgt de vragensteller binnen vijf werkdagen bericht.

¹⁰² Hierbij zijn aperte dubbels van ongeduldige vragenstellers en binnengekomen berichten die geen vragen om informatie of advies inhouden (bijvoorbeeld technische vragen en problemen of opmerkingen over de site) als altijd buiten beschouwing gelaten.

¹⁰³ In Nabben, Uaak & Korf (2005b) wordt beschreven welke rol dergelijke websites hebben gespeeld in de verspreiding van informatie over het middel Explosion.

fen enerzijds informatieverzoeken ten behoeve van werkstukken of scripties, anderzijds vragen waarbij de achtergrond niet duidelijk is. Uit de algemene beoordelingen (Wat gebeurt er als je ?) is niet te achterhalen of het een algemene vraag is (het equivalent van een informatieve vraag bij de telefoonservice), of een vraag van een gebruiker of uit de omgeving van een gebruiker.

Voor zover te achterhalen komen er dus verhoudingsgewijs meer vragen van gebruikers dan vanuit hun omgeving. Voor de telefoonservice geldt het omgekeerde. Dit verschijnsel zien we al sinds we in 2000 begonnen met de analyse van internetvragen. Ondanks de eerder geconstateerde toename van het aandeel gebruikersvragen bij de telefoonservice heeft bij de gebruikers het internet nog steeds de voorkeur.

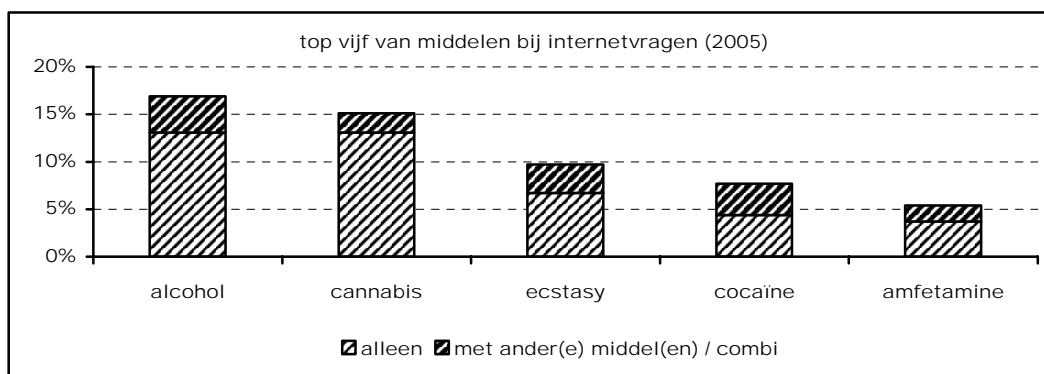
2.2 welke middelen

Niet alle internetvragen gaan over een bepaald middel, maar bijvoorbeeld over drugs of verslaving in het algemeen, of over een brede categorie (harddrugs). Ook zijn er vragen die niet (alleen) over een bepaald middel maar (ook) over gedrag gaan, bijvoorbeeld gokken (7x) of internet- (4x), seks- (1x), of telefoonverslaving (1x). Toch blijft er nog een lange lijst over met (combinaties van) middelen.

Net als bij de telefonische vragen staan alcohol en cannabis aan top. Daarentegen scoort ecstasy hoger bij de internetvragen. De top 5 van middelen is al vier jaar onveranderd:

- **Alcohol** staat op de eerste plaats. Ongeveer één op de vier alcoholvragen gaat ook over andere middelen.
- **cannabis** bezet de tweede plaats. Bij deze vragen gaat het verhoudingsgewijs vaak over cannabis alléén.
- **Ecstasy** stond in het begin nog op de eerste (2001) of tweede (2000) plaats, maar komt de laatste jaren op plaats drie.
- **cocaïne** blijft op de vierde plaats. Het betreft hier alleen vragen over cocaïnepoeder; er zijn geen vragen gesteld over gekookte coke of crack.
- **Amfetamine** was in 2001 en 2002 verdrongen uit de top 5 door GHB, maar het middel staat de laatste drie jaar weer op de vijfde plaats.

Het aantal vragen over ecstasy en cocaïne liggen de laatste jaren dicht bij elkaar, maar cocaïne heeft ecstasy bij de internetvragen (nog) niet ingehaald. Terwijl bij de telefoonservice vragen over ecstasy eigenlijk nauwelijks meer voorkomen, komen bij de webservice nog wel redelijk wat vragen.

Na deze top 5 scoren de volgende middelen relatief hoog:

- Geneesmiddelen (30x)¹⁰⁴
- Opiaten (17x)¹⁰⁵
- Tabak (12x)
- GHB (11x)
- Paddo's (5x)

De volgende middelen leverden dan nog 1 á 2 vragen op: adrenaline, after-E, anabolen, cafeïne, ecodrugs, ephedra, Explosion (methylone), gas, lachgas, lijm, lsd, parfum, poppers, smart, en stackers.

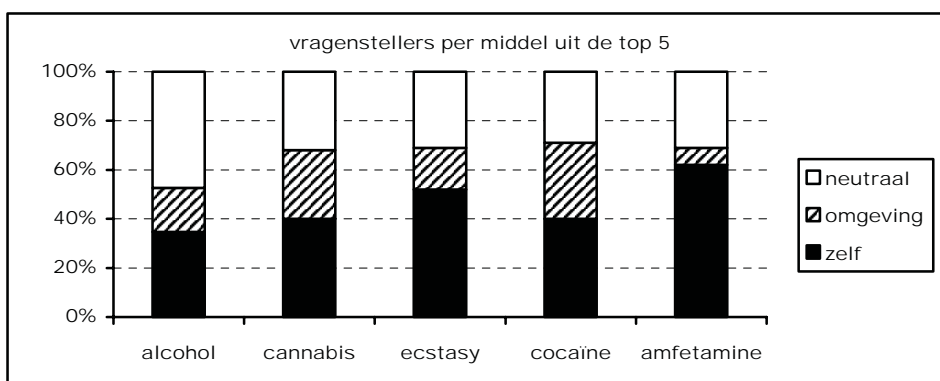
Net als vorig jaar zijn er in 2005 opvallend veel vragen over geneesmiddelen. Meer zelfs dan over amfetamine, maar het merendeel van de vragen gaat niet over het geneesmiddel alleen. Onderwerp van de meeste vragen is de wisselwerking tussen medicijnen en andere middelen (alcohol, cannabis, ecstasy, cocaine). Het aantal vragen over GHB neemt af, maar het middel verdwijnt niet helemaal uit de internetvragen. Opiaten en tabak blijven elk jaar weer vragen opleveren.

2.3 vragenstellers per middel

Bij de telefoonservice komen meer vragen uit de omgeving van gebruikers dan van gebruikers zelf, maar bij de internetvragen is andersom. Voor alle middelen, vooral ecstasy en amfetamine, geldt dat gebruikers vaker de vragenstellers zijn dan de omgeving.

¹⁰⁴ Antibiotica, antidepressiva, anti-epileptica, bloedverdunners, dermatologische middelen, eetlustremmers, pijnstillers, slaap- en kalmeringsmiddelen, verslavings- of ontwenningmiddelen (Antabus, Campral, Refusal, Zyban), D M (aanwezig in sommige hoestmedicatie), en Ritalin.

¹⁰⁵ Heroïne, morfine, opium, methadon, en Tramadol (een synthetisch opiaat).

2.4 vragenthema s

Vanaf de start van de website is ongeveer de helft van de internetvragen **informatief**. Dit zijn vaak algemene vragen als 'Wat is de definitie van alcoholisme?' of 'Wat is een Calvin Klein?'. En vragen over bijvoorbeeld drugsbeleid, gebruikscijfers of voorlichtingsmateriaal. Daarnaast zijn er **medische** vragen over de invloed van middelengebruik op zwangerschap of (anti)conceptie, over de eerder al genoemde wisselwerking met medicijngebruik, over bloed- en urinetesten, over lichamelijke klachten na gebruik, etcetera. Het aandeel medische vragen via internet is verdubbeld sinds de start in 2000. In 2005 is ruim een derde van de vragen van medische aard. Het groeiend aantal vragen over geneesmiddelen is hier waarschijnlijk debet aan. Ongeveer één op de zes internetvragen gaan over **hulp** of behandeling (zowel vanuit de omgeving als vanuit gebruiker zelf). De internetvragen over **gebruik** (o.a. dosering en gebruikswijze) zijn drastisch afgenomen. In 2000 ging bijna een vijfde van de vragen nog over gebruik; in 2005 is het nog slechts 1%. Ten slotte komen vragen over de **markt** (beschikbaarheid, prijs en kwaliteit van middelen) sinds het begin van de webservice al weinig voor.

3 unity

In 2005 was Unity aanwezig op 73 party's. Ter vergelijking: in 2004 waren dat er 39 en het jaar daarvoor nog 26. Ongeveer de helft van die party's vond plaats in en rond Amsterdam. Daarnaast bezocht Unity party's en festivals in clubs, voetbalstadions, evenementengebouwen, festivalterreinen, recreatiestranden en pretparken door het hele land. Het aantal bezoekers van de party's loopt uiteen van enkele honderden tot tienduizenden. In het geval van Parkpop, waar Unity ook aanwezig was, zelfs honderdduizenden. In totaal waren er meer dan een miljoen

mensen aanwezig op de party's waar Unity met een alcohol- en drugsinfostand aanwezig was. De stand werd druk bezocht: 6358 bezoekers vulden er een vragenlijst over eigen gebruik in en 902 gesprekken kwamen tot stand.

unity

Unity is een vrijwilligersgroep van de Jellinek die bestaat uit jongeren die bezoekers op party's voorlichting geven over verantwoord alcohol- en druggebruik. Daarnaast let Unity er op of de voorzieningen op de party's – zoals gratis drinkwater, schone toiletten en een rustig hoekje om even uit te rusten – in voldoende mate aanwezig zijn. Eventueel ontstane problemen of gevaarlijke situaties tijdens feesten worden gecommuniceerd naar de feestorganisator. Ook heeft Unity contact met de EHBO en security die aanwezig is op feesten. Zo wordt gestreefd naar een zo veilig mogelijk feest.

De vrijwilligers dragen herkenbare T-shirts geheel in stijl van hun leeftijdsgenoten en hebben een aparte stand tijdens de feesten die ze in de sfeer van het feest aankleden. De Unity stand staat meestal op een rustiger deel van de party, tussen andere marktkraampjes waar eten, kleding en accessoires verkocht worden. In de stand liggen folders van de Jellinek en het Trimbos-instituut met informatie over verschillende middelen (alcohol, tabak, cannabis, ecstasy, cocaine, e.d.), flyers over testen, condooms, snoep en fruit. Daarnaast liggen er drugs- en alcoholquizen en vragenlijsten over gebruik die de bezoekers in kunnen vullen. In gesprekken worden specifieke vragen van bezoekers beantwoord en worden tips en adviezen gegeven over verantwoord gebruik van alcohol en drugs.

3.1 bezoekers en middelengebruik

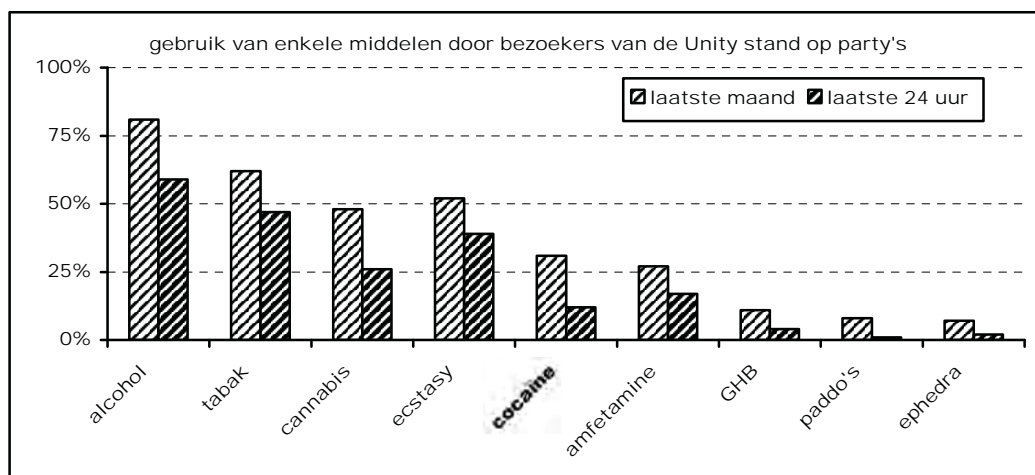
De bezoekers die een vragenlijst ingevuld hebben zijn grotendeels jongens en mannen (71%). De gemiddelde leeftijd is 23.3 jaar. In de vragenlijst is niet gevraagd naar etniciteit. In hoeverre deze groep wat betreft achtergrondkenmerken representatief is voor het totale bezoekerspubliek is niet bekend. Wat betreft middelengebruik valt niet te verwachten dat zij representatief zijn. De Unity stand zal waarschijnlijk vooral (actuele) gebruikers aantrekken, terwijl het in eerder onderzoek op party's geen enkele moeite kostte ook niet-gebruikers te vinden.¹⁰⁶ De praktijk van Unity leert echter ook dat er zowel bezoekers zijn die weinig of geen drugs hebben gebruikt, als zeer ervaren consumenten. Met andere woorden: de cijfers over middelengebruik kunnen we niet zomaar generaliseren naar alle bezoekers.

De meeste bezoekers van de Unity stand drinken alcohol en bijna tweederde rookt. Ongeveer de helft heeft de afgelopen maand ecstasy gebruikt en geblowd.¹⁰⁷ Een derde heeft cocaïne gebruikt en een kwart amfetamine. De laatste

¹⁰⁶ Benschop, Rabes & Korf (2002).

¹⁰⁷ Gebruik in de afgelopen maand is inclusief gebruik in de laatste 24 uur.

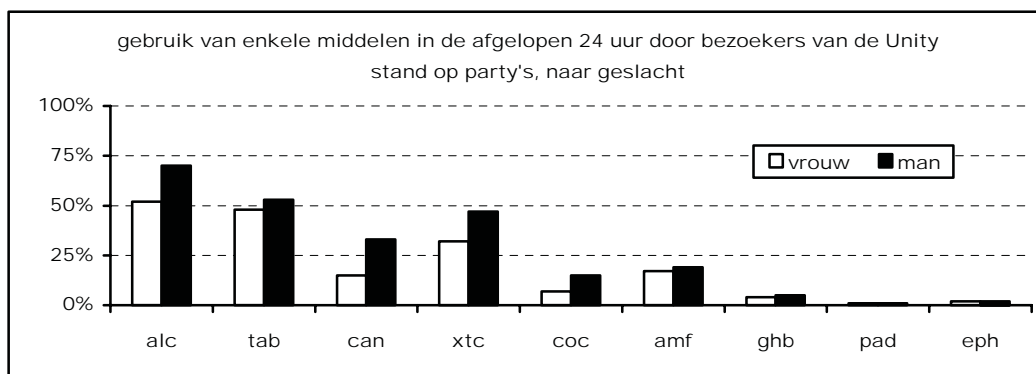
24 uur (dus niet noodzakelijkerwijs tijdens de party) hebben zes op de tien bezoekers alcohol gedronken. Iets minder dan de helft heeft gerookt en een kwart heeft geblowd. Van de illegale middelen wordt ecstasy het meest gebruikt. In de afgelopen 24 uur gebruikte 17% amfetamine en 12% cocaïne, terwijl ecstasy tenminste twee á driemaal hoger scoort (39%). Een tiende heeft de afgelopen maand GHB gebruikt en ongeveer de helft daarvan in de afgelopen 24 uur. Voor het gebruik van paddo's en ephedra liggen de cijfers nog iets lager.

In vergelijking met de resultaten van 2004, scoren alcohol, tabak en cannabis lager als het gaat om gebruik in de laatste 24 uur. De gebruikscijfers van ecstasy, cocaïne en amfetamine zijn vergelijkbaar.

Deze gegevens bevestigen het beeld dat drugsgebruik van partybezoekers – naast drinken, roken – vooral bestaat uit stimulantia, en dan met name ecstasy. Net als vorig jaar scoort het gebruik van ecstasy voor en/of tijdens de party's driemaal zo hoog als cocaïne. Het cocaïnegebruik zal op de ene party hoger liggen dan op de andere, maar in het algemeen zien we op de party's cocaïne ecstasy (nog) niet inhalen. Cocaïne wordt meer als clubdrug dan als partydrug getypeerd.

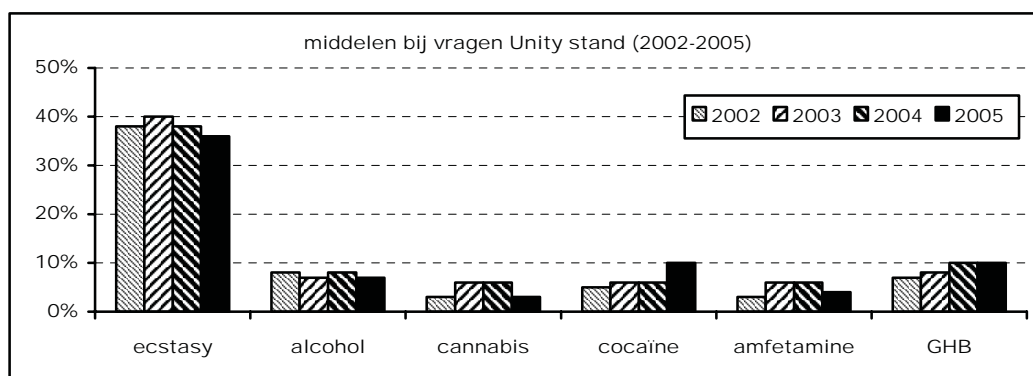
Kijken we naar geslacht, dan blijken de vrouwelijke bezoekers van de Unity stand de afgelopen 24 uur over het algemeen minder middelen te hebben gebruikt dan de jongens en mannen. De verschillen zijn het grootst voor alcohol cannabis, ecstasy en cocaïne. Wat betreft leeftijd is er geen eenduidig beeld van midde-
 lengebruik te zien.

3.2 vragenstellers middelen en thema s

Bij de 903 gesprekken die bij de Unity stand plaatsvonden naar aanleiding van een specifieke vraag van een bezoeker, was in driekwart van de gevallen de **vragensteller** een man. Zoals te verwachten heeft het grootste deel van de vragen (79%) betrekking op eigen gebruik; in 5% van de vragen gaat het over gebruik in de omgeving van de vragensteller en 16% van de vragen zijn algemeen informatief. Dit is vergelijkbaar met voorgaande jaren.

De **middelen** waarover vragen worden gesteld zijn deels dezelfde als voorgaande jaren. In de drie jaar dat we deze gegevens verzamelen, gaan ongeveer vier op de tien vragen over ecstasy. Het aandeel ecstasyvragen lijkt iets te dalen. Alcohol beslaat al vier jaar ongeveer 7% van de vragen. Het aandeel vragen over cocaïne is vergeleken met vorig jaar echter bijna verdubbeld naar 10%. Het aandeel vragen over cannabis en amfetamines is daarentegen wat gedaald en het aandeel vragen over GHB bleef stabiel. Alle overige vragen zijn zeer algemeen of behelzen een veelheid aan verschillende middelen. Hierbinnen vallen de vragen over ketamine op (5%); hierover werden meer vragen gesteld dan over amfetamine of cannabis.

Wat betreft de **thema's** van de vragen scoort basisinformatie over middelen het hoogst met 17% (vorig jaar op de derde plaats). Op de tweede plaats komen langere termijn risico's (14%), gevolgd door vragen over de werking en de effecten van een middel (10%). Daarna komen vragen over combigebruik (9%), het testen van drugs (8%), medische vragen (7%), vragen over dosering en frequentie (7%) en vragen over de kwaliteit van drugs (5%). Andere vragen als vragen over politiek, problemen met gebruik, 'prepair en repair', verkeer, aantoonbaarheid in urine en dergelijke worden weinig gesteld.

4 testservice

Vanaf 1989 laat de Jellinek in het laboratorium de kwaliteit van ecstasymonsters analyseren. Vanaf 1993 gebeurt dat in het kader van het landelijke DIMS-project.¹⁰⁸ Aanvankelijk gingen alle monsters in hun geheel naar het laboratorium. Tegenwoordig wordt eerst een zogenoemde 'kantoortest' gedaan, waarvoor een klein beetje van de pil (of poeder of vloeistof) nodig is. De aanbieders van pillen krijgen bij de Jellinek, indien mogelijk, naar aanleiding van een kantoortest direct de uitslag te horen. Geeft de kantoortest geen uitsluitel, dan kan de aanbieder het monster weer meenemen of het naar het laboratorium laten sturen. Aanbieders moeten dan ongeveer een week wachten tot de laboratoriumresultaten bekend zijn en zij krijgen hun monsters niet meer terug.

De hieronder besproken resultaten zeggen uitsluitend iets over de bij de Jellinek aangeboden monsters. De geanalyseerde monsters geven dus niet zonder meer een representatief beeld van de totale Amsterdamse ecstasymarkt. Desalniettemin kunnen de testresultaten wel als een graadmeter voor ontwikkelingen op de Amsterdamse ecstasymarkt gelden. Verderop in dit hoofdstuk zullen we een vergelijking maken met de gegevens over ecstasy uit de zogenaamde 'discokluisjes'.

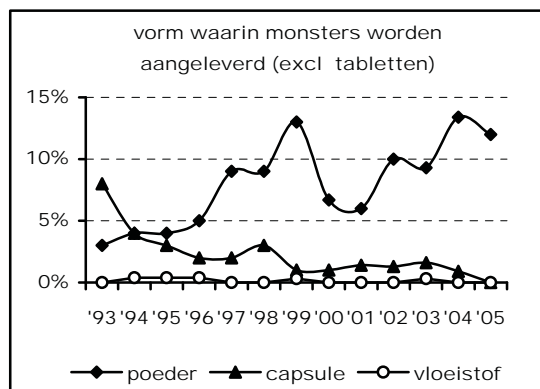
4.1 geanalyseerde ecstasymonsters

In 2005 heeft de Jellinek in totaal **211** monsters getest die werden aangeboden als ecstasy (of MDMA). Dit is minder dan ooit tevoren.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Bouma, van Dijk & Niesink (2004), Korf, Benschop & Brunt (2003b), Mensink & van Kampen (1997), Spruit (1999).

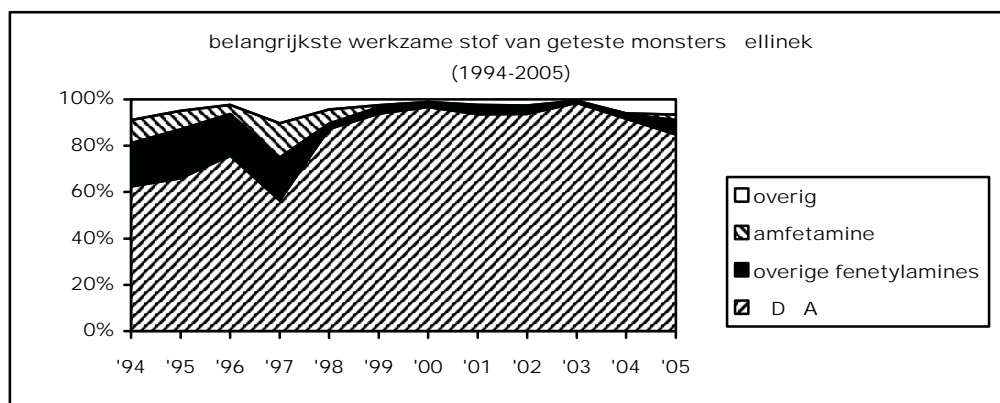
¹⁰⁹ Sinds halverwege de jaren negentig – toen er nog ruim duizend pillen getest werden – is het aantal aangeboden monsters (met een kleine opleving in 2003 en 2004) gestaag gedaald.

Het overgrote deel van de monsters bestaat uit tabletten (88% in 2005). Het aandeel poedermonsters (inclusief enkele kristallen) laat een golfbeweging zien. Het eind van de jaren negentig vertoont een piek, net als 2004. Het aandeel poeder in 2005 zit hier vlakbij (12%). Ecstasy-monsters in capsulevorm kwamen vrijwel alleen in de jaren negentig voor. Sinds de eeuwwisseling zijn capsules en vloeibare ecstasy-monsters niet of nauwelijks aangetroffen.

4.1.1 belangrijkste werkzame stof

Van juli 1993 tot en met december 2005 zijn in totaal 6.780 als ecstasy aangeleverde monsters getest. Elk jaar bevatte het grootste deel 'echte' ecstasy, dat wil zeggen **MDMA**. Met name in de beginjaren zagen we wel schommelingen. De laatste dip was in de tweede helft van 1997, toen minder dan de helft van de monsters als belangrijkste werkzame stof MDMA bevatte.¹¹⁰ In het eerste kwartaal van 1998 was er echter al een duidelijke kentering en sindsdien bevat zelfs een groter percentage monsters dan ooit te voren MDMA. In 2005 bevat **85** van de monsters MDMA. Voor het eerst in zeven jaar minder dan 90%. Vergeleken met voorgaande jaren bevatten meer monsters andere fenetylamine en amfetamine. Het gaat hier echter om kleine aantallen (13x fenetylamine, 5x amfetamine), dus lijkt het nog wat vroeg om te spreken van vertroebeling van de markt.

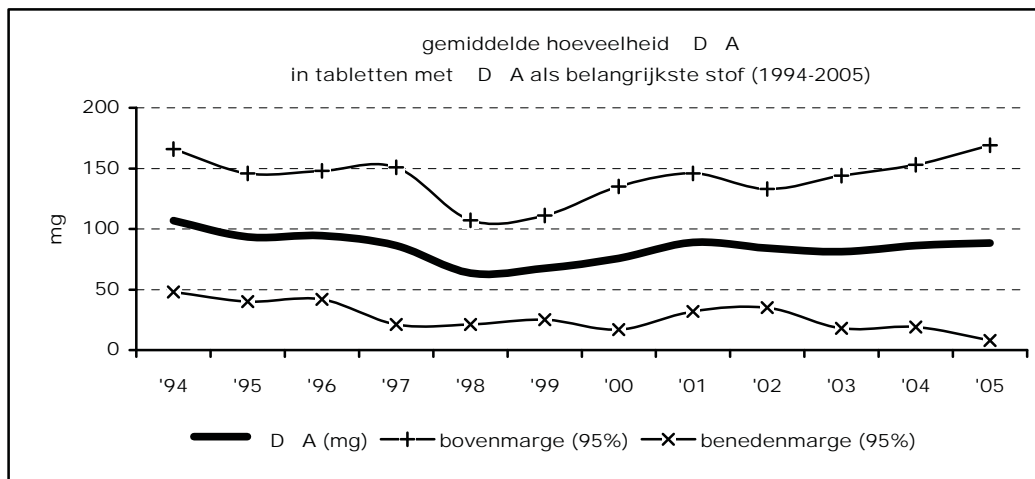
¹¹⁰ De belangrijkste verklaring hiervoor was dat in 1997 landelijk grote partijen grondstoffen en oplosmiddelen voor de productie van MDMA, zoals PMK, in beslag werden genomen.

In de monsters met MDMA als belangrijkste werkzame stof is dit overigens nog steeds meestal de enige werkzame stof. Slechts 10 van de 181 MDMA monsters in 2005 waren verontreinigd met MDEA (4x), cafeïne (4x), MDA (1x) en mCPP (1x)¹¹¹.

Tot 1997 was **MDEA** de meest voorkomende aan MDMA verwante stof. Sindsdien is dit middel volgens de testresultaten vrijwel geheel van de Amsterdamse markt verdwenen. In enkele monsters komt MDEA nog voor naast MDMA, in 2005 bevatte één ecstasymonster uitsluitend MDEA. **MDA** is vanaf het begin altijd wel aanwezig geweest, maar nooit meer dan in 3% van de monsters. In 2005 is in 6% MDA de belangrijkste (vaak enige) werkzame stof. De toekomst moet uitwijzen of dit een eenmalig afwijking is of het begin van een opwaartse trend. In 2005 is in 2% van de ecstasymonsters **amfetamine** aangetroffen. Iets meer dan voorgaande jaren, maar nog lang niet het niveau van halverwege jaren negentig.¹¹² Andere stoffen die zijn aangetroffen in monsters die als ecstasy waren gekocht zijn mCPP (3x), methamfetamine (3x) en cafeïne (1x).

4.1.2 hoeveelheid MDMA in tabletten

Door de jaren heen loopt de hoeveelheid MDMA, bij de tabletten met MDMA als belangrijkste werkzame stof, uiteen van nog geen 10 milligram tot meer dan 200 milligram. In 2005 bevat de laagst gedoseerde pil 5 mg MDMA; de hoogste dosis is 180 mg.

¹¹¹ meta-chloor-phenyl-piperazine.

¹¹² Tijdens de dip in 1997 was de forse stijging van ecstasymonsters met amfetamine als belangrijkste werkzame stof het meest opmerkelijk. Daarna verdween amfetamine al weer snel uit de ecstasymonsters.

De gemiddelde hoeveelheid MDMA in tabletten daalde tussen 1994 en 1998 van 107 mg naar 64 mg. Tussen 1998 en 2001 steeg de gemiddelde dosis vervolgens weer. De laatste vijf jaar schommelt die rond de 80 á 90 mg. In 2005 bevatten de tabletten met MDMA gemiddeld **88 mg** van deze stof. De spreiding neemt de laatste jaren behoorlijk toe: 95% van de tabletten in 2005 bevatte tussen de 8 en 169 mg MDMA.¹¹³

In juni 2005 meldde het landelijke Drugs Informatie en Monitoring Systeem (DIMS) een toename van het percentage hooggedoseerde ecstasy pillen (meer dan 140 mg MDMA). In 2004 ging het om 10%; in 2005 is dat gedaald naar 8%.¹¹⁴ In Amsterdam is het aandeel hooggedoseerde pillen gestegen van 9% in 2004 naar 13% in 2005. De landelijke cijfers zijn echter niet goed te vergelijken met de Amsterdamse testuitslagen omdat landelijk alleen de in het laboratorium geanalyseerde monsters worden gerapporteerd, terwijl voor Amsterdam ook de resultaten van de kantoortesten worden meegenomen. Desondanks kan men concluderen dat, hoewel de gemiddelde dosering dus redelijk stabiel blijft, men ook op de Amsterdamse markt op zijn hoede zijn voor 'zware' pillen. Misschien des te meer omdat er ook steeds meer 'lichte' pillen de ronde doen.

4.2 overige monsters

Bij de testservice van de Jellinek zijn ook 104 andersoortige monsters aangeleverd, waaronder relatief veel cocaïne.

Van de 42 monsters die waren gekocht als **cocaïne**, bevatten er 5 dit middel niet.¹¹⁵ De overige monsters bevatten tussen de 22% en 88% cocaïne, met een gemiddelde zuiverheid van 61%. Bij het merendeel (70%) zijn ook cocaïnebijproducten aangetroffen. Zeven cocainemonsters waren verontreinigd met diltiazem, fenacetine en/of procaïne.

In onderstaand schema een overzicht van de testresultaten van de overige monsters.

Aangeleverd als	Testresultaten
16x amfetamine	5x amfetamine (2%-56%) 10x amfetamine (1%-66%) met cafeïne (7%-83%) en/of methamfetaminebijproducten 1x geen werkzame stof

¹¹³ Het 95% betrouwbaarheidsinterval wordt geschat op het gemiddelde plus of min 1,96 maal de standaarddeviatie.

¹¹⁴ DIMS (2005), DIMS (2006).

¹¹⁵ Deze monsters bevatten lidocaïne, fenacetine, procaïne of helemaal niets.

13x GHB/GBL	12x GHB (28%-51%) 1x GBL (5%)
6x LSD	6x LSD (nihil-252 mic)
2-CB	2-CB
basecoke	cocaine, basecoke, niets
explosion	MDMA, niets
joyce	4-methylaminorex
ketamine	ketamine
MDA	MDA
MDA + MDMA	MDA
methamfetamine	MDMA
speed + MDMA	methamfetamine
onbekend	MDMA, noscapine

Het aantal aangeboden cocainemonsters blijft stijgen. In 2005 zijn er meer cocaïmonsters aangeboden dan een jaar eerder, terwijl het totaal aantal monsters daalde. Het aantal amfetamine- en GHB-monsters ligt lager dan een jaar geleden. Elk jaar worden wel enkele bijzondere stoffen aangetroffen bij de aangeleverde monsters, dit jaar is het joyce.¹¹⁶ Het gaat hier om uitzonderingen; afgaande op de panelstudie nemen dergelijke middelen een marginale plek in op de Amsterdamse drugsmarkt.

5 monsters uit discokluisjes

Sinds enkele jaren staan er bij de ingang van clubs en discotheken op en rond het Rembrandtplein en het Leidseplein kluisjes, waar bij fouillering aangetroffen drugs in worden gedeponereerd. Deze drugs worden dan door de politie in beslag genomen. Vervolgens draagt de politie, volgens een nauwkeurig protocol, de in beslag genomen drugs over aan de Jellinek, zodat zij kunnen worden geanalyseerd in het kader van DIMS. Sinds 2003 worden de gegevens van deze monsters ook opgenomen in Antenne Amsterdam.

Ook hier geven de monsters natuurlijk niet zonder meer een representatief beeld van de totale Amsterdamse markt van uitgaansdrugs (en zeker niet van de totale drugsmarkt). Wel zijn ze een duidelijke aanvulling op de informatie uit het pillentesten. En samen vormen beide bestanden (op den duur) waarschijnlijk een betere graadmeter voor ontwikkelingen op de Amsterdamse ecstasymarkt.¹¹⁷

¹¹⁶ DHEA in 2001, TMA-2 in 2002, 2-Cl in 2003, 5-meo-diPT in 2004

¹¹⁷ Een mogelijk voordeel vanuit het perspectief van monitoring van de drugsmarkt is dat met de monsters uit de discokluisjes een ander segment van de gebruikersmarkt wordt bereikt dan met het pillentesten. Een nadeel van de monsters uit de discokluisjes is dat informatie van de gebruiker ontbreekt; terwijl de consument bij het pillentesten aangeeft wat hij/zij denkt dat er in het monster zit, gebeurt dit niet bij de drugs uit de discokluisjes.

In 2005 zijn 5.820 monsters in beslag genomen. Softdrugs (alleen Rembrandtplein), poppers en (ephedra)capsules zijn retour gegaan naar de politie voor vernietiging. Van de overige monsters zijn er 253 door het DIMS geanalyseerd in het laboratorium. Bij de testservice maken we onderscheid tussen ecstasymonsters en overige monsters. Omdat we bij de discokluisjes echter niet weten hoe de monsters zijn gekocht, maken we hier onderscheid naar vorm: pillen en poeders.

5.1 pillen

Bij de pillen is een selectie gemaakt van de monsters die recentelijk niet in het DIMS systeem voorkwamen¹¹⁸; het gaat dus niet om een aselechte steekproef uit alle pillenmonsters!

Het merendeel van de 140 geanalyseerde pillen bevat **MDMA** als belangrijkste stof (**83**). Deze 112 MDMA monsters bevatten gemiddeld **77 mg** MDMA.¹¹⁹ Dit is ruim 10 mg minder dan de gemiddelde dosis van de monsters van de testservice. Er lijken dus minder hooggedoseerde pillen in de discokluisjes terecht te komen. De spreiding is echter vergelijkbaar: 95% van de pillen bevat tussen de 0 en 153 mg.¹²⁰ Net als bij de testservice blijkt ook hier MDMA vaak de enige werkzame stof (100 van de 112 monsters). Overige monsters bevatten naast MDMA:

- cafeïne (5x) 1-131 mg,
- MDEA (4x) 2-20 mg,
- amfetamine (3x) 1-19 mg.

Van de 28 tabletten zonder MDMA bevatten er vijf (3%) andere fenetylamines als belangrijkste werkzame stof (2x **MDA** en 3x **MDEA**). Negen tabletten (6%) bevatten amfetamine. En 14 tabletten (10%) bevatten andere stoffen (bromazepam, lidocaïne, mCPP, menthol, propoxyfeen, onbekend) of geen enkele werkzame stof.

De overeenkomsten tussen de pillen uit de discokluisjes en de testservice van de Jellinek zijn dus dat het bij ecstasy bijna altijd gaat om tabletten, dat de belangrijkste werkzame stof verreweg het vaakst MDMA is en dat de MDMA zelden 'versneden' is. Wel lijkt de dosering van de pillen uit de discokluisjes iets lager dan die van de testservice. Daarnaast lijkt het alsof de pillen uit de discokluisjes vaker amfetamine of andere stoffen bevatten. Bij de testservice kijken we echter naar monsters die gekocht zijn als ecstasy; van de monsters uit de discokluisjes weten

¹¹⁸ De zogenoemde 'weeklijst'. Voor nadere uitleg, zie Korf, Benschop & Brunt (2003b).

¹¹⁹ Standaarddeviatie 39 mg.

¹²⁰ Het 95% betrouwbaarheidsinterval wordt geschat op het gemiddelde plus of min 1,96 maal de standaarddeviatie. Hierdoor kan het gebeuren het minimum onder de laagst gevonden dosis ligt.

we dat niet. Het is dus best mogelijk dat de pillen die andere stoffen dan ecstasy bevatten ook als zodanig zijn gekocht.

5.2 poeders

Hoewel het aantal poeders bij de testservice groeit, bestaat het overgrote deel van de monsters hier nog uit pillen. Bij de discokluisjes is de variatie veel groter. Niet alle poeders zijn in het laboratorium onderzocht. Vooraf werd een vloeistof-test gedaan; wanneer dit aangaf dat het om amfetamine ging, werd het monster niet naar het laboratorium gestuurd.

In totaal zijn 96 poeders in het laboratorium geanalyseerd. In de meeste gevallen (70%) bleek het om **cocaine** te gaan, met een gemiddelde zuiverheid van 51% (3% tot 89%). Dit is gemiddeld 10% lager bij de testservice. Het merendeel van de cocaïnemonsters bevat een cocaïne-bijproduct. Daarnaast bevat meer dan de helft één of meer andere werkzame stoffen, meestal fenacetine (een soort paracetamol; 22x), cafeïne (7x), of synthetische varianten van cocaïne (lidocaïne 8x, benzocaïne 1x) en 1x een geneesmiddel (levamisol).

Naast de cocaïnemonsters waren er ook negen monsters die uitsluitend lidocaïne bevatten.

In 2003 werd fenacetine bij ongeveer een kwart van de cocaïnemonsters uit de discokluisjes aangetroffen; in 2004 was dat de helft van de monsters en in 2005 een derde van de monsters. Bij de testservice was in 2004 ongeveer een derde van de cocaïnemonsters verontreinigd met fenacetine; in 2005 was dit ongeveer een vijfde. Landelijk zien we, na een sterke toename, nu een stabilisatie van het percentage monsters met fenacetine bij testservice.¹²¹ De fenacetineverontreiniging lijkt dus op z'n retour.

Omdat **amfetamine**poeders niet worden doorgestuurd naar het laboratorium wanneer de vloeistof-test positief is, is het niet verassend dat dit middel weinig werd aangetroffen bij de analyses. Slechts twee poedermonsters bevatten amfetamine, waarvan één meer cafeïne dan amfetamine. Geen van de cocaïnemonsters was dus verontreinigd met amfetamine en eerder zagen we bij slechts drie ecstasypillen een amfetamineverontreiniging. Voor zover we kunnen overzien is zowel de ecstasy- als de cocaïnemarkt dus niet vervuild met amfetamine.

De overige poeders bevatten MDMA (8x), methamfetamine (1x), onbekende stoffen (2x), paracetamol (2x), of geen enkele werkzame stof (5x).

¹²¹ Tussen 2003 en 2004 steeg dit percentage van 16% naar 35%. Tussen 2004 en 2005 volgde nog maar een lichte stijging naar 37%. DIMS (2005).

6 samenvatting en conclusies

Vijf indicatoren geven vanuit verschillend perspectief informatie over de Amsterdamse drugsmarkt. Hoewel deze gegevens afkomstig zijn van selecte groepen of locaties, leveren ze wel aanwijzingen voor trends en ontwikkelingen in vraag en aanbod.

Gegevens over telefonische vragen aan de informatie- en advieslijn van de Jellinek laten zien dat alcohol al tien jaar het middel is dat de meeste bellers bezig houdt, gevolgd door cannabis. Het aantal vragen over ecstasy is in de loop der tijd echter drastisch afgenomen en bijna verdwenen, terwijl die over cocaïne juist toenamen.

De gegevens over vragen gesteld via internet laten een iets ander beeld zien. Bij de website komen meer vragen van gebruikers dan uit de omgeving van gebruikers binnen; bij de telefoonservice is dat andersom. Ook bij de internetvragen staan alcohol en cannabis bovenaan. Ecstasy staat hier op de vierde plaats, gevolgd door cocaïne. Bij de internetvragen is ecstasy (nog) niet ingehaald door cocaïne. Via internet komen opvallend veel vragen binnen over medicijnen, vaak in combinatie met genotmiddelen.

Bij de vragen gesteld aan Unity medewerkers (vrijwilligers van de Jellinek, die voorlichting geven op party's) is ecstasy nog verreweg het belangrijkste middel. Het aandeel vragen over cocaïne is weliswaar verdubbeld, maar haalt het nog niet bij ecstasy. Wanneer we kijken naar het gebruik van deze middelen door bezoekers op de party's, wordt duidelijk waarom. Het aantal partybezoekers dat de afgelopen 24 uur ecstasy gebruikte is ruim drie maal groter dan het aantal cocaïnegebruikers. Overigens heeft de meerderheid deze middelen niet gebruikt. Alcohol is ook op de party's het meest gebruikte middel, maar levert eigenlijk nauwelijks vragen op aan de Unity stand.

Gegevens van de testservice – waar ecstasy pillen, maar ook steeds meer andere monsters worden getest – laten al vijf jaar een redelijk stabiele ecstasymarkt zien als het gaat om de gemiddelde dosering MDMA (88 mg). Het aantal aangeleverde pillen daalt echter gestaag, de spreiding wordt groter en we zien in de marge misschien wat vertroebeling ontstaan. Toch is het overgrote deel van de pillen nog puur en niet verontreinigd. Het aantal bij de testservice aangeleverde cocainemonsters stijgt. De gemiddelde zuiverheid is 61%.

Naast de vrijwillig aangeleverde monsters, zijn ook gegevens verzameld van bij discotheken en clubs in beslag genomen drugs. Omdat hiervan alleen de niet-herkende (en dus minder gangbare) ecstasypillen worden geanalyseerd, is het beeld dus zeer selectief. Toch wijkt het niet heel veel af van het beeld van de testservice. Het grootste deel bevat MDMA al belangrijkste en vaak ook enige werkzame stof. De gemiddelde dosering ligt wel lager (77 mg). In de discokluisjes

worden meer poeders aangetroffen dan bij de testservice. De gemiddelde zuiverheid van de cocaïne uit de discokluisjes met 51% een stuk lager dan cocaïne bij de testservice. Daarnaast zien we bij de cocaïne uit de discokluisjes meer verontreiniging (voornamelijk fenacetine) dan bij de testservice.

GHB (dat rond de eeuwwisseling een bescheiden trend doormaakte) en amfetamine (dat golfbewegingen kent, maar nooit verdwijnt) komen ook naar voren in alle indicatoren, maar spelen een marginale rol. Naast alcohol en eventueel cannabis, beheersen ecstasy en cocaïne dus de Amsterdamse markt. Ecstasy is op de terugweg en cocaïne is in opkomst. Op de party's zal cocaïne ecstasy voorlopig waarschijnlijk niet inhalen, maar daarbuiten is het gezien de gebruikscijfers van de cafébezoekers al gebeurd.

V

SAMENVATTING

Het Amsterdamse uitgaansleven begint weer te swingen. Voor 2005 onderscheiden we drie trends. De onstuimige groei van urban muziek is een invloedrijke ontwikkeling, die samengaat met een grotere deelname van nieuwe Amsterdammers (Surinamers, Antillianen, Marokkanen en Turken) aan het uitgaansleven in het hart van de stad. Menig gesettelde club heeft urban muziek in haar vaste programmering opgenomen. Het aantal multi-etnische feesten op trendsettende en trendvolgende locaties is duidelijk toegenomen. Een tweede trend doet zich voor in het chique (sub)topsegment van de uitgaansmarkt, met een nieuwe generatie kleinschalige en exclusieve clubs. De *up radin* trend bestaat uit een totaalbeleving van dansen, eten, drinken en *small talk* op één locatie. Een handvol nieuwe locaties met een culinaire inslag (culiclubs) heeft de deuren met succes geopend. Het concept is voornamelijk gericht op een cliëntele van dertigers en veertigers die het clubcircuit zijn ontgroeid, van luxueuze overdaad genieten en daarvoor diep in de buidel willen tasten. Een derde opvallende trend is hiervan als het ware de spiegel. Na de kaalslag onder undergroundlocaties eind jaren negentig zijn verschillende scènes zich met elkaar gaan vermengen op locaties in het centrum. De adoptie van underground in een regulier en enigszins alternatief clubcircuit typeren we als *upper ground*. In het kielzog van deze kleine en middelgrote clubs komt een publiek van jonge twintigers, die een warme belangstelling koesteren voor innoverende muzikale stromingen (o.a. minimal techno) en tevens zijn geïnteresseerd in nieuwe culturele uitingen. Deze uitgaansgeneratie is wars van commercie en logo's en profileert zich eerder als ironisch hip en alternatief.

de Antenne monitor

De hierboven beschreven trends destilleren we uit de panelstudie, een vast onderdeel van de jaarlijks terugkerende monitor Antenne Amsterdam. Antenne 2005 is alweer de dertiende editie. De markt van legale en illegale genotsmiddelen is nauw verweven met het dynamische en trendgevoelige uitgaansleven. In de Antenne monitor schetsen we aan de hand van kwalitatieve en kwantitatieve gegevens een gedifferentieerd beeld van middelengebruik bij jongeren en jongvolwassenen en volgen we ontwikkelingen op de voet.

In de panelstudie richten we ons vooral op het uitgaansleven. Daarbij ligt de nadruk op trendsetters uit verschillende club- en partyscenes. De panelleden uit het clubcircuit zijn innoverende en kritische consumenten, met een instinctief besef van de vergankelijkheid van trendmatigheden en kunnen snel switchen tussen scenes en locaties. In deze creatieve netwerken bevinden zich relatief veel economisch en cultureel succesvolle twintigers en dertigers. De partygangers zijn over het algemeen jonger en, vergeleken met de creatieve klasse, doorgaans lager opgeleid. Een deel van de partyscene bezoekt ook kleinschalige feesten in tunnels, gebouwtjes, schuurtjes of braakliggende terreinen. Daarnaast richt de panelstudie zich op buurt- en probleemjongeren. Hier verlopen ontwikkelingen anders en gaat het ook om andere middelen. In plaats van 'partydrugs' gaat het bij deze jongeren vooral om cannabis en 'straatdrugs' (zoals gekookte coke of crack).

De panelstudie is een kwalitatieve methode en levert geen precieze cijfers. Die komen in Antenne gewoonlijk uit een survey en uit zogenaamde preventie indicatoren. De survey vindt afwisselend plaats onder scholieren, cafébezoekers, coffeeshopbezoekers of clubbezoekers. Dit jaar zijn net als in 2000 de cafébezoekers onderzocht. De preventie indicatoren zijn cijfers over hulp- en adviesvragen bij een telefonische servicelijn en via internet, over voorlichtingscontacten op party's en over testuitslagen van vrijwillig aangeleverde en in beslag genomen drugs.

panelstudie trends op de alcohol en drugsmarkt

Afgaand op de panelstudie is er, met uitzondering van alcohol, in het algemeen sprake van een matiging in middelengebruik in grote trendvolgende clubs. Hoewel er in diverse subculturele niches nog steeds fors combi- en multigebruik plaatsvindt, is er over de gehele linie minder interesse in druggebruik tijdens het stappen. Sommige panelleden wijten het teruglopende druggebruik in de clubs aan een volhardend strenger fouilleerbeleid. De secure fouillering aan de voordeur is bij veel clubs aangescherpt en wordt door veel bezoekers als (onnodig) streng beoordeeld. Bezoekers die zichtbaar stoned zijn, wordt vaak de toegang ontzegd. Eenmaal binnen, moeten bezoekers die duidelijk onder invloed van drugs zijn er niet van opkijken dat zij door patrouillerende portiers worden verzocht om te vertrekken. Als gevolg van strengere controles zou een deel van de stappers reeds eerder hun drugs nemen. Maar de stringente controles dragen er ook toe bij dat stappers juist op de locatie voorzichtiger worden met het doseren van hun drugs. Een tweede verklaring voor het teruglopende druggebruik is dat het niet cool is om veel drugs te gebruiken, maar iets voor losers. Lang niet iedereen is meer gecharmeerd van een ordinaire drugsroes, waardoor stappers die 'ver heen zijn' zich niet altijd gemakkelijk (meer) voelen. Ook de stappers zelf zien,

met uitzondering van soms 'ouderwetse' drugsfeesten, minder drugsuitwassen in het uitgaanscircuit. De doorsnee druggebruiker gaat op een meer ingetogen wijze met zijn stonedheid om. Kieskeuriger en voorzichtiger gebruik leidt er toe dat niet elke gelegenheid wordt aangegrepen om stoned te worden. Een derde verklaring voor het dalende druggebruik heeft te maken met de toenemende invloed van urban muziek. Volgens clubmedewerkers heeft de structurele verandering in programmering naar R&B, hiphop en softere houseavonden tot aantoonbaar minder druggebruik geleid onder de bezoekers van dergelijke feesten.

Alcohol blijft rijkelijk stromen in het Amsterdamse uitgaansleven. Bierbrouwers hoeven zich (voorlopig) geen zorgen meer te maken, sinds de ree er door trendsetters het imago kreeg toegedicht van zoet pubervocht. Er wordt inmiddels een schier oneindig aantal dranken en alcoholmixen geserveerd in (culi)clubs, bars, lounges en op terrassen. De alcoholkeuze en -consumptie van Nederlandse, Surinaamse en Marokkaanse uitgaanders laat grote onderlinge verschillen zien. De voorkeur hangt ook samen met de entourage. Vergeleken met urban (vooral populair onder allochtonen) wordt er in de trendvolgende dancescene (nog steeds gedomineerd door een wit publiek) forser alcohol gedronken. De drankkeuze bij urban is doorgaans luxer en er wordt verhoudingsgewijs minder bier en meer zoete alcohol genuttigd. Daarnaast is er in het urbancircuit een betrekkelijk grote groep jongeren die weinig tot geen alcohol drinkt en uitsluitend frisdrank bestelt.

In alle netwerken wordt **cannabis** gerookt. ervente blowers die ook van stappen houden, weten meestal precies waar ze wel en niet in het publieke domein mogen blowen. Het blowbeleid in clubs blijft echter diffuus. Het gebruik van cannabis is niet evenredig verspreid over de clubavonden. Alhoewel er op elke clubavond wel wordt geblowd, springen vooral sommige populaire hiphopavonden eruit. In veel netwerken geldt blowen als een ideale vorm van ontspanning en/of als 'slaapmutsje' na een avond stappen.

De brede en euforische **ecstasy**cultuur, die het uitgaansleven in gezelschap van housemuziek jarenlang heeft beïnvloed, is al geruime tijd over de piek heen. Spontaan slikken voor de gezelligheid is sowieso uit den boze. Er wordt minder vaak en ook bewuster geslikt. Hoewel ecstasy in veel kringen nog wel als een populaire drug wordt aangemerkt, is het gebruik de afgelopen jaren in het trendsettende en trendvolgende danceselement – soms zelfs fors – verder gedaald. In het urbancircuit krijgt ecstasy over het algemeen weinig voet aan de grond. Het gebruik van **ecstasy achtigen** (als: 2-CB, MDA, DOB en TMA-2) is vrijwel te ver-

waarlozen. Deze meer psychedelisch werkende middelen zijn slechts bekend in kleine scenes van chemische fijnproevers en avonturiers.

De comeback van **cocaïne** onder uitgaanders is al langer een feit en is in veel kringen ecstasy voorbijgestreefd. Of de revival van cocaïne verder doorzet en het middel nog populairder gaat worden, valt te bezien. Het gebruik in de trendsettende en trendvolgende dance- en urbannetwerken is over de gehele breedte niet verder gestegen. Er is eerder sprake van een stabilisering, met een lichte stijging in slechts enkele netwerken. Het ritueel van het gebruik en de werking van cocaïne leent zich voor veel meer settings dan ecstasy. Naast de als prettig beleefde effecten, spreken panelleden vaker dan bij ecstasy van gezondheidsrisico's en nadelige effecten.

Vergeleken met ecstasy en cocaïne is **amfetamine** de oldtimer onder de stimulantia op de Amsterdamse drugsmarkt. Desalniettemin is amfetamine nooit tot zulke grote hoogte gestegen als de beide andere middelen. Amfetamine blijft een constante en in de schaduw gedijende drug binnen het uitgaansleven, waar het middel vaak een negatief imago heeft. Het gebruik van amfetamine komt weinig voor in trendsettende en -volgende scenes. Alleen in de doorgaans jongere partyscene is amfetamine populair, als de ideale en goedkope brandstof om uren langer door te gaan. De volgens de media op de drempel staande variant **methamfetamine** (of chrystal) wil maar niet binnenkomen, behalve in niches van het homocircuit, waar sowieso met veel meer andere en bizarre drugs wordt geëxperimenteerd. Van een gestage verspreiding is volstrekt geen sprake.

De farmacologisch aan elkaar verwante **narcosemiddelen** GHB, ketamine en lachgas hebben alledrie sinds halverwege de jaren negentig in verschillende periodes hun opwachting gemaakt op de Amsterdamse drugsmarkt. Alhoewel narcosemiddelen lang niet zo populair zijn als de stimulantia, hebben ze in de afgelopen jaren toch voor de nodige reuring gezorgd en (tijdelijk) een bescheiden plaats in het uitgaanscircuit weten te verwerven. Van **lachgas** wordt al jaren weinig meer vernomen. **etamine** heeft een piekperiode gekend rond de millenniumwisseling en wordt sindsdien – met uitzondering van enkele kleine scenes – minder gebruikt in het trendsettende en -volgende dancesegment. GHB lijkt zich wel goed te handhaven op afterfeesten en seksfeesten op privé-settings en (semi)publieke domeinen. **etamine** heeft zijn cultimago nog weten te behouden waardoor – ondanks de bizarre roes – de aantrekkingskracht groot blijft. Het middel wordt binnen specifieke subscenes in kleine kring zowel thuis, op afterfeesten, in clubs, cafés en op party's gebruikt. Hoewel er een uitgebreide selectie aan natuurlijke en synthetische **psychedelica** voorhanden is, spelen ze slechts een marginale rol. Er vinden in psychonautische kringen wel de nodige thuisessies plaats met paddo's, ayahuasca of DMT als sacrament, maar deze blijven beperkt tot kleine scenes en dringen niet door in het uitgaanscircuit. **Viagra achtigen** en **poppers** blijven voornamelijk beperkt tot de homoscene en

poppers blijven voornamelijk beperkt tot de homoscene en aanverwante fetisj- en kinkyscenes.

In alle netwerken is ook sprake van **combigebruik** en multigebruik. In sommige scènes wordt vaker geëxperimenteerd en gecombineerd dan in andere. Hoe meer middelen er in omloop zijn, hoe groter de kans op combigebruik. In het trendsettende (club)circuit en partycircuit blijft alcohol en stimulantia – en dan met name cocaïne – de onbetwiste combinatie onder jonge stappers. Verder valt op dat cocaïne ook wordt gebruikt om de stonedheid van ecstasy en de sufheid van narcosemiddelen af te remmen of te neutraliseren. Bij hogere doseringen of combinaties van middelen met verschillende farmacologische effecten worden de gezondheidsrisico's groter. Er is niet één specifieke combinatie die de meeste problemen oplevert, maar alcohol is er wel vaak een onderdeel van.

Veldwerkers hebben intensief contact met buurtnetwerken in Amsterdam Oost en Zuid. Het grootste deel van de **buurtjongeren** zijn Marokkaanse jongens, waarvan sommige bekend zijn bij politie en justitie. Het belabberde toekomstperspectief van veel jongens wordt deels gecamoufleerd door het dragen van sportieve en chique merkkleding. Het leven op straat maakt het er niet makkelijker op en weerhoudt hen om te slagen voor een opleiding. Daarnaast zijn er ook minder problematische Marokkaanse en Surinaamse vriendengroepen die het beter doen op school of een baan hebben. Ondanks het matige alcoholgebruik lijkt het drinken van alcohol onder Marokkaanse jongens aan populariteit te winnen. Cannabis is bij veel buurtjongeren populair en er wordt veel en zichtbaar geblowd op straat. Veldwerkers zien dat veelvuldig blowen de kwetsbare positie op de arbeidsmarkt nog verder ondermijnt. Ecstasy heeft de aandacht van zowel Surinaamse als Marokkaanse buurtjongeren getrokken. In het hiphop circuit is ecstasy in ieder geval geen totaal onbekend middel meer. Cocaïne is voor de meeste jongeren te duur. Het geld besteden ze liever aan kleding of technologische gadgets.

Andere veldwerkers hebben contact met scènes van **probleemjongeren** (zwerfjeugd, jonge gebruikers en vrouwelijke en mannelijke prostituees) in het centrum en in Zuidoost. De openbare ruïnes en straatprostituees in het centrum zijn etnisch gemêleerd en pendelen tussen het centraal station, de rosse buurt en Oost. De psychiatrische problematiek onder vooral prostituees is groot. De druggebruikers zijn al op jonge leeftijd begonnen met crack roken. Zodra er een bolletje crack ('bori') is bemachtigd, wordt deze direct opgerookt. Hiermee wordt de kans dat de politie iets vindt tijdens een straatcontrole verkleind. Het hyper gevoel van crack wordt door de ene groep gedempt met heroïne of methadon, door een andere groep met benzo's (kalmeringsmiddelen) en alcohol. De drugscene in Zuidoost is veel anoniemer en wegens gebrek aan capaciteit minder gecontro-

leerd door de politie. Drugscarriers verlopen hier sneller, de problematiek is pregnanter en de verpaupering is groter dan in het centrum. De onens prostitutie rond het Rembrandtplein is vergane glorie. Werken in de 'jongensbuis' is onder Roemenen (de grootste groep in de scene) steeds minder populair, maar vaak de enige manier om met een illegale status geld te verdienen. We onderscheiden vier typen: gelukszoekers, gelegenheidjongens, buisjongens en internetjongens. Het druggebruik van de gelukszoekers bestaat vooral uit cannabis en soms veel alcohol. De gelegenheidsjongens zijn wel bekend met ecstasy en cocaïne, maar het zijn vooral de professionele buisjongens, die actief deelnemen aan het uitgaansleven, die deze middelen gebruiken. De internetjongens zijn niet zelden casual friendly, wat zoiets wil zeggen dat druggebruik tijdens de seks niet wordt afgekeurd.

survey café bezoekers

In november 2005 hebben 408 bezoekers van 23 cafés in de Amsterdamse binnenstad deelgenomen aan de jaarlijkse Antenne survey naar uitgaan, alcohol- en middelengebruik bij jongeren en jongvolwassenen in Amsterdam. De cafés zijn verdeeld over vier typen: (1) grote mainstreamcafés op en rond het Leidseplein en Rembrandtplein die een breed publiek trekken; (2) homocafés met een vrijwel uitsluitend mannelijk en verhoudingsgewijs wat ouder publiek; (3) studentencafés met een jong hoogopgeleid publiek; en (4) hippe cafés met trendsettende eindtwintigers en begin-dertigers uit de meer creatieve beroepsgroepen.

De respondenten vormen een redelijk getrouwe afspiegeling van de bezoekers van cafés die zich richten op een jong publiek, maar uiteraard niet van alle cafés in Amsterdam. De steekproef bestaat uit ongeveer evenveel mannen als vrouwen, met een gemiddelde leeftijd van 27 jaar. Het bezoekerspubliek van de cafés is overwegend wit: nog geen 10% is van niet-westerse allochtone afkomst. Ruim de helft werkt en een derde combineert studie met een bijbaantje. Het gemiddelde opleidingsniveau is hoog: bijna de helft heeft HBO of universiteit afgerond. De meeste respondenten zijn het ouderlijk huis uit en wonen alleen of met partner en/of kinderen.

gebruik café bezoekers

Hoewel meer dan hun leeftijdsgenoten in de algemene bevolking van Amsterdam, kennen de cafébezoekers geen zeer omvangrijk druggebruik. Zeker de helft van de cafébezoekers heeft nog nooit bekende harddrugs als ecstasy, cocaïne of amfetamine geprobeerd. Wat betreft cannabisgebruik wijken de cafébezoekers weinig af van hun leeftijdsgenoten in de algemene bevolking. Het is alcohol wat de klok slaat.

Middelengebruik van café bezoekers in Amsterdam 2005 (n = 408)

	Ooit	Laatste jaar	Laatste maand	Uitgaansnacht
alcohol	100%	98%	97%	89%
tabak	80%	52%	45%	n.g.
cannabis	73%	36%	22%	8%
energydrinks	79%	63%	37%	5%
ephedra	24%	8%	3%	
ecstasy	32%	17%	7%	3%
cocaïne	26%	16%	8%	2%
amfetamine	17%	6%	2%	0.5%
paddo's	22%	3%	-	n.g.
LSD	6%	1%	-	n.g.
heroïne	2%	0.5%	-	n.g.
crack	2%	1%	0.5%	n.g.
GHB	10%	5%	2%	-
ketamine	4%	2%	1%	n.g.
poppers	25%	12%	7%	n.g.
viagra-achtigen	6%	4%	2%	n.g.
slaap-/kalmeringsmiddelen	23%	10%	5%	n.g.

n.g. = niet gevraagd

Alle respondenten hebben wel eens alcohol gedronken en, op een enkeling na, deden ze dat ook nog de laatste maand en zijn daarmee huidige drinkers. De meerderheid drinkt meerdere keren per week (52%) of zelfs dagelijks (7%). Gemiddeld worden er vijf glazen per gelegenheid gedronken. Mannen en jongeren onder de twintig zijn de grootste drinkers.

Hoewel de meeste respondenten wel eens hebben gerookt, is minder dan de helft een huidige roker. Weliswaar rookt één op de acht huidige rokers ten minste een pakje per dag, maar daar tegenover staat een kwart dat niet dagelijks rookt. Eén op de zes huidige rokers rookt wel dagelijks, maar niet meer dan 5 sigaretten. Een deel van de rokers is dus te typeren als gelegheidsroker ('feestroker') of matige roker.

Eén op de vijf respondenten is huidige blower. De meesten blowen af en toe bij gelegenheden en roken dan 1 joint. Eén op de tien huidige cannabisgebruikers (oftewel circa 3% van de cafébezoekers) blowt dagelijks. Zij blowen ook relatief veel: gemiddeld 4 joints per dag.

Bij de andere illegale middelen staan ecstasy en cocaïne aan top. Het gebruik van deze middelen is vergelijkbaar. Een kwart tot een derde heeft het middel ooit wel eens gebruikt en 7% á 8% de afgelopen maand. Gebruik van amfetamine ligt beduidend lager, met één op de zes ooit en 2% de afgelopen maand. Het ge-

bruik van poppers en viagra-achtige middelen beperkt zich voornamelijk tot bezoekers van homocafés, terwijl huidig gebruik van andere middelen als de narcosemiddelen GHB en ketamine, de hallucinogenen paddo's en LSD en de 'straatdrugs' heroïne en crack binnen de gehele steekproef niet of nauwelijks voorkomt.

De cafébezoekers zijn gemiddeld op hun 14e begonnen met drinken, op hun 15e met roken en op hun 17e met blowen. Gebruik van harddrugs begint doorgaans na de puberteit, gemiddeld vanaf het 20e levensjaar. Uitgezonderd alcohol, is niet iedereen die ooit begonnen is met gebruik daarmee doorgegaan. Bijna de helft van degenen die ooit hebben gerookt, is daarmee gestopt en tweederde van degenen die ooit hebben geblowd deden dat de afgelopen maand niet meer. Voor alle harddrugs geldt dat minder dan de helft van de ooit-gebruikers een huidige gebruiker is; bij ecstasy is dat 40% en bij cocaïne 30%. Dat is een opvallend gegeven in het licht van de verhalen van panelleden over cocaïnegebruikers, die hun gebruik niet in de hand hebben. Uit de cijfers blijkt juist dat een groot deel van de ooit-gebruikers van cocaïne ermee stopt.

Wanneer we de verschillende subgroepen binnen de cafébezoekers vergelijken, dan komen twee grote lijnen naar voren: (1) de setting is de meest bepalende factor in middelengebruik, en (2) binnen eenzelfde setting verdwijnt grotendeels het onderscheid tussen subgroepen. Van vrijwel alle middelen liggen de gebruikscijfers het hoogst bij bezoekers van hippe en/of homocafés. Daarentegen is er opvallend weinig verschil naar geslacht en etniciteit. Daar waar er in de algemene bevolking vaak duidelijke verschillen zijn in middelengebruik naar geslacht en etniciteit, zijn die binnen dezelfde setting of 'scene' van het café nauwelijks terug te vinden. In de cafés zijn überhaupt weinig niet-westerse bezoekers te vinden. En degenen die er wel zijn lijken wat betreft alcohol- en druggebruik op hun westerse medebezoekers. Als er verschil is naar woonplaats, dan zijn het onveranderd de Amsterdammers die meer gebruiken dan cafébezoekers van buiten Amsterdam. Dit geldt voor ooit-gebruik, maar ook vaak voor huidig gebruik.

probleemdrinken

Er bestaan verschillende definities voor excessief, onverantwoord, riskant, of problematisch drinken. Afgaande op louter hoeveelheden, drinkt tweederde respectievelijk de helft van de cafébezoekers meer dan het geadviseerde maximum van 2 á 3 glazen per dag of 5 glazen bij speciale gelegenheden. Combineren we hoeveelheid en frequentie dan is één op de drie cafébezoekers een zware drinker (wekelijks minimaal 6 glazen per gelegenheid) of riskante drinker (dagelijks of meermaals per week 4 of 5 glazen).

Probleemdrinken hebben we gemeten aan de hand van de AUDIT, een screeningsinstrument, waarmee op basis van tien vragen over riskant drinkgedrag (hoeveelheid en frequentie), schadelijk drinkgedrag (negatieve gevolgen) en afhankelijkheidssymptomen (controleverlies) een risiconiveau wordt bepaald. Eén op de acht cafébezoekers heeft een (zeer) hoog risico op probleemdrinken. De meeste cafébezoekers zitten onder dit niveau, hoewel zij wel scoren op riskant drinkgedrag. Alleen veel, vaak, of vaak veel drinken is echter niet voldoende om als probleemdrinker getypeerd te worden. Dit gebeurt eigenlijk pas wanneer afhankelijkheidssymptomen of andere negatieve consequenties worden ervaren. Ook veel cafébezoekers (64%) zélf denken wel eens dat zij overmatig drinken. Hoe meer ze drinken en hoe hoger hun score op de AUDIT, hoe meer de cafébezoekers zich zorgen maken over hun eigen gebruik. Toch zijn er ook probleemdrinkers die zeggen zelden of nooit te denken dat ze te veel of te vaak drinken.

Bij alcoholgebruik op zich zagen we weinig verschil naar geslacht en etniciteit. Maar op drempelwaarden wat betreft hoeveelheid en frequentie, scoren mannen bijna tweemaal zo hoog als vrouwen en westerse cafébezoekers bijna tweemaal zo hoog als niet-westerse. De setting blijft ook bij problematisch drinkgedrag een grote rol spelen. Bezoekers van hippe cafés zijn het vaakst riskante, zware, of probleemdrinker; bezoekers van de mainstreamcafés het minst vaak.

gebruik tijdens de uitgaansnacht

De onderzochte cafébezoekers zijn veelal vaste stappers. Gemiddeld gingen zij de afgelopen maand bijna 7 keer naar een café. Daarnaast zijn discotheken of clubs en feestjes bij vrienden thuis favoriete uitgaansgelegenheden. Tijdens de uitgaansavond waarop de survey is uitgevoerd was vrijwel iedereen op stap met vriend(inn)en en/of partner.

Gevraagd naar hun mening over een eventueel toekomstig rookverbod in cafés, bleken huidige rokers vaker tegenstander dan huidige niet-rokers. Toch zijn de tegenstellingen niet absoluut: bijna de helft van de niet-rokers is tégen een rookverbod en bijna een kwart van de rokers is er vóór.

Tijdens het uitgaan wordt veel – maar niet uitsluitend – alcohol gedronken. Eén op de tien cafébezoekers dronk fris en ook de helft van de drinkers wisselde alcohol blijkbaar af met frisdrank. De drinkers nuttigden gemiddeld 7 glazen alcohol. Bier en wijn zijn favoriet, gevolgd door sterke drank of cocktails/mixjes. Jongeren, vrouwen, niet-westerse bezoekers en bezoekers van mainstreamcafés bleven het vaakst nuchter tijdens het uitgaan, hoewel ook bij deze groepen de meerderheid alcohol dronk. Indrinken (alcohol nemen voordat je uitgaat) werd door 30% gedaan; gemiddeld 2.5 glas.

Het druggebruik tijdens het uitgaan is beperkt. Nog geen 8% rookte hasj of wiet, 3% gebruikte ecstasy, 2% cocaïne en slechts één bezoeker amfetamine. Een aantal van deze bezoekers gebruikte deze middelen ook voor het uitgaan. Het equivalent van indrinken ('inblowen', 'inslikken', 'insnuiven') komt dus wel voor, maar blijkbaar niet om drugscontroles in de horeca te omzeilen, want ze deden het ook tijdens het uitgaan. GHB gebruik tijdens het uitgaan kwam helemaal niet voor.

Op basis van hun gebruik tijdens de uitgaansnacht onderscheiden we vier typen cafébezoekers:

- De **nuchteren** (11%), die geen alcohol drinken tijdens het uitgaan, niet blowen en geen stimulantia (ecstasy, cocaïne of amfetamine) gebruiken.
- De **drinkers** (77%), die tijdens het uitgaan wel alcohol drinken, maar niet blowen of stimulantia gebruiken.
- De **blowers** (7%), die wel blowen, maar geen stimulantia gebruiken.
- De **peppers** (5%), die tijdens het uitgaan stimulantia (ecstasy, cocaïne, amfetamine) gebruiken. Vrijwel alle peppers drinken ook opvallend veel alcohol (gemiddeld 3 glazen meer dan de drinkers).

Blowers en peppers vonden we vooral in de hippe en homocafés, nuchteren relatief vaak in de studenten- en mainstreamcafés.

trends bij caf bezoekers

Ook in 2000 waren cafébezoekers onderwerp van de survey in Antenne Amsterdam. De steekproef van vijf jaar geleden bevatte wat minder mannen en minder oudere bezoekers, hetgeen waarschijnlijk komt doordat toen ook minder bezoekers van homocafés in de steekproef zaten. In het uitgaan zien we voornamelijk verschillen in de uitgaanslocaties: de respondenten van 2005 gaan veel vaker naar party's en feestjes bij vrienden thuis dan in 2000. Dat is een trend die we ook in de panelstudie zien.

De favoriete drankjes tijdens het uitgaan zijn en blijven bier en wijn, maar vergeleken met 2000 zijn champagne en kant-en-klare mixjes populairder. De vergelijking 2000-2005 levert indicaties voor trends in middelengebruik, hoewel tussentijdse (kortdurende) schommelingen gemist kunnen zijn. Bij de vergelijking is gecorrigeerd voor steekproefverschillen in achtergrondkenmerken. In het algemeen is het middelengebruik bij cafébezoekers in 2005 grotendeels hetzelfde als in 2000. Uitzonderingen hierop zijn een daling in het gebruik van paddo's en crack, maar deze middelen werden al heel weinig gebruikt. Belangrijkste echte uitzondering is het gebruik van tabak. Het aandeel rokers onder de cafébezoekers is de afgelopen vijf jaar gedaald.

Voor vrijwel alle middelen zijn gebruikscijfers van bezoekers van hippe cafés hoger, met uitzondering van de poppers, die vooral door bezoekers van homocafés worden gebruikt. Dit komt goed overeen met de bevindingen van de panelstudie.

Het gebruik van cocaïne lag eigenlijk al in 2000 dicht tegen het niveau van het ecstasygebruik, maar doet er in 2005 zeker niet voor onder. Er zijn dus nu minstens zoveel cocaïnegebruikers als ecstasygebruikers onder de cafébezoekers. Ook bij de beschikbaarheid en verkrijgbaarheid van de middelen zien we grotendeels hetzelfde beeld. Of ze het middel nou zelf gebruiken of niet, bijna de helft van de cafébezoekers kent wel iemand die cocaïne gebruikt en een derde zegt makkelijk aan cocaïne te kunnen komen. Bij ecstasy liggen deze cijfers iets – maar niet veel – hoger. Bij ecstasy lijkt het aanbod de vraag te hebben ingehaald. In de prijzen komt dit ook tot uitdrukking. Een gemiddelde ecstasypil kost inmiddels nog geen vier euro en een gram cocaïne een kleine 50 euro.

preventie indicatoren

Vijf indicatoren geven elk vanuit verschillend perspectief informatie over de Amsterdamse drugsmarkt. Hoewel deze gegevens afkomstig zijn van selecte groepen of locaties, leveren ze wel aanwijzingen voor trends en ontwikkelingen in vraag en aanbod.

Bij de telefonische vragen aan de informatie- en advieslijn van de Jellinek is alcohol al tien jaar het middel dat de meeste bellers bezighoudt, gevolgd door cannabis. Het aantal vragen over ecstasy is in de loop der tijd echter drastisch afgenomen en bijna verdwenen, terwijl die over cocaïne juist toenamen.

De gegevens over vragen gesteld via internet laten een iets ander beeld zien. Bij de website komen meer vragen van gebruikers zelf dan uit hun omgeving (ouders, partner, vrienden) binnen; bij de telefoonservice is dat andersom. Ook bij de internetvragen staan alcohol en cannabis bovenaan. Ecstasy staat hier op de derde plaats, gevolgd door cocaïne. Hier is ecstasy (nog) niet ingehaald door cocaïne. Via internet komen opvallend veel vragen binnen over medicijnen, vaak in combinatie met genotmiddelen.

Bij de vragen die op party's gesteld worden aan Unity medewerkers (vrijwilligers van de Jellinek, die voorlichting geven op party's) is ecstasy nog verreweg het belangrijkste middel. Het aandeel vragen over cocaïne is weliswaar verdubbeld, maar haalt het nog niet bij ecstasy. Dit komt waarschijnlijk vooral door de setting waar Unity actief is: party's in plaats van clubs. Onder de partybezoekers die zich bij Unity melden was het aantal dat de afgelopen 24 uur ecstasy gebruikte ruim drie maal zo groot als het aantal cocaïnegebruikers. Overigens had de meerderheid deze middelen die dag niet gebruikt. Alcohol is ook op de party's het meest gebruikte middel, maar levert eigenlijk nauwelijks vragen op aan de Unity stand.

Gegevens van de testservice – waar ecstasy pillen, maar ook steeds meer andere monsters worden getest – laten al vijf jaar een redelijk stabiele ecstasymarkt zien als het gaat om de gemiddelde dosering MDMA (88 mg). Het aantal aangeleverde pillen daalt echter gestaag, de spreiding in dosering wordt groter en we zien in de marge misschien wat vertroebeling ontstaan. Toch is het overgrote deel van de pillen nog puur en niet verontreinigd. Het aantal bij de testservice aangeleverde cocainemonsters stijgt. De gemiddelde zuiverheid is 61%.

Naast de vrijwillig aangeleverde monsters, zijn ook gegevens verzameld van bij discotheken en clubs in beslag genomen drugs. Omdat hiervan alleen de niet-herkende (en dus minder gangbare) ecstasypillen worden geanalyseerd, is het beeld dus zeer selectief. Toch wijkt het niet heel veel af van het beeld van de testservice. Het grootste deel bevat MDMA als belangrijkste, en vaak ook enige, werkzame stof. De gemiddelde dosering ligt wel lager (77 mg). In de discokluisjes worden meer poeders aangetroffen dan bij de testservice. De gemiddelde zuiverheid van de cocaïne uit de discokluisjes is met 51% lager dan cocaïne bij de testservice. Daarnaast zien we bij cocaïne uit de discokluisjes meer verontreiniging dan bij de testservice (voornamelijk fenacetine).

GHB (dat rond de eeuwwisseling een bescheiden trend doormaakte) en amfetamine (dat golfbewegingen kent, maar nooit verdwijnt) komen ook naar voren in alle indicatoren, maar spelen een marginale rol. Naast alcohol en eventueel cannabis, beheersen ecstasy en cocaïne dus de Amsterdamse (uitgaans)markt. Ecstasy blijft op de terugweg en cocaïne lijkt de revival verder voort te zetten. Op de party's zal cocaïne voorlopig ecstasy waarschijnlijk niet inhalen, maar daarbuiten is het gezien de gebruikscijfers van de cafébezoekers al gebeurd.

VI

ENGLISH SUMMARY

Amsterdam nightlife is hotting up again. Three major trends were evident in 2005. The ongoing upsurge of urban music is a development that has already had considerable impact, as more residents of Surinamese, Antillean, Moroccan and Turkish descent are getting involved in the club scene in the heart of the city. Many an established dance club now features urban music as part of its regular programming, and there has been a noticeable increase in the number of multiethnic parties in both trend-setting and trend-following venues. A second trend is now unfolding in the more sophisticated segments and subsegments of the nightlife market, represented by a new generation of small-scale, exclusive clubs. This 'upgrading' operation aims at a total experience of one-stop dancing, eating, drinking and small talk. A handful of new venues with a culinary slant (referred to by some as *culiclus* or foodie clubs) have successfully opened their doors. This concept mainly targets people in their 30s and 40s who have 'grown out' of the club scene, and who are given to indulging in luxurious excess and don't mind paying for it. A third significant trend might be called the mirror image of the previous one. After the demise of the underground venues in the late 1990s, people from several of those scenes began mingling together at various inner-city locations. This absorption of underground scenes into a more mainstream (but still slightly alternative) clubbing culture might be dubbed an 'upperground' scene. An early-20s crowd has followed in the wake of these small and middle-sized clubs, showing warm enthusiasm for innovative musical currents like minimal techno and also for new forms of cultural expression. This nocturnal generation is averse to logos and commercialism and presents more an image of ironically hip and alternative.

the Antenna monitoring scheme

The above trends were identified in the continuing panel study that is part of Amsterdam Antenna, our annual drugs monitoring exercise. Antenna 2005 is the 13th edition of the report. The market for legal and illicit recreational substances is closely interwoven with the dynamic, trend-sensitive Amsterdam nightlife scene. In our yearly Antenna report, we analyse qualitative and quantitative data to provide a differentiated overall picture of recreational substance use amongst

Amsterdam adolescents and young adults. We also closely monitor any trends in this area from year to year.

The panel study focuses mainly on the nightlife scene, with particular emphasis on trend-setters in the various club and party scenes. The panel members from the dance club scene are innovative, critical consumers who instinctively understand the fleeting nature of trends. They can quickly switch back and forth between different scenes and venues. Predominant in these creative networks are people in their 20s and 30s who are economically and culturally successful. Dance party-goers tend to be younger and less educated than the creative class. Some of them also attend small-scale parties and events held in tunnels, sheds, old buildings and waste grounds. Another important focus of the panel study is on neighbourhood and problem youth in the various Amsterdam districts. Developments and trends in those groups often proceed differently and involve different substances. Instead of 'party drugs', these young people mainly smoke cannabis and take 'street drugs' (like freebase cocaine or crack).

The panel study is a qualitative method that produces no exact figures. The statistics in Antenna come from a yearly survey and from sources we call prevention indicators. The survey focuses each year on either secondary school pupils, cannabis coffeeshop customers, pubgoers or clubbers. The spotlight this year is on pubgoers, as it was in Antenna 2000. Prevention indicators are statistics on the requests for advice and assistance received by a telephone help line and a website, on drug education contacts at dance events, and on results from the testing of confiscated and voluntarily submitted drugs.

panel study trends in the alcohol and drugs markets

The panel study suggests a general moderation in the use of all recreational substances, with the exception of alcohol, in the large trend-following dance clubs. Although heavy polydrug and multidrug use still takes place in various subcultural niches, the general trend is towards a diminished interest in drug use during a night out. Some panel members attribute the declining drug use in dance clubs to the tenacious policies of body-searching at the door. In many clubs, the rigorous frisking activities have been intensified even further, and are judged by many clubgoers to be unnecessarily stringent. Customers that are visibly high are often denied entry, and those already inside may well be asked to leave by patrolling bouncers if they are obviously on drugs. One consequence of the stricter drug checks is that some clubbers now take their drugs before going out. But another result is that they are now dosing their drugs more cautiously.

A second explanation for the receding drug use is that heavy drug users are increasingly being seen not as cool, but as losers. A good many clubbers are no longer amused by seeing people stoned out of their gourds on drugs, so the latter

may now feel more ill at ease. Nightlifers in the panel also reported fewer drug excesses in the nightspots, except at some of the 'old-fashioned' drug parties. Hence, drug users across the board are acting more subdued when they get high. As a result of this more selective and cautious use of drugs, people no longer seize every opportunity to get high. A third explanation for lower drug use involves the growing influence of urban music. Club staff believe that the fundamental shifts in music programming towards rhythm and blues, hip-hop and the mellower forms of house music has also helped to tone down the use of drugs at events like these.

Alcohol continues to flow lavishly in Amsterdam nightlife. For the time being, beer brewers can breathe sighs of relief, as pre-mixed drinks like alcopops have acquired the image of sweet teenybopper juice. The numbers of cocktails and pre-mixed drinks served at foodie and dance clubs, bars, lounges and pavement cafés now are utterly infinite. The drinks of choice differ widely between ethnic Dutch, Surinamese and Moroccan customers. Drinking preferences also depend on the venue. In comparison with the urban music scene (frequented more by minority ethnic customers), the white-dominated trend-following dance music scene is characterised by heavy alcohol consumption. Drink preferences in the urban scene are generally more stylish, with sweetish drinks predominating over beer. Moreover, a relatively large group of young people that frequent the urban scene mainly order soft drinks and drink little or no alcohol.

cannabis is smoked by some people in all networks. Most avid users of the drug who like to go out at night know exactly where they may and may not smoke it in the public domain. Policies on cannabis smoking still vary widely between clubs, and the use of cannabis is not evenly distributed over all club nights. Although there are some people smoking every night, cannabis use is most prevalent on the popular hip-hop nights. In some networks, smoking a joint is seen as an ideal way to relax, or sometimes as a nightcap after an evening out.

The broad, euphoric **ecstasy** culture, which together with house music exerted a strong influence on Amsterdam nightlife for years, has been over its peak for some time now. In any case it is 'not done' anymore to spontaneously pop some ecstasy just to be sociable. People now take the drug less often and more consciously. Although ecstasy is still reported to be a popular drug in some circles, the use of it has continued to decline in recent years, dramatically in some cases, both in the trend-setting and trend-following dance music segments. Ecstasy has never gained much of a foothold in the urban music scene. The use of **ecstasy like drugs** (such as 2-CB, MDA, DOB and TMA-2) is negligible in all major

scenes. These compounds with more psychedelic effects are known only in small subscenes of chemical connoisseurs and adventurers.

The comeback of **cocaine** has been a reality in nightlife for some years now, and the drug has already outstripped ecstasy in many circles. Whether this revival will persist and whether the popularity of cocaine will continue to grow remains to be seen. The use of the drug has not increased any further in the overall breadth of the trend-setting and trend-following dance and urban music networks. Instead, it appears to have levelled off, with slight upturns here and there in certain networks. Both the sniffing rituals and the effects of cocaine lend themselves to many more settings than the use of ecstasy. Alongside the positively perceived effects of cocaine, panel members report more health risks and adverse effects than for ecstasy.

Compared to ecstasy and cocaine, **amphetamine** is an old-timer among the stimulants for sale in the Amsterdam drugs market. Despite that, it has never reached the heights attained by the other two drugs. Amphetamine remains a constant motif that thrives in the shadows of the nightlife scene, given its largely negative image there. It is little used in the trend-setting and trend-following scenes. Amphetamine is popular only in the dance event scenes frequented mostly by younger people, where it forms an ideal, cheap fuel to keep them on their feet for hours longer. The variant **methamphetamine** (or crystal meth), which has been much-hyped in the media, does not seem to ever catch on in Amsterdam, except in certain niches of the gay scene where people are wont to experiment with bizarre and varied drugs. There is no evidence at all of a steady spread of crystal meth in Amsterdam.

The pharmacologically related **anaesthetics** GHB, ketamine and laughing gas have all paid calls to the Amsterdam drugs market at various times since the mid-1990s. Though nowhere near as popular as stimulants, anaesthetics have still managed to stir quite some commotion in recent years and to gain a modest, albeit temporary, place in nightlife scenes. **Laughing gas** has now scarcely been heard of for years. had a peak period around the turn of the millennium, but has since been less common in the trend-setting and trend-following dance music segments, except in a few small subscenes. It does seem to be sustaining itself rather well at afterparties and sex parties held in private or semi-public domains.

etamine has managed to hold onto its cult image, giving it a still significant attraction despite its bizarre high. It is taken in specific subscenes with a few friends either in homes, at afterparties, in clubs, pubs or dance events. Although an extensive selection of natural and synthetic **psychedelics** are available in Amsterdam, they play no more than a marginal role. Some home sessions do get organised in psychonautic circles using magic mushrooms, ayahuasca or DMT as sacraments, but these remain limited to small subscenes and do not penetrate as

far as the nightlife scene. **Viagra like drugs** and **poppers** stay mainly confined to the gay scene and the related fetish and kinky scenes.

polydrug use both simultaneous and concurrent, occurs in all networks. More experimentation and more combination drug use goes on in some scenes than in others. The more drugs that are circulating in the market, it seems, the greater the likelihood of combined use. In the trend-setting club and party scenes, alcohol and stimulants, especially cocaine, are the unrivalled polydrug combination for young nightlifers. It is also worth noting that cocaine is sometimes taken to cool down or neutralise the ecstasy high or to combat the drowsiness caused by anaesthetics. Higher dosages or combinations of substances that have different pharmacological effects obviously exacerbate the health risks. No specific combination can be singled out that causes the most problems, but alcohol is often one of the elements.

Field workers are in close contact with neighbourhood networks in East and South Amsterdam. The largest percentage of this group of **neighbourhood youth** is made up of ethnic Moroccan youths, some of whom have police records. Many of them try to camouflage their dim future outlooks by donning sporty or swanky designer clothes. Street life makes things no easier for them, and it inhibits them from successfully completing job training. Other groups of Moroccan and Surinamese friends have fewer problems; they do better at school or have already found jobs. Notwithstanding the still very moderate use of alcohol by Moroccan youths, many of them now seem to be drinking more. Cannabis is a popular drug amongst neighbourhood youth, and many of them smoke it heavily and openly on the streets. Field workers report that this excessive use of cannabis further weakens their already vulnerable status in the labour market. Ecstasy has meanwhile attracted the attention of both Surinamese and Moroccan neighbourhood youth. In the hip-hop scene, ecstasy is no longer an unknown drug. Powder cocaine is too expensive for most of them. They prefer to spend their money on clothing or technical gadgetry.

Other field workers are in touch with the milieus of **problem youth** (homeless adolescents, young hard-drug users and female or male prostitutes) who hang out in the city centre or in the vast Bijlmer estate (Southeast Amsterdam). The young drug users and street prostitutes in the inner city are ethnically mixed, and they shuttle back and forth between the central railway station, the red light district and East Amsterdam. Many of them have serious psychiatric problems, especially the prostitutes. Many of the drug users began smoking crack cocaine at an early age. Whenever they can score a rock of crack, or if they smoke it as soon as possible to reduce the chances that the police will find something on them if they are frisked on the street. Some of them take heroin or methadone

afterwards to subdue the hyper feeling they get from crack; others take benzos (tranquillisers) and alcohol. The drugs scene in Southeast Amsterdam is much more anonymous, and surveillance is also less stringent due to insufficient police capacity. Drug careers progress more swiftly here, the problems are more immediately palpable and impoverishment is more widespread than in the inner city.

The male prostitution in the Rembrandtplein area of the city centre carries an air of faded glory. Romanian youths, the largest group in this scene, are increasingly unwilling to work in the sex trade, though it may often seem the only way for undocumented immigrants to earn a living. We distinguish four types of young male prostitutes: fortune hunters, occasional hustlers, business boys and online callboys. The substance use of the fortune hunters consists mainly of cannabis and, for some, copious alcohol. Although the occasional hustlers have some experience with ecstasy and cocaine, it is especially the professional business boys, who are actively involved in nightlife, that get into those two drugs. Many of the online callboys are 'chemical-friendly', meaning they are not averse to drugs being taken during sex.

survey of pubgoers

This year's Antenna survey on alcohol and drug use by adolescents and young adults in Amsterdam nightlife focused on 408 customers in 23 pubs and cafés in the Amsterdam city centre in November 2005. We distinguished four types of drinking venues: (1) large mainstream pubs and cafés attracting a broad clientele in the Leidseplein and Rembrandtplein nightlife areas; (2) gay bars with almost exclusively male and slightly older clienteles; (3) student pubs with young, educated clienteles; and (4) trendy cafés patronised by trend-setting individuals in their late 20s and early 30s, many of whom work in the more creative professions.

The respondents reasonably reflected the clienteles of establishments in Amsterdam that target a younger public; they were hence not representative of all pubgoers in Amsterdam. The sample contained approximately equal numbers of men and women; the average age was 27. The clienteles of the pubs and cafés were predominantly white; less than 10% of the sample was of non-Western ethnicity. More than half were in paid employment, and one third were students with jobs on the side. The average education level was high, as almost half had completed university or higher professional education. Most respondents no longer lived with their parents; they lived either alone or with a partner and/or children.

substance use by pubgoers

Pubgoers did not use recreational drugs on any large scale, but they did take more drugs than their age-group peers in the Amsterdam general population. At least half of the pubgoers had never tried common hard drugs like ecstasy, cocaine or amphetamine. Their cannabis use differed little from that of their general age group. Pub life for them basically revolved around alcohol.

Substance use by Amsterdam pubgoers 2005 (N 408)

	Lifetime	Last year	Last month	Night out
Alcohol	100%	98%	97%	89%
Tobacco	80%	52%	45%	n.r.
Cannabis	73%	36%	22%	8%
Energy drinks	79%	63%	37%	5%
Ephedra	24%	8%	3%	
Ecstasy	32%	17%	7%	3%
Cocaine	26%	16%	8%	2%
Amphetamine	17%	6%	2%	0.5%
Magic mushrooms	22%	3%	-	n.r.
LSD	6%	1%	-	n.r.
Heroin	2%	0.5%	-	n.r.
Crack cocaine	2%	1%	0.5%	n.r.
GHB	10%	5%	2%	-
Ketamine	4%	2%	1%	n.r.
Poppers	25%	12%	7%	n.r.
Viagra-like drugs	6%	4%	2%	n.r.
Sleeping pills/tranquillisers	23%	10%	5%	n.r.

n.r. = not recorded

All respondents had drunk alcohol at some time in their lives (lifetime use), and virtually everyone had also drunk it in the past month, qualifying them as 'current' drinkers. The majority drank several times a week (52%), and some even drank daily (7%). They consumed an average of five units¹²² per drinking occasion. The biggest drinkers were men and young people under 20.

Most respondents had smoked tobacco at some time, but less than half were current smokers. Although one in eight of the current smokers consumed a pack of cigarettes per day, one quarter did not smoke daily, and one sixth smoked no more than five cigarettes a day. A considerable proportion of the

¹²² A standard alcohol unit for Dutch statistical purposes contains approximately 1.25 centilitres or 10 grams of pure alcohol.

smokers can thus be characterised as occasional smokers ('party smokers') or as light smokers.

One out of five respondents were current cannabis smokers. Most of them smoked it only on occasion, consuming approximately one joint. One out of ten (about 3% of the pubgoers) smoked every day; their cannabis use was relatively high, averaging 4 joints a day.

Ecstasy and cocaine topped the list of other illicit substances, and they showed similar rates of consumption. One quarter to one third of all respondents had tried them at least once, and 7% to 8% had used them in the past month. The use of amphetamine was considerably lower, with only one in six having ever taken it and 2% in the past month. The use of poppers and Viagra-like drugs confined itself mainly to gay bar customers, and there was little or no current use of other substances (such as the anaesthetics GHB and ketamine, the hallucinogens magic mushrooms and LSD, or the 'street drugs' heroin and crack) in the sample.

Pubgoers began drinking at an average age of 14, smoking tobacco at 15 and smoking cannabis at 17. Any use of hard drugs generally began in early adulthood at an average age of 20. With the exception of alcohol, not everyone who ever started to use a substance persisted in doing so. Almost half of those who had once smoked cigarettes had meanwhile stopped, and two thirds who had once smoked cannabis had not smoked any in the past month. Fewer than half of the lifetime users of ecstasy and cocaine were still current users – 40% and 30% respectively. That is worth noting in the light of reports from panel members about cocaine users that cannot control their consumption of the drug.

If we now compare various subgroups of pubgoers, we can identify two general tendencies: (1) the setting was the strongest determining factor in substance use; (2) within a particular setting, the distinction between subgroups largely disappeared. For nearly all substances, the rates of use were highest among patrons of trendy or gay places. At the same time, remarkably few overall differences emerged in terms of gender or ethnicity. Gender and ethnic differences in substance use which are often manifest in the general population were hardly discernible within the specific settings or scenes represented by the pubs and cafés. Few people of non-Western ethnicity patronised these places at all, and those who did so tended to resemble their Western counterparts in terms of alcohol and drug use. If differences in terms of city of residence were seen for certain substances, then it was always the Amsterdam residents who consumed more than the customers from outside the city. This was true of lifetime use, and often of current use as well.

problem drinking

Various definitions exist for excessive, irresponsible, hazardous or problem drinking. In simple quantitative terms, two thirds of the pubgoers we surveyed consumed more than the recommended maximum of 2 to 3 units of alcohol per day, and half of the sample exceeded the 5 units recommended as a maximum for special occasions. If we view the quantity and frequency of drinking in conjunction, then one out of three pubgoers qualified either as heavy drinkers (6 or more units per drinking occasion at least once a week) or as hazardous drinkers (daily or 4 or 5 units several times a week).

We assessed problem drinking using AUDIT, a screening instrument that determines the level of risk on the basis of 10 questions about hazardous drinking behaviour (quantity and frequency), harmful behaviour (adverse consequences) and dependence symptoms (impaired control over drinking). One out of eight pubgoers showed a high to very high risk of problem drinking. The majority of pubgoers scored below that level but still showed hazardous drinking behaviour. By itself, excessive, frequent, or frequent-excessive drinking is not enough to qualify a person as a problem drinker; they first need to experience dependence symptoms or other negative consequences. Many pubgoers themselves (64%) sometimes felt they drank too much. The more that respondents drank, and the higher their AUDIT score, the more likely they were to express concern about their own use of alcohol. Yet some who qualified as problem drinkers still said they rarely or never thought they drank too much or too often.

Even though few gender or ethnic differences were evident in terms of alcohol use per se, men did score almost twice as high as women in terms of the old values for quantity and frequency, and Western pubgoers scored nearly twice as high as non-Western ones. The setting of alcohol use continued to figure heavily in problematic drinking. Patrons of the trendy cafés were the most likely of the four surveyed groups to qualify as hazardous, heavy or problem drinkers; patrons of the mainstream pubs were least likely.

substance use on the night out

Many of the pubgoers we surveyed went out regularly at night. In the past month, they had been to a pub or café nearly 7 times on average. Other popular destinations were dance clubs, nightclubs, and parties at the homes of friends. Almost all respondents were out with friends and/or a partner on the night we recruited them.

When questioned on their opinions about a proposed future smoking ban in Dutch pubs and clubs, current smokers were more likely than current nonsmokers to oppose it. That division was not absolute, however, as almost half of the non-

smokers opposed a smoking ban and nearly a quarter of the smokers supported it.

Considerable quantities of alcohol were consumed during the night out, though not by everyone. One out of ten pubgoers drank only non-alcoholic beverages that night, and half of the alcohol drinkers appeared to alternate between alcoholic and non-alcoholic drinks. Drinkers imbibed an average of 7 units of alcohol. Beer and wine were the most popular beverages, followed by spirits, cocktails or pre-mixed drinks. Younger respondents, women, non-Western customers, and patrons of mainstream pubs and cafés were the most likely to abstain on the night out, although the majority in all those groups did drink alcohol. Pre-pub drinking (an average of 2.5 units) was practised by 30% of the sample.

Drug use during the night out was limited. Less than 8% reported having smoked marijuana or hashish, 3% taking ecstasy, 2% sniffing cocaine, and only one respondent had taken amphetamine. Some of them had also taken the drugs prior to going out. Apparently they did not do that to circumvent drug checks in nightlife venues, because many also took some drugs while they were already out. The use of GHB by pubgoers on the night out was not encountered at all.

Differentiating pubgoers in terms of their substance use on the night of the survey, we arrive at the following four types:

- **Abstainers** (11%), who drank no alcohol, smoked no cannabis, and took no stimulants (ecstasy, cocaine, amphetamine) on the night in question
- **Drinkers** (77%), who drank alcohol, but took no cannabis or stimulants on the night out
- **cannabis smokers** (7%), who smoked cannabis but took no stimulants on the night out
- **Stimulant users** (5%), who took stimulants (ecstasy, cocaine, amphetamine) on the night out. Virtually all of them also stood out in terms of the large quantities alcohol they drank (averaging 3 units more than the 'drinkers').

Cannabis smokers and stimulant users were encountered predominantly in the trendy and gay spots, and abstainers mostly in the student and mainstream pubs.

trends among pubgoers

The Amsterdam Antenna survey in the year 2000 had a similar focus on pubgoers. Our sample five years ago included smaller percentages of males and middle-aged customers, probably because a smaller share of that sample was recruited in gay places. The foremost differences in 2005 nightlife behaviour as compared to 2000 lay in the venues where people normally went out. Respondents in 2005

reported attending parties and get-togethers in the homes of friends much more frequently than in 2000. The same trend was observed in the panel study.

Beer and wine continued to be the favourite beverages for the pubgoers, but champagne and ready-mixed drinks had now gained popularity in relation to 2000. A 2000–2005 comparison gave some indications for trends in substance use among pubgoers (although some brief interim fluctuations may have been missed). We adjusted the comparison for differences in background characteristics between the two samples. Broadly speaking, the use of recreational substances by pubgoers in 2005 was very similar to that in 2000. Exceptions were a decreased use of magic mushrooms and crack, but these were little used in either survey. The most significant exception in 2005 was seen in the use of tobacco; the percentage of smokers amongst the pubgoers declined in the past five years.

Rates of consumption for almost all surveyed substances were highest in the trendy cafés, except for the poppers mainly used by gay bar customers. This was largely consistent with the panel study findings. The use of cocaine, which was already approaching the level of ecstasy use in 2000, was definitely an equal match in 2005. Just as many pubgoers now appear to take cocaine as take ecstasy. The situation in terms of the availability and supply of drugs in the market is also largely the same. Whether or not particular pubgoers actually took cocaine themselves, nearly half of them knew one or more cocaine users, and one third said they could easily obtain the drug; the figures for ecstasy were slightly higher. The supply of ecstasy now seems to have surpassed the demand. This is also evident in the prices. Ecstasy pills now average less than 4 euros each, while a gram of cocaine costs just under 50 euros.

prevention indicators

ive indicators deliver information on the Amsterdam drugs market, each from a different perspective. Although these data derive from different sources in selected groups or locations, they provide evidence for trends and developments in supply and demand.

or the past ten years, the telephone queries to the information and advice line run by Jellinek Prevention have shown that alcohol is the substance that concerns callers the most, followed by cannabis. Questions on ecstasy have declined drastically in recent years to practically nil, while questions on cocaine have increased.

Internet queries suggest a slightly different picture. In contrast to the telephone service, where most questions are asked by parents, partners or friends of substance users, online questions are most likely to come from the users themselves. Here, too, alcohol and cannabis top the list. Ecstasy takes third place, fol-

lowed by cocaine (which has not yet overtaken ecstasy). Notably, many online questions are also about medications, often when taken in combination with recreational substances.

Volunteers from the organisation Unity, who provide drugs education at dance events on behalf of Jellinek, report that far and away the largest number of inquiries there are about ecstasy. Although the number of questions about cocaine has doubled in recent years, they have still not overtaken ecstasy. That is due mainly to the setting where Unity works – at dance events rather than at clubs. Of the people who came to the Unity stands in 2005, three times as many had taken ecstasy in the past 24 hours than had taken cocaine, although the majority had used neither drug that day. Alcohol is the recreational substance most used at dance events, but the Unity stands receive few questions about it.

Data from the Jellinek drug-testing service, where people bring in ecstasy tablets for testing (and currently more and more other substances too) show a reasonably stable ecstasy market over the past five years in terms of the average MDMA content of the tablets (88 mg). Yet the numbers of pills submitted for testing is steadily declining, fluctuations in MDMA content are widening, and slightly more contamination seems to be appearing at the margins. Nonetheless, the vast majority of the ecstasy pills submitted still have a high degree of purity and are not contaminated with other substances. A growing number of cocaine samples are being submitted to the test service; their average purity is 61%.

In addition to drug samples brought in voluntarily, we also gathered data on drugs confiscated in dance clubs and other nightlife venues. The results are highly selective, as only those types of ecstasy pills are sent for testing which are not widely used and recognised. Even so, the picture that emerged here was not much different from the one at the voluntary test service; the bulk of the pills contained MDMA as their primary, and often only, active ingredient, though the average potency was somewhat lower for the confiscated drugs (77 mg). More powdered drugs are found in the secure confiscation boxes at clubs than are brought in to the test service. The average purity of the cocaine deposited into the boxes is lower at 51% than the cocaine tested at the voluntary service; it is also more often laced with other substances (mainly phenacetine).

GHB (for which a modest upward trend was seen around the turn of the century) and amphetamine (which undergoes fluctuations but never disappears from the market) are recorded by all indicators, but play a marginal role.

All in all, then, ecstasy and cocaine, alongside alcohol and perhaps cannabis, are the recreational substances that dominate the Amsterdam nightlife market. Ecstasy continues to decline in popularity, while the cocaine revival seems to continue. At dance events, cocaine is unlikely to overtake ecstasy in the

near future, but the figures on the pubgoers seem to confirm that this has already happened in other nightlife scenes.

I L A E A PANEL

de panelmethode	204
geruchten signalen en trends	205
panelnetwerken en panelmutaties	206
nieuwe panelleden	207
uittredende panelleden	207
toelichting bij tabellen panelnetwerken	208
tabellen	208
Tabel 1 panelnetwerken: club- en partycircuit	208
Tabel 1 panelnetwerken: club- en partycircuit (vervolg)	209
Tabel 1 panelnetwerken: club- en partycircuit (vervolg)	210
Tabel 2 panelnetwerken: buurtjongeren en probleemjongeren	210
Tabel 3 top drie drugs: club en partycircuit	211
Tabel 4 top drie drugs: buurtjongeren en probleemjongeren	211
Tabel 5 druggebruik: club- en partycircuit	212
Tabel 5 druggebruik: club- en partycircuit (vervolg)	213
Tabel 6 druggebruik: buurtjongeren en probleemjongeren	214
Tabel 7 Amsterdamse drugsprizen 2005	215
Tabel 7 Amsterdamse drugsprizen 2005 (vervolg)	216

de panelmethode

De panelstudie verzamelt doorlopend informatie over de Amsterdamse drugsmarkt. Dit gebeurt op basis van interviews met insiders in verschillende netwerken en scènes van gebruikers. In tegenstelling tot andere onderdelen van Antenne gaat het in de panelstudie nauwelijks om cijfers, maar om dynamische processen als uitgaanstrends en druggebruik onder jongeren en jongvolwassenen. Hoewel we de bevindingen van de panelstudie niet in cijfers uitdrukken, kunnen we er wel algemene ontwikkelingen mee schetsen.

Die ontwikkelingen behelzen enerzijds de trendsetters en de vroege trendvolgers die meer dan gemiddeld met drugs experimenteren en vaak voortrekkers zijn van nieuwe ontwikkelingen in het uitgaansleven. We onderscheiden drie typen trendsetters: de *aven* (bollebozen), connectors en de sales *en*.¹²³ De *aven* hebben veel kennis van het uitgaanscircuit en/of de drugsmarkt en kunnen je daarover alles vertellen. De connectors zijn dynamischer, goed op de hoogte van de uitgaansmarkt en weten precies waar iedereen zich bevindt en welke posities ze innemen. De sales *en* of proseliteerders¹²⁴ (evangelisten) hebben de meeste overtuigingskracht en zijn in staat om zelfs de grootste sceptici te enthousiasmeren van een product, in dit geval dus een 'nieuwe' drug.

Anderzijds gaan de ontwikkelingen over jongeren die vanwege hun riskante leefstijl eerder in de problemen komen, zoals de verpauperde zwerfjeugd of de buurtjongeren.

We moeten dus uitkijken om de bevindingen niet te generaliseren naar jongeren in het algemeen. Dit betekent dat de panelstudie in het algemeen niet gaat over de 'doorsneejongeren' in het mainstream uitgaansleven. Maar nieuwe ontwikkelingen kunnen een algemeen karakter krijgen en zich via trendsetters en trendvolgers verder verspreiden onder een breder publiek.

De leden van het panel worden sinds 1994 doorlopend twee keer per jaar onafhankelijk van elkaar face-to-face geïnterviewd. Hiermee voorkomen we dat leden elkaar beïnvloeden, of napraten. Iedereen die deel uitmaakt van het panel heeft zicht op een bepaald netwerk, een specifieke scene of locatie waar alcohol en drugs worden geconsumeerd. Het is niet uitgesloten dat netwerken elkaar deels kunnen overlappen. Zowel op megafeesten als in clubs of cafés kunnen verschillende panelleden aanwezig zijn en vanuit hun eigen beleving verslag

¹²³ Gladwell (2000).

¹²⁴ Cohen (1975).

doen van het feest, de locatie en de sfeer. Overigens gaat het daarbij **niet** om het eigen druggebruik maar over wat zij waarnemen in hun netwerk en directe omgeving. De verhalen zijn zeer uiteenlopend, wat elk jaar weer leidt tot rijke en gevarieerde impressies van het hedonistische uitgaansleven tot en met het problematische buurt- en straatleven.

Om de anonimiteit van clubs, cafés, coffeeshops etc. te waarborgen noemen we geen namen van panelleden en horecagelegenheden als er informatie wordt gegeven over, of een duidelijke link is met het druggebruik op een desbetreffende locatie. We hebben bewust voor deze voorzichtige benadering gekozen om de anonimiteit van panelleden en locaties te waarborgen en ze niet in diskrediet te brengen. Als we een impressie geven van een populaire clubavond of party, dan wordt de locatie gewoon vermeld aangezien we dan niet ingaan op het middelengebruik. Elk panellid wordt met een nummer en de letter 'a' of 'b' gecodeerd om de verschillende netwerken aan te duiden.

geruchten signalen en trends

In de gehanteerde panelmethodiek is een beveiliging ingebouwd om vage en moeilijk traceerbare **geruchten** te onderscheiden van duidelijk waarneembare verschijnselen die zowel door panelleden als onderzoekers geverifieerd kunnen worden. Deze waarneembare verschijnselen noemen wij **signalen** omdat ze werkelijk in het oog springen en zodoende ook kunnen worden gevolgd en zo mogelijk zelfs verklaard. Maar signalen zijn nog geen trend. Waar precies een signaal ophoudt en een trend begint is niet altijd duidelijk aan te wijzen omdat het over illegale middelen gaat waarover geen productiecijfers van fabrikanten bestaan. Dit maakt het des te complexer om **ypes** te onderscheiden van werkelijke trends. We spreken pas van een **trend** als meerdere panelleden in verschillende netwerken tegelijkertijd en onafhankelijk van elkaar een vergelijkbare en nieuwe ontwikkeling waarnemen in op de uitgaans- of drugsmarkt. Bij voorkeur worden deze waarnemingen ook bevestigd door andere, kwantitatieve onderdelen van Antenne.

De panelstudie bevat actuele informatie over spraakmakende **ypes**, nieuwe scenes, muziekgenres en uitgaanslocaties. Het Amsterdamse uitgaansleven wordt daarbij in een culturele context geplaatst die verder reikt dan de vluchtigheid van hip die vergankelijk en tijdsgebonden is.¹²⁵ Wat bij wijze van spreken van-

¹²⁵ Leland (2004).

daag in de mode is, kan morgen alweer passé zijn. Om deze veranderende processen te volgen, is onze focus daarom niet alleen gericht op de setting. Ook de dynamiek van de verschillende drugsmarkten en prijsontwikkelingen, de verandering van toedieningswijze, riskante en/of favoriete combinaties en de opkomst van nieuwe synthetische of natuurlijke middelen worden gevolgd en beschreven.

Op de langere termijn geeft de panelstudie meer inzicht in reguleringsmechanismen, interesse in 'nieuwe' drugs en het verschijnen en verdwijnen van middelen op de gebruikersmarkt en daaruit vloeiende gebruikspatronen. Elke nieuwe generatie ontdekt en gebruikt immers op haar eigen wijze en onder andere omstandigheden de genotmiddelen die in omloop zijn. Zij vormen zichzelf een beeld op grond van bestaande voorlichting, uit eigen ervaring en die van vrienden. Internet is voor jongeren een veilig medium om specifieke informatie over drugs te zoeken, maar wordt ook gebruikt om vragen te stellen aan speciale voorlichtingsites of onder pseudoniem verhalen uit te wisselen of vragen te stellen aan leeftijdsgenoten, zonder enige inmenging van deskundigen. Hypes, rages en kicks lijken – mede door nieuwe communicatievormen als internet, GSM, SMS en MSN – in een nieuwe fase te zijn beland. Naar de consequenties hiervan kunnen we slechts gissen. Tegenover het voordeel van de anonimiteit van internet, staat het nadeel van de controleerbaarheid. Want hoe betrouwbaar zijn de verhalen die jongeren daar over drugs uitwisselen?

Het blijft daarom van evident belang om ontwikkelingen op de drugsmarkt, veranderende leefstijlen en gebruik van genotmiddelen onder jonge mensen op empirisch controleerbare wijze te blijven volgen. Deze kennis blijft een belangrijke bron voor beleid, preventie en hulpverlening en leidt tevens tot een beter begrip en duiding van hedendaagse jeugdstijlen.

panelnetwerken en panelmutaties

Wie hypes en trends van druggebruik binnen jongerenculturen wil duiden, heeft een daarop afgestemde methode nodig die flexibel én voor langere tijd geldend en toepasbaar is. Continuïteit is daarbij van essentieel belang om de golfbewegingen van trends in druggebruik door de tijd te volgen.

Het streven is om alle deelnemende panelleden twee maal per jaar te interviewen. We slagen hier grotendeels in, maar kunnen niet voorkomen dat panelleden om wat voor reden dan ook afhaken. Om nieuwe ontwikkelingen op de voet te blijven volgen, is het soms noodzaak om het panel aan te vullen met leden die in staat zijn om een nieuw fenomeen, locatie of netwerk te beschrijven. Verderop in deze bijlage staat bij elk panellid vermeld aan welke meting hij of zij heeft meegedaan en welke specifieke netwerken worden vertegenwoordigd. Ook

wordt een overzicht gegeven van panelmutaties met nieuwe, vervangen en uitgetreden panelleden.

De panelmutaties kunnen onderverdeeld worden in drie categorieën: nieuwe panelleden, die een nieuwe locatie of netwerk vertegenwoordigen; vervangen panelleden¹²⁶ die worden vervangen door anderen afkomstig uit hetzelfde of gelijksoortig netwerk; en uittredende panelleden die niet worden vervangen omdat er geen geschikte opvolger is.

nieuwe panelleden

Er zijn zes nieuwe personen in het panel vertegenwoordigd. Zij zijn onder andere geworven na tips van andere panelleden, of op basis van eigen veldwerk benaderd.

- Brian (90a) bezoekt veel kleine en grote urban feesten.
- Buda (91a) is wegens zijn contacten met innovators goed op de hoogte van nieuwe middelen die op de markt worden gebracht. Hij maakt deel uit van de 'hippe hippies'.
- Sandy (92a) gaat regelmatig stappen in kleinere urban georiënteerde cafés en clubs.
- Nikki (93a) is gepikt en gemazeld in het alternatieve circuit club, party en cafécircuit. Ze organiseert onder andere ook feesten en kent veel dj's.
- Bram (94a) werkt in een hippe kledingbranche en bezoekt daarom onder andere de feesten in het trendsettende uitgaanssegment.
- Anne (95a) maakt deel uit van een jonge groep 'wilde' druggebruikers die veel naar clubs, party's en afterfeesten gaan.

uittredende panelleden

In totaal zijn er vier personen uit het panel getreden die niet zijn vervangen.

- Kaya (73a) maakt een wereldreis en is voor onbepaalde tijd vertrokken.
- Edo (86a) is wegens drukke werkzaamheden moeilijk te bereiken voor een interview.
- Roos (78ab) doet het wegens zwangerschap rustiger aan waardoor ze niet meer uitgaat.
- Nemo (64a) gaat het serieus aandoen en zegt, onder andere ook wegens te hoge leeftijd, weinig plezier meer te beleven aan uitgaan.

¹²⁶ Dit jaar zijn er geen vervangen panelleden.

toelichting bij tabellen panelnetwerken

- Een panellid dat wordt vervangen door een vergelijkbaar panellid dat zicht heeft op dezelfde scene en/of locatie behoudt hetzelfde panelnummer en wordt aangeduid met een **V** (als een panellid voor de laatste keer deelneemt en zeer waarschijnlijk wordt vervangen dan wordt dit aangeduid met **V**).
- Een geheel nieuw panellid dat zicht heeft op een nieuw netwerk of locatie en geen ander panellid vervangt, wordt aangeduid met een **N**.
- De kolom T geeft het nummer van de meting aan (23 en/of 24).
- De kolom andere etniciteit: Allochtoon (all), Antilliaans (ant, Australisch (aus), Aziatisch (azi), Diversen (div), Dominicaans (dom), Europees (eur), Hongaars (hon), Latino (lat), Marokkaans (mar), Moluks (mol), Pools (pol), Roemeens (roe), Surinaams (sur), Turks (tur), Verenigde Staten (vs).

tabellen

Tabel 1 panelnetwerken club en partycircuit									
naam	functie	code	T	setting scene	leeftijd	aant.	♀	NL.	andere etniciteit
John	portier	57a	23 24	club: eclectisch	25-45	50	45%	45%	50% int (eur, vs, aus), 2% ant, 2% sur
Debby	barmedewerker	56a	23 24	club: dance	16-30	1250	50%	30%	40% sur, 30% tur, mar
		56b	23 24	club: urban	20-35		40%	30%	40% sur, 30% tur, mar
Jesse	barman	48a	23 24	club: dance	18-27	1500	25%	95%	5% div
		48b	23 24	club: urban	15-24		40%	55%	30% sur, 10% mar, 5% int
Ria	portier	81a	23 24	club: dance	20-40	1500	50%	95%	5% div
		81b	23 24	club: urban	18-26		45%	40%	45% sur, 15% mar, tur
Pepe	feestorganisator en dj	58a	23 24	clubs, cafés afterparty's, dance	18-30	200	45%	75%	15% eur, 10% all
Wendy	stapper	84a	23	cafés en privéfeesten	25-30	100	50%	95%	5% eur
Mea	stapper	87a	23 24	cafés en privéfeesten	25-30	50	40%	95%	5% all

Tabel 1 panelnetwerken club en partycircuit (vervolg)

naam	functie	code	T	setting scene	leeftijd	aant. ♀	NL	andere etniciteit
Lizz	bookingsagente en dj	72a	23 24	techno en party's	20-28	75	45% 90%	10% eur
Vince	dj	76a	23	club/party: urban, house	20-35	200	45% 60%	30% all, 10% eur
Spike	dj en clubganger	77a	23 24	club/party: urban en eclecticisch	20-30	300	45% 50%	50% sur
Jorg	clubganger	58a	23 24	clubs en hippe feestjes	25-35	40	50% 70%	25% eur, mar, 5% sur
Angel	clubganger	65a	23 24	club: hardtrance	25-35	25	50% 85%	15% mar, sur, ant
Zoë	smartmanager en stapper	67b	23 24	party's en privéfeesten	18-25	25	40% 100%	
BB	clubganger	79b	23 24	club: dance	23-30	20	45% 45%	25% sur, 10% mar, 10% azi, 10% int
Dennis	clubganger	57b	23 24	gayclubs dance	17-80	100	0% 40%	45% int, 7% sur, 5% ant
Jorg	partyganger	58b	23 24	gayfeesten dance	20-30	40	15% 70%	25% int
Tizi	clubganger	50a	23 24	clubs en afterparty's	25-35	75	40% 30%	70% mar, tur, sur
igo	clubganger	88a	23 23	gay scene clubs/party's	22-40	20	0% 50%	lat, eur, vs
Brian	clubganger	90a N	24	club/party : urban	15-30	400	50% 20%	60% sur, ant, 20% mar, tur
Buda	stapper	91a N	23 24	cafés, privé-feesten	20-35	200	30% 85%	15% int

Tabel 1 panelnetwerken club en partycircuit (vervolg)

naam	functie	code	T	setting scene	leeftijd	aant.	♀	NL.	andere etniciteit
Sandy	stapper	92a N	24	club: latin en urban	16-40	100	40%	25%	40% sur, ant, 20% dom, 15% int
Nikki	clubganger	93a N	24	hippe cafe's	16-40	50	30%	50%	10% sur, 5% mar, 5% int, 20% eur
Bram	clubganger en dj	94a N	23 24	hip en vip feesten	18-35	75	50%	60%	10% sur, 10% mar, 10% tur, 10% mol
Anne	clubganger	95a N	24	minimal feesten	18-28	45	40%	90%	10% div
Paul	partyganger	45a	23	techno party	18-24	20	35%	100%	
Sander	partyganger	41a	23 24	psytrance partyscene	20-30	75	40%	70%	10% sur, ant, 10% mar, 10% int
Has	partyganger	75a	23 24	underground party: tekno, drum en bass	25-30	200	40%	75%	25% eur
loris	partyganger	74a	24	psytrance partyscene	22-35	100	40%	75%	15% eur, 10% all
Pieter Bas	partyganger	89a	23 24	hardcore scene	20-25	100	30%	85%	2% mar, 10% sur, 2% azi

Tabel 2 panelnetwerken buurtjongeren en probleemjongeren

naam	functie	code	T	setting scene	leeftijd	aant.	♀	NL.	andere etniciteit
Yah	jongerenwerk	82a	23 24	buurtjeugd zuid	18-23	55	0%	0%	100% mar
ared	jongerenwerk	83a	23 24	buurtjeugd oost	15-23	60	0%	0%	90% mar, 3% tur, 5% sur, 3% div
Erik	jeugdwerker	20a	23 24	buurtjeugd	15-25	125	35%	25%	25% sur, 25% mar, 25% tur
Bob	veldwerker	16a	23 24	jongens prostituees	19-26	50	0%	0%	roe, pol, hon
Sam	straathoekwerker	19a	23	straatjongeren centrum	15-23	21	50%	30%	50% mar, 20 sur
Sam	straathoekwerker	19b	23	straatjongeren zuidoost	16-23	40	0%	0%	100% sur

Tabel 3 top drie drugs club en partycircuit

		Drug 1		Drug 2		Drug 3	
		T 23	T 24	T 23	T 24	T 23	T 24
Dennis	57a	coke	coke	xtc	xtc	-	lsd
Debby	56a	xtc	xtc	coke	-	-	-
Debby	56b	xtc	xtc	coke	-	-	-
esse	48a	xtc	xtc	coke	coke	speed	speed
esse	48b	xtc	xtc	coke	coke	-	-
Ria	81a	xtc	xtc	coke	coke	-	paddo's
Ria	81b	coke	coke		-		-
epe	85a	coke	ketamine	speed	coke	ketamine	xtc
endy	84a	coke		xtc		ghb	
Mea	87a	coke	coke	xtc	xtc	ghb	ghb
Lizz	72a	coke	ketamine	xtc	coke	speed	xtc
Vince	76a	coke		xtc		ghb ketamine	
Spike	77a	coke	xtc	xtc	coke	ghb	ghb
org	58a	xtc	xtc	coke	ghb	-	coke
Angel	65a	xtc	xtc	ghb	ghb	coke	coke
o	67b	coke	coke	xtc	xtc	speed	speed
	79b	xtc	coke	coke	xtc	ghb	ghb
ohn	57b	poppers	coke	coke	xtc	xtc	ghb
org	58b	coke	-	xtc	-	-	-
Tizi	50a	coke	coke	xtc	xtc	ghb	ghb
Figo	88a	coke	coke				
rian	90a		cannabis		cocaine		xtc
uda	91a	coke	coke	xtc	xtc	ketamine	ketamine
Sandy	92a		coke		xtc		ghb
Nikki	93a		coke		ketamine xtc		speed
ram	94a	xtc	coke	coke	xtc	speed	-
Anne	95a		xtc coke		ketamine speed		ghb
aul	45a	coke		xtc		speed	
Sander	41a	xtc speed lsd	xtc	coke ketamine	coke speed	-	tripmiddelen
as	75a	xtc	coke	coke	xtc	speed	ghb
Floris	74a	xtc	xtc	speed	speed	lsd	lsd
ieter bas	89a	xtc	xtc	coke	coke	speed	speed

Tabel 4 top drie drugs buurtjongeren en probleemjongeren

		Drug 1		Drug 2		Drug 3	
		T 23	T 24	T 23	T 24	T 23	T 24
ah	82b	cannabis	cannabis	alcohol	alcohol	xtc	xtc
Fared	83a	cannabis	cannabis	alcohol	alcohol	xtc	cocaine crack
Erik	20a	cannabis	cannabis	alcohol	alcohol	coke xtc	coke xtc
ob	16a	cannabis	cannabis	cocaine	cocaine	xtc	xtc
Sam	19a	crack		heroïne		alcohol	
Sam	19b	crack		medicijnen		alcohol	

Tabel 5 druggebruik club en partycircuit

	T	ohn 57a	Debby 56a	Debby 56b	esse 48a	esse 48b	Ria 81a	Ria 81b	epe 85a	endy 84a	Mea 87a	Lizz 72a	Vince 76a
slaapmiddel	23
	24
cannabis	23
	24
alcohol	23
	24
amfetamine	23
	24
LSD	23
trips	24
paddo s	23
	24
	23
	24
ketamine	23
	24
coca ne (poeder)	23
	24
crack	23
basecoke	24
ecstasy	23
	24
hero ne	23
methadon	24
poppers	23
	24
lachgas	23
	24
energydrinks	23
	24
erectogeen	23
	24
ecotrip ¹²⁷	23
	24
energizers ¹²⁸	23
	24
xtc achtigen	23
	24
overig ¹²⁹	23	ex()	ex()	.	.
	24

= 0%; = 1 - 10%; = 11 - 25%; = 26 - 50%; = 51 - 75%; = 76 - 100%

¹²⁷ cactus, salvia, dmt, yage e.d.

¹²⁸ ephedra, guarana, e.d.

¹²⁹ ca = Caribbean cocos, ex = Explosion, ch = Chrystal methamfetamine.

Tabel 5 druggebruik club en partycircuit (vervolg)

	T	77a Spike	58a org	65a Angel	67b oe	79b	57b Dennis	58b org	50a Tizi	88a Figo	91a uda	92a Sandy	93a Nikki
slaapmiddel	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
cannabis	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
alcohol	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
amfetamine	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
LSD	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
trips	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
paddos	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ketamine	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
cocaïne (poeder)	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
crack basecoke	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ecstasy	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
heroïne	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
methadon	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
poppers	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
lachgas	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
energydrinks	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
erectogeen	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ecotrip ¹²⁷	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
energizers ¹²⁸	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
xtc achtigen	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
overig ¹²⁹	23	-	-	-	-	ex()	-	-	-	-	-	-	-
	24	-	-	-	ca()	-	ch()	-	-	-	-	-	-

= 0%; = 1 - 10%; = 11 - 25%; = 26 - 50%; = 51 - 75%; = 76 - 100%

Tabel 6 druggebruik buurtjongeren en probleemjongeren

	T	92a	83a Fared	20a Erik	16a ob	19a Sam	19b Sam
slaapmiddel	23						
	24						
cannabis	23						
	24						
alcohol	23						
	24						
amfetamine	23						
	24	-	-	-	-	-	-
LSD	23						
	24	-	-	-	-	-	-
trips	23						
	24	-	-	-	-	-	-
paddos	23						
	24	-	-	-	-	-	-
ketamine	23						
	24	-	-	-	-	-	-
cocaïne (poeder)	23						
	24	-	-	-	-	-	-
crack	23						
	24	-	-	-	-	-	-
basecoke	23						
	24	-	-	-	-	-	-
ecstasy	23						
	24	-	-	-	-	-	-
heroïne	23						
	24	-	-	-	-	-	-
methadon	23						
	24	-	-	-	-	-	-
poppers	23						
	24	-	-	-	-	-	-
lachgas	23						
	24	-	-	-	-	-	-
energydrinks	23						
	24	-	-	-	-	-	-
erectogeen	23						
	24	-	-	-	-	-	-
ecotrip ¹²⁷	23						
	24	-	-	-	-	-	-
energizers ¹²⁸	23						
	24	-	-	-	-	-	-
xtc achtigen	23						
	24	-	-	-	-	-	-
overig ¹²⁹	23						
	24	-	-	-	-	-	-

= 0%; = 1 - 10%; = 11 - 25%; = 26 - 50%; = 51 - 75%; = 76 - 100%

Tabel 7 Amsterdamse drugsprijzen 2005¹³⁰

	ecstasy prijs per pil	MDMA poeder prijs per gram	amfetamine prijs per gram	cocaïne prijs per gram	basecocaïne prijs per bolletje	DMT prijs per gram
as	T:3			T:45-50	S:5 (pofje)	T:200
epe	T:5-6		T:10-15	T:50		
endy	T:5	T:20-30	T:25	T:50-60		
Mea	T:5			T:50 U:50		
Angel	T:2		T:6	T:50		
o	T:5	T:25	T:10	T:50-60		
Vince	T:5	T:50		T:50-65		
Nikki	T:5 U:5-10			T:50		
Lizz	T:5		U:12.50	U:50-60		
uda	T:3-5			U:50		T:150-300
Ria	T:2,5 U:6-7		T:10	T:40 U:50		
Tizi	T:5			T:30 U:50	S:10 (pofje)	
esse	2-4			50-70		
aul	T:0.90 (200P)		T:4	T:50		
Sander	T:1-5 U:5-15		T:10 U:15-20	T:35-45 U:50-60		T:120-150 U:175-200
	T:2-3 U:5		U:7-10	T:50-55 U:55-60		
Dennis	T:3 U:4-5			T:50 U:50-60		
Figo	T:6-7		T:20	T:50		
org	T:5 U:10			T:30-40 U:50		
ierter as	T:3-8		T:10 U:10	T:35-50		
Anne	T:2 U:5	T:40 U:50	T:10 U:10	T:50		
ram	T:4 U:4-7	T:25 U:25	U:10	T:50 U:50		
rian	T:10	T:50				
Sam					S:10-20	
Fared	S:4-5				S:10	
ah	U:2-3			U:50		
Sandy	T:5-7			T:50		
Floris	T:2.50-5		T:5-10	T:50-60		150-180

¹³⁰ Weergegeven zijn de prijzen in euro's per pil, gram, etc. bij afname van één standaard hoeveelheid. Wanneer afwijkende hoeveelheden worden afgenomen, staat deze tussen haakjes vermeld.

P = pillen, C = capsule, G = gram, K = kilo, L = liter. T = thuisadres, U = uitgaansleven, S = straat.

Tabel 7 Amsterdamse drugsprijzen 2005 (vervolg)¹³⁰

	prijs per buisje	ketamine prijs per gram	viagra prijs per pil	LSD prijs per zegel	heroïne prijs per bol	lathgas prijs per ballon	poppers prijs per flesje
as							
epe	T:7-10						
endy	T:150 (1L)	T:45		T:5-10			
Mea	T:70 (L)						
Angel	T:200 (1L)	T:50	T:5				U:15
o	T:75 (L)			T:5-10			
Vince	T:150 (L)		T:5				
Nikki		T:40					
Lizz		T:45-50					
uda		T:20-40		T:200-350 (flesje)			
Ria			T:5 U:10			T:5 U:5	
Tizi	T:12.50	T:35 U:50	T:3.50				
esse							
aul			T:2-5				
Sander	T:2-5 U:5-10 T:5-10 U:5	T:35-45 U:50-75		T: 1 U:3 -10		U:3-5 U:5	
Dennis			T:4	T:5		U:12.50	
Figo		T:50	T:8-10	T:10			
org	T:15-30		T:7				T:5
ieteer as	T:5			T:2.50			
Anne	T:30 (fles)	T:30					
ram							
rian							
Sam					S:10 20		
Fared							
ah					T:40		
Sandy							
Floris	100-300 (1L)	T:25-50		250 (flesje)			

I L A E

SURVEY CAFÉBEZOEKERS

1	het onderzoek	219
	Tabel 1.1 steekproef 2005 – representativiteit	219
	Tabel 1.2 geslacht en leeftijd respondenten.....	220
	Tabel 1.3 etniciteit respondenten	221
	Tabel 1.4 algemene kenmerken respondenten – naar type café.....	221
	Tabel 1.5 opleiding, werk, studie en inkomen.....	222
	Tabel 1.6 opleiding, werk, studie en inkomen – naar type café.....	222
	Tabel 1.7 woonsituatie en -plaats	223
	Tabel 1.8 woonsituatie en -plaats – naar type café	223
2	middelengebruik	223
	Tabel 2.1 tabak	223
	Tabel 2.2 frequentie van tabakgebruik (huidige rokers)	224
	Tabel 2.3 tabakgebruik per subgroep.....	224
	Tabel 2.4 alcohol	224
	Tabel 2.5 frequentie en hoeveelheid van alcoholgebruik (huidige drinkers).....	225
	Tabel 2.6 te veel drinken.....	225
	Tabel 2.7 drinken in gezelschap (huidige drinkers).....	225
	Tabel 2.8 combigebruik met alcohol (huidige drinkers)	225
	Tabel 2.9 alcoholgebruik per subgroep	226
	Tabel 2.10 cannabis	226
	Tabel 2.11 frequentie en hoeveelheid van cannabisgebruik (huidige blowers)	226
	Tabel 2.12 cannabisgebruik per subgroep	227
	Tabel 2.13 energydrinks en ephedra	227
	Tabel 2.14 gebruik van energydrinks per subgroep	228
	Tabel 2.15 gebruik van ephedra per subgroep	228
	Tabel 2.16 ecstasy	229
	Tabel 2.17 ecstasygebruik per subgroep	229
	Tabel 2.18 cocaïne	230
	Tabel 2.19 cocaïnegebruik per subgroep	230
	Tabel 2.20 amfetamine	231
	Tabel 2.21 amfetaminegebruik per subgroep	231
	Tabel 2.22 paddo's en LSD	232
	Tabel 2.23 gebruik van paddo's en LSD per subgroep	232
	Tabel 2.24 heroïne en crack	232
	Tabel 2.25 en ketamine	233
	Tabel 2.26 gebruik van GHB en ketamine per subgroep	233
	Tabel 2.27 poppers en viagra	234
	Tabel 2.28 gebruik van poppers en viagra per subgroep	234

	Tabel 2.29	slaap en kalmeringsmiddelen	235
	Tabel 2.30	slaap- en kalmeringsmiddelengebruik per subgroep.....	235
3		probleemdrinken.....	236
	Tabel 3.1	hoeveelheid en frequentie	236
	Tabel 3.2	AUDIT - riskant drinkgedrag	236
	Tabel 3.3	AUDIT - afhankelijkheidssymptomen.....	237
	Tabel 3.4	AUDIT - schadelijk drinkgedrag.....	237
	Tabel 3.5	AUDIT - score.....	238
	Tabel 3.6	probleemdrinken per subgroep	238
	Tabel 3.7	zelfperceptie (huidige gebruikers).....	238
4		uitgaan.....	239
	Tabel 4.1	uitgaan in de afgelopen maand 2000 en 2005.....	239
	Tabel 4.2	uitgaan in de afgelopen maand – naar type café.....	239
	Tabel 4.3	uitgaansnacht 2000 en 2005.....	240
	Tabel 4.4	uitgaansnacht – naar type café.....	240
	Tabel 4.5	tabak en uitgaan.....	241
	Tabel 4.6	alcohol voor en tijdens het uitgaan	241
	Tabel 4.7	alcohol voor en tijdens het uitgaan – per subgroep	241
	Tabel 4.8	soorten alcohol tijdens het uitgaan 2000 en 2005.....	242
	Tabel 4.9	niet-alcoholische dranken tijdens het uitgaan	242
	Tabel 4.10	niet-alcoholische dranken tijdens het uitgaan – per subgroep.....	242
	Tabel 4.11	andere middelen voor en tijdens het uitgaan.....	243
	Tabel 4.12	cannabis en ecstasy tijdens het uitgaan – per subgroep.....	243
	Tabel 4.13	gebruikerstypen	244
	Tabel 4.14	gebruikerstype – naar geslacht en etniciteit.....	244
	Tabel 4.15	gebruikerstype – naar leeftijd	244
	Tabel 4.16	gebruikerstype – naar type café.....	244
	Tabel 4.17	transport na het uitgaan	245
	Tabel 4.18	rijden onder invloed	245
5		trends in gebruik en markt.....	245
	Tabel 5.1	vergelijking steekproeven 2000 en 2005	246
	Tabel 5.2	trends in gebruik van tabak	246
	Tabel 5.3	trends in gebruik van alcohol	247
	Tabel 5.4	trends in gebruik van cannabis	247
	Tabel 5.5	trends in gebruik van ecstasy	248
	Tabel 5.6	trends in gebruik van cocaine.....	248
	Tabel 5.7	trends in gebruik van amfetamine.....	249
	Tabel 5.8	trends in gebruik van paddo's.....	249
	Tabel 5.9	trends in gebruik van poppers.....	250
	Tabel 5.10	trends in gebruik van slaap- en kalmeringsmiddelen.....	250
	Tabel 5.11	trends in ooit-gebruik van heroïne, crack, LSD, ketamine en GHB.....	251
	Tabel 5.12	beschikbaarheid en verkrijgbaarheid	251
	Tabel 5.13	prijzen van ecstasy en cocaïne.....	252

Verschillen (p waarden)

≤ .05
≤ .01
≤ .005
≤ .001
n s geen significant verschil

1 het onderzoek

Tabel 1.1 steekproef 2005 representativiteit		observaties ¹³¹	uitgezet (n = 1555)	respondenten (n = 408)
mainstreamcafés	geslacht			
	man	50%	51%	39%
	vrouw	50%	49%	62%
	leeftijd			
	< 20 jaar	hoofdgroep	8%	13%
	20-30 jaar	20-40 jaar	71%	66%
	> 30 jaar		21%	21%
	etniciteit			
	Nederlands	60%	81%	74%
	Surinaams/Antilliaans	10%	8%	7%
Turks/Marokkaans	10%	5%	2%	
anders	20%	6%	17%	
homocafés	geslacht			
	man	95%	89%	89%
	vrouw	5%	11%	11%
	leeftijd			
	< 20 jaar	hoofdgroep	3%	0%
	20-30 jaar	24-40 jaar	49%	43%
	> 30 jaar		49%	57%
	etniciteit			
	Nederlands	75%	86%	79%
	Surinaams/Antilliaans	0%	3%	0%
Turks/Marokkaans	0%	2%	1%	
anders	20%	10%	20%	

¹³¹ Weergegeven cijfers zijn medianen. Percentages tellen daarom niet altijd op tot 100%.

Tabel 1.1 steekproef 2005 representativiteit (vervolg)

	observaties ¹³¹	uitgezet (n = 1555)	respondenten (n = 408)	
studentencafés	geslacht			
	man	50%	57%	
	vrouw	50%	43%	
	leeftijd			
	< 20 jaar	hoofdgroep	14%	5%
	20-30 jaar	19-34 jaar	69%	69%
	> 30 jaar		18%	25%
	etniciteit			
	Nederlands	95%	94%	85%
	Surinaams/Antilliaans	1%	1%	4%
Turks/Marokkaans	2%	2%	0%	
anders	2%	4%	11%	
hippe cafés	geslacht			
	man	57%	55%	39%
	vrouw	43%	46%	61%
	leeftijd			
	< 20 jaar	hoofdgroep	4%	14%
	20-30 jaar	24-33 jaar	83%	67%
	> 30 jaar		13%	19%
	etniciteit			
	Nederlands	80%	89%	80%
	Surinaams/Antilliaans	0%	2%	2%
Turks/Marokkaans	0%	0%	0%	
anders	15%	9%	18%	

Tabel 1.2 geslacht en leeftijd respondenten

	TOTAAL (n = 408)
geslacht	
man	52.0%
vrouw	48.0%
leeftijd	
jonger dan 20 jaar	9.4%
20 tot 25 jaar	30.0%
25 tot 30 jaar	28.1%
30 jaar en ouder	32.5%
gemiddeld (s.d.)	27.4 (6.9)
mediaan	26.0

Tabel 1.3 etniciteit respondenten

	TOTAAL (n = 408)		
geslacht			
man			52.0%
vrouw			48.0%
leeftijd			
jonger dan 20 jaar			9.4%
20 tot 25 jaar			30.0%
25 tot 30 jaar			28.1%
30 jaar en ouder			32.5%
gemiddeld (s.d.)			27.4 (6.9)
mediaan			26.0
geboorteland respondent vader en moeder			
Nederland	93.1%	84.3%	83.3%
Suriname	0.2%	3.4%	2.0%
Nederlandse Antillen/Aruba	0.2%	0.5%	0.5%
Marokko	0.5%	1.0%	0.5%
Turkije	0%	0.7%	0.5%
overig westers	4.2%	7.1%	11.3%
overig niet-westers	1.7%	2.7%	2.0%
weet niet / onbekend	0%	0.2%	0%
objectieve en subjectieve etniciteit			
Nederlands	77.9%		88.5%
Surinaams	3.7%		1.2%
Antilliaans / Arubaans	0.7%		0.2%
Marokkaans	0.7%		0.5%
Turks	0.5%		0.5%
overig westers	13.5%		2.5%
overig niet-westers	2.9%		4.2%
weet niet / onbekend / gemengd	0%		2.5%
westers	91.4%		93.2%
niet-westers	8.6%		6.8%

Tabel 1.4 algemene kenmerken respondenten naar type caf

	mainstream (n = 174)	homo (n = 80)	student (n = 75)	hip p (n = 79)
geslacht				
man	38.5%	88.8%	57.3%	39.2%
vrouw	61.5%	11.3%	42.7%	60.8%
leeftijd				
jonger dan 20 jaar	13.3%	0%	5.3%	13.9%
20 tot 25 jaar	37.0%	12.7%	42.7%	20.3%
25 tot 30 jaar	26.0%	24.1%	22.7%	41.8%
30 jaar en ouder	23.7%	63.3%	29.3%	24.1%
gemiddeld (s.d.)	26.2 (6.9)	32.2 (7.4)	26.2 (5.5)	26.4 (5.1)
mediaan	24.0	32.0	25.0	27.0
objectieve etniciteit				
westers	84.5%	96.3%	96.0%	97.5%
niet-westers	15.5%	3.8%	4.0%	2.5%
subjectieve etniciteit				
westers	88.2%	96.1%	97.3%	97.4%
niet-westers	11.8%	3.9%	2.7%	2.6%

Tabel 1.5 opleiding werk studie en inkomen

	TOTAAL (n = 408)
opleidingsniveau	
LO of VMBO ¹³²	8.1%
HAVO ¹³³	13.3%
MBO	13.9%
VWO ¹³⁴	18.7%
HBO/universiteit	48.1%
werkend	
nee	15.7%
< 20 uur p.w.	26.7%
≥ 20 uur p.w.	57.6%
studerend	
nee	58.7%
ja	41.3%
werk studie	
werkend	53.8%
studerend	10.6%
beide	30.7%
geen van beide	4.9%
inkomen p.m.	
gemiddeld (s.d.)	€ 1334 (841)
mediaan	€ 1250

Tabel 1.6 opleiding werk studie en inkomen naar type caf

	mainstream (n = 174)	homo (n = 80)	student (n = 75)	hip (n = 79) p
opleidingsniveau				
LO of VMBO ¹³²	9.8%	8.8%	6.7%	5%
HAVO ¹³³	17.9%	10.1%	9.3%	10.1%
MBO	24.3%	17.7%	5.3%	13.9%
VWO ¹³⁴	16.2%	7.6%	32.0%	22.8%
HBO/universiteit	31.8%	55.7%	46.7%	48.1%
werkend				
nee	14.9%	13.8%	20.0%	15.2%
< 20 uur p.w.	25.9%	15.0%	34.7%	32.9%
≥ 20 uur p.w.	59.2%	71.3%	45.3%	51.9%
studerend				
nee	58.0%	74.7%	41.3%	60.8%
ja	42.0%	25.3%	58.7%	39.2%
werk studie				
werkend	53.4%	68.4%	38.7%	54.4%
studerend	10.3%	6.3%	17.3%	8.9%
beide	31.6%	19.0%	41.3%	30.4%
geen van beide	4.6%	6.3%	2.7%	6.3%
inkomen				
gemiddeld (s.d.)	€ 1231 (697)	€ 1790 (892)	€ 1216 (1048)	€ 1193 (673)
mediaan	€ 1225	€ 1550	€ 1000	€ 1050

¹³² Basisonderwijs, VMBO (beroepsgericht, theoretisch of gemengd), LBO, VBO, IVBO, LTS, MAVO of MULO.

¹³³ HAVO of MMS.

¹³⁴ VWO of HBS.

Tabel 1.7 woonsituatie en plaats

	TOTAAL (n = 408)
woonsituatie	
alleen	45.1%
partner en/of kinderen	31.9%
ouders of verzorgers	15.7%
anders ¹³⁵	7.4%
woonplaats	
Amsterdam	71.1%
elders	28.9%

Tabel 1.8 woonsituatie en plaats naar type caf

	mainstream (n = 174)	homo (n = 80)	student (n = 75)	hip (n = 79)	p
woonsituatie					
alleen	33.9%	60.0%	49.3%	50.6%	
partner en/of kinderen	32.8%	32.5%	30.7%	30.4%	
ouders of verzorgers	27.6%	2.5%	12.0%	6.3%	
anders ¹³⁵	5.7%	5.0%	8.0%	12.7%	
woonplaats					
Amsterdam	58.6%	80.0%	76.0%	84.8%	
elders	41.4%	20.0%	24.0%	15.2%	

2 middelengebruik

Tabel 2.1 tabak

	TOTAAL (n = 408)
ooit gebruik	80.4%
recent gebruik	51.7%
huidig gebruik	44.6%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	15.2 (3.2)
mediaan	15.0

¹³⁵ Vrijwel alle een vorm van studentenhuysvesting of woongroep: studentenhuys, op kamers, bij hospita, met andere huysgenoten, e.d.

Tabel 2.2 frequentie van tabakgebruik (huidige rokers)

	huidige rokers (n=182)
frequentie	
minder dan 1 sigaret per week	11.0%
minder dan 1 sigaret per dag	17.6%
1-5 sigaretten per dag	14.8%
6-10 sigaretten per dag	15.4%
11-20 sigaretten per dag	27.5%
meer dan 20 sigaretten per dag	12.6%

Tabel 2.3 tabakgebruik per subgroep

	ooit	recent	huidig
geslacht	n s	n s	n s
man	78.3%	48.1%	43.9%
vrouw	82.7%	55.6%	45.4%
leeftijd	n s		
jonger dan 20 jaar	81.6%	63.2%	55.3%
20 tot 25 jaar	74.6%	41.8%	32.8%
25 tot 30 jaar	83.3%	58.8%	50.0%
30 jaar en ouder	82.6%	50.8%	47.0%
etniciteit	n s		
westers	81.5%	53.6%	46.1%
niet-westers	68.6%	31.4%	28.6%
werk studie	n s	n s	n s
werkend	84.9%	56.6%	50.2%
studerend	76.7%	44.2%	34.9%
beide	75.2%	46.4%	39.2%
geen van beide	70.0%	45.0%	35.0%
woonplaats			
Amsterdam	83.4%	56.6%	49.3%
elders	72.9%	39.8%	33.1%
type caf	n s		
mainstream	77.0%	44.8%	36.2%
homo	82.5%	55.0%	51.3%
student	76.0%	45.3%	40.0%
hip	89.9%	69.6%	60.8%

Tabel 2.4 alcohol

	TOTAAL (n = 408)
ooit gebruik	100%
recent gebruik	97.8%
huidig gebruik	96.6%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	14.3 (2.5)
mediaan	14.0

Tabel 2.5 frequentie en hoeveelheid van alcoholgebruik (huidige drinkers)

	huidige drinkers (n=394)
frequentie	
dagelijks	7.1%
een paar keer per week	52.4%
alleen in het weekend	18.8%
af en toe; bij gelegenheden	21.6%
aantal glazen per gelegenheid	
1 of 2 glazen	0%
3 of 4 glazen	49.2%
5 of 6 glazen	29.0%
7 of 8 glazen	11.3%
9 of 10 glazen	6.2%
meer dan 10 glazen	4.4%
gemiddeld (s.d.)	4.9 (2.9)
mediaan	4.0

Tabel 2.6 te veel drinken

	TOTAAL (N = 408)
bij hoeveel glazen heeft iemand van jouw leeftijd te veel gedronken	
gemiddeld (s.d.)	11.5 (7.6)
mediaan	10.0
hoeveel glazen alcohol vind je dat je mag drinken als je zelf auto gaat rijden	
gemiddeld (s.d.)	1.3 (1.7)
mediaan	1.0

Tabel 2.7 drinken in gezelschap (huidige drinkers)

	huidige drinkers (n=394)
met wie drink je meestal alcohol	
alleen	2.3%
met partner	9.1%
met vrienden	57.7%
met partner en vrienden	30.8%

Tabel 2.8 combigebruik met alcohol (huidige drinkers)

	huidige drinkers (n=394)
met welke andere middelen combineer je alcohol wel eens	
cannabis	22.2%
ecstasy	15.1%
cocaine	14.3%
amfetamine	3.6%

Tabel 2.9 alcoholgebruik per subgroep

	ooit	recent	huidig	glazen per gelegenheid
geslacht	n s	n s	n s	
man	100%	98.6%	98.1%	5.4
vrouw	100%	96.9%	94.9%	4.3
leeftijd	n s	n s	n s	
jonger dan 20 jaar	100%	92.1%	89.5%	5.8
20 tot 25 jaar	100%	98.4%	96.7%	5.2
25 tot 30 jaar	100%	98.2%	97.4%	5.0
30 jaar en ouder	100%	98.5%	97.7%	4.3
etniciteit	n s			n s
westers	100%	98.7%	97.9%	4.9
niet-westers	100%	88.6%	82.9%	4.3
werk studie	n s			n s
werkend	100%	98.2%	96.8%	4.8
studerend	100%	90.7%	88.4%	5.4
beide	100%	100%	99.2%	5.0
geen van beide	100%	95.0%	95.0%	3.9
woonplaats	n s	n s		n s
Amsterdam	100%	98.3%	97.9%	4.8
elders	100%	96.6%	93.2%	5.2
type caf	n s			n s
mainstream	100%	95.4%	92.5%	4.7
homo	100%	98.8%	98.8%	4.8
student	100%	100%	100%	4.8
hip	100%	100%	100%	5.4

Tabel 2.10 cannabis

	TOTAAL (n = 408)
ooit gebruik	72.5%
recent gebruik	36.3%
huidig gebruik	21.8%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	17.0 (3.9)
mediaan	16.0

Tabel 2.11 frequentie en hoeveelheid van cannabisgebruik (huidige blowers)

	huidige blowers (n=89)
frequentie	
dagelijks	11.2%
een paar keer per week	22.5%
alleen in het weekend	3.4%
af en toe; bij gelegenheden	62.9%
aantal joints per gelegenheid	
1 joint	51.8%
2 joints	29.4%
3 joints	5.9%
4 joints	9.4%
5 of meer joints	3.6%
gemiddeld (s.d.)	1.7 (1.3)
mediaan	1.0

Tabel 2.12 cannabisgebruik per subgroep

	ooit	recent	huidig	joints per gelegenheid	riskante blower
geslacht	n s	n s		n s	n s
man	71.2%	37.7%	25.9%	1.8	7.1%
vrouw	74.0%	34.7%	17.3%	1.6	3.1%
leeftijd	n s		n s	n s	n s
jonger dan 20 jaar	76.3%	55.3%	39.5%	2.2	10.5%
20 tot 25 jaar	68.9%	41.8%	21.3%	1.9	5.7%
25 tot 30 jaar	77.2%	33.3%	19.3%	1.4	1.8%
30 jaar en ouder	71.2%	28.8%	19.7%	1.6	6.1%
etniciteit	n s	n s	n s	n s	n s
westers	73.2%	36.5%	22.0%	1.7	5.1%
niet-westers	65.7%	34.3%	20.0%	1.9	5.7%
werk studie	n s	n s	n s	n s	n s
werkend	74.4%	31.1%	16.9%	1.8	5.5%
studerend	65.1%	39.5%	25.6%	2.3	7.0%
beide	72.0%	43.2%	28.0%	1.6	3.2%
geen van beide	70.0%	40.0%	25.0%	1.3	5.0%
woonplaats			n s	n s	n s
Amsterdam	77.9%	40.7%	23.4%	1.6	5.2%
elders	59.3%	25.4%	17.8%	2.3	5.1%
type caf	n s			n s	
mainstream	67.2%	33.9%	16.7%	1.7	2.3%
homo	73.8%	35.0%	23.8%	1.5	6.3%
student	73.3%	28.0%	16.0%	1.5	2.7%
hip	82.3%	50.6%	36.7%	2.0	12.7%

Tabel 2.13 energydrinks en ephedra

	TOTAAL (n = 408)
energydrinks	
ooit-gebruik	78.7%
recent gebruik	63.0%
huidig gebruik	37.0%
ephedra	
ooit-gebruik	23.5%
recent gebruik	7.8%
huidig gebruik	2.5%

Tabel 2.14 gebruik van energydrinks per subgroep

	ooit	recent	huidig
geslacht	n s	n s	n s
man	78.1%	63.2%	34.0%
vrouw	79.2%	62.8%	40.3%
leeftijd			
jonger dan 20 jaar	86.8%	78.9%	68.4%
20 tot 25 jaar	87.7%	77.0%	49.2%
25 tot 30 jaar	78.9%	64.0%	29.8%
30 jaar en ouder	67.4%	43.9%	22.0%
etniciteit	n s	n s	n s
westers	78.6%	62.5%	37.3%
niet-westers	80.0%	68.6%	34.3%
werk studie	n s		n s
werkend	76.3%	58.0%	32.4%
studerend	83.7%	62.8%	41.9%
beide	82.4%	73.6%	45.6%
geen van beide	70.0%	50.0%	25.0%
woonplaats	n s	n s	n s
Amsterdam	78.6%	62.8%	35.2%
elders	78.8%	63.6%	41.5%
type caf	n s	n s	
mainstream	78.7%	67.2%	44.8%
homo	71.3%	56.3%	28.8%
student	80.0%	53.3%	28.0%
hip	84.8%	69.6%	36.7%

Tabel 2.15 gebruik van ephedra per subgroep

	ooit	recent	huidig
geslacht		n s	n s
man	27.8%	8.5%	3.8%
vrouw	18.9%	7.1%	1.0%
leeftijd		n s	n s
jonger dan 20 jaar	2.6%	2.6%	0%
20 tot 25 jaar	20.5%	10.7%	4.9%
25 tot 30 jaar	29.8%	9.6%	1.8%
30 jaar en ouder	25.8%	5.3%	1.5%
etniciteit	n s	n s	n s
westers	23.6%	7.8%	2.7%
niet-westers	22.9%	8.6%	0%
werk studie		n s	n s
werkend	27.4%	8.2%	1.4%
studerend	7.0%	4.7%	2.3%
beide	22.4%	8.8%	4.8%
geen van beide	20.0%	5.0%	0%
woonplaats			n s
Amsterdam	26.2%	9.7%	3.1%
elders	16.9%	3.4%	0.8%
type caf			n s
mainstream	16.7%	6.9%	2.3%
homo	27.5%	5.0%	3.8%
student	20.0%	4.0%	0%
hip	38.0%	16.5%	3.8%

Tabel 2.16 ecstasy

	TOTAAL (n = 408)
ooit gebruik	31.9%
recent gebruik	17.2%
huidig gebruik	7.4%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	20.7 (5.6)
mediaan	20.0

Tabel 2.17 ecstasygebruik per subgroep

	ooit	recent	huidig
geslacht	n s	n s	
man	34.4%	19.8%	10.4%
vrouw	29.1%	14.3%	4.1%
leeftijd		n s	n s
jonger dan 20 jaar	18.4%	13.2%	2.6%
20 tot 25 jaar	22.1%	13.9%	4.1%
25 tot 30 jaar	36.0%	22.8%	9.6%
30 jaar en ouder	40.9%	16.7%	9.8%
etniciteit	n s	n s	n s
westers	32.7%	17.4%	7.5%
niet-westers	22.9%	14.3%	5.7%
werk studie		n s	n s
werkend	37.4%	21.0%	9.6%
studerend	20.9%	7.0%	0%
beide	24.8%	14.4%	6.4%
geen van beide	35.0%	10.0%	5.0%
woonplaats		n s	n s
Amsterdam	35.2%	17.9%	6.6%
elders	23.7%	15.3%	9.3%
type caf			
mainstream	17.2%	10.9%	5.2%
homo	52.5%	21.3%	11.3%
student	25.3%	10.7%	1.3%
hip	49.4%	32.9%	13.9%

Tabel 2.18 coca ne

	TOTAAL (n = 408)
ooit gebruik	26.0%
recent gebruik	16.2%
huidig gebruik	7.8%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	22.3 (4.7)
mediaan	22.0

Tabel 2.19 coca negebruik per subgroep

	ooit	recent	huidig
geslacht		n s	n s
man	30.7%	19.3%	7.5%
vrouw	20.9%	12.8%	8.2%
leeftijd		n s	n s
jonger dan 20 jaar	10.5%	10.5%	7.9%
20 tot 25 jaar	15.6%	11.5%	5.7%
25 tot 30 jaar	30.7%	21.1%	10.5%
30 jaar en ouder	35.6%	18.2%	7.6%
etniciteit	n s	n s	n s
westers	26.8%	16.6%	8.0%
niet-westers	17.1%	11.4%	5.7%
werk studie		n s	n s
werkend	30.6%	17.4%	8.2%
studerend	16.3%	11.6%	4.7%
beide	19.2%	15.2%	8.0%
geen van beide	35.0%	15.0%	5.0%
woonplaats			n s
Amsterdam	31.4%	19.7%	9.3%
elders	12.7%	7.6%	4.2%
type caf			
mainstream	10.9%	8.0%	4.0%
homo	48.8%	26.3%	7.5%
student	18.7%	13.3%	5.3%
hip	43.0%	26.6%	19.0%

Tabel 2.20 amfetamine

	TOTAAL (n = 408)
ooit gebruik	16.9%
recent gebruik	5.6%
huidig gebruik	1.5%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	20.9 (4.9)
mediaan	19.5

Tabel 2.21 amfetaminegebruik per subgroep

	ooit	recent	huidig
geslacht	n s	n s	n s
man	19.3%	7.5%	1.9%
vrouw	14.3%	3.6%	1.0%
leeftijd		n s	n s
jonger dan 20 jaar	7.9%	5.3%	2.6%
20 tot 25 jaar	9.8%	4.1%	0.8%
25 tot 30 jaar	21.1%	9.6%	1.8%
30 jaar en ouder	22.7%	3.8%	1.5%
etniciteit	n s	n s	n s
westers	17.2%	6.2%	1.6%
niet-westers	14.3%	0%	0%
werk studie		n s	n s
werkend	21.9%	6.4%	1.8%
studerend	7.0%	0%	0%
beide	12.0%	6.4%	1.6%
geen van beide	15.0%	5.0%	0%
woonplaats		n s	n s
Amsterdam	19.7%	6.2%	1.7%
elders	10.2%	4.2%	0%
type caf			n s
mainstream	8.0%	2.3%	0.6%
homo	22.5%	7.5%	1.3%
student	12.0%	2.7%	1.3%
hip	35.4%	13.9%	3.8%

Tabel 2.22 paddo's en LSD

	TOTAAL (n = 408)
paddo's	
ooit-gebruik	21.8%
recent gebruik	2.9%
huidig gebruik	0%
LSD	
ooit-gebruik	6.4%
recent gebruik	1.0%
huidig gebruik	0%

Tabel 2.23 gebruik van paddo's en LSD per subgroep

	ooit paddo's	ooit lsd
geslacht	n s	n s
man	25.5%	8.0%
vrouw	17.9%	4.6%
leeftijd		
jonger dan 20 jaar	5.3%	2.6%
20 tot 25 jaar	18.9%	1.6%
25 tot 30 jaar	26.3%	4.4%
30 jaar en ouder	25.8%	13.6%
etniciteit	n s	n s
westers	22.8%	6.7%
niet-westers	11.4%	2.9%
werk studie	n s	
werkend	24.7%	9.6%
studerend	11.6%	0%
beide	17.6%	1.6%
geen van beide	35.0%	15.0%
woonplaats	n s	
Amsterdam	23.8%	9.0%
elders	16.9%	0%
type caf		
mainstream	12.6%	1.7%
homo	26.3%	8.8%
student	20.0%	5.3%
hip	39.2%	15.2%

Tabel 2.24 heroïne en crack

	TOTAAL (n = 408)
heroïne	
ooit-gebruik	1.5%
recent gebruik	0.2%
huidig gebruik	0%
crack	
ooit-gebruik	2.0%
recent gebruik	1.0%
huidig gebruik	0.2%

Tabel 2.25 en ketamine		TOTAAL (n = 408)
ooit-gebruik		10.0%
recent gebruik		4.9%
huidig gebruik		1.5%
ketamine		
ooit-gebruik		4.4%
recent gebruik		2.2%
huidig gebruik		1.0%

Tabel 2.26 gebruik van en ketamine per subgroep		
	ooit ghb	ooit ketamine
geslacht	n s	n s
man	12.3%	6.1%
vrouw	7.7%	2.6%
leeftijd		n s
jonger dan 20 jaar	0%	2.6%
20 tot 25 jaar	6.6%	2.5%
25 tot 30 jaar	11.4%	5.3%
30 jaar en ouder	14.4%	6.1%
etniciteit	n s	n s
westers	10.2%	4.8%
niet-westers	8.6%	0%
werk studie		n s
werkend	14.2%	6.4%
studerend	0%	0%
beide	5.6%	3.2%
geen van beide	15.0%	0%
woonplaats	n s	n s
Amsterdam	11.4%	4.8%
elders	6.8%	3.4%
type caf		
mainstream	5.7%	1.7%
homo	17.5%	3.8%
student	2.7%	4.0%
hip	19.0%	11.4%

Tabel 2.27 poppers en viagra

	TOTAAL (n = 408)
poppers	
ooit-gebruik	25.2%
recent gebruik	12.0%
huidig gebruik	7.1%
viagra	
ooit-gebruik	5.6%
recent gebruik	3.7%
huidig gebruik	1.5%

Tabel 2.28 gebruik van poppers en viagra per subgroep

	poppers ooit	poppers recent	poppers huidig	viagra ooit
geslacht				
man	34.4%	19.8%	12.7%	10.4%
vrouw	15.3%	3.6%	1.0%	0.5%
leeftijd				
jonger dan 20 jaar	5.3%	5.3%	2.6%	0%
20 tot 25 jaar	18.0%	4.9%	3.3%	1.6%
25 tot 30 jaar	25.4%	10.5%	3.5%	2.6%
30 jaar en ouder	37.1%	22.0%	15.2%	12.9%
etniciteit	n s	n s	n s	n s
westers	26.0%	12.3%	7.8%	5.1%
niet-westers	17.1%	8.6%	0%	11.4%
werk studie		n s	n s	
werkend	29.2%	15.1%	9.1%	7.8%
studerend	16.3%	4.7%	0%	0%
beide	18.4%	8.8%	5.6%	2.4%
geen van beide	40.0%	15.0%	10.0%	15.0%
woonplaats	n s	n s	n s	n s
Amsterdam	27.6%	13.8%	8.6%	5.5%
elders	19.5%	7.6%	3.4%	5.9%
type caf				
mainstream	13.8%	2.9%	1.1%	4.0%
homo	63.8%	43.8%	31.3%	16.3%
student	12.0%	2.7%	0%	0%
hip	24.1%	8.9%	2.5%	3.8%

Tabel 2.29 slaap en kalmeringsmiddelen

	TOTAAL (n = 408)
ooit gebruik	22.8%
recent gebruik	10.3%
huidig gebruik	4.7%

Tabel 2.30 slaap en kalmeringsmiddelengebruik per subgroep

	ooit	recent	huidig
geslacht			n s
man	18.9%	6.1%	2.8%
vrouw	27.0%	14.8%	6.6%
leeftijd		n s	n s
jonger dan 20 jaar	21.1%	15.8%	7.9%
20 tot 25 jaar	17.2%	9.8%	4.9%
25 tot 30 jaar	19.3%	8.8%	5.3%
30 jaar en ouder	31.8%	10.6%	3.0%
etniciteit	n s	n s	n s
westers	23.3%	10.5%	4.8%
niet-westers	17.1%	8.6%	2.9%
werk studie		n s	n s
werkend	23.7%	8.7%	4.1%
studerend	14.0%	9.3%	4.7%
beide	20.8%	13.6%	5.6%
geen van beide	45.0%	10.0%	5.0%
woonplaats	n s	n s	n s
Amsterdam	24.5%	10.7%	4.8%
elders	18.6%	9.3%	4.2%
type caf	n s	n s	n s
mainstream	20.7%	9.2%	3.4%
homo	28.8%	8.8%	3.8%
student	18.7%	12.0%	6.7%
hip	25.3%	12.7%	6.3%

3 probleemdinken

Tabel 3.1 hoeveelheid en frequentie

	TOTAAL (n = 408)
gemiddeld meer dan 2 of 3 glazen per gelegenheid laatste maand¹³⁶	
ja	69.8%
nee	30.2%
tijdens uitgaan meer dan 5 glazen	
ja	49.2%
nee	50.8%
riskante drinker (dagelijks drinken of een paar keer per week tenminste 4 of 5 glazen)¹³⁷	
ja	33.1%
nee	66.9%
zware drinker (tenminste een keer per week tenminste 6 glazen)	
ja	32.1%
nee	67.9%

Tabel 3.2 A DIT riskant drinkgedrag

	TOTAAL (n = 408)
hoe vaak drink je alcoholhoudende drank	
nooit	1.7%
maandelijks of minder	7.4%
2 tot 4 keer per maand	23.0%
2 tot 3 keer per week	47.3%
4 keer per week of vaker	20.6%
hoeveel glazen alcohol drink je op een typische dag wanneer je drinkt	
geen	2.2%
1 tot 2	20.3%
3 tot 4	31.1%
5 tot 6	22.8%
7 tot 9	15.9%
10 of meer	7.6%
hoe vaak drink je 6 of meer glazen per gelegenheid	
nooit	14.3%
minder dan 1 keer per maand	28.5%
maandelijks	25.1%
wekelijks	31.4%
dagelijks of bijna dagelijks	0.7%

¹³⁶ De norm voor mannen is 3 glazen; voor vrouwen 2 glazen.

¹³⁷ De norm voor jongeren t/m 18 jaar is 4 glazen; voor ouderen 5 glazen.

Tabel 3.3 A DIT afhankelijkheidssymptomen

	TOTAAL (n = 408)
hoe vaak heb je het afgelopen jaar gemerkt dat je niet in staat was het drinken te stoppen nadat je eenmaal begonnen was met drinken	
nooit	69.0%
minder dan 1 keer per maand	16.5%
maandelijks	8.9%
wekelijks	5.7%
dagelijks of bijna dagelijks	0%
hoe vaak heb je het afgelopen jaar nagelaten om te doen wat normaal van je werd verwacht vanwege je drankgebruik	
nooit	74.9%
minder dan 1 keer per maand	18.7%
maandelijks	4.4%
wekelijks	2.0%
dagelijks of bijna dagelijks	0%
hoe vaak heb je het afgelopen jaar de behoefte gehad om 's ochtends je eerste alcoholhoudende drank te gebruiken om weer op gang te kunnen komen na een sessie met overmatig drankgebruik	
nooit	95.8%
minder dan 1 keer per maand	3.4%
maandelijks	0.7%
wekelijks	0%
dagelijks of bijna dagelijks	0%

Tabel 3.4 A DIT schadelijk drinkgedrag

	TOTAAL (n = 408)
hoe vaak heb je je het afgelopen jaar schuldig gevoeld of zelfverwijt gehad over je drankgebruik	
nooit	60.3%
minder dan 1 keer per maand	31.3%
maandelijks	7.1%
wekelijks	1.0%
dagelijks of bijna dagelijks	0.2%
hoe vaak kon je je het afgelopen jaar gebeurtenissen van de dag daarvoor niet meer herinneren vanwege je drankgebruik	
nooit	65.6%
minder dan 1 keer per maand	27.5%
maandelijks	6.1%
wekelijks	0.7%
dagelijks of bijna dagelijks	0%
ben je zelf of iemand anders wel eens gewond geraakt als gevolg van je drankgebruik	
nee	74.4%
ja, maar niet in het laatste jaar	17.2%
ja, gedurende het laatste jaar	8.4%
heeft een familielid vriend of een dokter of andere hulpverlener in de gezondheidszorg zijn haar bezorgdheid geuit over je drankgebruik en je gesuggereerd je drankgebruik te minderen	
nee	89.2%
ja, maar niet in het laatste jaar	6.6%
ja, gedurende het laatste jaar	4.2%

Tabel 3.5 A DIT score

				TOTAAL (n = 408)
score				
niveau I: laag risico	0 - 7	punten		44.3%
niveau II: toenemend risico	8 - 15	punten		43.3%
niveau III: hoog risico	16 - 19	punten		7.4%
niveau IV: zeer hoog risico	20 - 40	punten		5.0%
gemiddeld (s.d.)				8.9 (5.2)
mediaan				8.0
mogelijk problematisch alcoholgebruik (≥ 16 punten)				
ja				12.1%
nee				87.9%

Tabel 3.6 probleemdrinken per subgroep

	meer dan 2 of 3 glazen per dag	meer dan 5 glazen tijdens uitgaan	riskante drinker	zware drinker	(zeer) hoog risico op probleem drinken
geslacht	n s				n s
man	72.5	62.8	42.9	39.2	13.3%
vrouw	67.3	34.2	22.6	24.6	10.8%
leeftijd				n s	n s
jonger dan 20 jaar	73.7	31.4	28.9	31.6	13.2%
20 tot 25 jaar	69.2	43.7	24.8	28.7	14.0%
25 tot 30 jaar	80.5	57.9	42.1	35.1	11.5%
30 jaar en ouder	59.5	50.8	34.6	32.8	10.6%
etniciteit					n s
westers	71.3	51.2	34.6	33.8	12.7%
niet-westers	54.3	27.3	17.1	14.7	5.7%
werk studie	n s	n s	n s	n s	n s
werkend	70.5	52.6	35.0	34.7	11.0%
studerend	61.9	35.7	26.2	20.9	11.9%
beide	74.4	47.1	29.6	29.8	13.6%
geen van beide	47.4	52.8	45.0	40.0	10.0%
woonplaats	n s				
Amsterdam	72.1	52.5	37.7	36.7	15.6%
elders	64.1	41.2	21.6	21.2	3.4%
type caf		n s			
mainstream	61.8	43.1	19.2	20.8	5.8%
homo	67.5	56.4	45.0	37.5	10.0%
student	74.3	52.1	35.1	32.0	13.3%
hip	85.7	52.6	49.4	51.9	26.6%

Tabel 3.7 zelfperceptie (huidige gebruikers)

	alcohol (n = 934)	tabak (n = 182)	cannabis (n = 89)	ecstasy (n = 30)	cocaine (n = 32)
denk je zelf wel eens dat je te veel of te vaak rookt drinkt blowt gebruikt					
nee, dat denk ik nooit	35.6%	35.6%	35.6%	35.6%	35.6%
dat denk ik zelden	28.5%	28.5%	28.5%	28.5%	28.5%
dat denk ik soms	29.0%	29.0%	29.0%	29.0%	29.0%
dat denk ik regelmatig	5.6%	5.6%	5.6%	5.6%	5.6%
dat denk ik vaak	1.3%	1.3%	1.3%	1.3%	1.3%

4 uitgaan

Tabel 4.1 uitgaan in de afgelopen maand 2000 en 2005

	2000 (n = 504)	2005 (n = 408)	p
fre uentie café bezoek p.m.			
gemiddeld (s.d.)	-	6.7 (4,8)	
mediaan		5.5	
uitgaanstype			
thuisblijver	1.8%	2.0%	n s
gelegenheidsstapper	29.5%	34.6%	
vaste stapper	68.7%	63.5%	
uitgaanslocatie			
Amsterdam centrum	77.0%	77.9%	n s
Amsterdam buiten centrum	2.2%	4.8%	
buiten Amsterdam	20.7%	17.3%	
uitgaansgelegenheden			
café / lounge ¹³⁸	94.7%	98.2%	
discotheek / club	64.4%	66.3%	n s
coffeeshop	8.8%	10.1%	n s
feestjes	60.1%	60.1%	n s
megaparty	-	4.8%	
kleinere party's	-	23.9%	
houseparty ¹³⁹	8.6%	26.9%	

Tabel 4.2 uitgaan in de afgelopen maand naar type café

	mainstream (n = 174)	homo (n = 80)	student (n = 75)	hip (n = 79)	p
fre uentie café bezoek p.m.					
gemiddeld (s.d.)	5.6 (4.0)	7.7 (5.3)	7.3 (4.3)	7.5 (5.7)	
mediaan	4.0	6.0	7.0	6.0	
uitgaanstype					
thuisblijver	2.3%	2.5%	1.3%	1.3%	
gelegenheidsstapper	46.0%	18.8%	32.0%	27.8%	
vaste stapper	51.7%	78.8%	66.7%	70.9%	
uitgaanslocatie					
Amsterdam centrum	73.4%	84.6%	74.3%	84.6%	n s
Amsterdam buiten centrum	4.7%	2.6%	9.5%	2.6%	
buiten Amsterdam	21.9%	12.8%	16.2%	12.8%	
uitgaansgelegenheden					
café / lounge	96.4%	100%	98.6%	100%	n s
discotheek / club	61.5%	66.7%	60.8%	81.8%	
coffeeshop	6.5%	11.5%	8.1%	18.2%	
feestjes	56.8%	48.7%	66.2%	72.7%	
megaparty	4.1%	5.1%	2.7%	7.8%	n s
kleinere party's	18.9%	21.8%	10.8%	49.4%	

¹³⁸ In 2000 zijn café en lounge afzonderlijk gevraagd. In 2005 was dat onderscheid echter niet langer duidelijk in het uitgaanleven.

¹³⁹ In 2005 zijn megaparty's en kleinere party's afzonderlijk gevraagd. Deze twee categorieën zijn samengevoegd voor de vergelijking met 2000.

Tabel 4.3 uitgaansnacht 2000 en 2005

	2000 (n = 504)	2005 (n = 408)	p
uitgaansgelegenheden¹⁴⁰			
café / lounge ¹³⁸	91.5%	93.1%	n s
discotheek / club	28.4%	28.7%	n s
coffeeshop	4.6%	3.9%	n s
feestjes	5.2%	11.0%	
megaparty	~	0.5%	
kleinere party's	~	4.9%	
houseparty ¹³⁹	8.6%	5.1%	
uitgaansgezelschap			
alleen	2.8%	2.5%	n s
partner en vrienden	18.1%	18.9%	
vrienden	45.0%	50.7%	
partner	6.3%	4.9%	
een vriend(in)	27.8%	23.0%	
uitgaven			
gemiddeld (s.d.)	€ 35 (30)	€ 40 (47)	n s
mediaan	€ 27	€ 30	

Tabel 4.4 uitgaansnacht naar type caf

	mainstream (n = 174)	homo (n = 80)	student (n = 75)	hip (n = 79)	p
uitgaansgelegenheden					
café / lounge	94.3%	93.8%	92.0%	91.1%	n s
discotheek / club	30.5%	33.8%	24.0%	24.1%	n s
coffeeshop	2.9%	6.3%	2.7%	5.1%	n s
feestjes	9.8%	6.3%	16.0%	13.9%	n s
megaparty	0%	0%	2.7%	0%	
kleinere party's	5.2%	3.8%	4.0%	6.3%	n s
uitgaansgezelschap					
alleen	0%	8.8%	4.0%	0%	
partner en vrienden	18.4%	22.5%	9.3%	25.3%	
vrienden	50.0%	40.0%	64.0%	50.6%	
partner	5.7%	3.8%	5.3%	3.8%	
een vriend(in)	25.9%	25.0%	17.3%	20.3%	
uitgaven					
gemiddeld (s.d.)	€ 47 (62)	€ 44 (34)	€ 25 (19)	€ 32 (34)	
mediaan	€ 30	€ 34	€ 20	€ 25	

¹⁴⁰ Aangezien de dataverzameling plaatsvond in cafés, zou de eerste categorie 100% moeten bedragen. De discrepantie kan ontstaan wanneer bezoekers het café als discotheek/club, als restaurant (eetcafé), of als feestje (gevierd in het café) aanduiden.

Tabel 4.5 tabak en uitgaan

	TOTAAL (n = 408)	huidige rokers (n = 182)	huidige niet-rokers (n = 226)	p
nee	40.5%	23.1%	54.7%	
ja	59.5%	76.9%	45.3%	

Tabel 4.6 alcohol voor en tijdens het uitgaan

	TOTAAL (n = 408)
alcohol tijdens uitgaan	
gebruikt	88.7%
aantal glazen (s.d.)	6.9 (4.5)
alcohol voor uitgaan	
gebruikt	29.4%
aantal glazen (s.d.)	2.5 (1.7)
alcohol uitgaansnacht (voor en tijdens)	
gebruikt	88.9%
aantal glazen (s.d.)	7.7 (5.1)

Tabel 4.7 alcohol voor en tijdens het uitgaan per subgroep

	alcohol gedronken voor	aantal glazen voor (s.d.)	alcohol gedronken tijdens	aantal glazen tijdens (s.d.)
geslacht	n s			
man	28.8%	2.9 (1.9)	93.9%	8.0 (4.8)
vrouw	30.1%	2.1 (1.2)	83.1%	5.5 (3.7)
leeftijd	n s	n s		n s
jonger dan 20 jaar	31.6%	2.5 (1.2)	73.7%	5.6 (3.9)
20 tot 25 jaar	26.2%	2.5 (1.9)	85.2%	6.7 (4.6)
25 tot 30 jaar	36.0%	2.7 (1.5)	91.2%	7.7 (4.7)
30 jaar en ouder	25.0%	2.5 (1.9)	93.9%	6.7 (4.3)
etniciteit	n s	n s		n s
westers	30.6%	2.5 (1.7)	90.9%	7.0 (4.5)
niet-westers	17.1%	2.2 (1.0)	65.7%	6.0 (4.6)
werk studie	n s	n s	n s	n s
werkend	29.7%	2.6 (1.7)	90.8%	7.0 (4.3)
studerend	23.3%	2.6 (1.6)	79.1%	6.2 (4.3)
beide	31.2%	2.5 (1.7)	88.8%	6.8 (4.9)
geen van beide	25.0%	2.2 (1.3)	85.0%	8.0 (5.2)
woonplaats	n s	n s	n s	n s
Amsterdam	29.0%	2.6 (1.8)	90.3%	6.8 (4.0)
elders	30.5%	2.3 (1.4)	84.7%	7.2 (5.7)
type caf		n s		n s
mainstream	27.6%	2.2 (1.3)	81.5%	6.7 (4.7)
homo	35.0%	2.8 (1.9)	95.0%	7.1 (4.3)
student	17.3%	3.2 (2.7)	89.3%	7.2 (4.6)
hip	39.2%	2.5 (1.2)	97.5%	6.9 (4.4)

Tabel 4.8 soorten alcohol tijdens het uitgaan 2000 en 2005

	2000 (n = 504)	2005 (n = 408)	p
soorten alcohol			
wijn	59.3%	61.8%	n s
likeur	14.3%	12.8%	n s
sterke drank	34.3%	49.0%	n s
bier	69.2%	72.3%	n s
shooters ¹⁴¹	12.4%	9.0%	n s
champagne	7.9%	15.0%	
kant-en-klare mixjes ¹⁴²	~	18.8%	
cocktails / mixjes	50.4%	46.8%	n s

Tabel 4.9 niet alcoholische dranken tijdens het uitgaan

	TOTAAL (n = 408)
frisdrank	
gebruikt	52.7%
aantal glazen (s.d.)	2.6 (1.9)
energydrinks	
gebruikt	4.7%
aantal glazen (s.d.)	2.1 (1.7)

Tabel 4.10 niet alcoholische dranken tijdens het uitgaan per subgroep

	frisdrank gedronken	energydrinks gedronken
geslacht		n s
man	47.6%	4.7%
vrouw	58.2%	4.6%
leeftijd	n s	
jonger dan 20 jaar	65.8%	7.9%
20 tot 25 jaar	50.0%	9.0%
25 tot 30 jaar	51.8%	2.6%
30 jaar en ouder	51.5%	1.5%
etniciteit		n s
westers	50.9%	4.6%
niet-westers	71.4%	5.7%
werk studie	n s	n s
werkend	51.1%	4.6%
studerend	55.8%	4.7%
beide	55.2%	4.0%
geen van beide	45.0%	10.0%
woonplaats	n s	
Amsterdam	50.7%	3.1%
elders	57.6%	8.5%
type caf		n s
mainstream	59.8%	6.3%
homo	52.5%	5.0%
student	57.3%	0%
hip	32.9%	5.1%

¹⁴¹ Kleine flesjes alcohol, bijvoorbeeld I el, ei lin

¹⁴² Bijvoorbeeld ree er, irno ce.

Tabel 4.11 andere middelen voor en tijdens het uitgaan

	TOTAAL (n = 408)
cannabis	
gebruikt tijdens	7.8%
aantal joints (s.d.)	2.3 (2.1)
ecstasy	
gebruikt	3.2%
aantal pillen (s.d.)	1.4 (1.0)
amfetamine	
gebruikt ¹⁴³	0.2%
cocaïne	
gebruikt ¹⁴⁴	2.0%
gebruikt	0%
andere middelen	
gebruikt ¹⁴⁵	2.2%
gebruik vóór uitgaan	
cannabis	3.4%
andere middelen ¹⁴⁶	1.7%

Tabel 4.12 cannabis en ecstasy tijdens het uitgaan per subgroep

	cannabis gebruikt	aantal joints (s.d.)	ecstasy gebruikt	aantal pillen (s.d.)
geslacht		n s		n s
man	10.4%	2.3 (2.3)	5.2%	1.5 (1.0)
vrouw	5.1%	2.5 (1.7)	1.0%	0.6 (0.5)
leeftijd	n s	n s	n s	n s
tot 20 jaar	13.2%	2.5 (1.0)	0%	0 (0.0)
20-24 jaar	6.6%	2.9 (2.7)	1.6%	1.0 (0.0)
25-29 jaar	6.1%	1.1 (0.5)	4.4%	1.4 (0.7)
30 en ouder	9.1%	2.5 (2.3)	4.5%	1.5 (1.4)
etniciteit	n s	n s	n s	n s
westers	7.8%	2.5 (2.2)	3.2%	1.4 (1.0)
niet-westers	8.6%	1.3 (0.6)	2.9%	2.0 (0.0)
werk/studie	n s	n s	n s	n s
werkend	8.2%	2.9 (2.1)	4.1%	1.5 (1.1)
studerend	11.6%	1.4 (0.9)	0%	0 (0.0)
beide	4.8%	2.8 (2.9)	2.4%	1.3 (0.6)
geen van beide	15.0%	0.8 (0.3)	5.0%	1.0 (1.0)
woonplaats	n s	n s	n s	n s
Amsterdam	8.3%	2.2 (1.7)	3.1%	1.4 (1.1)
elders	6.8%	2.8 (3.0)	3.4%	1.5 (0.7)
type café		n s	n s	n s
mainstream	2.9%	1.6 (1.1)	2.3%	1.9 (1.5)
homo	11.3%	1.3 (0.8)	5.0%	1.4 (0.5)
student	5.3%	3.5 (3.5)	1.3%	2.0 (0.0)
hip	17.7%	2.8 (2.4)	5.1%	0.8 (0.6)

¹⁴³ Gebruikte hoeveelheid is onbekend bij deze respondent.

¹⁴⁴ Gebruikte hoeveelheid is onbekend bij 4 van de 8 respondenten. Overige antwoorden: minder dan ¼ gram (n = 2), tussen ¼ en ½ gram (n = 1), tussen ¾ gram en 1 gram (n = 1).

¹⁴⁵ Tabak (n = 5), koffie (n = 1), poppers (n = 2) en ketamine (n = 1).

¹⁴⁶ Cocaine (n = 4), ecstasy (n = 1) en "pillen" (n = 1).

Tabel 4.13 gebruikerstypen

	TOTAAL (n = 408)
gebruikerstype	
nuchteren	11.1%
drinkers	77.1%
blowers	6.6%
peppers	5.2%

Tabel 4.14 gebruikerstype naar geslacht en etniciteit

	man (n = 212)	vrouw (n = 196)	p	niet-westers (n = 35)	westers (n = 373)	p
gebruikerstype						
nuchteren	5.7%	16.9%		34.3%	8.9%	
drinkers	79.2%	74.9%		51.4%	79.6%	
blowers	9.0%	4.1%		8.6%	6.5%	
peppers	6.1%	4.1%		5.7%	5.1%	

Tabel 4.15 gebruikerstype naar leeftijd

	jonger dan 20 jaar (n = 38)	20 tot 25 jaar (n = 122)	25 tot 30 jaar (n = 114)	30 jaar en ouder (n = 132)	p
gebruikerstype					
nuchteren		23.7%	14.8%	8.8%	6.1%
drinkers		63.2%	75.4%	79.8%	80.2%
blowers		13.2%	6.6%	3.5%	7.6%
peppers		0%	3.3%	7.9%	6.1%

Tabel 4.16 gebruikerstype naar type caf

	mainstream (n = 174)	homo (n = 80)	student (n = 75)	hip (n = 79)	p
gebruikerstype					
nuchteren	17.9	5.0	10.7	2.5	
drinkers	76.3	78.8	81.3	73.4	
blowers	2.9	8.8	4.0	15.2	
peppers	2.9	7.5	4.0	8.9	

Tabel 4.17 transport na het uitgaan

	TOTAAL (n = 408)
niet zelf rijden	
lopend	22.8%
taxi	11.0%
openbaar vervoer	20.6%
meerijden auto	8.1%
meerijden anders	1.2%
totaal	44.4%
zelf rijden	
fiets	49.0%
bromfiets/scooter	0.7%
auto	6.1%
totaal	55.6%

Tabel 4.18 rijden onder invloed

	niet zelf gereden (n = 181)	fiets (n = 199)	auto (n = 25)	p
alcohol uitgaansnacht				
niet gedronken	11.5%	7.7%	45.8%	
1 á 2 glazen	18.4%	7.7%	25.0%	
meer dan 2 glazen	70.1%	84.6%	29.2%	
cannabis uitgaansnacht				
niet gebruikt	93.4%	90.5%	96.0%	n s
wel gebruikt	6.6%	9.5%	4.0%	
peppers uitgaansnacht				
niet gebruikt	94.0%	95.5%	92.0%	n s
wel gebruikt	5.6%	4.5%	8.0%	

5 trends in gebruik en markt

In de Tabellen 5.2 t/m 5.11 zijn regressiecoëfficiënten weergegeven van statistisch significante ($p \leq .05$) variabelen. Negatieve coëfficiënten duiden op minder gebruik ten opzichte van de referentiecategorie; bij positieve coëfficiënten ligt het gebruik hoger dan bij de referentiecategorie.

Tabel 5.1 vergelijking steekproeven 2000 en 2005

	2000 (n = 504)	2005 (n = 408)	p
geslacht			
man	44.5%	52.0%	
vrouw	55.5%	48.0%	
leeftijd			
jonger dan 20 jaar	14.3%	9.4%	
20 tot 25 jaar	33.9%	30.0%	
25 tot 30 jaar	31.7%	28.1%	
30 jaar en ouder	20.0%	32.5%	
gemiddeld (s.d.)	25.4 (6.0)	27.4 (6.9)	
mediaan	25.0	26.0	
etniciteit			
westers	92.9%	91.4%	n s
niet-westers	7.1%	8.6%	
woonplaats			
Amsterdam	66.2%	71.1%	n s
elders	33.8%	28.9%	
caf			
mainstream	45.4%	42.6%	
homo	14.7%	19.6%	
student	14.1%	18.4%	
hip	25.8%	19.4%	

Tabel 5.2 trends in gebruik van tabak

	ooit	jaar	GEBRUIK maand
jaar			
2000	88.1%	57.2%	45.6%
2005	80.4%	51.7%	44.6%
jaar			
2005 t.o.v. 2000	-.637	-.825	-.528
geslacht			
man t.o.v. vrouw			
leeftijd			
ouderen t.o.v. jongeren			
etniciteit			
westers t.o.v. niet-westers			
woonplaats			
Amsterdam t.o.v. elders	.662	.430	.326
caf			
homo t.o.v. mainstream		.750	.666
student t.o.v. mainstream			
hip t.o.v. mainstream			
R²	.042	.094	.057

Tabel 5.3 trends in gebruik van alcohol

				GEBRUIK	HOEVEELHEID	
	ooit	jaar	maand	avond	aantal glazen per gelegenheid	aantal glazen avond
jaar						
2000	99.0%	97.4%	96.1%	88.1%	5.1 (3.2)	6.5 (4.6)
2005	100%	97.8%	96.6%	88.7%	4.9 (2.9)	6.9 (4.5)
jaar	2005 t.o.v. 2000					
regressie						
geslacht						
man t.o.v. vrouw				1.012	1.842	2.836
leeftijd						
ouderen t.o.v. jongeren					-0.085	
etniciteit						
westers t.o.v. niet-westers				.968		
woonplaats						
Amsterdam t.o.v. elders				.468		
caf						
homo t.o.v. mainstream					-0.669	
student t.o.v. mainstream						1.125
hip t.o.v. mainstream				2.248		.967
R²	-	-	-	.159	.087	.095

Tabel 5.4 trends in gebruik van cannabis

				GEBRUIK	HOEVEELHEID	
	ooit	jaar	maand	avond	aantal joints per gelegenheid	aantal joints avond
jaar						
2000	75.2%	42.8%	23.6%	10.1%	1.6 (1.3)	1.8 (1.5)
2005	72.5%	36.3%	21.8%	7.8%	1.7 (1.3)	2.3 (2.1)
jaar	2005 t.o.v. 2000					
regressie						
geslacht						
man t.o.v. vrouw		.735	.845	.584		
leeftijd						
ouderen t.o.v. jongeren		-0.068	-0.069			
etniciteit						
westers t.o.v. niet-westers						
woonplaats						
Amsterdam t.o.v. elders	.756	.684	.514			
caf						
homo t.o.v. mainstream			.581	.822		
student t.o.v. mainstream						
hip t.o.v. mainstream	.974	.880	1.102	1.521		
R²	.081	.115	.111	.104	-	-

Tabel 5.5 trends in gebruik van ecstasy

	GEBRUIK				HOEVEELHEID
	ooit	jaar	maand	avond	aantal pillen avond
jaar					
2000	33.7%	20.2%	9.5%	2.2%	1.3 (0.7)
2005	31.9%	17.2%	7.4%	3.2%	1.4 (1.0)
jaar 2005 t.o.v. 2000					
regressie					
geslacht					
man t.o.v. vrouw			.578		
leeftijd					
ouderen t.o.v. jongeren					
etniciteit					
westers t.o.v. niet-westers					
woonplaats					
Amsterdam t.o.v. elders	.631				
caf					
homo t.o.v. mainstream	1.215	.820			
student t.o.v. mainstream					
hip t.o.v. mainstream	1.389	1.383	1.319	1.574	
R²	.150	.087	.089	.068	-

Tabel 5.6 trends in gebruik van cocaïne

	GEBRUIK			
	ooit	jaar	maand	avond
jaar				
2000	25.7%	17.6%	8.9%	3.0%
2005	26.0%	16.2%	7.8%	2.0%
jaar 2005 t.o.v. 2000				
regressie				
geslacht				
man t.o.v. vrouw				
leeftijd				
ouderen t.o.v. jongeren	.031	.416		
etniciteit				
westers t.o.v. niet-westers				
woonplaats				
Amsterdam t.o.v. elders	.759	.983	.662	
caf				
homo t.o.v. mainstream	1.253	.983		
student t.o.v. mainstream				
hip t.o.v. mainstream	1.450	1.364	1.371	1.297
R²	.181	.132	.092	.052

Tabel 5.7 trends in gebruik van amfetamine

		ooit	jaar	maand	GEBRUIK avond
jaar	2000	16.9%	5.2%	1.6%	0%
	2005	16.9%	5.6%	1.5%	0.2%
regressie	jaar 2005 t.o.v. 2000				
	geslacht man t.o.v. vrouw	.513			
	leeftijd ouderen t.o.v. jongeren				
	etniciteit westers t.o.v. niet-westers				
	woonplaats Amsterdam t.o.v. elders	.712			
	caf homo t.o.v. mainstream		1.108		
	student t.o.v. mainstream				
	hip t.o.v. mainstream	1.217	1.317		
	R ²	.104	.047	-	-

Tabel 5.8 trends in gebruik van paddo s

		ooit	jaar	GEBRUIK maand
jaar	2000	24.8%	6.3%	1.6%
	2005	21.8%	2.9%	0%
regressie	jaar 2005 t.o.v. 2000		-685	-17.080
	geslacht man t.o.v. vrouw	.402	.985	
	leeftijd ouderen t.o.v. jongeren		-101	
	etniciteit westers t.o.v. niet-westers			
	woonplaats Amsterdam t.o.v. elders	.678		
	caf homo t.o.v. mainstream			
	student t.o.v. mainstream			
	hip t.o.v. mainstream	1.297	1.297	
	R ²	.629	.098	.109

Tabel 5.9 trends in gebruik van poppers

		ooit	jaar	GEBRUIK maand
jaar	2000	22.5%	11.8%	6.0%
	2005	25.2%	12.0%	7.1%
regressie	jaar 2005 t.o.v. 2000			
	geslacht man t.o.v. vrouw	.671	.917	1.339
	leeftijd ouderen t.o.v. jongeren	.028		
	ethniciteit westers t.o.v. niet-westers			
	woonplaats Amsterdam t.o.v. elders			1.204
	caf homo t.o.v. mainstream	1.849	2.026	2.090
	student t.o.v. mainstream			
	hip t.o.v. mainstream	0.807	.639	
	R ²	.237	.248	.305

Tabel 5.10 trends in gebruik van slaap- en kalmeringsmiddelen

		ooit	jaar	GEBRUIK maand
jaar	2000	19.9%	7.3%	3.0%
	2005	22.8%	10.3%	4.7%
regressie	jaar 2005 t.o.v. 2000			
	geslacht man t.o.v. vrouw	-.349		
	leeftijd ouderen t.o.v. jongeren	.073		
	ethniciteit westers t.o.v. niet-westers			
	woonplaats Amsterdam t.o.v. elders			
	caf homo t.o.v. mainstream			
	student t.o.v. mainstream			
	hip t.o.v. mainstream			
	R ²	.057	-	-

Tabel 5.11 trends in ooit gebruik van heroïne crack LSD ketamine en

	HEROÏNE ooit	CRACK ooit	LSD ooit	KETAMINE ooit	GHB ooit
jaar					
2000	1.0%	5.0%	8.4%	3.2%	7.1%
2005	1.5%	2.0%	6.4%	4.4%	10.0%
jaar 2005 t.o.v. 2000		- .974			
geslacht					
man t.o.v. vrouw			.596	1.177	
leeftijd					
ouderen t.o.v. jongeren	.098		.064		
etniciteit					
westers t.o.v. niet-westers					
woonplaats					
Amsterdam t.o.v. elders	16.950		1.143		
caf					
homo t.o.v. mainstream		1.223			1.142
student t.o.v. mainstream					
hip t.o.v. mainstream		1.276	1.369	1.938	1.256
R²	.138	.063	.157	.111	.069

Tabel 5.12 beschikbaarheid en verkrijgbaarheid

	cannabis	ecstasy	cocaine
hoe moeilijk of makkelijk zou jij en jouw omgeving aan kunnen komen			
heel makkelijk	66.0%	14.5%	10.3%
makkelijk	22.8%	27.1%	22.7%
tussenin	6.0%	27.8%	24.1%
moelijk	3.7%	22.4%	27.8%
heel moeilijk	1.5%	8.1%	15.0%
hoeveel mensen in jouw vriendenkring gebruiken			
niemand	17.5%	47.2%	57.2%
een paar	63.2%	40.0%	34.9%
de helft	11.4%	7.9%	5.4%
de meesten	7.2%	3.7%	2.0%
allemaal	0.7%	1.2%	0.5%

Tabel 5.13 prijzen van ecstasy en cocaïne

	clubbezoekers 2003 (n = 504)	cafébezoekers 2005 (n = 408)	p
ecstasy gekocht in het afgelopen jaar	20.8%	12.3%	
gemiddelde prijs per pil			
thuisdealer	€ 3.68		
06-dealer	€ 4.18		
uitgaansleven	€ 5.55		
gemiddeld ¹⁴⁷	€ 4.26	€ 3.73 (2.75)	n s
cocaïne gekocht in het afgelopen jaar	16.6%	11.3%	
gemiddelde prijs per gram			
thuisdealer	€ 47.15		
06-dealer	€ 50.09		
uitgaansleven	€ 52.07		
gemiddeld ¹⁴⁷	€ 48.88	€ 48.91 (4.93)	n s

¹⁴⁷ Rekenkundig gemiddelde van de antwoorden van respondenten in 2003, hierbij is geen rekening gehouden met het marktaandeel van de verschillende soorten dealers.

I L A E

PREVENTIE INDICATOREN

Tabel 1	vragenstellers telefonische vragen (1992-2005).....	254
Tabel 2	middelen telefonische vragen omgeving (1992-2005).....	254
Tabel 3	middelen telefonische vragen eigen problematiek (1992-2005)	255
Tabel 4	vragenstellers internetvragen (2000-2005)	255
Tabel 5	top vijf van middelen bij internetvragen (2000-2005)	255
Tabel 6	vragenstellers top vijf middelen bij internetvragen	256
Tabel 7	thema's internetvragen (2000-2005)	256
Tabel 8	bezoekers en vragenstellers Unity stand (2002-2005)	256
Tabel 9	middelengebruik bezoekers Unity stand	256
Tabel 9	middelengebruik bezoekers Unity stand (vervolg)	257
Tabel 10	middelengebruik tijdens de afgelopen 24 uur (2003-2005)	257
Tabel 11	middelen bij vragen Unity stand (2002-2005)	257
Tabel 12	ecstasymonsters aangeboden bij Jellinek Preventie (1993-2005)	258
Tabel 13	belangrijkste werkzame stof ecstasy monsters (1993-2005)	258
Tabel 14	dosering MDMA tabletten (1994-2005).....	258
Tabel 15	dosering cocaïne poeders (2000-2005)	259
Tabel 16	belangrijkste werkzame stof geanalyseerde monsters discokluisjes	259
Tabel 17	dosering geanalyseerde MDMA tabletten discokluisjes (2003-2005)	259
Tabel 18	dosering geanalyseerde cocaïne poeders discokluisjes (2003-2005).....	259

Tabel 1 vragenstellers telefonische vragen (1992-2005)

	EIGEN PROBLEMATIEK			man	OMGEVING			INFORMATIE	excl. info	TOTAAL	
	man	vrouw	totaal		man	vrouw	totaal			totaal	incl. info
1992	59%	41%	140	27%	73%	241			381	-	
1993	62%	38%	169	29%	71%	313			482	-	
1994	62%	38%	259	30%	70%	432			691	-	
1995	55%	45%	287	26%	74%	498			785	-	
1996	58%	42%	639	28%	72%	655	465	1294	1759		
1997	54%	46%	408	26%	72%	375	286	783	1069		
1998	50%	50%	379	32%	68%	279	166	658	824		
1999	46%	54%	339	27%	73%	292	180	631	811		
2000	55%	45%	286	27%	73%	406	202	692	894		
2001	53%	47%	234	33%	67%	456	196	690	886		
2002	56%	44%	171	32%	68%	317	143	488	631		
2003	63%	37%	179	26%	74%	352	156	531	687		
2004	56%	44%	266	25%	75%	348	¹⁴⁷ 149	614	763		
2005	55%	45%	293	29%	71%	343	¹⁴⁷ 208	636	844		

Tabel 2 middelen telefonische vragen omgeving (1992-2005)

	alcohol	medicijnen	gokken	cannabis	cocaine	opiaten	amfetamine	paddo/LSD	ecstasy	combinaties	tabak ¹⁴⁸	anders
1992	23%	1%	15%	13%	11%	9%	2%	2%	4%	21%		2%
1993	21%	2%	13%	12%	9%	7%	1%	2%	10%	19%		5%
1994	24%	1%	8%	15%	12%	12%	1%	1%	7%	15%		5%
1995	26%	1%	7%	14%	14%	12%	3%	1%	8%	12%		5%
1996	26%	2%	5%	15%	10%	9%	4%	2%	6%	14%		1%
1997	25%	1%	5%	15%	12%	12%	4%	2%	3%	14%		7%
1998	25%	0.5%	5%	22%	17%	9%	1%	1%	3%	9%		8%
1999	32%	0.5%	5%	11%	21%	8%	1%	0%	2%	13%		8%
2000	31%	1%	6%	11%	22%	7%	0.5%	0.5%	3%	10%		6%
2001	35%	0.5%	6%	13%	17%	6%	0.5%	0.5%	2%	8%		11%
2002	31%	1%	3%	15%	19%	7%	1%	0%	3%	10%	1%	9%
2003	29%	1%	4%	15%	20%	6%	1%	0.5%	3%	14%	1%	10%
2004	27%	3%	4%	17%	16%	3%	1%	0.5%	1%	11%	1%	15%
2005	24%	1%	4%	15%	15%	4%	2%	0.5%	2%	11%	0.5%	¹⁴⁹ 20%

¹⁴⁷ Inclusief telefoongesprekken met onbekende vragensteller (59 in 2004, 54 in 2005).

¹⁴⁸ Percentages onbekend tot 2002.

¹⁴⁹ Waaronder 5% andere middelen (chrysal, crack, GBL, GHB, stackers/ginseng en een onbekend middel genaamd baad) en 15% andersoortige vragen.

Tabel 3 middelen telefonische vragen eigen problematiek (1992 2005)

	alcohol	medicijnen	gokken	cannabis	cocaine	opiaten	amfetamine	paddo/LSD	ecstasy	combinaties	tabak ¹⁵⁰	anders
1992	16%	9%	4%	17%	4%	4%	1%	6%	25%	11%		1%
1993	14%	5%	5%	17%	3%	4%	6%	5%	31%	12%		4%
1994	18%	4%	5%	10%	6%	3%	3%	3%	29%	13%		7%
1995	17%	5%	5%	15%	4%	5%	4%	5%	24%	10%		7%
1996	24%	2%	6%	12%	5%	4%	3%	5%	15%	8%		17%
1997	22%	5%	4%	14%	5%	6%	2%	4%	16%	9%		13%
1998	23%	9%	4%	13%	7%	8%	2%	4%	12%	8%		11%
1999	23%	6%	4%	20%	9%	2%	3%	4%	8%	6%		15%
2000	31%	4%	5%	15%	13%	6%	0.5%	1%	9%	6%		7%
2001	28%	3%	1%	16%	17%	3%	0.5%	0.5%	13%	6%		12%
2002	30%	6%	5%	12%	10%	5%	1%	1%	9%	10%	3%	9%
2003	39%	3%	6%	9%	11%	3%	-	1%	6%	8%	6%	4%
2004	17%	6%	2%	15%	10%	3%	0.5%	6%	5%	6%	15%	14%
2005	22%	6%	1%	14%	9%	3%	1%	1%	4%	9%	3%	¹⁵¹ 27%

Tabel 4 vragenstellers internetvragen (2000 2005)

	zelf	omgeving	neutraal	TOTAAL
2000	204	92	690	986
2001	324	178	1061	1563
2002	283	181	935	1397
2003	152	93	801	1046
2004	181	136	590	907
2005	133	93	314	540

Tabel 5 top vijf van middelen bij internetvragen (2000 2005)

	cannabis	ecstasy	alcohol	cocaine	amfetamine	GHB
2000	15%	13%	11%	9%	4%	-
2001	13%	15%	11%	10%	-	2%
2002	11%	9%	12%	9%	-	2%
2003	13%	9%	15%	7%	3%	-
2004	12%	11%	15%	8%	5%	-
2005	15%	10%	17%	8%	5%	-

¹⁵⁰ Percentages onbekend tot 2002.

¹⁵¹ Waaronder 5% andere middelen (crack, creatine, efedra, explosion, GBL, GHB, mcpp, mescaline) en 22% andersoortige vragen.

Tabel 6 vragenstellers top vijf middelen bij internetvragen

	N	zelf	omgeving	neutraal
alcohol	92	33%	17%	45%
cannabis	82	40%	28%	32%
ecstasy	52	52%	17%	31%
cocaïne	42	40%	31%	29%
amfetamine	29	62%	7%	31%

Tabel 7 thema's internetvragen (2000-2005)

	info	gebruik	medisch	hulp	markt
2000	51%	18%	15%	12%	4%
2001	48%	18%	16%	15%	3%
2002	47%	16%	18%	17%	3%
2003	64%	2%	17%	14%	2%
2004	52%	6%	21%	19%	2%
2005	47%	1%	35%	15%	2%

Tabel 8 bezoekers en vragenstellers nity stand (2002-2005)

	BEZOEKERS DIE DE VOLLEDIGE UIZ INVULDEN			VRAGENSTELLERS	
	N	gemiddelde leeftijd	percentage vrouw	N	percentage vrouw
2002				789	29%
2003	2857	22.7	28%	839	27%
2004	3446	22.8	27%	535	25%
2005	6358	23.3	29%	902	

Tabel 9 middelengebruik bezoekers nity stand

	alcohol	tabak	cannabis	ecstasy	cocaine	amfetamine	GHB	paddo's	ephedra	geen van deze middelen
laatste maand										
man	91%	69%	59%	62%	39%	31%	13%	11%	8%	2%
vrouw	86%	67%	40%	48%	22%	26%	10%	5%	6%	2%
12-18 jaar	92%	76%	58%	46%	27%	28%	8%	10%	6%	2%
19-22 jaar	91%	72%	57%	60%	36%	34%	12%	11%	8%	1%
23-26 jaar	91%	67%	52%	60%	36%	33%	14%	8%	9%	1%
27 jaar en ouder	82%	60%	44%	60%	29%	23%	15%	5%	6%	3%
TOTAAL	81%	62%	48%	52%	31%	27%	11%	8%	7%	2%

Tabel 9 middelengebruik bezoekers nity stand (vervolg)

	alcohol	tabak	cannabis	ecstasy	cocaine	amfetamine	GHB	paddo's	ephedra	geen van deze middelen
laatste 24 uur										
man	70%	53%	33%	47%	15%	19%	5%	1%	2%	4%
vrouw	52%	48%	15%	32%	7%	17%	4%	1%	2%	8%
12-18 jaar	61%	56%	29%	33%	9%	15%	2%	1%	1%	6%
19-22 jaar	69%	57%	29%	43%	13%	20%	4%	1%	1%	4%
23-26 jaar	67%	53%	28%	46%	15%	23%	6%	1%	2%	5%
27 jaar en ouder	55%	41%	26%	47%	11%	15%	6%	1%	2%	8%
TOTAAL	59%	47%	26%	39%	12%	17%	4%	1%	2%	5%

Tabel 10 middelengebruik tijdens de afgelopen 24 uur (2003 2005)

	alcohol	tabak	cannabis	ecstasy	cocaine	amfetamine	GHB	paddo's	ephedra	geen van deze middelen
2003	66%	55%	37%	50%	20%	19%	4%	2%		6%
2004	66%	55%	30%	44%	13%	16%	4%	1%	3%	8%
2005	59%	47%	26%	39%	12%	17%	4%	1%	2%	5%

Tabel 11 middelen bij vragen nity stand (2002 2005)

	ecstasy	alcohol	cannabis	cocaine	amfetamine	GHB
2002	38%	8%	3%	5%	3%	7%
2003	40%	7%	6%	6%	6%	8%
2004	38%	8%	6%	6%	6%	10%
2005	36%	7%	3%	10%	4%	10%

Tabel 12 ecstasymonsters aangeboden bij ellinek reventie (1993 2005)

	N	tablet	poeder/kristal	capsule	vloeistof
1993 (2 ^e halfjaar)	184	88%	3%	8%	0%
1994	584	90%	4%	4%	0.5%
1995	1038	93%	4%	3%	0.5%
1996	1049	94%	5%	2%	0.5%
1997	868	92%	9%	2%	0%
1998	703	89%	9%	3%	0%
1999	481	85%	13%	1%	0.5%
2000	389	92%	5%	3%	0%
2001	367	93%	6%	1%	0%
2002	239	89%	10%	1%	0%
2003	321	88%	9%	2%	0.5%
2004	343	86%	13%	0.5%	0%
2005	211	88%	12%	0%	0%

Tabel 13 belangrijkste werkzame stof ecstasy monsters (1993 2005)

	MDMA	MDEA	MDA	PHENETHYLAMINES overig	totaal	AM ETAMINE	OVERIG ¹⁵²
1993 (2 ^e halfjaar)	58%	20%	3%	0.5%	81%	10%	9%
1994	63%	15%	3%	2%	82%	10%	9%
1995	66%	16%	3%	3%	87%	8%	5%
1996	76%	15%	2%	2%	94%	4%	2%
1997	56%	11%	2%	6%	75%	15%	10%
1998	87%	1%	1%	0.5%	90%	6%	4%
1999	95%	1%	2%	0%	98%	1%	1%
2000	97%	0.5%	0.5%	0%	97%	0.5%	3%
2001	94%	3%	1%	0%	97%	1%	2%
2002	94%	0%	3%	0%	97%	1%	2%
2003	98%	0.5%	0.5%	0%	98%	1%	1%
2004	92%	0.5%	2%	0%	94%	0.5%	6%
2005	85%	0.5%	6%	¹⁵³ 1%	93%	2%	5%

Tabel 14 dosering MDMA tabletten (1994 2005)

	N	min	max	gemiddeld	standaard deviatie
1994	328	3	222	107	30
1995	638	6	173	93	27
1996	731	9	199	95	27
1997	439	1	181	86	33
1998	540	3	136	64	22
1999	384	5	195	68	22
2000	346	8	212	76	30
2001	317	8	193	89	29
2002	199	8	209	84	25
2003	275	4	212	81	32
2004	294	27	188	86	34
2005	186	5	180	88	41

¹⁵² Overige stoffen (methamfetamine, cafeïne), onbekend (niet herkend, niet verstuurd) of geen werkzame stof.

¹⁵³ mCCP.

Tabel 15 dosering coca ne poeders (2000 2005)

	N	min	max	gemiddeld	standaard deviatie
2000	3	28	62	43	17
2001	5	38	84	64	19
2002	15	10	89	65	23
2003	10	52	90	73	?
2004	35	18	89	51	22
2005	36	22	88	61	17

Tabel 16 belangrijkste werkzame stof geanalyseerde monsters discokluisjes

	tabletten (n = 140)	poeders (n = 96)	anders ¹⁵⁴ (n = 17)
MDMA	80%	8%	6%
MDEA	2%	-	-
MDA	1%	-	-
coca ne	-	70%	-
lidoca ne	1%	9%	-
amfetamine	6%	2%	-
ketamine	-	-	-
ghb	-	-	53%
overig ¹⁵⁵	4%	3%	18%
onbekend	2%	2%	12%
geen werkzame stof	3%	5%	12%

Tabel 17 dosering geanalyseerde MDMA tabletten discokluisjes (2003 2005)

	N	min	max	gemiddeld	standaard deviatie
2003	249	2	215	74	31
2004	222	21	169	81	29
2005	112	1	189	77	39

Tabel 18 dosering geanalyseerde coca ne poeders discokluisjes (2003 2005)

	N	min	max	gemiddeld	standaard deviatie
2003	67	11	89	51	18
2004	93	8	89	45	20
2005	67	3	89	51	23

¹⁵⁴ Vloeistof (n = 12), papertrip (n = 3), capsule (n = 1) en onbekend (n = 1).

¹⁵⁵ Bromazepam, cafeine, LSD, mCPP, mentholsnoepje, methamfetamine, paracetamol, propoxyfeen.

MUZIEKLE ICON

- Ambient** Instrumentale, meestal elektronische omgevingsmuziek, bedoeld om zowel bewust als onbewust een ruimtelijk en rustgevend effect te bewerkstelligen. Karakteristiek zijn dan ook de lang uitgesponnen tijdsduur van de stukken en het gebrek aan beats en dynamiek. Wordt veel gedraaid in de relaxruimte op feesten en evenementen. Ook wel chill (out) genoemd.
- M** Beats per minute, de tempoaanduiding die het aantal beats per minuut weergeeft.
- reakbeat** Muziek met versnelde hiphopritmes waarbij het accent niet op de tel ligt (i.t.t. de monotone vierkwartsmaat van house). De breakbeat is de ritmische basis van verschillende populaire stijlen als hiphop, drum 'n bass en electro maar als genre-aanduiding wordt het ook gebruikt voor de oorspronkelijke, op funk gebaseerde dansmuziek en rechtstreeks afgeleide substromingen als big beat, chemical beats, nu school breakz en broken beats.
- lubtrance** Luchtige variant van trance met vrolijke melodieën en simpele teksten. Dankzij bekende dj's doorgestoten naar de hitparades.
- Dance** Hoewel veel popmuziek betiteld kan worden als dansmuziek, heeft dance als genre specifiek betrekking op grotendeels elektronische muziek die speciaal bedoeld is om de dansvloer vol te krijgen en die zich richt op de bijbehorende clubcultuur. Die cultuur ontstond in de discotheken van de jaren zestig en kreeg in het daaropvolgende decennium een eigen soundtrack met de komst van de discomuziek. Als genre-aanduiding werd de term dance pas gemeengoed in de jaren tachtig, toen nieuwe stijlen als house en zijn afgeleiden hun intrede deden.
- Dancehall** Rauwe creatieve, en opzweepend sensuele dansmuziek uit Jamaica.
- Drum n bass** In de jaren negentig ontwikkelde, grotendeels instrumentale breakbeat variant, gekenmerkt door een snel ratelend ritmepatroon, overvloedig samplegebruik en een extreem laag basgeluid. In een vroeg stadium jungle geheten en later opgesplitst in een aantal varianten als de duistere darkcore, de

experimentele artcore of jazzstep en de populaire jump up of hardstep.

- Dub** Variant van reggae die ontstond toen Jamaicaanse producers de B-kanten van hun singles begonnen op te vullen met (grotendeels) instrumentale versies. Typische kenmerken zijn veel echo -en filtereffecten, instrumenten die voortdurend invallen en weer verdwijnen en een klemtoon op zware, diepe bassen en drums.
- Electro** Muziek die eind jaren zeventig/begin jaren tachtig ontstaat, als synthesizers voor het eerst intensief worden gebruikt om popmuziek te maken. De synthesizermuziek die de ritmes van funk uit de jaren zeventig als uitgangspunt neemt, wordt electro genoemd. Het vroege electro geluid ligt aan de grondslag van de latere housevariant techno. Aan het begin van het nieuwe millennium vindt er een revival van de oude electro plaats: de electroclash.
- angstarap** Agressieve vorm van hiphop. Teksten hebben vaak betrekking op het harde leven 'in da hood', en zijn soms politiek getint.
- oa trance** Ook wel bekend als psychedelisch trance, of simpelweg 'psy'. In de jaren zeventig opgekomen stroming onder de toenmalige hippies in Goa, India. Verwijst in het algemeen vaak naar een zeer actieve en intieme subcultuur, met wereldwijde feesten en festivals. De bijbehorende muziek wordt gekenmerkt door een ritme tussen de 130 en 150 BPM, met een stevige 4/4 kick, die echter vaak diep verborgen is tussen de vele letterlijk psychedelische loops, samples en geluidseffecten.
- ardcore** De hardste, snelste en meest duistere van alle housestijlen. Vroeger bekend als gabber, nu ook als hardstyle.
- ardhouse** Harde snelle variant op clubhouse die het vooral goed doet op grote feesten. Meestal zonder zang, hoewel samples van zang wel voorkomen.
- ardtrance** Harde, snelle en instrumentele variant van trance, eveneens populair op grote feesten.
- iphop** Schokkerige, funky muziekstijl die geconcentreerd is rond het rappen en waarin vaak gebruik wordt gemaakt van samples.
- ouse** Toegankelijke elektronische dansmuziek met stuwende maar niet te snelle vierkwartsmaat, al dan niet met zang. (Ook wel gebruikt als verzamelnaam voor subgenres als NY garage, speedgarage, deep house of acid.)
- ungle** Extreem snelle variant van drum 'n bass, zeer populair aan het eind van de 20ste eeuw.

rumping	Elektrificerende hiphop battle-dance die eind jaren negentig in de getto's van Los Angeles ontstond en mede door de film Rize (2004) van La Chapelle en clips van the Chemical Brothers en Missy Elliot inmiddels globale bekendheid geniet.
Lounge	Relaxte mix van house, ambient en wereldmuziek (dub, latin) waarin veelvuldig traditionele instrumenten als blazers en percussie zijn te horen. Leent zich om te dansen én te chillen.
M	Master of Ceremony is een andere benaming voor een rapper, en verwijst meestal naar een persoon die 'live' over muziek heen 'praat' of rapt. De term is oorspronkelijk afkomstig uit de reggae, waar de mc of toaster ritmisch rijmt op de gespeelde muziek.
rogressive	Sterk percussieve mix van house en techno, verwant aan hardhouse. Ook wel melodieuze techno genoemd.
Rap	Een vocale techniek waarbij de tekst ritmisch wordt voorgedragen in plaats van gezongen. Wordt veel gebruikt in hiphop.
Reggaeton	Reggaeton(sprek uit Reggaet ng) is een seksueel geladen mix van Spaanstalige rap en Latijns Amerikaanse salsa.
R	Verwarrende term; in essentie de afkorting van rhythm & blues, maar na de negentiger jaren eerder de eigentijdse variant van soul te noemen, waarbij meerstemmige zang, ballades, een gladde productie en elektronische begeleiding belangrijke kenmerken zijn. Door het inpassen van raps en beats wordt de scheidslijn met hiphop regelmatig overschreden.
Samples	Geluidsfragmenten, al dan niet afkomstig van bestaande platen, die bewerkt worden tot ritmetrack (beat), melodielijn of decoratie.
Techno	Monotone ritmes, abstracte melodieën en het ontbreken van zang zijn de kenmerken van deze gecomputeriseerde muziek.
Tekno	Keiharde industriële technovariant, populair op illegale feesten.
Trance	Pompeuze house met dwingende vierkwartsmaat die wordt begeleidt met dromerige melodieën en psychedelische effecten, afgewisseld met drumclimaxen.
Turntablism	Muziek die draait om het virtuoos manipuleren van draaitafels en waarbij de techniek van de dj dus centraal staat. Term wordt vaak gebruikt in wedstrijdverband.
2 Step	Bruisende mix van drum 'n bass, house en R&B die eind jaren negentig overwaaid uit Londen. Ook populair vanwege luxe imago met merkkleding en champagne.

2 Step Verzamelnaam voor alle vormen van 'zwarte' muziek, waaronder staande muziekstromingen als hiphop, dancehall, R&B, new soul en ragga vallen.

en deel van de huidige stromingen is gebaseerd op de muziek van de jaren 70 en 80 en op de instrumenten zoals de synthesizer en de drum machine.

LITERATUUR

- Abraham MD**, **aal L**, **ohen DA** (2003) *licit and illicit drug use in Amsterdam*. Amsterdam: Cedro / Mets & Schildt.
- abor TF**, **iggins iddle**, **Saunders**, **Monteiro M** (2001) *World Alcohol Use Disorders Identification Test Guidelines for Secondary Care*. Geneva: World Health Organization.
- enschop A**, **Rabes M**, **orf D** (2002) *Illicit drug use and prevention*. Amsterdam: Rosenberg Publishers.
- lanker M**, **Dubbeldam** (2005) *Risicofactoren voor verslaving*. Utrecht: Spectrum.
- ouma van Dijk**, **Niesink R** (2004) *De verslavingsproblematiek*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- russel A van**, **uster M A** (2005) *De verslavingsproblematiek*. Amsterdam: GGD.
- hang** (2005) *Want stop, want stop: de geschiedenis van de verslavingsproblematiek*. New York: St. Martins press.
- ohen** (1967) *De nabije toekomst van de psychedelische beweging. Deel 1: LSD*. Nummer 10/11 (14) januari/februari (865-880)
- Derix** (2004) *De geschiedenis van de verslavingsproblematiek*. Amsterdam: de Arbeiderspers.
- Dijk D van**, **nibbe RA** (2005) *De prevalentie van alcoholgebruik in Nederland en de gevolgen daarvan*. Maastricht: Universiteit Maastricht.
- Dijkshoorn** (2002) *De verslavingsproblematiek*. Amsterdam: Gemeentelijke Geneeskundige en Gezondheidsdienst Amsterdam.
- Dijkshoorn** (2006) *De verslavingsproblematiek*. Amsterdam: GGD, cluster EDG.
- DIMS** (2005) *De verslavingsproblematiek*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- DIMS** (2006) *De verslavingsproblematiek*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Franssen** (2005) *Dancehall in Nederland. Rauw, sensueel en opwindend*. In: *De Persgroep*, jaargang 14, december.
- ladwell M** (2000) *De verslavingsproblematiek*. New York: Little Brown & Company.
- reener MTR** (2005) *De verslavingsproblematiek*. via www.goatrance.nl.

- ansen (2001)** *eta ine drea s and realities* Sarasota: Multidisciplinary Association for Psychedelic Studies (MAPS).
- unte Driel A van (2002)** *Exclusief voor de massa. e ol s rant kunstkatern*, 27 juni 2005.
- orf D Steenhoven van der (1994)** *ntenne rends in alco ol ta a dru s en o en i on e sterda ers*. Amsterdam: De Jellinek (Jellinekreeks nr. 2).
- orf D Nabben T Schreuders M (1995)** *ntenne rends in alco ol ta a dru s en o en i on e sterda ers*. Amsterdam: De Jellinek (Jellinekreeks nr. 3).
- orf D Nabben T Schreuders M (1996a)** *oe eense re vo els ieu o ers in de on ensprostitutie*. Amsterdam: Thesis Publishers.
- orf D Nabben T Schreuders M (1996b)** *ntenne rends in alco ol ta a dru s en o en i on e sterda ers*. Amsterdam: De Jellinek (Jellinekreeks nr. 5).
- orf D Nabben T Lettink D ouma (1998)** *ntenne rends in alco ol ta a dru s en o en i on e sterda ers*. Amsterdam: Thela Thesis (Jellinekreeks nr. 7).
- orf D Nabben T Lettink D ouma (1999)** *ntenne rends in alco ol ta a dru s en o en i on e sterda ers*. Amsterdam: Thela Thesis (Jellinekreeks nr. 8).
- orf D Nabben T Diemel S ouma (2000)** *ntenne rends in alco ol ta a dru s en o en i on e sterda ers*. Amsterdam: Thela Thesis (Jellinekreeks nr. 9).
- orf D Nabben T enschop A (2001)** *ntenne rends in alco ol ta a dru s en o en i on e sterda ers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 10).
- orf D Nabben T Leenders F enschop A (2002a)** *tussen e tase en narcose*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- orf D Nabben T enschop A (2002b)** *ntenne rends in alco ol ta a dru s en o en i on e sterda ers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 11).
- orf D Nabben T enschop A (2003a)** *ntenne rends in alco ol ta a en dru s i on e sterda ers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 12).
- orf D enschop A runt T (2003b)** *illen esten in ederland*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- orf D Nabben T enschop A (2004)** *ntenne rends in alco ol ta a en dru s i on e sterda ers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 14).
- Leccese A ennings E M olff FA de (2000)** *o ined use o alco ol and ot er psyc otropic dru s revie o t e literature* Leiden: LUMC
- Leland (2004)** *ip t e istory* New York: Harper Collins.
- Loorbach L (2005)** *Van Awakenings naar Latin Village in één nacht. arool*, 4 juli

- Mensinkampen van (1997)** et ru n or atie en onitorin ystee nader e e en. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Nabben T orf D (2000a)** eta ine. Amsterdam: Thelathesis.
- Nabben T orf D (2000b)** e co iroes eco ineerd e rui van alco ol et can na is coca ne tc en a eta ine Amsterdam: Thelathesis.
- Nabben T enschop A orf D (2005a)** ntenne rends in alco ol ta a en dru s i on e sterda ers Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Nabben T uaak L orf D (2005b)** rend atc e rui ers ar t uit aansdru s in ederland . Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- O S (2005)** sterda in ci ers aar oe . Amsterdam: het Amsterdamse Bureau voor Onderzoek en Statistiek. via www.os.amsterdam.nl
- Shabazz (2005)** ti e e ore crac New York: Powerhouse Books.
- Shapiro (2003)** ootin stars ru s olly ood and t e ovies. London: Serpents tail
- Spruit I (1999)** Ecstasy use and policy responses. urnal on ru ssues 29 (3): 653-677.
- Thornton S (1995)** lu cultures usic edia and su cultural capital Cambridge (UK): Polity Press.
- itenbroek D jcic Voortman anssen A Tichelman Verhoeff A (red.) (2006)** e ond in en e ond even in sterda Amsterdam: GGD, cluster EDG.
- Veen van (2006)** De minimale revolutie. Een nieuwe scene, met eigen feesten, eigen dj's en een onverzadigbare drang om door te gaan elease, no: 01, januari.
- ermuth M (2002)** o sell out e populariserin van een su cultuur Amsterdam: Aksant.
- inberg NE (1984)** ru set and settin e asis or controlled into icant use. New Haven: Yale University Press.

cannabis zonder coffeeshop **2004**

Dirk J Korf, Marije Wouters, Ton Nabben & Patrick van Ginkel

Het edoo de cannabisverkoop in tien nederlandse gemeenten in Nederland wordt de verkoop van cannabis aan de ruiters onderzocht. De voorwaarden edoo worden onderzocht op de mogelijkheden om de verkoop van cannabis te reguleren in andere locaties in het land. Daarvoor worden consumenten van cannabis aanpak en

ISBN 90 5170 977 3
€ 10,00

Tippelen na de zone **2005**

Dirk J Korf, Erika van Vliet, Jaap Knotter & Marije Wouters

Het rapport doet verslag van een onderzoek naar prostitutie in Nederland. Het rapport sluit af met de conclusie dat de prostitutie in Nederland in de toekomst zal blijven bestaan en dat de prostitutie in Nederland in de toekomst zal blijven bestaan.

ISBN 90 5170 075 X
€ 9,90

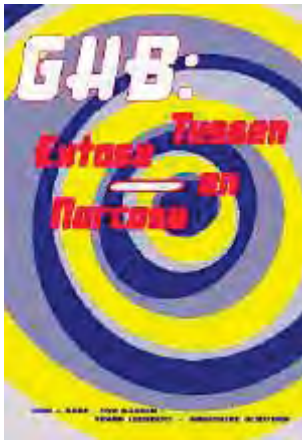
Gif, geweld & geld **2006**

Jaap Knotter, Marije Wouters & Dirk J Korf

Het onderzoek naar producta persin in Nederland. Het onderzoek staat het delict producta persin centraal. Het onderzoek is een overzicht van de aard en oorsprong van het delict in Nederland. Het onderzoek wordt afgesloten met de conclusie dat de delicta persin en de daders

ISBN 90 5170 698 7
€ 6,00

Tussen Ecstasy en Narcose

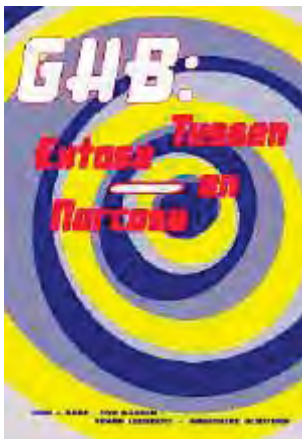
2002

Dirk J Korf, Ton Nabben, Frank Leenders & Annemieke Benschop

De ruiers vertellen hoe zij de roes ervaren in de en een lading voor de ond als gespreken over de aan ena e e ecten maar ook niet als et aat over risico s erplee undi en o en aan et oord over pro le en en on evallen ealers en politie ensen sc etsen un eeld van de art

ISBN 90 5170 622 7

€ 11,50

Illen Testen in Nederland

2003

Dirk J Korf, Annemieke Benschop & Tibor Brunt

en onder oe naar verster in van de onitor uit aansdrus illen esten in ederland pro eert een ant oord te even op een aantal vra en rond et te a pillen testen

ISBN 90 5170 730 4

€ 5,00

Sterke Wiet

2004

Dirk J Korf, Marije Wouters, Annemieke Benschop & Patrick van Ginkel

lo edra sc adeli eid en a an eli eid van canna is e laatste aren is er steeds ster ere neder iet op de art e o en n dit oe doen e versla van een onder oe onder rui co ees op e oe ers

ISBN 90 5170 792 4

€ 9,90

Je ziet het ze niet aan (2004)

Dirk J Korf, Patrick van Ginkel & Marije Wouters

er oneren in levoland levoland is niet de eerste pleaar e
aan den t i er oneren ul e oneren verac t e typisc in de
rote stad oc in er oo in levoland oneren die een vast da
oven un ood e en en so i en slapen el s re el ati
uiten et leven van de er oneren in levoland eter in aart
te ren en e en de onder oe ers espre en evoerd et
des undi en en in ina oneren entervie d

ISBN 90 5170 815 7
€ 10,00

NL.Trendwatch 2004 2005

Ton Nabben, Larissa Quaak & Dirk J Korf

e rui ers ar t uit aansdrus in ederland rend atc is een
alitatieve onitor die trends in alco ol en dru e rui innen de
culturele conte t van et edi erentieerde ederlandse
uit aanscircuit plaatst e alve voor de populariserin van
contrasterende uie trends als ardcore en ur an is er oo veel
aandac t voor dru trends en cy er ypes oals de snelle op o st
en verspreidin van plosion die in ortstondi urore aa te

ISBN 90 5170 460 7
€ 15,00

ISBN 90 5170 548 4
€ 9,90

ISBN 90 5170 645 6
€ 9,90

ISBN 90 5170 733 9
€ 9,90

ISBN 90 5170 810 6
€ 9,90

ISBN 90 5170 493 3
€ 18,50

